

**СТРАТЕГИЯИ РУШДИ ИҚТИСОДИ «САБЗ»
ДАР ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН
БАРОИ СОЛҶОИ 2023–2037**

**СТРАТЕГИЯ РАЗВИТИЯ «ЗЕЛЁНОЙ» ЭКОНОМИКИ
В РЕСПУБЛИКЕ ТАДЖИКИСТАН
НА 2023–2037 ГОДЫ**

**STRATEGY FOR GREEN ECONOMY DEVELOPMENT
IN THE REPUBLIC OF TAJIKISTAN
FOR 2023–2037**

Нашрия мазкур аз ҷониби Барномаи Рушди Созмони Милали Муттаҳид дар доираи лоиҳаи «Тақвияти иқтисоди Шӯрои миллии рушди назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, вазоратҳои соҳавӣ, идораҳо ва мақомоти иҷроияи ҳокимияти давлатӣ барои ҳамроҳангсозии самаранок, банақшагирий, мониторинг ва ҳисоботдиҳии СМР/БМР ва ХРУ» таҳия шудааст.

Данная публикация разработана и опубликована Программой развития Организации Объединённых Наций в рамках проекта «Усиление потенциала Совета Национального Развития при Президенте Республики Таджикистан, отраслевых министерств, ведомств и местных органов власти для эффективной координации, планирования, мониторинга и отчётности НСР/ПСР и ЦУР».

This publication was developed and published by the United Nations Development Program through its project «Strengthening the capacity of the National Development Council under the President of the Republic of Tajikistan, line ministries, departments and local authorities for effective coordination, planning, monitoring and reporting of the NDS/MTDP and SDGs».

**ВАЗОРАТИ РУШДИ ИҚТИСОД ВА САВДОИ
ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН**

**Стратегияи
рушди иқтисоди «сабз»
дар Ҷумҳурии Тоҷикистон
барои солҳои 2023–2037**

Душанбе – 2022

Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон
ҚАРОР
Правительство Республики Таджикистан
ПОСТАНОВЛЕНИЕ

аз 30 сентябри соли 2022

№ 482

ш. Душанбе

Дар бораи Стратегияи рушди иқтисоди «сабз» дар
Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2023-2037

Мутобиқи моддаҳои 4 ва 12 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи банақшагирии стратегӣ ва дурнамозии давлатӣ» Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон қ а р о р м е к у н а д:

1. Стратегияи рушди иқтисоди «сабз» дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2023-2037 ва Нақшаи амали Стратегияи рушди иқтисоди «сабз» дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2023-2037 дар марҳилаи якум (солҳои 2023-2025) тасдиқ карда шаванд (замимаҳои 1 ва 2).

2. Вазорату идораҳо, мақомоти иҷроияи ҳокимияти давлатии Вилояти Мухтори Кӯҳистони Бадахшон, вилоятҳои Суғду Хатлон, шаҳри Душанбе ва шаҳру ноҳияҳо чихати амалисозии Стратегияи мазкур ва Нақшаи амали он дар доираи маблағҳои пешбинишудаи буҷети давлатӣ ва аз ҳисоби сарчашмаҳои дигаре, ки қонунгузори Ҷумҳурии Тоҷикистон манъ накардааст, тадбирҳо андешида, аз натиҷаи корҳои анҷомдодашуда ҳар сол то 10 феврал ба Вазорати рушди иқтисод ва савдои Ҷумҳурии Тоҷикистон маълумот пешниҳод намоянд.

3. Вазорати рушди иқтисод ва савдо аз ҷараёни иҷрои Стратегияи мазкур ва Нақшаи амали он ҳар сол то 20 март ба Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон маълумот пешниҳод намояд.

Раиси
Ҳукумати Ҷумҳурии
Тоҷикистон

Эмомалӣ Раҳмон

МУНДАРИЧА

Замимаи 1 ба қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон «Стратегияи рушди иқтисоди «сабз» дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2023–2037».....	4
1. МУҚАРРАРОТИ УМУМӢ	4
2. ТАҲЛИЛИ ВАЗЪ ВА ИМКОНИЯТҲО	5
§1. Тамоюли гузариш ба раванди иқтисоди «сабз» дар ҷаҳон.....	5
§2. Имкониятҳои амалисозии иқтисоди «сабз» дар Ҷумҳурии Тоҷикистонн	6
3. ДУРНАМО, ҲАДАФ, ВАЗИФА ВА НИШОНДИҲАНДАҲОИ МАҚСАДНОКИ СТРАТЕГИЯ.....	7
§1. Дурнамои дарозмуҳлати рушди иқтисоди «сабз».....	7
§2. Ҳадафи Стратегия.....	8
§3. Вазифаҳои асосӣ.....	9
§4. Нишондиҳандаҳои мақсаднок.....	9
4. САМТҲОИ АСОСИИ РУШДИ ИҚТИСОДИ «САБЗ» ДАР ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН	10
§1. Истифодаи самараноки энергияи «сабз» ва таъмини сарфаҷӯии энергия.....	10
§2. Таъбиқи иқтисоди «сабз» дар саноатикунони кишвар	13
§3. Қорӣ намудани принципҳои иқтисоди «сабз» дар соҳаи кишоварзӣ	16
§4. Рушди нақлиёти «сабз» ва инфрасохтори ба он мутобиқ	19
§5. Амалисозии принципҳои иқтисоди «сабз» дар соҳаи меъморӣ ва сохтмон	22
§6. Такмили низоми хочагидорӣ манзилию коммуналӣ ва идоракунии партовҳо.....	24
§7. Ҳифз ва истифодаи босуботи сармояи табиӣ ва кам кардани газҳои гулхонаӣ (карбон).....	27
§8. Иштироки кишвар дар бозорҳои ҷаҳонии сармоягузори «сабз»	29
§9. Такмили қонунгузорӣ чихати истифодаи васеи иқтисоди «сабз»	31
§10. Рушди сайёҳии экологӣ	32
§11. Тақвияти маърифати экологӣ ва баробарҳуқуқӣ.....	34
§12. Рушди шуғли «сабз».....	37
5. МАРҲИЛАҲОИ АСОСИИ АМАЛИСОЗИИ СТРАТЕГИЯ	38
6. НИЗОМИ МОНИТОРИНГ ВА АРЗӢБӢ.....	39
7. МАНБАЪҲОИ МАБЛАҒГУЗОРИИ АМАЛИСОЗИИ СТРАТЕГИЯ	40
8. МУҚАРРАРОТИ ХОТИМАВӢ	41
Замимаи 2 ба қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон «Нақшаи амал барои марҳилаи якуми (солҳои 2023–2025) Стратегияи рушди иқтисоди «сабз» дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2023–2037»	42
Замима ба Стратегияи рушди иқтисоди «сабз» дар Ҷумҳурии Тоҷикистон «Нишондиҳандаҳои асосии стратегияи рушди иқтисоди «сабз» дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2023–2037»	62
Таҳиягарони «Стратегияи рушди иқтисоди «сабз» дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2023–2037».....	65

Стратегияи рушди иқтисоди «сабз» дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2023–2037

1. МУҚАРРАРОТИ УМУМӢ

1. Стратегияи рушди иқтисоди «сабз» дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2023–2037 (минбаъд – Стратегия) бо мақсади амалӣ намудани банди 12 Нақшаи чорабиниҳо оид ба иҷрои вазифаҳои Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 21 декабри соли 2021 «Дар бораи самтҳои асосии сиёсати дохилӣ ва хориҷии Ҷумҳурии Тоҷикистон» ва сарҳати 4 банди 2 қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 24 январи соли 2022, №2 «Дар бораи натиҷаҳои рушди иҷтимоӣ-иқтисодии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар соли 2021 ва вазифаҳо барои соли 2022» таҳия гардидааст.

2. Стратегия ба тадбирҳои гузаронидани ислоҳоти институтсионалӣ, истифодаи самараноки сармояи табиӣ, ҷалби сармоягузорӣ, роҳандозии технологияи муосиру инноватсионӣ ва таҳкими ҳамкориҳои байналмилалӣ дар самти иқтисоди «сабз» нигаронида шудааст.

3. Амалӣ намудани иқтисоди «сабз» ҳамчун як низоми томи хоҷагидорӣ, истифодаи воситаҳои муайянро тақозо мекунад, аз ҷумла:

– афзоиши сармоягузориҳои давлатӣ ба инфрасохтори бо принсипи рушди устувор асосёфта (аз ҷумла нақлиёти ҷамъиятии барқӣ, манбаҳои барқароршавандаи энергия, бунёди биноҳои аз ҷиҳати истифодаи энергия босамар) ва сармояи табиӣ бо мақсади барқарорсозӣ, нигоҳдорӣ ва афзоиш додани ҳаҷми он;

– дастгирии давлатии мақсадноки таҳқиқот ва корҳои илмие, ки ба истифодаи технологияҳои тозаи экологӣ марбутанд;

– нархгузориҳои ба принципҳои рушди устувор мутобиқ, аз ҷумла даст кашидан аз мусоидати молиявӣ (субсидияҳои) бесамар, дуруст муайян намудани арзиши захираҳои табиӣ ва андозбандии захираҳое, ки истихроҷи онҳо ба муҳити зист зарар мерасонад;

– татбиқи сиёсати хариди давлатӣ нисбат ба субъектҳои истеҳсолкунандаи маҳсулоти экологӣ ва истифодабарандаи усулҳои истеҳсол, ки ба принципҳои рушди устувор мутобиқ мебошанд.

4. Дар ин асос ва бо мақсади рушди иқтисоди «сабз», мутобиқшавӣ ба тағйирёбии иқлим, кам кардани партофтҳои газҳои гулхонаӣ, истифодаи самараноки захираҳои табиӣ ва ҷалби сармояю технологияҳои каммасраф Стратегияи рушди иқтисоди «сабз» дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2023–2037 тибқи талаботи Конститутсия, Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи банақшагирии стратегӣ ва дурнамасозии давлатӣ» ва санадҳои дигари меъёрии ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон, инчунин санадҳои байналмилалӣ эътирофнамудаи Ҷумҳурии Тоҷикистон таҳия шудааст.

5. Амалӣ намудани Стратегия ба таъмини рушди устувор дар соҳаҳои иқтисодӣ, суботи иҷтимоӣ, мувозинати экологӣ ва расидан ба ҳадафи олии рушди дарозмуҳлати Тоҷикистон – баланд бардоштани сатҳи зиндагии мардуми кишвар бар пояи таъмини рушди устувори иқтисодӣ мусоидат менамояд.

2. ТАҲЛИЛИ ВАЗЪ ВА ИМКОНИЯТҲО

§1. Тамоюли гузариш ба раванди иқтисоди «сабз» дар ҷаҳон

6. Раванди пешрафти иқтисоди «сабз» идомаи мантиқии рушди устувор буда, дар фарқият аз охири ҷаҳонии ҳамаҷағҳии унсурҳои рушди иқтисодӣ ва устувории экологиро инъикос менамояд. Ташаббуси иқтисоди «сабз» ба се принсипи асосӣ таъҷа мекунад: истифодаи механизмҳои бозоргонӣ барои ба даст овардани рушди устувор, нигоҳдории сармояи табиӣ дар сатҳи милливу байналмилалӣ ва таъмини шуғли аҳоли аз ҳисоби ташкил кардани ҷойҳои кории «сабз».

7. Соли 2008 аз ҷониби Созмони Милали Мутаҳид Ташаббуси «Иқтисоди сабз» (Green Economy Initiative) эълон карда шуд, ки мақсади он дар расонидани кумак ба ҳукуматҳои кишварҳои гуногун барои дигар кардани самти сиёсати иқтисодии онҳо бо аввалиндараҷа донишҷаи афзалиятнокии технологияҳои аз ҷиҳати экологӣ тоза, манбаъҳои таҷдидшавандаи энергия, хизматрасонӣ дар соҳаи таъминоти об ва нақлиётӣ аз ҷиҳати экологӣ тоза, зарурати идоракунии партовҳо, бунёди биноҳои «сабз», кишоварзии босубот ва ғайра равона шудааст.

8. Қадами навбатии Ташаббуси «Иқтисоди сабз»-и СММ ин «Роҳи нави ҷаҳонии сабз» мебошад, ки ҳамаҷун самти рушди ҷаҳонӣ муайян гардида, он дорои имконияти ба низоми иқтисодӣ ва молиявии ҷаҳонӣ баргардонидани устувориро инъикос менамояд. Вобаста ба ин, зарурати муайян намудани созишҳо байни ҳадафҳои иқтисодӣ ва экологӣ пайдо гардидааст.

9. Иқтисоди ҷаҳонӣ дар ҷараёни кӯшиши бартараф кардани оқибатҳои бӯҳронҳои молиявии асри 21 то ҳол ҷиҳати интиҳоби самти рушд дар раванди ҷустуҷӯ қарор дорад. Вазъият бо як қатор ҳодисаҳои ҳамаҷағҳро тақвиятдиҳандаи ҳама экологӣ ва ҳама иқтисодӣ, аз ҷумла тағйирёбии иқлим, болоравии нарҳи молҳои асосии озукаворӣ, бадшавии ҳолати гуногунии биологӣ ва экосистемавӣ, камшавии дастрасӣ ба захираҳои об, афзоиши теъдоди садамаҳои технологӣ, афзудани хароҷот ва ғайра боз ҳама мушкилтар мегардонанд.

10. Ҳамаи ин тағйирот вазъияти иҷтимоиро боз ҳама мушкилтар ва тезу тунд намуда, боиси боз ҳама бештар фишор овардан ба табиат мешаванд. Ин ҳолат бори дигар собит месозад, ки иқтисодиёт қисми низоми мураккаби табию иҷтимоӣ мебошад, ки унсурҳои он ба ҳама вобаста буда, таҳаввули онҳо на ҳама вақт пешбинишаванда мебошанд.

11. Инсоният ба яке аз марҳилаҳои муҳими таърихӣ худ расидааст, ки он дар қатори тағйирёбии вазъияти демографӣ, дигаргунсозии сохтори иқтисодиётро тақозо мекунад. Гузариш ба зинаи нави фарҳанги моддӣ зарур аст, ки он бо имкониятҳои табиӣ аллақай қоҳишёфтаи сайёра бояд дар мувофиқат буда, бо он мутавозин бошад. Ҳамин тавр раванди иқтисоди «сабз» ба саҳнаи ҷаҳонӣ арзи ҳастӣ намуд.

12. Ҷумҳурии Тоҷикистон дар асоси таҷрибаи кишварҳои пешрафта ҷонибдори амалисозии принципҳои иқтисоди «сабз» мебошад. Дар ин раванд таҳияи заминаи муносиби ҳуқуқӣ тавассути қабули як қатор санадҳои меъёрии ҳуқуқии нав, инҷунин қабули стратегия ва барномаҳо дар маҷмӯъ барои амалисозии иқтисоди «сабз» заминаи муносиб фароҳам оварда, рушди кишвар ва нигоҳ доштани мувозинати экологиро таъмин менамояд.

13. Айни замон дар ҷаҳон раванди иқтисоди «сабз»-ро ҳамаҷун низоми томи муносибатҳо тавсиф намуда, ба принципҳои зерин тақсим менамоянд:

- адолат (баробарӣ дар дастрасӣ ба табиат);
- эҳтиром (ба шукуфои ва неқӯаҳволи);
- принсипи эҳтиёткорӣ (баҳисобгирии сарбориҳои худудӣ ба сайёра);
- иштирок (иштироки васеъ ҳангоми қабул кардани қарорҳо);
- идоракунии (ҳисоботдиҳӣ);
- устуворӣ (ноил гардидан ба устувории иқтисодӣ, иҷтимоӣ ва экологӣ);
- самаранокӣ (истеҳсоли устувор ва истеъмоли босубот);
- робитаи байни наслҳо (сармоягузори барои оянда).

14. Раванди гузариш ба иқтисоди «сабз» дар доираи Созишномаи Париж, ки 12 декабри соли 2015 дар Ҳамоиш (Саммит) оид ба тағйирёбии иқлими СММ қабул шуда буд, устувор гардида, тибқи ин Созишнома аз ҷониби кишварҳои мутараққӣ ҷудо кардани 100 млрд. доллар барои ҳалли муаммоҳои экологӣ дар кишварҳои рӯ ба тараққӣ ва пешбарандаи иқтисоди «сабз» муайян шудааст.

15. Дар баробари ин, фаъолияти Муассисаи Ҷаҳонии Рушди Сабз (GGGI, ки зимни Конфронси СММ оид ба рушди устувор дар доираи Рио+20 таъсис ёфтааст) барои суръат бахшидани гузариши кишварҳо ба рушди сабз – рушди аз ҷиҳати экологӣ устувор ва аз ҷиҳати иҷтимоӣ фарогир ба роҳ монда шудааст.

16. Тақвияти талабот ба раванди ҷорӣ намудани иқтисоди «сабз» бештар бо дар назар доштани бӯхронҳои иқлимӣ, экологӣ, озӯкаворӣ, молиявӣ ва иқтисодӣ, ки солҳои охир ҷаҳон ба онҳо рӯ ба рӯ шуда истодааст, марбут аст.

17. Дар баробари татбиқшавии иқтисоди «сабз» дар ҷаҳон самтҳои афзалиятноки таъмини болоравии иқтисодиёти муосир дар доираи иқтисоди «сабз» роҳандозӣ мегарданд, аз ҷумла:

- амсила (модел)-ҳои оқилонаи истеъмоли ва истеҳсолот;
- «сабз» намудани истеҳсолот ва бозор;
- инфрасохтори устувори «сабз»;
- андозбандии «сабз» ва ислоҳоти бучетӣ;
- сармоягузорӣ ба сармояи табиӣ;
- истифодаи нишондиҳандаҳои самаранокии экологӣ.

18. Раванди иқтисоди «сабз», ки дар ду даҳсолаи охир ташаккул ёфтааст, ҳамоҳангсозии мутаносиби се ҷанбаҳои рушд – иқтисодӣ, иҷтимоӣ ва экологиро бояд таъмин намояд.

19. Вобаста ба ин иқтисоди «сабз» раванди рушди устувор мебошад ва ҳадафи асосии он таъмини рушди иқтисодӣ, суботи иҷтимоӣ ва мувозинати экологӣ дар давраи дарозмуддат буда, истифодаи самараноки захираҳои табииро таъмин менамояд. Ҳамзамон иқтисоди «сабз» фаъолияти иқтисодиест, ки бо истеҳсол, тақсимот ва истеъмоли молҳо ва хизматрасониҳо алоқаманд буда, некӯаҳволии мардум ва нигоҳдории сармояи табииро барои давраи дарозмуҳлат таъмин менамояд.

§2. Имкониятҳои амалисозии иқтисоди «сабз» дар Ҷумҳурии Тоҷикистон

20. Ҳудуди Тоҷикистони муосир дорои захираҳо ва имкониятҳои зиёд барои рушди иқтисоди «сабз» буда, аз қуҳҳои баланд, табиати нотақрор, обҳои мусаффо ва манбаъҳои барқароршаванда иборат мебошад. Дар ҳудуди Тоҷикистон беш аз 64 фоизи захираҳои оби Осиёи Марказӣ ташаккул ёфта, нерӯи барқ дар кишвар асосан аз манбаъҳои барқароршавандаи энергия истеҳсол карда мешавад.

21. Дар ин раванд гидроэнергетика манбаи асосии таъмини аҳоли ва иқтисодиёти миллий бо энергия мебошад, зеро нерӯи барқ асосан аз нерӯгоҳҳои барқӣ обӣ ҳосил мегардад ва ин соҳа дар рушди иҷтимоӣ иқтисодии Тоҷикистон мақоми асосӣ дорад. Тоҷикистон дорои иқтидори истеҳсоли 527 млрд. кВт/соат қувваи барқ дар як сол буда, айни замон ҳамагӣ 6 фоизи ин иқтидорҳо аз худ карда шудаанд.

22. Иқлими Тоҷикистон бо мавҷудияти 280–330 рӯзи офтобӣ ва дар маҷмӯъ 2 000 кВт/м² шиддатнокии радиатсияи офтобӣ дар як сол барои истифодаи энергияи офтобӣ ҳамчун сарчашмаи аз рӯйи аҳамият дуюмдараҷаи энергияи барқароршаванда хеле мусоид мебошад, ки ин дар қиёс бо кишварҳои пешрафтаи васеъ истифодабарандаи энергияи офтобии Аврупо ду маротиба зиёд мебошад.

23. Тибқи арзёбии коршиносон иқтидори тавлиди энергияи офтобии Тоҷикистон қариб 25,16 млрд. кВт/соат дар як солро ташкил дода, 10–20 фоизи талаботи хоҷагии миллий ба ҳомили энергия ва 60–80 фоизи талаботи умумии аҳолиро ҳадди ақал давоми 10 моҳ дар як сол, дар тамоми ҳудуди кишвар қонеъ гардонидани метавонад.

24. Дар ояндаи наздик Тоҷикистон метавонад бо истифода аз иқтидорҳои тавлиди неруи барқ аз сарчашмаҳои барқароршаванда дар ҷаҳон мавқеи чорумро ишғол намояд ва ба содироткунандаи азими қувваи барқ дар минтақа табдил ёбад. Инчунин Тоҷикистон дорои имкониятҳои рушди кишоварзии органикӣ, инфрасохтору нақлиёти барқӣ ва савдои «сабз» бо дар назар доштани талаботи бозорҳои ҷаҳонӣ мебошад.

25. Дар ин раванд дар Ҷумҳурии Тоҷикистон се самти имконияти ташаккули иқтисоди «сабз»-ро ҷудо кардан мумкин аст:

– самти иқтисодӣ, ки дар он бо мақсади пешбурди иқтисодиёти босамар ва камкарбон, аввалан истифодабарӣ аз чораҳои маъмурии маҳдудкунии ҳаҷми ихроҷҳо ба атмосфера ва дуюм аз воситаҳои иқтисодӣ, ки асоси онҳоро андозбандии «сабз», пардохтҳои экологӣ ва субсидияҳои «сабз» ташкил медиҳанд; сеюм чораҳои ихтиёриро дар бар мегирад, ки ташкили маҳзани маълумоти дахлдор ва низоми идоракунии ба шарикӣ давлату бахши хусусӣ тақозо мекунад;

– самти иҷтимоии иқтисоди «сабз» аз ҳисоби мусоидат ба сармоягузори «сабз» ба технологияҳо, сайёҳии экологӣ, маориф ва илм, афзоиши даромад ва шуғли аҳоли, кам кардани ихроҷи гази карбон ва ифлосшавии муҳити зистро таъмин менамояд ва ба баланд бардоштани самарабахшии энергия ва захираҳо ташаккул хоҳад ёфт;

– самти экологии иқтисоди «сабз» тақозо менамояд, ки манбаҳои маъданӣ (зеризаминӣ)-и энергия тамомшаванда самаранок истифода шаванд, чунончи истифодабарии бошиддати онҳо аз як тараф ба иқлим таъсири манфӣ расонад, аз тарафи дигар боиси маҳдудияти захираҳои табиӣ барои наслҳои оянда мегардад. Аз ин рӯ, асоси ин самти иқтисоди «сабз» ё ба таври дигар иқтисоди пасткарбониро он принципҳои таъмини боэътимоди энергия ташкил медиҳанд, ки ба сарфаи энергия, самаранокии он ва гузариш ба манбаҳои барқароршавандаи энергия таъҷиб мекунад.

26. Самтҳои номбурда дорои аҳамияти зерин мебошанд:

– самти иқтисодӣ: мақсади он баланд бардоштани сифати рушди иқтисодӣ (на нишондиҳандаи миқдории ММД), рушди технологияҳо (аз ҷумла «сабз») ва навоариҳо, рушди иқтисодии аз ҷиҳати экологӣ устувор, ташкили ҷойҳои нави корӣ ва афзоиши сармоягузори «сабз» мебошад;

– самти иҷтимоӣ: ба баланд бардоштани некуаҳволӣ, таъмини дастрасии тамоми қишри ҷомеа ба маҳсулоти асосӣ ва неъматҳо (молҳои ғизоӣ ва ғайриозуқа) ва хизматрасониҳо (нақлиётӣ, сохтмонӣ, хоҷагию манзилӣ), ки ба дарозумрӣ таъсир мерасонад равона шудааст;

– самти экологӣ: дорои хусусиятҳои нигоҳ доштани сармояи табиӣ, баланд бардоштани сифати хизматрасониҳои экологӣ, кам кардани ихроҷи гази карбон (CO₂), таъмини самаранокии истифодаи нерӯи барқ ва баланд бардоштани маърифати экологӣ мебошад.

27. Ягонагии се самти номбурдаи иқтисоди «сабз» метавонанд дар Ҷумҳурии Тоҷикистон на танҳо рушди устуворро таъмин намоянд, балки ба андозаи муайян барои барқарор кардан, нигоҳ доштан ва афзоиши сармояи табиӣ кишвар мусоидат намуда, ба рушди маҷмуи маҳсулоти дохилӣ, баланд бардоштани сатҳи зиндагӣ ва мутобиқшавии кишвар ба тағйирёбии иқлим таъсир расонанд.

3. ДУРНАМО, ҲАДАФ, ВАЗИФА ВА НИШОНДИҲАНДАҲОИ МАҚСАДНОКИ СТРАТЕГИЯ

§1. Дурнамои дарозмуҳлати рушди иқтисоди «сабз»

28. Бо татбиқи иқтисоди «сабз» Тоҷикистон метавонад мавқеи пешсафро дар истифодабарии иқтидорҳои тавлиди нерӯи барқ аз сарчашмаҳои барқароршаванда дар ҷаҳон ишғол намояд, ҳамчунин ба содироткунандаи азими қувваи барқ дар минтақа, истехсолкунандаи неруи барқ аз дигар манбаҳои барқароршавандаи энергия (оғтоб, бод ва ғайра), истехсолкунанда ва содироткунандаи маҳсулоти кишоварзии аз ҷиҳати экологии тоза

(органикӣ) шуда, ба қатори давлатҳои камихроҷкунандаи газҳои гулхонаӣ (карбон) ва аз ҷиҳати сайёҳии экологӣ рушдёфта ворид гардад.

29. Амалисозии принципҳои иқтисоди «сабз» ба рушди муносибатҳои зерин таъсир мерасонад:

- робитаҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон бо дигар кишварҳо дар самти амалишавии иқтисоди «сабз» тақвият дода мешаванд;
- низоми содирот, ҷалби маблағҳо, сармоягузорӣ, аз ҷумла сармояи «сабз» таҳким дода мешавад;
- сохтори истеҳсол, тақсимот ва истеъмол тақмили тақвият дода шуда, ба рушди инсон нигаронида мешавад.

30. Рушди иқтисоди «сабз» дар давраи дарозмуҳлат тавассути се чараёни асосӣ роҳандозӣ мегадад:

- истифодаи самаранок ва сарфаҷӯёнаи сармояи табиӣ;
- истифодаи технологияҳои муосир ва инноватсионӣ;
- истеҳсол ва содироти маҳсулоти ба стандартҳои муосири ҷаҳонӣ ҷавобгӯ.

31. Дурнамои асосии гузариш ба иқтисоди «сабз» ҷанбаҳои бурди иқтисодӣ, иҷтимоӣ ва экологӣ, инчунин принциби тақсимои одилонаи захираҳои байни наслҳоро дар бар мегирад, ки рушди устуворро бо риояи суботи иҷтимоӣ ва мувозинати экологӣ барои давраи дарозмуҳлат тавассути баланд бардоштани сатҳи зиндагии аҳолии Тоҷикистон инъикос менамояд. Принципи иқтисоди «сабз» имкон медиҳад, ки аз насл ба насл шароити ҳаёти ғаёлияти инсон тағйир ёфта, он мусоидтар, беҳтар ва беҳатар гардад.

§2. Ҳадафи Стратегия

32. Ҳадафи стратегии рушди иқтисоди «сабз» дар Ҷумҳурии Тоҷикистон таъмини рушди иқтисодӣ аз ҳисоби истифодаи самаранок ва оқилонаи захираҳои табиӣ, баланд бардоштани сатҳи сифати зиндагии аҳоли ва суботи иҷтимоӣ, инчунин таъмини баробарии экологӣ дар давраи дарозмуҳлат мебошад.

33. Рушди иқтисоди «сабз» дар пайвастагӣ бо ҳадафҳои стратегии кишвар, аз ҷумла таъмини истиқлолияти энергетикӣ ва истифодаи самарабахши неруи барқ, раҳой бахшидани мамлакат аз бунбасти коммуникатсионӣ ва ба кишвари транзитӣ табдил додани он, таъмини амнияти озуқаворӣ ва дастрасии аҳоли ба ғизои хушсифат, саноатикунони босуръати кишвар ва вусъатдиҳии шӯғли пурмаҳсул амалӣ мегардад.

34. Дар ин раванд, ба гуногунсамтӣ рақобатпазирии иқтисоди миллӣ, ғаёлияти самарабахши бахшҳои воқеии иқтисодӣ, баланд бардоштани сатҳи зиндагии мардум, рушди неруи инсонӣ, таҳкими институтсионалӣ ва дар ин замина таъмин намудани рушди устувору сифатноки иқтисоди миллӣ афзалият дода мешавад.

35. Барои ноил шудан ба рушди устувор дар раванди амалишавии иқтисоди «сабз» Ҷумҳурии Тоҷикистон ба самтҳои зерин таъмин менамояд:

- риоя намудани меъёрҳо ва санадҳои байналмилалӣ танзимкунандаи ташаккули иқтисоди «сабз»;
- таҳким ва тақвияти раванди мутобиқшавии институтсионалӣ ба талаботи иқтисоди «сабз»;
- ҳавасманд намудани ғаёлияти инноватсионӣ дар самти самарачӯӣ ва сарфаҷӯӣ;
- таҳкими ҳамкориҳои байналмилалӣ дар самти ҷалб намудани захираҳои молиявӣ ва интиқоли технологияҳои муосири ҷавобгӯ ба иқтисоди «сабз»;
- баланд бардоштани сатҳи некӯаҳволӣ тавассути зиёд намудани табақҳои миёнаи аҳоли;
- тақвияти баробархукуқӣ дар дастрасӣ ба хизматрасонии экологӣ;
- ҷорӣ намудани тамсилаҳои оқилонаи истеъмол ва истеҳсоли маҳсулот;
- таъмини алоқамандӣ байни рушди иқтисодӣ ва устувории экологӣ;
- таъмини мутобиқшавӣ ба тағйирёбии иқлим дар ҳамбастагӣ бо иқтисоди «сабз»;
- нигоҳдориҳои гуногунии биологӣ;

- таъмини истифодаи самараноки сармояи табиӣ ва афзуннамоии он.
36. Натиҷаҳои ҷашмдошт бо дар назар доштани амалишавии ҳадафҳои стратегӣ дар самти иқтисоди «сабз» инҳоянд:
- рушди иқтисодии кишвар ва инфрасохтори миллӣ аз ҷиҳати экологӣ устувор ва ба тайирёбии иқлим мутобиқ хоҳанд шуд;
  - нигоҳдории гуногунии биологӣ ва афзуншавии сармояи табиӣ таъмин хоҳад шуд;
  - истифодаи васеи технологияи инноватсионӣ ва каммасраф ба роҳ монда мешавад;
  - истеҳсоли васеи маҳсулоти аз ҷиҳати экологӣ тоза (органикӣ) ва ба стандартҳо ҷавобгӯ роҳандозӣ мегардад;
  - сатҳи фарҳанги экологӣ ва сифати хизматрасониҳои экологӣ баланд хоҳад шуд;
  - истеҳсол ва фуруши неруи барқ аз манбаъҳои барқароршавандаи энергия вусъат меёбад;
  - мавқеи кишвар аз рӯи амалишавии принсипи иқтисоди «сабз» ва воридшавии сармоя боло хоҳад рафт;
  - Тоҷикистон ба гурӯҳи 20 кишвари ҷаҳон бо нишондиҳандаи беҳтари индекси болоравии инклюзивии иқтисоди «сабз» ворид мегардад.

§3. Вазифаҳои асосӣ

37. Бо мақсади ноил гардидан ба ҳадафҳои стратегияи кишвар ва ҳадафҳои рушди иқтисоди «сабз» амалисозии вазифаҳои асосии зерин дар Стратегия пешбинӣ гардидааст:
- муайян намудани роҳҳои минбаъдаи рушди гидроэнергетика ва бунёди инфрасохтори тавлиди неруи барқ аз дигар манбаъҳои барқароршавандаи энергия;
  - таъмини роҳҳои пешбурди тадбирҳои сарфачӯӣ ва самаранокии энергия;
  - пешбурди иқтисоди «сабз» дар саноатикунонии кишвар;
  - таҳлили ҷорӣ намудани принципҳои иқтисоди «сабз» дар соҳаи кишоварзӣ, аз ҷумла истеҳсоли маҳсулоти аз ҷиҳати экологӣ тоза (органикӣ);
  - таҳияи пешниҳодҳо дар самти рушди нақлиёти барқӣ ва инфрасохтори ба он дахлдор;
  - таҳкими усулҳои амалишавии принципҳои сохтмони «сабз»;
  - пешниҳоди роҳҳои такмили низоми хоҷагидорӣ манзилию коммуналӣ ва идоракунии партовҳо;
  - таҳия ва пешниҳоди усулҳои ҳифз ва истифодаи босуботи сармояи табиӣ ва кам кардани ихроҷи газҳои гулхонаӣ (карбон);
  - омӯзиши таҷрибаи байналмилалӣ дар самти таъмини иштироки кишвар дар бозори ҷаҳонии сармоягузори «сабз»;
  - таҳияи пешниҳодҳо оид ба такмили қонунгузорӣ ҷиҳати истифодаи васеи иқтисоди «сабз» дар асоси принципҳои байналмилалӣ;
  - ҳавасмандгардонии рушди сайёҳии экологӣ;
  - баланд бардоштани маърифати экологӣ;
  - тавсеаи «шуғли сабз»;
  - муайян намудани марҳилаҳои асосии амалишавии Стратегия.

§4. Нишондиҳандаҳои мақсаднок

38. Барои арзёбии амалишавии ҳадафу вазифаҳои Стратегияи рушди иқтисоди «сабз» дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2023–2037 нишондиҳандаҳои асосии сифатии зерин мавриди истифода қарор дода мешаванд, ки ба ду сатҳи зерин ҷудо мешаванд:

- 1) Яқум, нишондиҳандаҳои сатҳи миллӣ:
  - такмили қонунгузорӣ дар самти иқтисоди «сабз»;
  - сатҳи коҳиши партофти газҳои гулхонаӣ дар ҷумҳурӣ;
  - сатҳи азхудкунии манбаъҳои барқароршавандаи энергия дар кишвар;
  - ҳаҷми коркарди ашёи хоми минералӣ дар ҳаҷми умумии истихроҷи маъданҳо;

- сатҳи рушди сармояи табиии кишвар;
  - ҳиссаи маҳсулоти аз ҷиҳати экологӣ тозаи (органикии) ба стандартҳои байналмилалӣ ҷавобгӯ дар соҳаи кишоварзӣ;
  - таъмини самаранокӣ ва сарфаҷӯии энергия аз рӯи меъёрҳои мавҷуда;
  - ҳиссаи технологияҳои каммасраф дар саноати кишвар;
  - майдони заминҳои кишоварзӣ бо амалишавии принципҳои иқтисоди «сабз» дар соҳаи кишоварзӣ;
  - ҳиссаи нақлиёти барқӣ дар ҳаҷми умумии нақлиёт дар кишвар;
  - теъдоди иншоотҳои бо риояи принципҳои «сабз» бунёдгардида дар соҳаи сохтмон;
  - фарогирии сатҳи тақмили низоми хоҷагидорӣ манзилию коммуналӣ ва идоракунии партовҳо;
  - ҳиссаи сармоягузориҳо бо принципи иқтисоди «сабз» дар ҳаҷми умумии сармоягузориҳо;
  - ҳиссаи сайёҳии экологӣ дар соҳа;
  - теъдоди ҷойҳои кори «сабз» дар як сол.
- 2) Нишондиҳандаҳои сатҳи дуҷум «Индекси инкишофи иқтисоди сабз» (GEP Index) аз рӯи пешниҳоди UNEP:
- ҳиссаи содироти молҳои экологӣ дар ҳаҷми умумии содирот;
  - ҳиссаи патентҳои дар самти технологияи экологӣ додашуда, дар шумораи умумии патентҳо;
  - ҳиссаи энергия аз манбаъҳои барқароршаванда тавлидгардида, дар ҳаҷми умумии истеҳсоли энергия;
  - ҳиссаи истеҳсол ва таъминоти неруи барқ аз манбаъҳои барқароршаванда дар ММД;
  - таносуби даромади 10 фоиз аҳолии даромадаш баландтарин ба даромади 40 фоиз аҳолии камдаромад;
  - дастрасии миёна ба се хизматрасонӣ: ба сарчашмаи оби тоза, ба неруи барқ ва ба иншооти санитарӣ-техникӣ нисбат ба шумораи умумии аҳоли;
  - концентратсияи зарраҳои ифлосшавии атмосфера нисбат ба ҳар як метри мукааб;
  - истеъмоли ашёи хом (тонна ба як нафар) бо истифода аз маводи биотикӣ (иқлим, хок, релеф) ва абиотикӣ (табиати ғайризинда);
  - ҳиссаи минтақаҳои муҳофизатшавандаи хушкӣ дар ҳаҷми умумии замин ва минтақаҳои муҳофизатшавандаи баҳрӣ дар обҳои ҳудудӣ;
  - шохиси нобаробарии гендерӣ дар самтҳои солимии репродуктивӣ, тавонмандсозӣ ва бозори меҳнат;
  - ҳиссаи аҳоли, ки аз рӯи пардохт ва ҷинс нафақаи пиронсолӣ мегиранд;
  - фарогири ба таҳсили шахсони синнашон аз 25 боло бо таснифоти зинаҳои таҳсил;
  - дарозумрии миёнаи аҳоли.

4. САМТҲОИ АСОСИИ РУШДИ ИҚТИСОДИ «САБЗ» ДАР ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН

§1. Истифодаи самаранокӣ энергияи «сабз» ва таъмини сарфаҷӯии энергия

39. Дар соли 2021 дар Тоҷикистон 96 фоизи неруи барқ аз манбаъҳои барқароршавандаи энергия, яъне асосан бо истифода аз неруи об истеҳсол гардида, яке аз кишварҳои пешбарандаи принципҳои иқтисоди «сабз» дар энергетика эътироф ва аз рӯи фоизи истеҳсоли энергияи «сабз» шашум кишвари пешсафи сайёра мебошад.

40. Дар Тоҷикистон зиёда аз 13 ҳазор пирияхҳо ва 1000 дарёҳо мавҷуд аст, ки сарчашмаи ташаккули тақрибан 60 фоизи обҳои Осиёи Марказӣ мебошанд.

41. Иқтидори истеҳсоли неруи барқ дар кишвар ба ҳолати 1 январи соли 2022 зиёда аз 6 124 МВт мебошад. Дар маҷмӯъ дар Тоҷикистон 308 адад неругоҳҳои барқи обӣ аз ҷумла, 12 адад неругоҳҳои барқи оби миёна ва калон, 12 адад неругоҳҳои барқи оби хурду

миёна дар тавозуни ҶСК «Помир Энерҷӣ» ва 284 нерӯгоҳҳои барқии обии хурд ва 1 адад нерӯгоҳи барқи офтобӣ, ки ба низоми энергетикаи ҶСК «Помир Энерҷӣ» пайваست мебошад, мавҷуд аст.

42. Истеҳсоли нерӯи барқ дар соли 2021 дар кишвар 20 623,8 млн. кВт/соат, аз ҷумла дар ШСХК «Барқи Тоҷик» 15 919,4 млн. кВт/соат (бе НОБ-и хурд), ҶСК НБО «Сангтӯда-1» 2 221,3 млн. кВт/соат, ҶСК «НБО Роғун» 1 482,9 млн. кВт/соат, ҶСК НБО «Сангтӯда-2» 784,7 млн. кВт/соат, ҶСК «Помир-Энерҷӣ» 198,8 млн. кВт/соат ва НОБ-и хурд 16,7 млн. кВт/соатро ташкил намудааст.

43. Дар самти ба роҳ мондани манбаъҳои алтернативии барқароршавандаи энергия корҳо дар кишвар оғоз гардида, дар соли 2021 дар нерӯгоҳҳои барқи офтобии ҶСК «Помир-Энерҷӣ» (ноҳияи Мурғоб) 0,6 млн. кВт/соат нерӯи барқ истеҳсол карда шудааст, ки ҳоло 0,003 фоиз аз ҳаҷми умумии истеҳсоли нерӯи барқро ташкил мекунад.

44. Ба манбаъҳои барқароршавандаи нерӯи барқ – энергияи ҷараёни обҳои дарёҳо, обанборҳои табиӣ ва сунъӣ, энергияи офтоб, энергияи бод, энергияи обҳои гарми зеризаминӣ, биомасса дар шакли партовҳои саноатӣ, кишоварзӣ, ҷангал, хоҷагии коммуналӣ ва рӯзгор дохил мешаванд.

45. Аз рӯи нишондиҳандаҳои мушаххаси иқтисодии гидроэнергетикӣ ба як километри мураббаъ ва ба ҳар сари аҳоли Тоҷикистон дар ҳаҷон мувофиқан ҷойҳои яқум ва дувумро ишғол мекунад. Дар ин замина, истеҳсоли энергияи тоза ба таври воқеӣ ба раванди иқтисоди «сабз» дар кишвар мувофиқат мекунад.

46. Асоси энергетикаи Тоҷикистонро гидроэнергетика ташкил медиҳад, ки ҳамчун омилҳои муҳими рушди устувори кишвар арзёбӣ мегардад. Вобаста ба ин, аз назари рушди иқтисоди «сабз» дар Тоҷикистон, соҳаи гидроэнергетика ҳамчун асоси ноил шудан ба истиқлолияти энергетикӣ ва ҳамчун воситаи таъмини устувори экологӣ муаррифӣ мегардад.

47. Ҳангоми бунёди нерӯгоҳҳои барқи обӣ технологияи обҷамъкунӣ дар обанборҳои истифода мегардад, ки дар баробари тавлиди нерӯи барқ барои захираи об, нигоҳдории муҳити зист ва олами набототу ҳайвонот мусоидат менамояд, ки раванди иқтисоди «сабз»-ро инъикос менамояд. Ин ҳолат на танҳо ба манфиати Тоҷикистон балки барои минтақаи Осиёи Марказӣ муфид арзёбӣ мегардад.

48. Баҳогузори захираҳо ва иқтисорҳои иловагии манбаъҳои барқароршавандаи энергия (захираҳои гидроэнергетикаи дарёҳои хурд, офтоб, бод ва геотермалӣ (бе дар назар доштани нерӯгоҳҳои барқи обии азим) аз рӯи имкониятҳои техникаи иқтисодии имконпазир зиёда аз 35 700 МВт (бо имконияти истеҳсоли 110 млрд. кВт/соат нерӯи барқ дар як сол) муайян карда шудааст, аз ҷумла иқтисорҳои дарёҳои хурд барои сохтмони нерӯгоҳҳои хурди барқи обӣ 32,5 ҳазор МВт, иқтисорҳои энергияи офтобӣ 500 МВт, иқтисорҳои энергияи бодӣ барои сохтмони нерӯгоҳҳои барқӣ 1 900 МВт ва иқтисорҳои энергияи биомасса барои сохтмони нерӯгоҳҳои барқӣ 800 МВт арзёбӣ гардидааст.

49. Бо амалсозии лоиҳаҳои бузурги бунёду таҷдиди иншооти энергетикаи мамлакат, аз ҷумла бунёди нерӯгоҳи «Роғун» ва таҷдиди нерӯгоҳҳои барқи обии «Норак», «Сарбанд» ва «Қайроққум» дар 7 соли оянда иқтисорҳои энергетикаи мамлакат иловатан ба 4 000 МВт афзоиш дода шуда, ба 10 000 МВт расонида мешавад.

50. Истифодаи васеи дигар манбаъҳои барқароршавандаи энергия ҳам, аз ҷумла нерӯи офтоб ва шамол тақвият дода шуда, дар 5 соли оянда 3 лоиҳа бо иқтисорҳои умумии 260 МВт амалӣ мегарданд ва то соли 2030 ин иқтисор то 800 МВт расонида мешавад.

51. Дар раванди рушди иқтисоди «сабз» баланд бардоштани самаранокӣ ва сарфаҷӯии истифодаи энергия муҳим арзёбӣ мегардад. Дар соли 2021 бо дар назар доштани ҳаҷми энергияи барқи қабулнамуда, иҷрои уҳдадорихоӣ таҳвилӣ, содиротӣ ва воридотӣ талафоти нерӯи барқ дар кишвар 4 878,3 млн. кВт/соат ё ба 23,3 фоиз баробар гардидааст.

52. Мушкилиҳои соҳа:

- маблағгузориҳои нокифоя барои рушди соҳаи энергетикаи кишвар;
- ҷалби нокифояи сармояи мустақими хориҷӣ барои рушди маҷмуи васеи манбаъҳои алтернативии барқароршавандаи энергия;
- қарздории дебиторию кредитории ШСХК «Барқи Тоҷик»;

- мавҷуд набудани корхонаҳои истеҳсоли таҷҳизоти зарурӣ барои нерӯгоҳҳо ва коргоҳҳои истеҳсоли неруи барқ аз манбаъҳои алтернативии энергия;
- норасоии мутахассисони баландхаттисос бо таҷрибаи байналмилалӣ кор дар соҳаи мазкур;
- фарсуда гардидани таҷҳизот барои истеҳсол, интиқол ва тақсимои нерӯи барқ;
- дар қонунгузорӣ ба таври пурра инъикос нагардидани муносибатҳо оид ба истифодаи васеи таҷҳизоти муосири сарфаҷӯии энергия ва муайянсозии меъёрҳои сарфаҷӯӣ;
- сатҳи баланди талафоти неруи барқ;
- дар сатҳи зарурӣ қарор надоштани идоракунии корпоративӣ дар ширкатҳои энергетикӣ;
- ҳиссаи ками истифодаи технологияи муосири баҳисобгирии рақамии истифодаи неруи барқ.

53. Ҳадафҳои асосии соҳа:

- тақвияти раванди рушди тавлид ва истифодаи энергияи «сабз» дар Тоҷикистон;
- дастрасии пурраи соҳаҳои иҷтимоӣ иқтисодии кишвар ба захираҳои арзон, боэътимод ва муосири энергетикӣ (Ҳадафҳои рушди устувор минбаъд (ҲРУ 7.1));
- зиёд намудани ҳиссаҳои манбаъҳои алтернативии барқароршавандаи энергия дар соҳаи энергетикӣ кишвар (ҲРУ 7.2);
- баланд бардоштани самаранокии инфрасохтори энергетикӣ кишвар тавассути ҷорӣ намудани технологияи аз ҷиҳати экологӣ муосир (ҲРУ 7.3);
- содироти қувваи барқи аз ҷиҳати экологӣ тоза ба бозори Осиёи Марказиву Ҷанубӣ ва дигар кишварҳо;
- таъмини сарфаҷӯӣ ва самаранокии истифодаи энергия.

54. Вазифаҳои асосии соҳа:

- гузаронидани ислоҳоти институтсионалӣ дар бахши истеҳсоли нерӯи барқ аз манбаъҳои барқароршавандаи он;
- таҳия ва амалисозии стандарту дастурҳои техникӣ бо мақсади таъмини сарфаҷӯӣ ва самаранокии энергия.
- баланд бардоштани самаранокии истифодаи захираҳои алтернативии истеҳсоли нерӯи барқ;
- ҷалби сармоя ба соҳаи гидроэнергетика ва дигар самтҳои истеҳсоли энергияи «сабз»;
- паст намудани таъсири манфии иншооти энергетикӣ ба муҳити зист;
- роҳандозии лоиҳаҳои сармоягузорӣ дар самти истифодаи манбаъҳои алтернативии барқароршавандаи неруи барқ, аз ҷумла энергияи офтоб, бод, обҳои гарми зеризаминӣ ва биоэнергия;
- тақвияти раванди роҳандозии нерӯгоҳҳои барқи обии хурд ва миён;
- зиёд намудани истеҳсоли нерӯи барқ аз манбаъҳои барқароршавандаи энергия;
- истифодабарии самараноку сарфакунии энергия ва кам кардани талафоти он;
- истифода намудани стандартҳои самаранокии энергия ва сарфаҷӯии энергия дар бунёд ва азнавсозии биноҳо;
- амалисозии барномаҳои сарфаҷӯии энергия дар соҳаи хизматрасониҳои бахши бучетии иқтисодиёт ва бахши воқеӣ;
- таҷдиди неругоҳҳои барқи обии кишвар бо насби таҷҳизоти муосири самаранокии энергия ва сарфаҷӯии энергия.

55. Тадбирҳои асосии соҳа:

- тақмили қонунгузорӣ ва таҳияи санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ дар самти истифодаи самаранокии энергияи «сабз» ва таъмини сарфаҷӯии энергия;
- бунёди неругоҳҳои барқи обии гуногуниқтидор;
- истеҳсоли неруи барқ аз дигар манбаъҳои барқароршавандаи энергия (офтобӣ, бодӣ ва биоэнергия) дар минтақаҳои баландкӯҳ ва мусоид;
- ба роҳ мондани истеҳсоли саноатии панелҳо ва таҷҳизоти офтобӣ дар корхонаҳои истеҳсоли бо истифода аз ашёи хоми ватанӣ (ашёи кремнийдор);

- васеъ ба роҳ мондани панелҳои офтобӣ дар иншооти иҷтимоию иқтисодӣ, аз ҷумла биноҳо ва чароғҳои шафати роҳҳои зери биною иншоотҳо;
  - татбиқи истифодаи биоэнергия дар соҳаҳои иҷтимоию иқтисодӣ;
  - дастгирии ба таври васеъ аз ҷониби аҳоли истифода шудани таҷҳизоти муосири сарфакунандаи нерӯи барқ ва аз ҷиҳати экологӣ тоза;
  - зина ба зина гузаштан ба истифодаи технологияҳои каммасрафи энергия дар соҳаҳои иҷтимоию иқтисодии кишвар бо роҳи такмили қонунгузорӣ;
  - бо мақсади арзёбии мувофиқати меъёрҳо ва стандартҳои амалкунанда дар соҳаи сарфаи энергия ва асоснокии тадбирҳои андешидашаванда, ба роҳ мондани экспертизаи ҳатмии пешниҳодҳои лоиҳавӣ оид ба масъалаҳои самаранокии энергия ва сарфачӯии энергия;
  - таҳия ва такмили стандартҳои ягона оид ба самаранокии энергия ва сертификатсияи таҷҳизоти барқӣ;
  - тақсимои оқилонаи сарборӣ дар низоми энергетикӣ кишвар ва мунтазам баланд бардоштани самаранокии иншоотҳои тавлиди энергия;
  - ҷорӣ намудани низом ва технологияи муосир барои кам кардани талафоти технологияи тичоратии неруи барқ, аз ҷумла низоми биллингӣ;
  - таҳия ва амалисозии лоиҳаҳои таҷрибавӣ оид ба сохтмони иншооти энергиясарфакунандаи маъмурӣ, истиқоматӣ ва саноатӣ дар шаҳрҳои Душанбе ва Хучанд;
  - ҷорӣ намудани низоми бисёрсоҳавии таълим дар соҳаи сарфачӯии энергия.
56. Натиҷаҳои ҷашмдошт дар ин соҳа:
- қонунгузории соҳаи энергетика ба принципҳои иқтисоди «сабз» мутобиқ карда шуда, санадҳои меъёрии ҳуқуқии зерқонунӣ, меъёру стандартҳо ва барномаҳои дахлдор қабул мегарданд;
  - иқтидорҳои истеҳсолии энергетикӣ кишвар аз ҳисоби манбаъҳои алтернативии барқароршавандаи энергия (офтоб, бод ва биоэнергия) то 10 фоиз то анҷоми амалисозии Стратегия зиёд мегардад;
  - истеҳсоли неруи барқ аз манбаъҳои барқароршавандаи энергия то ду баробар афзоиш меёбад;
  - Тоҷикистон ба содироткунандаи азими неруи барқ дар минтақа табдил меёбад (то 10 млрд. кВт/соат дар як сол);
  - дар ҳафт соли оянда иқтидори энергетикӣ кишвар ба 10000 МВт расонида мешавад;
  - барои таъмини самаранокии ва сарфачӯии энергия ҷалби сармояи мустақими хориҷӣ афзоиш меёбад;
  - стандартҳои давлатӣ дар соҳаи энергетика қабул гардида, талафоти маҷмӯии неруи барқ то 10 фоиз коҳиш меёбад;
  - иқтидори энергияи офтобӣ то 800 МВт расонида хоҳад шуд.

§2. Татбиқи иқтисоди «сабз» дар саноатикунони кишвар

57. Баҳри ноил гардидан ба Ҳадафҳои Рушди Устувор (ҲРУ 9) соли 2018 дар паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Пешвои миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон «Дар бораи самтҳои асосии сиёсати дохилӣ ва хориҷии ҷумҳурӣ» саноатикунони босуръати кишвар барои таъмини гузариши иқтисодиёти кишвар аз модели аграрӣ саноатӣ ба саноатӣ аграрӣ ва бо дар назар доштани аҳамияти бахши саноат дар ҳалли масъалаҳои иҷтимоию иқтисодӣ, иҷрои уҳдадорӣҳои кишвар ҳамчун ҳадафи ҷоруми миллӣ ва стратегияи кишвар эълон гардид. Бо мақсади амалӣ намудани ин ҳадаф Стратегияи рушди саноат дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2030 ва Барномаи саноатикунони босуръати Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2020–2025 қабул карда шудаанд. Дар ин раванд дар паёми навбатии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 26 декабри соли 2021 солҳои 2022–2026 «Солҳои рушди саноат» эълон гардиданд.

58. Дар баробари ин, истеҳсоли маҳсулоти саноатӣ дар соли 2021 ба 38 826,1 млн. сомонӣ баробар гардида, дар сохтори саноат ҳиссаи саноати коркард 57,5 фоиз, саноати

истихроч 21,6 фоиз, таъминоти неруи барқ, газ, буғ ва тозакунии ҳаво 20,4 фоиз ва таъминоти об, тозакунии, коркарди партовҳо ва дастрасии коркарди дуҷумдараҷа 0,5 фоизро ташкил намуд.

59. Ҳадафи асосии саноатикунони босуръати кишвар ташаккул додани саноати миллии рақобатпазир ва дар асоси он ба сатҳи сифатан баланд бардоштани тамоми иқтисоди миллий ва таъмини некуаҳволии мардуми кишвар ба ҳисоб меравад.

60. Дар доираи амалисозии ҳадафи саноатикунони босуръати кишвар пешбинӣ мегардад, ки то соли 2030 ҳиссаи саноат дар маҷмуи маҳсулоти дохилӣ ба сатҳи 30 фоиз расонида мешавад ва дар баробари ноил гардидан ба ин нишондиҳанда амалишавии васеи иқтисоди «сабз» дар соҳаи саноат муҳим арзёбӣ мегардад.

61. Дар соли 2021 теъдоди корхонаҳои саноатӣ ба 2 386 адад расонида шудааст, ки аз он 291 адад корхонаҳо дар самти саноати истихроч, 1 931 адад корхонаҳо дар самти саноати коркард, 72 адад корхонаҳо дар самти таъминоти нерӯи барқ, газ, буғ ва тозакунии ҳаво ва 92 адад корхонаҳо дар самти таъминоти об, тозакунии, коркарди партовҳо ва дастрасӣ ба коркарди дуҷумдараҷа фаъолият менамоянд.

62. Дар тӯли панҷ соли минбаъда (то соли 2026) таъсиси зиёда аз 870 корхонаи саноатӣ (ба ҳисоби миёна 175 корхона дар як сол) ва расонидани ҳаҷми истеҳсоли маҳсулоти саноатӣ ба 95 миллиард сомонӣ пешбинӣ гардидааст.

63. Ҳамзамон, ба экология партовҳои корхонаҳои кимиёвӣ, ки 35 ҳазор тонна партовҳои сахти маиширо дар як сол ташкил медиҳад, таъсири манфӣ мерасонанд. Вобаста ба ин, дар раванди рушди иқтисоди «сабз» коркарди партовҳои сахти маишӣ ва саноати муҳим ва афзалиятнок арзёбӣ мегардад.

64. Мушкилиҳои соҳа:

– сатҳи нокифояи истифодаи технологияи муосири каммасрафу бепартов дар Ҷумҳурии Тоҷикистон;

– мушкилоти нигоҳдорӣ ва коркарди партовҳои сахти маишию саноатӣ;

– мукамал набудани стандартҳои экологӣ нисбат ба фаъолияти корхонаҳои саноати истихроч ва коркард;

– сатҳи нисбатан пасти роҳандозии менечменти экологӣ дар корхонаҳои саноатӣ;

– истифодаи таҷҳизоти фарсуда ва энергияталаб дар баъзе корхонаҳои соҳаи саноат;

– ақибмонии техникую технологӣ ва дараҷаи баланди фарсудаҷавии моддию маънавии таҷҳизоти саноатӣ дар корхонаҳое, ки то давраи истиқлоли ҷумҳурӣ сохта шудаанд;

– коркарди нокифояи саноатии маҳсулоти кишоварзии аз ҷиҳати экологӣ тоза;

– сатҳи нокифояи рақобатпазирӣ ва диверсификатсияи маҳсулоти саноатӣ;

– норасоии мутахассисони баландихтисос, ба монанди менечерони сатҳи баланд ва менечменти миёнаи дорои донишҳои самти иқтисоди «сабз»;

– сатҳи нокифояи ҳамкориҳои дохиливу байниминтақавӣ ва рушди муносибатҳои кластерӣ вобаста ба роҳандозии истеҳсолоти бепартов.

65. Ҳадафҳои асосии соҳа:

– таҳкими асосҳои институтсионалӣ барои рушди иқтисоди «сабз» дар соҳаи саноат;

– рушди соҳаи саноат тавассути таъмини шуғли пурмаҳсул ва зиёд намудани ҳиссаи соҳаи саноат дар маҷмуи маҳсулоти дохилӣ бо ба инобат гирифтани принципҳои иқтисоди «сабз» (ҲРУ 9.2);

– таҷдиди инфрасохтори соҳаи саноат тавассути баланд бардоштани самаранокии иқтидорҳои истеҳсолӣ бо татбиқи бештари технологияҳои муосир ва ҷавобгӯ ба талаботҳои экологӣ (ҲРУ 9.4);

– тақвияти корҳои илмию тадқиқотӣ дар соҳаи саноат ва таъмини рушди технологиву инноватсионии иқтидорҳои истеҳсолӣ (ҲРУ 9.5);

– афзоиши арзиши иловашудаи маҳсулоти саноатӣ тавассути рушди муносибатҳои кластерӣ дар истеҳсолоти бепартов.

66. Вазифаҳои асосии соҳа:

– тақмили қонунгузорӣ ва таҳияи стандарҳои миллий мутобиқ ба талаботи иқтисоди «сабз» дар саноат;

- афзоиши ҳаҷми истеҳсол ва таъмини талаботи бозори дохилӣ бо маҳсулоти экологии мутобиқ ба стандартҳо;
  - баланд бардоштани самаранокии иқтидорҳои истеҳсолӣ бо дарназардошти татбиқи васеи технологияҳои муосири инноватсионии ҷавобгӯ ба талаботи экологӣ;
  - баланд бардоштани рақобатпазирӣ ва диверсификатсияи саноат бо дарназардошти васеъ татбиқ намудани принципҳои иқтисоди «сабз» дар истеҳсолот;
  - афзоиши ҳаҷми истеҳсол ва таъмини талаботи бозори дохилӣ бо маҳсулоти тайёри аз ҷиҳати экологӣ тоза;
  - афзоиши арзиши иловашудаи маҳсулоти саноатӣ тавассути рушди кластерҳо дар самти истеҳсолоти бепартов;
  - мусоидат ба рушди содирот ва низоми миллии воридотивазкунии интихобӣ бо истифода аз раванди иқтисоди «сабз»;
  - коркарди васеи маҳсулоти кишоварзӣ ва истеҳсоли маҳсулоти ниҳонии органикӣ.
67. Тадбирҳои асосии соҳа:
- тақмили заминаи меъёрии ҳуқуқӣ барои рушди саноати кишвар бо дарназардошти татбиқ намудани иқтисоди «сабз»;
  - ташкили кластерҳои саноатию кишоварзӣ бо истифода аз технологияи бепартов дар минтақаҳои кишвар;
  - гузариши иқтидорҳои истеҳсолӣ ва инфрасохтори амалкунандаи саноатӣ ба принципҳои иқтисоди «сабз» бо роҳи татбиқи стандартҳои муосир;
  - афзалиятнокии лоиҳаҳои сармоягузорӣ оид ба бунёди корхонаҳои саноатии бепартов;
  - тақмили сиёсати андозӣ бо мақсади ҳавасмандгардонии фаъолияти сармоягузори бахши хусусӣ аз рӯи принципи иқтисоди «сабз» ва маҳдуд намудани ихроҷи партовҳо;
  - таҳия ва қабули маҷмӯи тадбирҳо оид ба баланд бардоштани самаранокии корҳои илмию-таҳқиқотӣ ва инноватсионӣ тавассути таъсиси паркҳои технологӣ, бизнес-инкубаторҳо ва IT-паркҳо;
  - роҳандозии таҷдиди технология ва таҷҳизоти техникаи корхонаҳои саноатӣ, ба технологияи каммасрафи барқӣ гузаронидани равандҳои истеҳсолӣ;
  - таҳияи механизми ҳавасмандгардонӣ барои сармоягузoron дар бахши коркарди маҳсулоти кишоварзӣ, ки стандартҳои байналмилалӣ сифат, аз ҷумла Global GAP – стандартҳои эътирофшудаи байналмилалӣ кишоварзиро ҷорӣ менамоянд;
  - ба роҳ мондани истеҳсоли ватании маҳсулоти бастабандӣ, ки ба талаботи иқтисоди «сабз» мувофиқ мебошад;
  - паст намудани хароҷоти истеҳсолӣ дар соҳаҳои саноат аз ҳисоби васеъ ҷорӣ намудани технологияҳои «сабз»;
  - ҷорӣ намудани стандартҳои «сабз» барои корхонаҳои соҳаи истихроҷ ҷиҳати бунёди экосистемаи мусоид дар атрофи корхона;
  - ташкил намудани нуқтаҳои қабули захираҳои моддии такрористеҳсолшаванда ва рушди инфрасохтор оид ба коркард ва фурӯши онҳо (ҷамъоварии партовҳои саҳти маишӣ барои коркарди минбаъдаи онҳо);
  - таъсис додани корхона ва коргоҳҳо барои коркарди партовҳо дар ҳамаи шаҳру ноҳияҳо;
  - ба роҳ мондани истеҳсоли саноатии панелҳо ва таҷҳизоти офтобӣ дар корхонаҳои истеҳсолӣ бо истифода аз ашёи хоми ватанӣ ва ба ин васила кам кардани хароҷоти истеҳсоли неруи барқ аз ин сарчашма;
  - ташкили корхонаҳо дар самти истеҳсол ва васлкунии воситаҳои нақлиёти барқӣ (электромобилҳо, электромопедҳо, троллейбус ва локомотивҳои барқӣ);
  - ташкили корхонаҳои муосири коркарди корезӣ дар якҷанд деҳоти кишвар тариқи пилотӣ;
  - ташкили корхонаҳо дар самти истеҳсоли техника ва технологияҳо ҷиҳати пешгирӣ ва маҳфузнигоҳдории партовҳои саноатӣ;

- ташкили корхонаҳо оид ба истеҳсоли воситаҳои каммасрафи энергия ва коркарди партовҳои онҳо;
  - чалби сармоя ва ташкили корхонаҳои истеҳсоли нуриҳои минералии чавобгӯ ба талаботи иқтисоди «сабз» дар кишвар.
68. Натиҷаҳои чашмдошт дар ин соҳа:
- меъёрҳои қонунгузори соҳаи саноат ба принципҳои иқтисоди «сабз» мутобик карда шуда, санадҳои меъёрии ҳуқуқии зерқонунӣ, меъёрҳо ва стандартҳои дахлдор қабул мегарданд;
  - рақобатпазирӣ ва диверсификатсияи маҳсулоти саноатии аз ҷиҳати экологӣ тоза таъмин мегардад;
  - ҳаҷми истеҳсоли маҳсулоти саноатии ниҳой бо арзиши баланди иловашуда афзоиш меёбад ва ҳиссаи саноати коркарди бепартов то 80 фоиз дар соҳа афзоиш меёбад;
  - кластерҳои саноатӣ кишоварзӣ аз рӯи принципҳои иқтисоди «сабз» ва технологияи бепартов дар минтақаҳои кишвар ба роҳ монда мешаванд;
  - истеҳсоли маҳсулоти саноатӣ бо истифода аз технологияи сарфаҷӯӣ ва истифодаи самараноки энергия ба роҳ монда мешавад;
  - сармоягузорӣ ба корхонаҳои истеҳсолии бо принципи иқтисоди «сабз» ғаъолияткунанда васеъ роҳандозӣ мегардад;
  - корҳо дар самти ҷорӣ намудани навоариҳо тақвият меёбанд;
  - корхонаю коргоҳҳо барои коркарди партовҳо ва нуқтаҳои қабули партовҳои саҳти маишӣ барои коркарди минбаъдаи онҳо ташкил мегарданд;
  - корхонаҳо дар самти истеҳсол ва васлкунии воситаҳои нақлиёти барқӣ ва истеҳсоли саноатии панелҳо ва таҷҳизоти офтобӣ ташкил меёбанд;
  - воридотивазкунӣ дар самти истеҳсоли маҳсулоти бастабандӣ таъмин мегардад;
  - ҳаҷми содироти маҳсулоти органикии коркардшуда афзоиш меёбад.

§3. Ҷорӣ намудани принципҳои иқтисоди «сабз» дар соҳаи кишоварзӣ

69. Соҳаи кишоварзӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон яке аз соҳаҳои асосии шуғли аҳоли ба ҳисоб рафта, соли 2021 ҳаҷми маҳсулоти умумии кишоварзӣ ба 39,7 млрд. сомонӣ, аз ҷумла растанипарварӣ ба 28,7 млрд. сомонӣ ва чорводорӣ ба 11,0 млрд. сомонӣ баробар гардид. Ҳиссаи растанипарварӣ ва чорвопарварӣ дар ҳаҷми маҳсулоти умумии кишоварзӣ мутаносибан ба 72,3 фоиз ва 27,7 фоиз баробар гардида, ҳиссаи соҳаи кишоварзӣ дар ММД ба 23 фоиз баробар гардид.

70. Дар кишвар 4 730,1 ҳазор гектар заминҳои кишоварзӣ мавҷуд буда, 618,7 ҳазор гектари он обӣ мебошад. Аз ин миқдор 673,3 ҳазор гектар замини қорам (аз он 471,6 ҳазор гектар обӣ), 161,3 ҳазор гектар дарахтҳои бисёрсола (аз он 123,8 ҳазор гектар обӣ), 21,3 ҳазор гектар заминҳои партов (аз он 18,2 ҳазор гектар обӣ), 18,8 ҳазор гектар заминҳои алафдарав (аз он 1,4 ҳазор гектар обӣ) ва 3 855,4 ҳазор гектар заминҳои чарогоҳ (аз он 3,7 ҳазор гектар обӣ) мебошанд.

71. Дар ҳамаи шаклҳои хоҷагидорӣ ҷумҳурӣ дар соли 2021 кишти зироатҳо 861,7 ҳазор гектар, аз он ғалладонагӣ 394,5 ҳазор гектар, аз ҷумла гандум 274,8 ҳазор гектар, зироатҳои техникӣ 202 ҳазор гектар, аз ҷумла пахта 173,8 ҳазор гектар, картошка 57,2 ҳазор гектар, сабзавот 71,2 ҳазор гектар, полизӣ 22,6 ҳазор гектар ва зироатҳои хӯроки чорво 113,9 ҳазор гектар гузаронида шудааст. Дар ин давра майдони боғот 161 ҳазор гектар ва тоқзор 39,4 ҳазор гектарро ташкил додааст.

72. Истеҳсоли ғалладонагӣҳо 1586,3 ҳазор тонна, аз ҷумла гандум 876,2 ҳазор тонна, пахта 392 ҳазор тонна, картошка 1041,3 ҳазор тонна, сабзавот 2 597,6 ҳазор тонна, аз ҷумла пиёз 727,4 ҳазор тонна, полизӣ 818,8 ҳазор тонна, мева 444,5 ҳазор тонна ва ангур 267,5 ҳазор тоннаро ташкил дода, ҳосилнокии ғалладонагӣҳо ба 30,7 с/га, аз ҷумла гандум 29,2 с/га, пахта 22,6 с/га, картошка 181,4 с/га, сабзавот 280,5 с/га, полизӣ 284,5 с/га, мева 40,3 с/га ва ангур 77,6 с/га баробар шудааст.

73. Ба ҳолати 1 январи соли 2022 дар ҳамаи шаклҳои хоҷагидорӣи ҷумҳурӣ саршумори чорвои калон 2 467,6 ҳазор сар, аз он модагов 1 290,5 ҳазор, қутос 26,1 ҳазор, гӯсфанду буз 6 052,4 ҳазор, асп 83,8 ҳазор, занбури асал 2 57,2 ҳазор оила ва паранда 11 117,7 ҳазор сар ба қайд гирифта шудааст. Дар соли 2021 истеҳсоли гӯшти чорвои калон ва майда (дар вазни зинда) 283,6 ҳазор тонна, гӯшти паранда (дар вазни зинда) 44,1 ҳазор тонна, шир 1 042,6 ҳазор тонна, тухм 1 053,5 млн. дона, пашм 8 151,8 тонна, пилла 451,1 тонна, асал 4 390,2 тонна ва моҳӣ 4 389,4 тонна истеҳсол шудааст.

74. 36,2 ҳазор гектар заминҳои ҳолати мелиоративиашон ғайриқаноатбахш (ботлоқшавӣ, шуршавӣ) ба ҳолати 1 январи соли 2022 ба қайд гирифта шуда, 5013 гектар заминҳои аз гардиши кишоварзӣ берун мондаанд, ки ба таъмини амнияти озуқаворӣ таъсири манфӣ мерасонанд.

75. Соҳаи кишоварзӣ ба ҳолати 1 январи соли 2022-ум ба 570 292 тонна нуриҳои минералӣ эҳтиёҷ дорад, ки аз ҳисоби нуриҳои минералии воридотӣ таъмин мегардад (197,6 ҳазор тонна дар соли 2021).

76. Амалисозии принципҳои иқтисоди «сабз» дар соҳаи кишоварзӣ барои афзоиши сармоягузориҳо, қорӣ намудани технологияҳои муосир дар обёрӣ, истифодаи ва идоракунии оқилонаи захираҳои замин, пешгирии бадшавии ҳолати мелиоративии заминҳо ва зиёд намудани ҳаҷми маҳсулоти кишоварзӣ, даромадноқӣ ва ҳосилноқӣ мусоидат менамояд.

77. Дар ноҳияҳои Кӯшонӣён, Чалолӣдини Балхӣ, Дӯстӣ, Ҷайхун, Ёвон ва Данғараи вилояти Хатлон соли 2021 аз ҷониби ширкатҳои ҚСП «Ҷунтай Хатлон Син Си́лу», ҚДММ «Водии Зарин» ва ҚСП «Ҷунтай Данғара Тексти́л Син Си́лу» дар майдони 11 308 гектар обёрии муосир роҳандозӣ гардидааст, ки ба раванди иқтисоди «сабз» мутобиқ мебошад.

78. Дар ҷумҳурӣ ба ҳолати 1 январи соли 2022-юм 161 ҳазор гектар майдони боғу токзор мавҷуд буда, ҳамагӣ 845 гектари онро боғҳои интенсифӣ бо истифода аз усули обёрии қатрагӣ ташкил медиҳад.

79. 85 фоизи обҳои истифодабурдаи Ҷумҳурии Тоҷикистон барои обёрии заминҳои кишоварзӣ равона мегардад.

80. Истеҳсоли маҳсулоти кишоварзӣ аз ҷиҳати экологӣ тоза (органикӣ) дар кишвар тавассути Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Оид ба химикунонӣ ва ҳимояи растаниҳо», муқаррароти Конвенсияи Стокго́лм оид ба маҳдудкунии истифодаи 12 намуд маводи кимиёвӣ ва 11 адад регламентҳои техникӣ ба танзим дароварда мешавад.

81. Дар соли 2021-ум дар ҷумҳурӣ 14 фермаҳои чорвои калони шохдор ва 22 адад корхонаҳои парандапарварӣ бо истифода аз усулҳои муосири принципҳои иқтисоди «сабз» ташкил гардидааст.

82. Мушкилиҳои соҳа:

- маҳдудияти дастрасӣ ба захираҳои қарзӣ, технологияи каммасраф ва бозори фурӯш, аз он ҷумла бозорҳои истеъмолии дохилӣ дар соҳа;
- ҳосилноқии нисбатан пасти зироатҳои кишоварзӣ;
- сатҳи нокифояи таъминноқӣ бо нуриҳои минералии ҷавобгӯ ба стандартҳои иқтисоди «сабз»;
- рушди нокифояи инфрасохтори муосири ҷавобгӯ ба принципҳои иқтисоди «сабз» дар соҳаи кишоварзӣ ва обёрӣ;
- иттилооти нокифоя дар хусуси ташкили истеҳсолоти муосири кишоварзӣ бо агротехникаи парвариш;
- ба талаботи стандартҳои муосир ҷавобгӯ набудани занҷираи истеҳсол ва содироти маҳсулоти органикии кишоварзӣ;
- ба талаботи муосири кишоварзӣ ҷавобгӯ набудани ҳолати мелиоративии қисми заминҳои кишоварзӣ;
- фарсуда шудани иншооти гидротехникӣ ва обтаъминкунӣ;
- ҳал нагардидани қарзи хизматрасонии обёрӣ ва барқӣ дар пойгоҳҳои обкашӣ;
- норасоии нуриҳои минералӣ ва тухмиҳои элитаи репродуксияи баланд;

– истифодаи нокифояи принципҳои иқтисоди «сабз» дар корхонаҳои соҳаи чорвопарварӣ, парандапарварӣ ва таъмин набудани марказҳои ташхиси байторӣ бо лавозимоти асбобҳои озмоишӣ.

83. Ҳадафҳои асосии соҳа:

– таъмини дастрасии одилона ба замин, захираҳои кишоварзӣ, бозорҳо, зиёд намудани арзиши иловашуда ва шуғли «сабз» дар соҳаи кишоварзӣ (ҲҶУ 2.3);

– таъмини устувори истеҳсоли маҳсулоти кишоварзӣ тавассути баланд бардоштани ҳосилнокии зироатҳо ва маҳсулнокии чорво бо назардошти ҳифзи экосистемаҳо, бехтар кардани ҳолати заминҳо ва мутобиқшавӣ ба тағирёбии иқлим (ҲҶУ 2.4);

– ворид шудани ҷумҳурӣ ба гурӯҳи давлатҳо бо сатҳи устувори таъмини амнияти озуқаворӣ;

– рушди кишоварзии органикӣ ва афзоиши содироти маҳсулоти аз ҷиҳати экологӣ тоза аз кишвар.

84. Вазифаҳои асосии соҳа:

– таҳкими заминаи институтсионалии рушди иқтисоди «сабз» дар соҳаи кишоварзӣ;

– таъмини истифодаи самаранок ва оқилонаи заминҳои таъиноти кишоварзӣ;

– таъсиси ҷойҳои кори «сабз» дар деҳот;

– баланд бардоштани сатҳи худтаъминкунӣ бо нуриҳои минералии ҷавобгӯ ба стандартҳои иқтисоди «сабз»;

– тақмили номгӯи маводи кимиёвии манъшуда, ки дар кишоварзӣ истифода гаштаанд;

– таҳия ва қабули стандартҳои милли оид ба кишоварзии органикӣ;

– гузариш ба истифодаи техника ва технологияи аз ҷиҳати экологӣ муфид дар соҳаи растанипарварӣ ва чорводорӣ;

– рақамикунонӣ ва истифодаи зехни сунъӣ дар соҳаи кишоварзӣ ва обёрии замин;

– тақвият додани рушди устувори истеҳсоли маҳсулоти органикии кишоварзӣ барои таъмини амнияти озуқаворӣ ҷумҳурӣ;

– таъмини сифат ва бехатарии маҳсулоти кишоварзӣ;

– таъмини аз ҷиҳати ҷисмонӣ ва иқтисодӣ дастрасӣ дар асоси афзоиши истеҳсоли дохилии маҳсулоти кишоварзӣ ва коҳиш додани сатҳи вобастагӣ аз воридот;

– ташаккули низоми самараноки идоракунии захираҳои кишоварзӣ, аз ҷумла замин ва маданияти истифодабарии онҳо;

– гузаштан ба истеҳсол ва истифодаи нуриҳои минералии табиӣ;

– баланд бардоштани маданияти истифодаи замин ва истеҳсоли маҳсулоти кишоварзии органикӣ;

– ба роҳ мондани истифодаи самаранок ва мутавозини маводи биотикӣ (иқлим, хок, релеф) ва абиотикӣ (табиати ғайризинда);

– истеҳсоли ҳурокаи чорво, паранда ва моҳӣ бо ашёи хоми биотикӣ;

– истеҳсоли маҳсулоти бастубанди органикӣ барои интиқоли зироатҳои кишоварзӣ;

– васеъ намудани майдони боғу токзорҳои интенсивӣ бо обёрии қатрагӣ;

– диверсификатсияи истеҳсолоти кишоварзӣ дар заминаи технологияи навоарона ва таҳкими устувори занҷираи арзиши иловашудаи маҳсулот;

– амалӣ намудани принципҳои иқтисоди «сабз» дар корхонаҳои соҳаи чорвопарварӣ ва таъмин намудани марказҳои ташхиси байторӣ бо лавозимоти асбобҳои озмоишӣ;

– рушди парандапарварии органикӣ;

– роҳандозии васеи масъалаҳои гендерӣ дар соҳаи кишоварзии органикӣ.

85. Тадбирҳои асосии соҳа:

– тақмили заминаи меъёрии ҳуқуқӣ барои рушди соҳаҳои растанипарварӣ, чорвопарварӣ ва моҳипарварӣ бо дарназардошти ҷорӣ намудани принципҳои иқтисоди «сабз»;

– афзоиши ҳаҷми истеҳсол ва коркарди маҳсулоти кишоварзии аз ҷиҳати экологӣ тоза (органикӣ);

– тақвияти содироти маҳсулоти кишоварзии органикӣ бо ворид шудан ба низоми умумии бархурдории тичорати Иттиҳоди Аврупо (GSP+) ва Британияи Кабир (UK GSP);

- афзоиши масоҳати гармхонаҳо бо истифода аз технологияҳои муосир, боғу тоқзорҳои интенсивӣ ва баланд бардоштани ҳосилнокии маҳсулоти кишоварзӣ;
- татбиқи технологияҳои «сабз» ва инфрасохтори «сабз» дар истеҳсолоти агросаноатӣ бо ҷорӣ намудани стандартҳо дар ин самт;
- ҷорӣ намудани технологияи муосири селекцияи растаниҳо ва ҳайвоноти кишоварзӣ, нигоҳдории ҳосилхезии хок, ҳифзи муҳити зист ва захираҳои об;
- васеъ ҷорӣ намудани обёрии қатрагӣ бо истифода аз технологияҳои муосир дар ҳамаи ноҳияҳои кишвар;
- ҷорӣ намудани истеҳсоли таҷҳизот барои обёрии қатрагӣ дар Тоҷикистон;
- зиёд намудани ҳаҷми истеҳсоли маҳсулоти соҳаҳои парандапарварӣ, моҳипарварӣ, афзун намудани саршумори ҷорҳои зотӣ ва баланд бардоштани маҳсулнокии ҷорво;
- аз 845 гектар ба 1000 гектар расонидани майдони боғҳои интенсивӣ;
- ташкили семинарҳо оид ба васеъ ҷорӣ намудани технологияи инноватсионӣ ва низомии муосири фаъолият дар соҳаи кишоварзӣ;
- ба роҳ мондани моҳипарварӣ дар дарёҳо, кӯлҳои табиӣ ва занбӯриасалпарварӣ дар кӯҳсорҳо, ҷангалзорҳо ва назди боғҳо;
- ҷалби сармояи дохилӣ ва хориҷӣ барои татбиқи лоиҳаҳои сармоягузории «сабз» ба соҳаи кишоварзӣ;
- таҳия ва татбиқи стандартҳои тамғабандии молҳои органикӣ дар соҳаи савдо;
- тақвияти механизми субсидия додан ба истеҳсолкунандагони маҳсулоти кишоварзӣ бо мақсади баланд бардоштани самаранокии истифодаи захираҳои замин;
- бунёди сардхонаҳо, марказҳои нақлиётӣ-логистикӣ ва татбиқи принципҳои савдои «сабз» бо роҳи зиёд намудани содироти маҳсулоти органикӣ;
- ташкили агрокластерҳои «сабз» дар минтақаҳои ҷумҳурӣ;
- бо мақсади паст кардани вобастагии кишвар аз маҳсулоти воридотӣ барқарор намудани фаъолияти ҶСК «Азот»-и шаҳри Леваканти вилояти Хатлон;
- амалӣ намудани рақамикунонӣ, истифодаи зеҳни сунъӣ ва роҳандозии васеи масъалаҳои гендерӣ дар соҳаи кишоварзии органикӣ.

86. Натиҷаҳои ҷашмдошт дар ин соҳа:

- санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ барои рушди соҳаҳои растанипарварӣ, ҷорвопарварӣ ва моҳипарварӣ бо дарназардошти ҷорӣ намудани принципҳои иқтисоди «сабз» такмил меёбанд;
- ҳиссаи истеҳсол ва коркарди маҳсулоти кишоварзии аз ҷиҳати экологӣ тоза (органикӣ) дар ҳаҷми умумии маҳсулоти кишоварзӣ то охири татбиқи Стратегия то 100 фоиз расонида мешавад;
- кластерҳои агросаноатӣ бо истифодаи самаранокии энергия васеъ ба роҳ монда шуда, ҳаҷми истеҳсоли маҳсулоти бо арзиши баланди иловашудаи органикӣ афзоиш меёбад;
- истифодаи технологияҳои «сабз» ва инфрасохтори «сабз» дар истеҳсолоти агросаноатӣ васеъ ба роҳ монда шуда, ҳаҷми содироти маҳсулоти кишоварзии аз ҷиҳати экологӣ тоза (органикӣ) бо бастубандии муосири органикӣ афзоиш меёбад;
- сармояи дохилӣ ва хориҷӣ барои татбиқи лоиҳаҳои сармоягузории «сабз» ба соҳаи кишоварзӣ ҷалб карда мешаванд;
- рақамикунонӣ, истифодаи зеҳни сунъӣ ва масъалаҳои гендерӣ дар соҳаи кишоварзӣ татбиқ карда мешаванд;
- 5 000 гектар заминҳои нав бо ҷорӣ намудани технологияи муосири обёрӣ ба гардиши кишоварзӣ ворид карда мешавад;
- обёрии қатрагӣ дар 30 фоизи хоҷагиҳои кишоварзӣ истифода мешавад.

§4. Рушди нақлиёти «сабз» ва инфрасохтори ба он мутобиқ

87. Дар Тоҷикистон ба ҳолати 1 январи соли 2022 ҳамагӣ 14 308,5 км роҳҳои автомобилгард мавҷуд буда, аз он 3340,5 км байналмилалӣ, 2 109,9 км ҷумҳуриявӣ ва 8 858,1 км роҳҳои маҳаллӣ мебошанд. Ҳамзамон дар кишвар 2 246 пул, аз он 506 байналмилалӣ, 321 ҷумҳуриявӣ ва 1 419 пулҳои маҳаллӣ мавҷуданд.

88. Бо мақсади раҳой аз бунбасти коммуникатсионӣ ва табдил ба кишвари транзитӣ дар соли 2021-ум 943,55 км роҳ (аз ҷумла 270,05 км асфалтпӯш ва 673,5 км шағалпӯш), 144 адад пул бо дарозии 4 323,8 метр ва 161 адад кубур бо дарозии 1 399 метр аз таъмир бароварда шудааст. Дар натиҷа тавассути ҳамагуна нақлиёт 82,0 млн. тонна, аз ҷумла тариқи нақлиёти автомобилӣ 76,3 млн. тонна ва нақлиёти роҳи оҳан 5,7 млн. тонна бор кашонида шудааст.

89. Дар соли 2020 дар шаҳри Душанбе дар доираи амалишавии лоиҳаи «Бехтар намудани ҳолати роҳи минтақавии Душанбе–Турсунзода, қитъаи роҳ аз буриши хиёбони Сино ба хиёбони Исмоили Сомонӣ то дарвозаи ғарбии шаҳри Душанбе» азнавсозии роҳ бо дарназардошти сохтмони чорроҳаи сесатҳа, сохтмони роҳ бо пул дар ду сатҳ аз ду тарафи хиёбони Нусратуло Махсум бо буриши хиёбони Сино амалӣ гардида, 5 роҳи зеризаминӣ низ бо дарозии умумии 236 метр барои роҳгузарон бунёд шудааст.

90. Тибқи Кодекси гумруки Ҷумҳурии Тоҷикистон воридоти нақлиёти барқӣ ба кишвар, яъне электромобилҳо, электробусҳо ва троллейбусҳо аз пардохти бочи гумрукӣ озод карда шуданд. Баҳри татбиқи раванди иқтисоди «сабз» дар соҳаи нақлиёт муҳайё сохтани инфрасохтор ва дигар шароити зарурӣ барои истифодаи воситаҳои нақлиёти барқӣ дар қаламрави кишвар тадриҷан роҳандозӣ мегардад.

91. Соҳаи нақлиёт дар иқтисоди кишвар ҳамчун унсур асосии инфрасохтори хизматрасонӣ мақоми муҳим дорад, вале манбаи асосии ифлосшавии ҳавои атмосфера асосан дар шаҳрҳо партовҳои нақлиётӣ ба ҳисоб меравад.

92. Партовҳои газҳои гулхонаӣ, ки кодиранд ба иқлим таъсир расонанд, дар Тоҷикистон камтар аз 1 тонна гази карбон (CO₂) ба як нафар аҳоли рост меояд, ки нишондиҳандаи паст ба ҳисоб меравад. Новобаста аз ин барои татбиқи раванди иқтисоди «сабз» дар соҳаи нақлиёт муҳайё сохтани инфрасохтор ва дигар шароити зарурӣ барои истифодаи воситаҳои нақлиёти барқӣ дар қаламрави кишвар тадриҷан роҳандозӣ мегардад.

93. Дар байни мардум бештар оммавӣ гардонидани нақлиёти ҷамъиятии барқӣ, дигар намудҳои нақлиёти безарар ва истифода аз дучарха ҳамчун нақлиёти алтернативӣ ва аз ҷиҳати экологӣ тоза дар шароити шаҳрҳо ва сафарҳо ба масофаи кӯтоҳу миёна, аз ҷумла истифодаи мошинҳои гибридӣ ва тавассути неруи барқ ҳаракаткунанда (электромобилҳо).

94. Мушкилиҳои соҳа:

- фарсудашавии воситаҳои нақлиёти ҷамъиятӣ, шахсӣ ва корхонаву соҳибкорон, инчунин ихроҷи зиёди газҳои гулхонаӣ тавассути онҳо;
- сатҳи нокифояи раванди гузариш ба воситаҳои нақлиёти барқӣ, аз ҷумла нақлиёти ҷамъиятӣ дар шаҳру ноҳияҳо;
- ба талаботи муосир ҷавобгӯ набудани инфрасохтори нақлиётӣ, аз ҷумла нақлиёти барқӣ дар кишвар;
- дар сатҳи зарурӣ ба роҳ монда нашудани коркарди автомобилҳои куҳна ва маводи истифодаи нақлиётӣ;
- рушд наёфтани раванди истифодабарии нақлиёти алтернативӣ ва аз ҷиҳати экологӣ тоза, аз ҷумла электрификатсия нашудани роҳи оҳан;
- ташақкул наёфтани роҳҳои автомобилӣ ва аҳоли, ки бо баландпоя асос ёфтааст;
- набудани корхонаҳои истеҳсоли нақлиёти гибридӣ ё электрикӣ (электромобилҳо, электропоездҳо).

95. Ҳадафҳои асосии соҳа:

- рушди инфрасохтори босифат ва устувори ҷавобгӯ ба принципҳои иқтисоди «сабз» (ХРУ 9.1);
- таъмини намудани дастрасии низомии нақлиёти бехатар ва аз ҷиҳати экологӣ устувор (ХРУ 11.2);
- гузариши васеъ ба нақлиёти барқӣ ва ташкили инфрасохтори зарурӣ дар ин самт;
- рушди инфрасохтори нақлиётӣ дар баландпоя асосёфта бо мақсади ҳифз ва нигоҳ доштани гуногунии биологӣ.

96. Вазифаҳои асосии соҳа:

- таҳкими асосҳои институтсионалӣ барои рушди иқтисоди «сабз» дар соҳаи нақлиёт;

- рушди инфрасохтори нақлиётӣ бо назардошти раванди иқтисоди «сабз»;
  - бунёди роҳҳое, ки бо баландпоя сохта шудаанд, бо мақсади ҳифз ва нигоҳ доштани набототу ҳайвоноти шафати роҳҳо;
  - ба роҳ мондани ва истифодаи нақлиёти барқии чамбиятӣ дар ҳамаи шаҳрҳои чумхурӣ;
  - зиёд намудани воридот ва истехсоли (васлкунии) нақлиёти барқӣ, аз ҷумла электромобилҳо, электробусҳо, троллейбусҳо ва монанди онҳо;
  - муҳайё соختани инфрасохтор ва дигар шароити зарурӣ барои истифодаи воситаи нақлиёти барқӣ;
  - тақвияти назорати кам кардани ихроҷи газҳои гулхонаӣ дар соҳаи нақлиёт.
97. Тадбирҳои асосии соҳа:
- тақмили заминаи меъёрии ҳуқуқӣ барои рушди соҳа бо назардошти ҷорӣ намудани иқтисоди «сабз»;
  - рақамгардонии маҷмуии нақлиёти барқии мусофирбарӣ чамбиятӣ;
  - ташкили корхонаҳо дар самти истехсол ва васлкунии воситаҳои нақлиёти барқӣ ва қисмҳои эҳтиётӣ;
  - ташкили нуқтаҳои хизматрасонӣ барои таъминот бо барқ ва таъмири нақлиёти барқӣ;
  - таъмини назорати зарурии сифати сӯзишворӣ, ки дар нақлиёти автомобилӣ истифода мешавад;
  - таҷдиди шабакаҳои мавҷудаи кӯчаҳои шаҳри Душанбе ва дигар шаҳрҳо ва ҷорроҳаҳо, ҷудо кардани минтақаҳо барои таваккуфгоҳи нақлиёти чамбиятӣ ва сохтмони ҷорроҳаҳои 2–3 сатҳа;
  - бунёди гузаргоҳҳо барои ҳайвонот дар роҳҳои аҳамияти байналмилалӣ ва чумхуриявӣ;
  - гузариши мунтазам ба нақлиёти барқӣ дар нақлиёти чамбиятӣ;
  - ташкили корхонаи коркарди (безаргардони)-и мошинҳои кӯҳна ва маводҳои истифодаи нақлиётӣ;
  - тарғиби истифодаи дучарха (велосипед) ҳамчун воситаи нақлиёти алтернативӣ ва ташкили инфрасохтори зарурӣ барои рушди истифодаи ин намуди воситаи нақлиёт дар шаҳру ноҳияҳо;
  - сабзу хуррамгардонии шафати роҳҳои автомобилгарди дорои аҳамияти байналмилалӣ, чумхуриявӣ ва маҳаллӣ;
  - тақмили стандартҳои истифодаи роҳҳо ҷиҳати мутобиқ намудани онҳо ба принсипҳои иқтисоди «сабз»;
  - истифодаи маҳсулот аз сангҳои табиӣ дар бунёди роҳҳои ғайриасосӣ ва роҳравҳои маркази шаҳрҳои чумхурӣ;
  - роҳандозии бунёди инфрасохтори зарурӣ барои метрои баландпоя ва истифодаи локомотивҳои барқӣ дар шаҳри Душанбе;
  - элекрификатсияи роҳҳои оҳани Тоҷикистон бо ҷалби сармояи хориҷӣ;
  - дар шаҳру ноҳияҳо бунёди нуқтаҳои таъминоти барқӣ ва истехсоли таҷҳизоти барқпуркунии воситаҳои нақлиёт;
  - амалӣ намудани стандартҳо ва регламентҳои техникӣ барои истифодаи нақлиёти барқӣ ва тақмили стандартҳо дар самти нархгузорию хизматрасонии онҳо аз ҷумла фуруши барқ;
  - ташкили таваккуфгоҳҳои калон (5-10 гектар) дар роҳҳои аҳамияти байналмилалӣ бо риояи принсипҳои иқтисоди «сабз» баъд аз ҳар як 50-100 км;
  - истифодаи васеи электромопедҳо дар хизматрасониҳои почта ва ҳадамоти дастрасӣ;
  - дар қонунгузорию кишвар мушаххас намудани мафҳумҳо оид ба нақлиёти барқӣ ва намудҳои он;
  - роҳандозии гузариши мақомоти марказӣ ва маҳаллии ҳокимияти давлатӣ ба истифодаи нақлиёти хизматии барқӣ;

- тарғиби васеи тарзи ҳаёти солим ва истифодаи дучархаҳо ҳамчун нақлиёт.
98. Натиҷаҳои чашмдошт дар ин соҳа:
- конунгузории соҳаи нақлиёт ба принципҳои иқтисоди «сабз» мутобиқ карда шуда, санадҳои меъёрии ҳуқуқии зерқонунӣ, меъёрҳо ва стандартҳои дахлдор қабул мегарданд;
  - хизматрасонии барқии мусофиркашонӣ ба кишри осебпазири аҳоли бо нархҳои мувофиқ дастрас мегардад;
  - шароити муосири инфрасохтори ҳамлу нақли бор ва мусофир, аз ҷумла инфрасохтори транзитӣ ташаккул меёбад;
  - коркарди дуҷумдараҷаи партовҳои нақлиётӣ ба роҳ монда мешавад;
  - партови газҳои гулхонаӣ аз ҳисоби нақлиёт кам карда мешавад;
  - арзиши асли ва тарифҳо барои интиқоли мол ва мусофирон тавассути нақлиёт дар сатҳи мўътадил қарор мегирад;
  - инфрасохтори муосири ҷавобгӯ ба талаботи байналмилалӣ коммуникатсионӣ, нақлиётӣ, иқтисодӣ ва логистикӣ кишвар ташаккул меёбад;
  - инфрасохтори тамоми намудҳои нақлиёти ҷумҳурӣ ба стандартҳои байналмилалӣ мутобиқ ва сатҳи беҳатарӣ ва рақобатпазирӣ дар маҷмааи нақлиётӣ баланд мегардад;
  - роҳҳо ба муҳити зист камтар зарар меоваранд.

§5. Амалӣсозии принципҳои иқтисоди «сабз» дар соҳаи меъморӣ ва сохтмон

99. Соҳаи меъморӣ ва сохтмонро Кодекси шаҳрсозии Ҷумҳурии Тоҷикистон, Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи иҷозатномадиҳӣ ба баъзе намудҳои ғайриқоиғӣ», қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 3 январи соли 2014, №26 «Дар бораи Тартиби таҳияи тарҳи муттаҳидгардонии банақшагирии шаҳрсозии қисмҳои алоҳидаи Ҷумҳурии Тоҷикистон» ва дигар санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ ба танзим медиароранд.

100. Дар соли 2021 дар кишвар дар ҳаҷми 12,2 миллиард сомонӣ қорҳои сохтмонӣ васлгарӣ иҷро ва ба маблағи беш аз 3,5 миллиард сомонӣ фондҳои асосӣ ба қор андохта, 1,2 миллион метри мураббаъ манзилҳои истиқоматӣ ва иншооти дигар ба истифода дода шудаанд.

101. Ҳангоми таҳия ва татбиқи нақшаҳои генералии шаҳрҳо ва шаҳраку деҳоти мамлакат ба банақшагириву бунёди бино ва иншоотҳо ба риояи ҳатмии қоидаҳои меъёрҳои шаҳрсозӣ ва сохтмон, санъати баланди меъморӣ, истифодаи васеи унсурҳои меъморӣ милливу замонавӣ, технологияҳои муосир ва масолеҳи сифатноки сохтмон таваҷҷуҳи махсус зоҳир гардад ҳам, вале барои татбиқи васеи ин унсурҳо, таҳкими раванди иқтисоди «сабз» дар соҳаи меъморӣ ва сохтмон зарур арзёбӣ мегардад.

102. Дар паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Пешвои миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон «Дар бораи самтҳои асосии сиёсати дохилӣ ва хориҷӣ ҷумҳурӣ» ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон соли 2021 қайд гардид, ки дар раванди лоиҳакашӣ зарур аст, ки пеш аз ҳама, сохтмони мактабҳо, боғчаҳои кӯдакон, марказҳои саломатӣ, боғҳои истироҳатӣ, гӯшаҳои «сабз» ва дигар инфрасохтори иҷтимоӣ ва коммуникатсионӣ ба нақша гирифта, дар марказҳои шаҳру ноҳияҳо бунёди ҳатмии биноҳои истиқоматии баландошёна (на кам аз 5 ошёна) пешбинӣ карда шавад.

103. Дар кишвар ҳангоми гузариш ба принципҳои иқтисоди «сабз» дар соҳаи меъморӣ ва сохтмон тавассути такмил додани дастурҳои техникӣ дар вобастагӣ ба сарфаи энергия ҳангоми истифодаи таҷҳизоти электрикӣ дар биноҳои истиқоматӣ ва ҷамъиятӣ, шабакаҳои гармидиҳӣ ва ҳифзи гармии биноҳо бо риояи стандартҳо (меъёрҳо)-и муосири гарминогоҳдории бино роҳандозӣ мегардад.

104. Бо мақсади баланд бардоштани самаранокӣ дар самти татбиқи принципҳои иқтисоди «сабз» дар соҳаи меъморӣ ва сохтмон қабули санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ барои такмили механизмҳои танзим ва назорати давлатӣ вобаста ба тамғагузории ҳатмии тамоми биноҳо аз нуқтаи назари самаранокӣ энергетикӣ ва ҷавобгӯ ба стандартҳои принципҳои иқтисоди «сабз» муҳим мебошанд.

105. Доираи васеи технологияҳои таъмини самаранокии энергия ва сарфаи энергия аз панелҳои офтобӣ дар бомҳо, таҷҳизоти геотермалии хурд дар рӯи замин ё қисмҳои махсуси тирезаҳо бо чорчӯбаҳои ҷубини бо маводҳои нанотехнологӣ насбшуда, ки аз ҳавои бад эмин дошта, ҳарорати биноро нигоҳ медорад иборат мебошад. Дар биноҳои бо талаботи принципҳои сохтмони «сабз» бунёдгардида фазою иқлими бароҳат бе гармкунӣ ва сардкунӣ системаҳои анъанавӣ ташкил намудан имконпазир аст.

106. Мушкилиҳои соҳа:

- нопуррагии дастурҳо нисбат ба самаранокӣ ва сарфачӯии энергия ҳангоми сохтмони биноҳо;
- набудани истеҳсолоти технологияҳои каммасраф ба ғайр аз фурузонакҳо дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ва сатҳи нокифояи истифодабарии ин технологияҳо дар соҳаи меъморӣ ва сохтмон;
- нокифоягии низоми истифодабарии самараноки шабакаҳои корезӣ дар шаҳрҳо;
- мавҷуд набудани ҳуҷҷати барномавӣ ва методологияи соҳавӣ чихати татбиқи принципҳои иқтисоди «сабз» дар сохтмон;
- нокифоя будани тадбирҳои ҳавасмандгардонӣ дар соҳаи қарздиҳии имтиёзнok ва андозбандӣ дар самти лоиҳакашӣ ва сохтмон;
- набудани низоми сертификатсияи татбиқи принципҳои иқтисоди «сабз» дар соҳаи меъморӣ ва сохтмон;
- набудани ҳавасмандсозии сармоягузoron барои татбиқи принципҳои иқтисоди «сабз» дар соҳаи меъморӣ ва сохтмон.

107. Ҳадафҳои асосии соҳа:

- таъмини устувории экологӣ дар шаҳрҳо ва маҳалҳои аҳолинишин (ҲРУ 11.3);
- таъмини шароити мусоид ва инклюзивии зиндагӣ дар шаҳру деҳоти кишвар;
- истифодаи самараноки манбаъҳои энергия ва неруи гармӣ;
- таъмини дастрасӣ ба дараҷаи кофӣ манзили истиқоматии безарар ва дорoi минтақаҳои «сабз» (ҲРУ 11.1);
- ба роҳ мондани сохтмони биноҳои аз чихати экологӣ устувор ва мустаҳкам бо истифода аз масолеҳи сохтмони ватанӣ (ҲРУ 11.с).

108. Вазифаҳои асосии соҳа:

- таҳкими асосҳои институтсионалӣ барои татбиқи принципҳои иқтисоди «сабз» дар соҳаи меъморӣ ва сохтмон;
- қабули стандартҳо барои сохтмони биноҳои чамъиятӣ, маъмурӣ, истиқоматӣ ва ғайра бо назардошти қорӣ намудани принципҳои сарфачӯии энергия, гармӣ, истифодаи обу корезӣ ва ташаккули экосистемаи дохилӣ;
- риояи хатмии дастур чихати ташаккули экосистемаи ягона дар шаҳру шаҳракҳо ҳангоми таҳияи нақшаи генералӣ;
- баланд бардоштани фарҳанги истифодаи неруи барқ, гармӣ, обу корезӣ дар шаҳру ноҳияҳои кишвар;
- дар биноҳои бунёдшаванда фароҳам овардани шароити мусоиди ҳаворасӣ, акустикӣ, офтобрасӣ, ҳарорат ва таъмини дигар параметрҳои муосир;
- ба роҳ мондани технологияҳои истеҳсоли таҷҳизоти муҳандисӣ, масолеҳи гармимуҳофизатӣ, низомҳои гармидиҳӣ ва кондитсионерӣ дар асоси талаботи стандартҳои «сабз»;
- паст кардани сатҳи нобаробарии иҷтимоӣ ва гендерӣ дар ҷомеа вобаста ба дастрасӣ ба хизматрасониҳои меъморӣ ва сохтмон.

109. Тадбирҳои асосии соҳа:

- таҳия ва амалисозии стандартҳо чихати истифодаи принципҳои иқтисоди «сабз» дар соҳаи меъморӣ ва сохтмон;
- таҷдиди назар намудани меъёрҳои амалкунанда ва қабули меъёру стандартҳои нав барои масолеҳи сохтмони гармимуҳофизатӣ вобаста ба иқлими Тоҷикистон;
- қорӣ намудани стандартҳои истифодаи сарфакоронаи таҷҳизоти маишӣ дар сохтмони биною иншоотҳо;

- ташкили низоми сертификатсияи биноҳо ва иншоотҳо мутобиқи талаботи сарфачӯии энергия;
  - насби ҳисобкунакҳои обӣ дар ҳамаи биноҳои манзилҳои истиқоматӣ ва иншоотҳои иҷтимоӣ иқтисодӣ;
  - қорӣ намудани талаботи ҳатмии самаранокии энергетикаи биноҳо ҳангоми қабули иншооти сохтмонӣ;
  - сохтмони биноҳои нав бо риояи стандартҳо (меъёрҳо)-и муосири гарминигордории бино ва истифодаи манбаи биотермалӣ;
  - ташкили корхонаҳои истеҳсоли ватании истеҳсоли маҳсулоти сохтмони аз ҷиҳати экологӣ тоза ва ба саломатии инсон безарар;
  - тарғиби васеи истифодаи таҷҳизоти хурди коркарди корезӣ (септикҳо) барои манзилҳои истиқоматӣ дар деҳот;
  - ташкили корҳои методӣ оид ба тамғагузори ҳатмии ҳамаи биноҳо баҳри самаранокии энергетикӣ;
  - амалӣ намудани чароғонкунии кӯчаҳо дар шаҳрҳо бо истифода аз таҷҳизоти барқии офтобӣ;
  - қорӣ намудани низоми ташкили инфрасохтори муосири обтаъминкунию барқтаъминкунӣ ва қарзӣ пеш аз тақсими қитъаи замин барои сохтмони манзилҳои истиқоматӣ;
  - ташкили шаҳраки алоҳида дар яке аз ноҳияҳои шаҳри Душанбе бо экосистемаи муосири мутобиқ ба принципҳои иқтисоди «сабз»;
  - амалигардонии лоиҳаи пилотӣ бо низоми муосири сарфачӯии энергия, обу корезӣ ва коркарди партовҳо дар ноҳияҳои кишвар;
  - зиёд намудани майдони боғҳои фароғатии «сабз» дар шаҳраку деҳоти кишвар.
110. Натиҷаҳои чашмдошт дар ин соҳа:
- сохтмони биноҳо бо усули принципҳои иқтисоди «сабз» афзоиш меёбад;
  - устувории экологӣ дар шаҳрҳо ва маҳалҳои аҳолинишин беҳтар мегардад;
  - дар шаҳру деҳоти кишвар шароити мусоид ва инклюзивии зиндагӣ фароҳам оварда мешавад;
  - шаҳракҳо ва деҳоти намунавӣ мутобиқ ба принципҳои иқтисоди «сабз» дар шаҳру ноҳияҳои кишвар ташаккул меёбад;
  - истифодаи самаранокии манбаъҳои энергия ва нерӯи гармӣ дар иншооти гуногун васеъ ба роҳ монда мешавад;
  - минтақаҳои «сабз» дар шаҳрҳо зиёд хоҳанд шуд.

§6. Тақмили низоми хоҷагидорӣ манзилию коммуналӣ ва идоракунии партовҳо

111. Дар асоси Концепсияи ислоҳоти хоҷагии манзилию коммуналӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Барномаи рушди хоҷагии манзилию коммуналӣ КВД «Хоҷагии манзилию коммуналӣ» ба амалӣ гардонидани сиёсати ғайримарказонидани хизматрасониҳо оғоз намуд.

112. Дар соҳаи хоҷагии манзилию коммуналӣ вобаста ба сохтмон ва таъмири фондҳои манзилӣ, беҳтар кардани инфрасохтори таъминоти нерӯи барқ, таъмини об ва корезӣ чораҳо татбиқ гардида, парки техникаи коммуналӣ нав карда шуда истодааст. Дар ин раванд гузариш ба иқтисоди «сабз» ташаккули чунин раванди идоракунии устувори истеҳсолот ва истеъмолотро тақозо мекунад, ки асоси онро на танҳо механизми сарфачӯии энергия, балки низоми босамари идоракунии хоҷагии манзилию коммуналӣ ва танзими коркарди партовҳо ташкил медиҳад.

113. Бо мақсади рушди низоми хоҷагидорӣ манзилию коммуналӣ ва идоракунии партовҳо дар Барномаи сармоягузориҳои давлатӣ барои солҳои 2021–2025 ҷиҳати ҷалби сармояи дохиливу хориҷӣ 248 адад лоиҳаҳои сармоягузорӣ ба маблағи умумии 812,3 млн. доллари ИМА пешбинӣ гардидааст, ки 54 адади он ба маблағи умумии 63,9 млн. доллари ИМА дар самти идоракунии партовҳои саҳти маишӣ мебошанд.

114. Дар ин маврид арзёбии партовҳои чамъшудаи истеҳсолот ва назорат кардани воридшавӣ ва истифодаи минбаъдаи онҳо, ташаккули бамеъёрдарории мушаххаси ба вучуд омадани партовҳо, амалисозӣ ва маблағгузории барномаҳои ҳадафнок оид ба идоракунии партовҳо, инчунин безаргардонии партовҳои хатарнок ва захролуд бояд анҷом дода шаванд.

115. Ҳаҷми партовҳои маишӣ дар шаҳрҳо аз 280 то 330 килограмм ба ҳар як сари аҳоли рост меояд ва дар баробари баланд шудани некӯахлолии мардум афзоиши ҳаҷми партовҳои саҳти маишӣ низ зиёд мешавад.

116. Низоми маҷмӯи чамъоварӣ, коркард ва безаргардонии партовҳо дар кишвар дар сатҳи зарурӣ ташаккул наёфтааст. Баъзе меъёрҳо ва талабот мавҷуданд, вале бо сабаби нокифоя будани назорат иҷрои онҳо дар сатҳи паст қарор доранд. Дар ин раванд корҳои ҳавасмандкунӣ ва маблағгузории технологияҳои инноватсионӣ ҷиҳати безаргардонӣ ва истифодаи дубораи партовҳо аз манбаъҳои гуногун барои тавлиди арзиши иловашуда муҳим мебошад.

117. Дастрасии аҳолии шаҳру ноҳияҳо ва деҳоти ҷумҳурӣ бо оби тозаӣ нӯшоқӣ 64 фоиз, аз он аҳолии маркази шаҳру ноҳияҳо 88,9 фоиз ва деҳот 53,0 фоизро ташкил медиҳад. Бо назардошти 2,2 фоиз зиёдшавии шумораи миёнасолони аҳолии мамлакат талабот ба оби тозаӣ нӯшоқӣ меафзояд, ки рушди соҳаро бо истифодаи принципҳои иқтисоди «сабз» тақозо менамояд.

118. Пешниҳоди имтиёзҳо низоми содагардонии пешниҳоди иҷозатномаҳо барои амалисозии фаъолияти инноватсионӣ дар низоми хоҷагидорӣ манзилию коммуналӣ ва идоракунии партовҳо ва ҷалб намудани бахши хусусӣ ва муомилаҳои илмию тадқиқотӣ дар таҳияю амалисозии барномаҳо ба роҳ мондани шарикони давлат ва бахши хусусӣ дар ин соҳа хеле муҳим аст.

119. Мушкилиҳои соҳа:

– ташкили хизматрасонӣ ба аҳоли ба меъёрҳои байналмилалӣ ҷавобгӯ набуда, ғайр аз шаҳрҳо дар ноҳияҳо хизматрасониҳо оид ба баровардани партовҳои саҳти маишӣ ба аҳоли қариб дастрас нестанд;

– партовҳо амалан ба навҳо ҷудо карда намешаванд, ҳамзамон ҳамлу накл, коркарди онҳо ба меъёрҳо ҷавобгӯ намебошанд;

– партовҳои саҳти маишӣ бе коркард ва ҷудо кардани маводҳои дубораи арзишманд ба партовгоҳҳои назоратнашаванда ва партовгоҳҳои расмӣ ба талаботи санитарӣ ҷавобгӯнабуда бароварда мешаванд;

– дар қисми бештари шаҳру ноҳияҳо мавҷуд набудани низоми ягонаи чамъоварии партовҳои маишӣ, саҳти маишӣ ва саноатӣ;

– фарҳанги пасти партовпартоӣ, исрофкориҳои зиёд аз ҷониби аҳоли, корхонаҳо, муассисаҳо ва ғайра;

– номутамарказ будани низоми идоракунии хоҷагии манзилию коммуналӣ нашудааст ва ба талаботи иқтисоди бозорӣ мутобиқ набудани он;

– сатҳи нокифояи ҳавасмандкунии давлатӣ ва тичоратикунонии раванди коркарди партовҳо ва истифодаи дубораи он;

– ба талаботи рӯзафзуни сохтмони биноҳои иҷтимоию иқтисодӣ ҷавобгӯ набудани иқтидорҳои мавҷудаи таъминот бо оби нӯшоқӣ ва корезӣ.

120. Ҳадафҳои асосии соҳа:

– ташкили низоми устувори хизматрасонии манзилию коммуналӣ дар шаҳру деҳоти кишвар бо кам кардани партовҳои маишӣ ва ба роҳ мондани коркарди он;

– ба таври назаррас коҳиш додани партовҳо тавассути андешидани чораҳо оид ба пешгирӣ, кам кардан, коркард ва истифодаи дубораи онҳо (ҲҶР 12.5);

– роҳандозии васеи раванди иқтисоди «сабз» дар низоми хоҷагидорӣ манзилию коммуналӣ ва идоракунии партовҳо;

– ҷорӣ намудани низоми ҳавасмандкунии давлатӣ ва тичоратикунонии раванди коркарди партовҳо ва истифодаи дубораи он;

– роҳандозии васеи низоми таъминот бо оби нӯшоқӣ ва корезӣ дар шаҳрҳо ва деҳот мутобиқ ба талаботи муосир ва принципҳои иқтисоди «сабз».

121. Вазифаҳои асосии соҳа:

- таҳкими асосҳои институтсионалӣ дар соҳаи хоҷагидорӣ манзилию коммуналӣ ва идоракунии партовҳо;
- таҳияи механизмҳои идоракунии самараноки низоми хизматрасонии манзилию коммуналӣ, ки ба талаботи иқтисоди бозорӣ ҷавобгӯ мебошад;
- тичоратикунонии соҳаи коркарди партовҳо дар кишвар;
- ҷалби бахши хусусӣ ба соҳаи хоҷагии манзилию коммуналӣ ва коркарди партовҳо, ҳамзамон татбиқи васеи механизми шарикӣ давлат ва бахши хусусӣ дар соҳа;
- тадричан маҳдуд намудани истифодаи борхалтаҳои пластикӣ бо мақсади истифодаи васеи борхалтаҳои аз ҷиҳати экологӣ мувофиқ;
- ба роҳ мондани истеҳсоли ватании қуттиҳо, зарфҳо, борпечониҳо ва борхалтаҳои аз ҷиҳати экологӣ тоза;
- ҷорӣ намудани стандарти ягона ҷиҳати истифодаи қуттиҳо барои партовҳо бо ҷудокунии ба навҳо;
- ҳангоми сохтмони биноҳои таъиноти иҷтимоӣ иқтисодӣ пешбинӣ намудани азнавкунии низоми оби нӯшокӣ ва корезӣ дар шаҳру ноҳияҳо.

122. Тадбирҳои асосии соҳа:

- тақмили санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ, стандартҳо, дастурҳо барои татбиқи принципҳои иқтисоди «сабз» дар соҳаи хоҷагии манзилию коммуналӣ ва идоракунии партовҳо;
- ташкили корхонаҳои коркарди партовҳо дар шаҳру ноҳияҳо бо технологияҳои муосир;
- ташкили корхонаҳои хизматрасонии манзилию коммуналӣ бо шарикӣ давлат ва бахши хусусӣ ва баланд бардоштани самаранокии идораи онҳо;
- қабули санади меъёрии ҳуқуқӣ дахлдор вобаста ба манъ кардани истифодаи борхалтаҳои пластикӣ дар савдои чакана бо мақсади истифодаи васеи борхалтаҳои аз ҷиҳати экологӣ мувофиқ;
- ҳавасмандгардонии ташкили корхонаҳои коркарди маводҳои пластикӣ ва резинӣ бо мақсади истифодаи дуҷумбораи онҳо дар соҳаҳои иҷтимоӣ иқтисодӣ;
- ба тартиб даровардани партовгоҳҳои ҳамаи шаҳру ноҳияҳо вобаста ба меъёрҳои экологӣ;
- ҷорӣ намудани низоми насби қуттиҳо барои партовҳо дар ҳамаи шаҳрҳои кишвар бо ҷудокунии ба навҳо;
- пешбинӣ намудани тағйироти дахлдор ба санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ танзимкунандаи соҳа вобаста ба ҳавасмандкунии давлатии раванди коркарди партовҳо ва истифодаи дубораи он;
- таҳияи ҳуҷҷатҳои лоиҳавии сохтмони биноҳои иҷтимоӣ иқтисодӣ бо назардошти азнавкунии низоми таъминот бо оби нӯшокӣ ва корезӣ.

123. Натиҷаҳои ҷашмдошт дар ин соҳа:

- санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ, стандартҳо, дастурҳо ба принципҳои иқтисоди «сабз» дар соҳаи хоҷагии манзилию коммуналӣ ва идоракунии партовҳо мутобиқ мегарданд;
- хизматрасонӣ дар самти хоҷагии манзилию коммуналӣ ва коркарди партовҳои саҳти маишӣ ва саноатӣ беҳтар гардида, мутобиқи принципҳои иқтисоди «сабз» ва иқтисоди бозорӣ роҳандозӣ мегарданд;
- таъмини корхонаҳои хизматрасонии манзилию коммуналӣ бо механизми шарикӣ давлат ва бахши хусусӣ вусъат меёбанд;
- ҳавасмандкунии давлатии раванди коркарди партовҳо ва истифодаи дубораи он дар соҳаҳои гуногун васеъ ҷорӣ мегардад;
- раванди идоракунии дар сохтори хоҷагии манзилию коммуналӣ ба талаботи иқтисоди бозорӣ мутобиқ гардонида мешавад;
- таъминот бо оби нӯшокӣ дар шаҳрҳо ва ноҳияҳо бо дарназардошти талаботи муосири хизматрасонӣ пурра таъмин мегардад;

– низоми корезӣ дар шаҳрҳо ва деҳот мутобиқ ба талаботи муосир ва принципҳои иқтисоди «сабз» васеъ ба роҳ монда мешавад.

§7. Ҳифз ва истифодаи босуботи сармоияи табиӣ ва кам кардани газҳои гулхонаӣ (карбон)

124. Тоҷикистон кишвари кӯҳсор буда (93 фоиз) сармоияи табиӣ он аз манбаҳои бойи оби нӯшокӣ, гуногунии олами набототи ҳайвонот, парандагон, масоҳати васеи пирияхҳо бо қуҳҳои баланд, заминҳои серҳосил, обу ҳавои мусоид, сарватҳои зеризаминӣ ва манбаҳои бойи маъданҳои қуҳӣ иборат мебошанд.

125. Яке аз сарватҳои бузурги Ҷумҳурии Тоҷикистон 947 адад дарёҳо буда, сарчашмаи бузурги захираҳои обиро дар Осиёи Марказӣ ташкил медиҳад.

126. Дар қисмати баланди қаторқуҳҳои Тоҷикистон 14 ҳазор пириях бо масоҳати умумии 8 476 км³ мавҷуд аст, ки 8 фоизи ҳудуди кишварро ташкил медиҳад. Зиёда аз се ду ҳиссаи манбаи асосии захираҳои пирияхии минтақа дар қаламрави Тоҷикистон қарор дошта, то имрӯз зиёда аз як ҳазор пирияхи Тоҷикистон об шудааст.

127. Дар кишвар зиёда аз 1300 кӯлҳо бо масоҳати умумии 705 км³ ҷойгир аст, ки яке аз калонтаринаш кӯли Сарез, ки ҳаҷми 16,07 ҳазор м³-ро доро буда, захираи бойтарини маҳзани оби ошомиданӣ маҳсуб меёбад. Захираҳои обҳои зеризаминии барқароршаванда дар Тоҷикистон 18,7 км³/солро ташкил медиҳанд, ки аз он 2,8 км³/сол захираҳои истифодашаванда маҳсуб меёбанд. Дар Тоҷикистон зиёда аз 200 чашмаҳои шифобахши биотермалӣ вучуд доранд.

128. Айни замон дар Тоҷикистон 4 мамнӯъгоҳ («Бешаи палангон», «Ромит», «Дашти Ҷум», «Зоркӯл»), 13 парваришгоҳ ва Боғи миллии вучуд дорад, ки масоҳати умумии онҳо 21 фоизи ҳудуди Тоҷикистонро дар бар мегирад. Дар кишвар зиёда аз 80 намуди ширхӯрҳо, 365 намуди паррандаҳо, 49 намуди хазандаҳо, 40 намуди моҳиҳо ва 10 ҳазор намуди ҳашарот мавҷуданд. Дар Китоби сурхи Ҷумҳурии Тоҷикистон 267 намуд растаниҳо ва 222 намуд ҳайвоноте, ки дар зери таҳдиди маҳшавӣ қарор доранд, дохил карда шудааст.

129. Ҷумҳурии Тоҷикистон сарватҳои зеризаминии зиёд дошта, беш аз 400 кон шинохта шуда, қариб 100 кон фаъолият дорад, ки дар онҳо то 40 навъи ашёи хоми минералӣ, аз қабилҳои сӯзишворӣ, маъданӣ (қариб 10 фоиз) ва ғайримаъданӣ (қариб 90 фоиз) истихроҷва коркард мешавад. Дар қаламрави кишвар захираи бойи полихимикӣ, сангҳои қиматбаҳо, металлҳои нодир, аз қабилҳои руҳ, сурб, висмут, молибден, волфрам, тилло, нукра, сурма, симоб, газ ва нафт ҷойгиранд.

130. Дар Гузориши чоруми миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар бораи Конвенсияи ҷаҳорҷӯбаи СММ оид ба тағйирёбии иқлим Тоҷикистон нишондоди сатҳи канории партовҳои газҳои гулхонаиро то соли 2030 дар сатҳи 21,32–24,87 млн. тоннаи эквиваленти CO₂ ва то соли 2050 дар сатҳи 1,9 то 2,2 млн. тоннаи эквиваленти CO₂ ба ҳар сари аҳолиро пешбинӣ намудааст.

131. Дар давоми даҳсолаҳои охир миқдори зиёди партовҳои саноатӣ, комплекси агросаноатӣ ва партовҳо баъди истихроҷи сарватҳои зеризаминӣ чамъ шудаанд. Қисмати зиёди ин партовҳо захрнок ва баъзе қисмати онҳо радиоактивӣ мебошанд. Вобаста ба рушди саноати истихроҷи маъданҳои қуҳӣ барои соҳаҳои коркарди Ҷумҳурии Тоҷикистон миқдори зиёди партовҳои саноатӣ ба вучуд меоянд, ки дар асоси таҷрибаи пешқадами байналмилалӣ онҳоро идора ва коркард кардан зарур аст.

132. Мушкилиҳои соҳа:

– таъсири манфии тағйирёбии глобалии иқлим ба сармоияи табиӣ кишвар, аз ҷумла биёбоншавӣ, нобудшавии ҷангалҳо, обшавии босуръати пирияхҳо, нарасидани оби нӯшокӣ, коҳишёбии гуногунии биологӣ ва ғайра;

– норасоии сармоияи дохилию хориҷӣ дар самти нигоҳдорӣ, ҳифз ва барқарорсозии сармоияи табиӣ;

– имкониятҳои маҳдуди коркарди намудҳои гуногуни партовҳо дар дохили кишвар;

– таназзули захираҳои табиӣ барқарорнашаванда (замин, об, ҷангал, захираҳои гуногунии биологӣ) дар натиҷаи аз ҳад зиёд истифода намудани онҳо;

- мавҷудияти куҳҳо ва талу тепаҳои бе наботот;
- хусусияти ниҳой доштани захираҳои табиӣ барқарорнашаванда (канданиҳои гуногун, ангишт, нафт, фулузот ва ғайра);
- бад шудани ҳолати нигоҳдорӣ ва ҳифзи мамнӯъгоҳҳо бо сабаби нокифоягии маблағгузорӣ;
- ба қадри зарурӣ таваҷҷуҳ зоҳир нагардидан дар самти олами набототу ҳайвонот, ҳудудҳои махсус муҳофизатшаванда ва хоҷагии ҷангал дар кишвар;
- риоя накардани стандартҳо ва ташкили партовгоҳҳо дар корхонаҳои истихроҷ;
- корбарии нокифояи раванди батанзимдарории партови газҳои гулхонаӣ аз тарафи соҳаҳои иқтисоди миллӣ дар кишвар.

133. Ҳадафҳои асосии соҳа:

- нигоҳдорӣ, ҳифз ва афзун намудани сармояи табиӣ дар кишвар, аз ҷумла пешгирии биёбоншавии заминҳо, зиёд намудани майдони ҷангалзорҳо, пешгирии обшавии пирияхҳо, таъмини дастрасӣ бо оби тозаӣ нӯшокӣ, таъмини гуногунии биологӣ;
- таъмини шароити мусоид барои фаъолияти яқзои инсон ва табиат;
- ноил шудан ба азхудкунӣ ва истифодабарии самараноки захираҳои табиӣ (ҲРҮ 12.2);
- кам кардани ифлосшавии муҳити зист, ихроҷҳои газҳои гулхонаӣ ва истифодаи босамари захираҳои табиӣ тавассути нигоҳ доштани гуногунии биологӣ ва таҳкими амнияти энергетикӣ.

134. Вазифаҳои асосии соҳа:

- таҳкими асосҳои институтсионалӣ дар самти ҳифз ва истифодаи сармояи табиӣ ва кам кардани партовҳои газҳои гулхонаӣ;
- тақвияти корҳо дар самти коркарду безараргардонии партовҳои саноатии радиоактивӣ ва захролуд;
- иҷрои уҳдадорихои Ҷумҳурии Тоҷикистон аз рӯи Созишномаи Париж вабаста ба кам кардани партовҳои газҳои диоксид ба фазо ва пешгирӣ аз баландшавии ҳарорати глобалӣ ба зиёда аз ду дараҷа бо меъёри Селсий;
- пешгирии вайроншавии экосистемаи дарёҳо, кулҳо, пирияхҳо ва ғайра;
- тақвияти корҳо чихати истифодаи самараноки мавзёҳои сайёҳӣ вобаста ба ҳифзи сармояи табиӣ;
- таъмини устувории экологӣ ва мутобиқгардонии иқтисоди миллӣ ба тағйирёбии иқлим дар асоси принципҳои иқтисоди «сабз»;
- арзёбии стратегияи экологии таъсир ба муҳити зист;
- пешгирии таназзули захираҳои табиӣ барқароршаванда (замин, об, ҷангал, захираҳои гуногунии биологӣ);
- ташаккули экосистемаи муосир дар атрофи корхонаҳои истихроҷ ва ҷорӣ намудани меъёр дар ин самт.

135. Тадбирҳои асосии соҳа:

- тақмили санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ, стандартҳо, дастурҳо барои татбиқи принципҳои иқтисоди «сабз» дар самти ҳифз ва истифодаи босуботи сармояи табиӣ ва кам кардани газҳои гулхонаӣ (карбон);
- васеъ намудани майдони ҷангалзорҳо дар куҳҳо, талу тепаҳо ва шафати дарёҳо;
- тақвияти фаъолият дар самти таъсиси Бунёди махсуси байналмилалӣ ҳифзи пирияхҳо дар Тоҷикистон;
- қабули стандартҳо чихати пешгирии зиёд шудани партови газҳои гулхонаӣ дар соҳаи саноат, нақлиёт ва дигар соҳаҳо;
- ташкили ҳудудҳои махсусмуҳофизатшавандаи нав ва васеъ намудани масоҳатҳои ҳудудҳои мавҷуда;
- тақвияти стандартҳо чихати масофаи иҷозатдодашудаи бунёди ҳамаи намуди иншоот дар шафати дарёҳо, кулҳо, обанборҳо ва мамнӯъгоҳҳо бо истифода аз таҷрибаи кишварҳои пешрафта;

- ба анҷом расонидани гузариши идоракунии бахши обӣ ба усули идоракунии ҳавзавӣ (аз маъмуриятӣ ба ҳудуди гидрологӣ);
- таҳияи харитаи имкониятҳои истифодаи намудҳои манбаъҳои барқароршавандаи энергия дар Тоҷикистон;
- навсозии харитаҳои обҳои зеризаминӣ ва дарёфти роҳҳои ҳифз ва нигоҳдории онҳо;
- ташкили ҳатмии чорабиниҳо чиҳати тозакунии мунтазами соҳилҳо дар кишвар;
- таҳия ва такмили ҳуҷҷатҳои барномавӣ дар самти экология ҳифз ва истифодаи босуботи сармояи табиӣ;
- ба роҳ мондани стандартҳои арзёбии стратегии экологӣ ба муҳити зист;
- зиёд намудани шумораи ҳайвоноту парандагони зери таҳдиди нобудшавӣ қарордошта ва растаниҳои нодир дар мамнуъгоҳҳо ва боғҳои миллӣ;
- пешгирии таназзули замин, об, ҷангал, захираҳои гуногунии биологӣ ва зиёд намудани масоҳати онҳо;
- қорӣ намудани стандарти саноати «сабз» бо мақсади ҳифзи экосистемаи атрофи қорхонаҳои истихроҷ.

136. Натиҷаҳои чашмдошт дар соҳа:

- санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ, стандартҳо, дастурҳо ва ҳуҷҷатҳои барномавӣ ба принципҳои иқтисоди «сабз» дар самти ҳифз ва истифодаи босуботи сармояи табиӣ ва кам кардани газҳои гулхонаӣ (карбон) мутобиқ мегардад;
- ҳифз ва истифодаи босуботи сармояи табиӣ ва кам кардани партови газҳои гулхонаӣ (карбон) таъмин мегардад;
- нигоҳдории захираҳои табиӣ барқароршавандаи кишвар беҳтар мегардад;
- Тоҷикистон ба тағйирёбии глобалии иқлим, биёбоншавӣ (хушкишавӣ), нобудшавии ҷангалҳо, норасоии ашёи хом, нарасидани оби нӯшоқӣ ва коҳишёбии гуногунии биологӣ ба қадри зарурӣ тобовар мешавад;
- масоҳати ҷангалзорҳо ва ҳудудҳои махсус муҳофизатшаванда афзоиш ёфта, нигоҳдории набототу ҳайвонот сифатан беҳтар мегардад.

§8. Иштироки кишвар дар бозорҳои ҷаҳонии сармоягузори «сабз»

137. Бозори ҷаҳонии сармоягузори «сабз» дар ду самти асосӣ, аз ҷумла бозори вомбаргҳои «сабз»-и иҷтимоӣ (лоиҳаҳо бо дар назар доштани раванди иҷтимоӣ дар самтҳои сохтмон, маблағгузори лоиҳаҳои манзили истиқоматӣ, дастрасӣ ба маориф, баробарии гендерӣ ва тандурустӣ) ва маблағгузори рушди устувор (бо назардошти навъоварӣ дар раванди «сабз» ва мутобиқ ба ҲҶҲУ) ташаккул ёфта истодааст.

138. Бонкҳои кишвар бо пешниҳод намудани қарзҳои имтиёзнок метавонанд дар раванди амалисозии иқтисоди «сабз» нақши калидино иҷро намоянд. Бо назардошти қорӣ намудани принципҳои иқтисоди «сабз» дар Тоҷикистон дар баробари ҷалби маблағгузори хориҷӣ эҳтиёҷ ба маблағгузори дохилӣ низ назаррас мегардад.

139. Бо назардошти ба таҳияи Стратегияи рушди иқтисоди «сабз» дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2023–2037 барномаҳои дахлдори соҳавӣ таҳия ва амалӣ гардида, дар онҳо ҳамасола маблағгузорӣ ба соҳаи иқтисоди «сабз» аз ҳисоби ҳамаи сарчашмаҳо (буҷетҳои ҷумҳуриявӣ маҳаллӣ, сармояи хориҷӣ, ва ғайра) пешбинӣ мегардад, ки ин омил барои рушди зина ба зинаи соҳаи номбурда мусоидат хоҳад намуд.

140. Дар таҷрибаи ташкилотҳои молиявӣ қарзии кишварҳои мутараққӣ имрӯзҳо воситаҳои молиявӣ «сабз» ба мисли бондҳои «сабз», инчунин қарзи «сабз», депозити «сабз», қарзи ипотекии «сабз», суғуртаи «сабз» паҳн шуда истодаанд. Дар маҷмӯъ ин мафҳумро ҳамчун бонкдории масъулиятнок ифода мекунанд, ки механизми он аз ҷониби қонунгузори як қатор кишварҳо ба танзим дароварда шудааст. Дар байни солҳои 2007–2020 барориши ҷаҳонии вомбаргҳои «сабз» аз 1 миллиард доллар ба 1 триллион доллар афзоиш ёфт.

141. Барои Тоҷикистон ворид шудан ба бозорҳои вомбаргҳои «сабз» ва бондҳои иқлимӣ бо мақсади ҷалби маблағҳои сармоягузори «сабз» аҳамиятнок буда, дар дурнамои наздик ин

гуна сармоя барои дастгирии давлат ва ҷонибҳои манфиатдор дар самти амалишавии бастаи лоиҳаҳои «сабз» пешниҳод карда мешавад.

142. Мушкилиҳои соҳа:

- набудани таҷрибаи кофӣ дар самти ворид шудан ба бозори вомбаргҳои «сабз» ва амалиёт дар он;
- норасоии мутахассисон дар самти иштирок дар бозори ҷаҳонӣ ва минтақавии вомбаргҳои «сабз»;
- номукаммалии қонунгузорӣ дар самти вомбаргҳои «сабз»;
- набудани механизми дақиқи ҷалби сармоягузорӣ бо назардошти раванди иқтисоди «сабз».

143. Ҳадафҳои рушди соҳа:

- ҷалби сармояи хориҷӣ барои татбиқи лоиҳаҳо дар самти иқтисоди «сабз» дар кишвар;
- рушди муносибатҳои бозорӣ вобаста ба муомилоти вомбаргҳои «сабз» ва дигар воситаҳои молиявӣ дар ин самт;
- ҷалби сармоягузори мустақими хориҷӣ барои амалисозии ҳадафу вазифаҳои ҳуҷҷатҳои стратегии амалкунанда дар самти иқтисоди «сабз» (ҲРУ 10.б);
- омода намудани мутахассисони дорой дониш ва таҷрибаи байналмилалӣ дар самти бозори вомбаргҳои «сабз» дар пойгоҳи мукамал.

144. Вазифаҳои асосии соҳа:

- гузаронидани ислоҳоти институтсионалӣ дар самти ҷалби маблағҳои «сабз» ва институтсионалӣ гардонидани соҳа;
- иштирок дар бозори ҷаҳонии вомбаргҳои «сабз» ва маблағгузори «сабз»;
- ҷалби доираи васеи институтҳои бахши давлатӣ ва хусусӣ ба бозори маблағгузори «сабз»;
- роҳандозии имконияти истифодаи ҳиссаи (квотаи) ихроҷи газҳои гулхонаии Тоҷикистон дар раванди принципҳои муосири маблағгузори «сабз»;
- ҳавасмандгардонии ҷорӣ намудани технологияи пешрафта аз ҷиҳати экологӣ тоза дар бахши давлатӣ ва хусусӣ;
- марҳила ба марҳила ҷорӣ намудани принципҳои иқтисоди «сабз» дар бонкдорӣ;
- марҳила ба марҳила барҳам додани субсидияҳои аз ҷиҳати экологӣ зараровар ва андешидани чораҳо ҷиҳати роҳандозии низоми тамбагузори экологӣ;
- ташаққули воситаҳои махсуси молиявӣ барои ҷалби сармоягузорӣ ба самти иқтисоди «сабз»;
- ҷалби сармоягузорӣ барои рушди истифодаи манбаъҳои барқароршавандаи энергия;
- ташкили фондҳои махсус дар самти татбиқи лоиҳаҳои «сабз», аз ҷумла барои роҳандозии барномаҳои худудии рушди иқтисоди «сабз».

145. Тадбирҳои асосии соҳа:

- мутобиқ намудани қонунгузори соҳаи бонкӣ ва молиявӣ бо принципи иқтисоди «сабз»;
- ҷорӣ намудани низоми маблағгузори бонкӣ дар самти ҳифзи муҳити зист ва ҳифзи иҷтимоӣ;
- тақмили заминаи меъёрии ҳуқуқи суғуртаи экологӣ;
- таҳияи тавсияҳои методӣ оид ба таснифи воситаҳои молиявӣ ҳамчун воситаҳои молиявие, ки ба сармоягузори рушди иқтисоди «сабз» нигаронида шудаанд;
- иштироки бонкҳои Тоҷикистон дар бозори сармоягузори иқтисоди «сабз»;
- таҳияи лоиҳаҳои сармоягузори давлатӣ дар самти иқтисоди «сабз» ва пешниҳоди онҳо ба ташкилотҳои байналмилалӣ молиявӣ ва шарикони тичоратӣ;
- ташкили Фонди сармоягузори иқтисоди «сабз» бо ҷалби сармояи хориҷӣ;
- роҳандозии механизми фуруши ҳиссаи (квотаи) партови газҳои гулхонаии саҳми Тоҷикистон ба ширкатҳои бонуфузи ҷаҳон;

- пешбурд ва муайян намудани бренди миллии Тоҷикистон дар самти иқтисоди «сабз»;
  - чалби маблағҳо тавассути механизми вомбаргҳои «сабз» барои бунёди нерӯгоҳҳои барқӣ ва нерӯгоҳҳо аз манбаҳои барқароршавандаи энергия;
  - амалӣ намудани бучетикунони барномавӣ дар самти маблағгузори «сабз»;
  - ворид шудани Биржаи «Осиёи Марказӣ» дар бозори ҷаҳонӣ ва минтақавии вомбаргҳои «сабз»;
  - таъсиси ниҳодҳо (ташкilotҳо)-и молиявии махсусгардонидашудаи давлатӣ ва хусусӣ барои маблағгузори лоиҳаҳои «сабз».
146. Натиҷаҳои ҷашмдошт дар соҳа:
- санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ ва ҳуҷҷатҳои барномавӣ ба принципҳои иқтисоди «сабз» дар самти сармоягузори «сабз» мутобиқ мегарданд;
  - дар бозори ҷаҳонии сармоягузори «сабз» мавқеи Ҷумҳурии Тоҷикистон устувор мегардад;
  - сармоягузори мустақими хориҷӣ барои амалисозии лоиҳаҳои самти иқтисоди «сабз» ба кишвар чалб мегарданд.
  - мутахассисони дорой дониш ва таҷрибаи байналмилалӣ дар самти бозори вомбаргҳои «сабз» дар кишвар дар пойгоҳи муайян омода карда мешавад.

§9. Такмили қонунгузорӣ ҷиҳати истифодаи васеи иқтисоди «сабз»

147. Сиёсати давлатӣ дар соҳаи иқтисоди «сабз» ба санадҳои меъёрии ҳуқуқии танзимкунанда ва дигар санадҳои меъёрии ҳуқуқии соҳавие, ки ба масъалаҳои соҳаи иқтисоди «сабз» алоқамандӣ доранд, асос ёфтааст.

148. Бо назардошти ҷорӣ гардидани принципҳои иқтисоди «сабз» дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ворид намудани тағйиру иловаҳо ба қонунгузори кишвар зарур арзёбӣ мегардад.

149. Дар ин раванд сарфи назар аз кӯшишҳои ба соҳаи қонунгузорӣ ворид намудани ҷанбаҳои экологӣ баъзе ҳуҷҷатҳои барномавӣ дорой ягон нишондиҳанда ё ҳадафҳои қобили андозагирӣ намебошанд ва тайёр намудани санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ, ки ба татбиқи принципҳои иқтисоди «сабз» мусоидат менамоянд, ташаккул наёфтаанд.

150. Мушкилиҳои соҳа:

- дар қонунгузори кишвар, санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ, стандартҳо, регламентҳо ва ҳуҷҷатҳои барномавӣ ба қадри зарурӣ инъикос наёфтани принципҳои иқтисоди «сабз»;
- дар санадҳои меъёрии ҳуқуқии соҳавӣ мушаххас пешбинӣ нагардидани раванди иқтисоди «сабз».

151. Ҳадафҳои асосии соҳа:

- ҷорӣ намудани принципҳои иқтисоди «сабз» дар қонунгузори кишвар бо назардошти мутобиқшавӣ ба рушди устувор (ХРУ 16.б);
- васеъ ба роҳ мондани раванди иқтисоди «сабз» дар ҳуҷҷатҳои стратегии кишвар.

152. Вазифаҳои асосии соҳа:

- ислоҳоти институтсионалӣ ва такмили меъёрҳои ҳуқуқэҷодкунӣ аз рӯи принципҳои иқтисоди «сабз»;
- омӯзиши таҷрибаи қонунгузори кишварҳои хориҷа дар самти иқтисоди «сабз» ва пешниҳод намудани таклифҳои мушаххас оид ба такмили қонунгузорӣ;
- чалби мақомоти дахлдори давлатӣ ва ташкilotҳои ҷамъиятӣ дар таҳияи санадҳои меъёрии ҳуқуқии марбут ба раванди иқтисоди «сабз».

153. Тадбирҳои асосии соҳа:

- такмили қонунгузори кишвар дар самти иқтисоди «сабз» ва ҳамроҳанг сохтани ҳадафҳои стратегӣ бо барномаҳои соҳавӣ ва маҳаллӣ;
- таҳлили ўҳдадорихи байналмилалии Тоҷикистон дар доираи конвенсияҳо, шартномаҳо ва дигар ҳуҷҷатҳои сатҳи байналмилалӣ бо мақсади мутобиқ намудани қонунгузори милли ба талаботи онҳо;

- таҳияи стандартҳо, дастурҳо ва дигар санадҳои зерқонунӣ, ки принципҳои иқтисоди «сабз»-ро дар Тоҷикистон танзим мекунад;
  - таҳия ва амалсозии механизмҳои арзёбии ҳатмии таъсири фаъолияти банақшагирифташудаи субъектҳои иқтисодӣ ба муҳити зист;
  - таҳия намудани низоми умумӣ дар бораи бамеъёрдарории ҳифзи табиат, ки мазмун, вазифаҳо, объектҳо, мақоми ҳуқуқии меъёрҳо, қоидаҳо, ва стандартҳоро муайян мекунад;
  - ворид намудани тағйирот ба баъзе санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ дар қисми тақмили низоми бамеъёрдарорӣ дар самти иқтисоди «сабз» ва чорӣ намудани тадбирҳо оид ба ҳавасмандгардонии субъектҳои иқтисодӣ барои чорӣ намудани технологияҳои беҳтарин;
  - ворид намудани тағйирот ба санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ вобаста ба партовҳои истеҳсолӣ ва истеъмоли дар қисмати ҳавасмандгардонии иқтисодии фаъолият дар соҳаи муомилот бо партовҳо;
  - марҳила ба марҳила гузаронидани мониторинги қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон дар самти иқтисоди «сабз» ва ҳангоми зарурат пешниҳод намудани тақлифҳои мушаххас оид ба тақмили қонунгузорӣ;
154. Натиҷаҳои чашмдошт дар ин соҳа:
- санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ, стандартҳо ва дастурҳо ба принципҳои иқтисоди «сабз» мутобиқ мегарданд;
  - раванди иқтисоди «сабз» дар қонунгузории соҳаҳои мухталифи иқтисодӣ васеъ роҳандозӣ мегардад.

§10. Рушди сайёҳии экологӣ

155. Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар паём «Дар бораи самтҳои асосии сиёсати дохилӣ ва хориҷии ҷумҳурӣ» ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон соли 2018-ро «Соли рушди сайёҳӣ ва ҳунарҳои мардумӣ» ва солҳои 2019–2021 ҳамчун «Солҳои рушди дехот, сайёҳӣ ва ҳунарҳои мардумӣ» эълон намуданд. Ҳадафи ин тадбирҳо рушди соҳаи сайёҳӣ, муаррифии шоистаи имкониятҳои сайёҳии мамлакат ва фарҳанги миллӣ дар арсаи байналмилалӣ, ҷалби сармоя ба инфрасохтори сайёҳӣ, рушди сайёҳии экологӣ, инчунин мусоидат кардан ба эҳё ва рушди ҳунарҳои мардумӣ мебошад.

156. Дар ин раванд Стратегияи рушди сайёҳӣ барои давраи то соли 2030 ва Нақшаи чорабиниҳои он барои солҳои 2019–2022 бо мақсади мушаххас намудани ҳадафу вазифаҳои сайёҳӣ дар кишвар, муаррифии имкониятҳои сайёҳии Тоҷикистон ва баланд бардоштани саҳми соҳаи сайёҳӣ дар рушди иқтисодию иҷтимоии кишвар қабул гардидаанд.

157. Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон танзими ҳуқуқии соҳаи сайёҳӣ тибқи Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи сайёҳӣ» ба роҳ монда шудааст.

158. Дар соли 2021 шумораи шаҳрвандони хориҷие, ки ба Ҷумҳурии Тоҷикистон ташриф овардаанд, бо назардошти ҳама намудҳои мақсадҳои сафар (хизматӣ, истироҳатӣ ва ғайра) 517,6 ҳазор нафарро ташкил намудааст. Аз шумораи умумии шаҳрвандони хориҷие, ки ба Ҷумҳурии Тоҷикистон ташриф овардаанд 296,3 ҳазор нафарашон ба ҳайси сайёҳ (тибқи методологияи Созмони Умумиҷаҳонии Сайёҳӣ) арзёбӣ мегарданд.

159. Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон намудҳои зерини ояндадори сайёҳӣ, аз ҷумла сайёҳии таърихӣ фарҳангӣ, кӯҳнавардӣ, табобатӣ курортӣ, экскурсионӣ ва экологӣ мавҷуд мебошанд. Сайёҳии экологӣ яке аз намудҳои зудинкишоффтаи соҳаи сайёҳӣ маҳсуб ёфта, рушди солонаи он аз 10 то 30 фоизро ташкил медиҳад.

160. Рушди сайёҳии экологиро ҳамчун омили тичоратикунони табиат ба манфиати ҷомеа ва дарёфти захираҳо барои ҳифз ва барқарор намудани сармояи табиӣ, баррасӣ кардан мумкин аст. Таҷрибаи бисёр кишварҳои ҷаҳон нишон медиҳад, ки рушди сайёҳии экологӣ барои рушди иқтисоди «сабз» аҳамияти муҳим дорад.

161. Барои ноил шудан ба ҳадафҳои рушди ин бахш дар баробари фаъолият оид ба иттилоотонӣ, таҳияи механизми самарабахши татбиқи сиёсат ва банақшагирии тадбирҳо, такмили заминаи институтсионалии дахлдор, инчунин тавсири ҷолибии кишвар зарур аст.

162. Бино ба маълумоти Созмони ҷаҳонии сайёҳӣ (UNWTO) дар ҳолати сармоягузории сабзи оқилона имконияти рушди минбаъдаи соҳа бо саҳми муҳим дар пасткунии оқибатҳои тағйирёбии иқлим имконпазир аст.

163. Дар ин раванд ҳангоми истифода кардани тадбирҳои муштарак, ба монанди ҷорӣ намудани технологияҳои инноватсионӣ дар соҳа, гузариш ба нақлиёти «сабз», идоракунии самараноки энергия дар меҳмонхонаҳо ва дигар инфрасохтори соҳаи сайёҳӣ ноил шудан мумкин аст. Бино ба арзёбиҳои байналмилалӣ як ҷойи корӣ дар соҳаи асосии сайёҳӣ барои ташкили якуним ҷойҳои кории иловагӣ ё ҷойҳои кории ғайримустақим дар бахшҳои марбут ба сайёҳӣ мусоидат мекунад. Дар ин раванд ҷалби табақаҳои камбизоат ба самти хизматрасонии сайёҳии экологӣ яке аз омилҳои муҳимми рушди иқтисоди миллӣ ба ҳисоб рафта, барои баланд бардоштани сатҳи некӯахлоқии мардуми кишвар мусоидат мекунад.

164. Сайёҳии экологӣ принципҳои сайёҳии устуворро бо мақсади баланд бардоштани сатҳи зиндагии аҳоли, нигоҳ доштани низомҳои экологӣ ва сармояи табиӣ барои наслҳои оянда фаро мегирад. Соҳаи сайёҳии кишвар тавассути рушди марказҳои иттилоотии сайёҳии экологӣ, ки фаъолияти онҳо ба рушди сайёҳии байналмилалӣ ва дохилӣ, ба ташаккул ва паҳн намудани иттилоот дар бораи кишвар ва иқтидори сайёҳии он мусоидат менамояд, роҳандозӣ мегардад.

165. Бо назардошти хусусиятҳои ландшафти табиӣи Ҷумҳурии Тоҷикистон дар кишвар имконияти инкишофи сайёҳии кӯҳнавардӣ фароҳам оварда шудааст, ки барои рушди алпинизм ва лижаронии кӯҳӣ мусоидат менамояд.

166. Мушкилиҳои соҳа:

– дар қонунгузорӣ ва ҳуҷҷатҳои барномавии кишвар дар сатҳи зарурӣ пешбинӣ нагардидани рушди сайёҳии экологӣ дар кишвар;

– ба талаботи муосир ҷавобгӯ набудани инфрасохтори сайёҳии экологӣ дар мавзӯҳои имконпазир;

– таҷрибаи кофӣ надоштани мутахассисони соҳаи сайёҳӣ аз пешбурди сайёҳии экологӣ дар кишвар;

– ҳамбастагии сусти соҳаҳои ёрирасони сайёҳӣ;

– муаррифии нокифояи имкониятҳои сайёҳии экологии Тоҷикистон берун аз кишвар;

– рақобатпазир набудани хизматрасонии сайёҳии экологӣ дар кишвар.

167. Ҳадафҳои асосии соҳа:

– таъмини пешбурди сайёҳии устувор ва дастгирии рушди сайёҳии экологӣ дар сатҳи миллӣ, минтақавӣ ва ҳудудҳои махсус муҳофизатшаванда;

– ташаккули низоми мукамалсозии пешниҳоди хизматрасонии экологӣ ва бунёди инфрасохтори «сабз»;

– баланд бардоштани рақобатпазирии хизматрасониҳои сайёҳии экологӣ;

– фароҳам овардани шароити мусоид барои сайёҳон ва васеъ намудани экосистема бо мақсади ҷалби сайёҳон;

– таъмини пешбурди сайёҳии устувор бо мақсади таъсиси ҷойҳои корӣ, муаррифии фарҳанги миллӣ ва маҳсулоти ватанӣ (ҲРУ 8.9);

– рушди сайёҳии экологии дар шакли ҷамоат асосёфта.

168. Вазифаҳои асосии соҳа:

– такмили қонунгузории кишвар дар самти сайёҳии экологӣ;

– ташаккули мавзӯҳои сайёҳии экологӣ, диверсификатсияи хатсайрҳои сайёҳии экологӣ ва беҳтар гардонидани инфрасохтори он;

– таъмини беҳатарии буду бош дар раванди сайёҳии экологӣ;

– ҷалби сармояи дохилию хориҷӣ барои рушди сайёҳии экологӣ;

– тақвияти омодагисозии мутахассисон дар самти сайёҳии экологӣ;

- зиёд намудани ҳиссаи сайёҳии экологӣ дар даромадҳои умумии соҳаи сайёҳӣ, бучети давлатӣ ва ММД;
- рушди сайёҳии экологӣ тавассути пешниҳоди самтҳои ҷолибу нодир;
- дастгирии ташкили сайёҳии экологӣ дар шакли ҷамоат асосёфта;
- тақвияти фаъолияти мубодилаи иттилоотӣ байни аҳолии маҳаллӣ ва сайёҳон.

169. Тадбирҳои асосии соҳа:

- тақмили санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ барои тақвияти соҳаи сайёҳии экологӣ;
- таҳия ва амалӣ намудани харитаи роҳ ва феҳристи электроники объектҳои сайёҳии экологӣ дар тақсимои минтақаҳо;
- амалисозии шарикӣ давлат ва бахши хусусӣ дар соҳаи сайёҳии экологӣ;
- баланд бардоштани сатҳи ҳамоҳангсозии байниидоравӣ ва ҷалби мақомоти иҷроияи маҳаллии ҳокимияти давлатӣ дар фароҳам овардани шароити мусоид барои рушди сайёҳии экологӣ;
- ҷорӣ намудани технологияҳо ва хизматрасониҳои инноватсионӣ дар соҳаи сайёҳии экологӣ;
- таъмини рушди сайёҳии кӯҳнавардӣ, аз ҷумла табобатӣ курортӣ, экскурсионӣ, экологӣ, алпинизм ва лижаронии кӯҳӣ;
- ташкил ва рушди минтақаҳои махсус муҳофизатшаванда ва беҳтаргардонии ҳолати шифоғоҳҳо;
- тарҳрезии иншооти сайёҳӣ бо дар назар доштани осебпазирии мавзёҳои табиӣ ва фароҳам овардани имкониятҳо барои сарфаи энергия ва захираҳо;
- таъмини идоракунии самараноки энергия дар меҳмонхонаҳо, кемпингҳо ва дигар инфрасохтори соҳаи сайёҳии экологӣ;
- таҳия ва тасдиқи хатсайрҳои сайёҳии экологӣ бо қоидаҳои рафтори сайёҳон (ёдномаҳо), ки талаботи риояи меъёрҳои санитарии гигиенӣ ва экологиро инъикос менамояд;
- ҳавасмандгардонии бахши хусусӣ дар соҳаи сайёҳии экологӣ;
- тақвияти ҳамоҳангсозии фаъолияти мақомоти давлатии сайёҳӣ бо муассисаҳои таҳсилоти касбӣ ва бозори меҳнати мамлакат;
- рушди марказҳои иттилоотии сайёҳии экологӣ бо мақсади мусоидат намудан ба рушди сайёҳии байналмилалӣ ва дохилӣ;
- ташаккул ва паҳн кардани иттилоот дар бораи иқтидору имкониятҳои сайёҳии экологии кишвар;
- ташаккули механизми пешниҳоди хизматрасонии сайёҳии экологӣ дар деҳот дар шакли ҷамоат асосёфта.

170. Натиҷаҳои ҷашмдошт дар ин соҳа:

- санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ ва ҳуҷҷатҳои барномавӣ ба принципҳои иқтисоди «сабз» дар самти сайёҳии экологӣ мутобик мегарданд;
- сатҳи баланди сифат ва беҳатарии сайёҳии экологӣ таъмин мегардад;
- фаъолияти иштирокчиёни бозори сайёҳӣ устувор мегардад;
- афзоиши шумораи сайёҳони экологӣ ҳамасола дар ҳудуди на камтар аз 20 фоиз таъмин мегардад;
- иншооту инфрасохтори сайёҳии экологӣ ба талаботи замони муосир дар минтақаҳои кишвар бунёд мегарданд;
- бренди миллии сайёҳии экологӣ дар сатҳи ҷаҳонӣ муаррифӣ мегардад.

§11. Тақвияти маърифати экологӣ ва баробарҳуқуқӣ

171. Бо мақсади тақвияти маърифати экологӣ ва баробарҳуқуқӣ дар ин самт ва баҳри таъмини муносибати эҳтиёткорона ва ҳифзи муҳити зист, риоя кардани меъёрҳои ахлоқӣ дар раванди муносибат бо табиат ва истифодаи захираҳои табиӣ ва таблиғоти ҳадафҳои экологӣ дар кишвар ҳуҷҷатҳои барномавӣ, аз ҷумла Барномаи давлатии маҷмуии рушди тарбия ва маърифати экологии аҳолии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2021–2025 роҳандозӣ

гардида, дар доираи он то 1 январи соли 2022 бо истифода аз маблағҳои давлатӣ, шарикони рушд ва дигар сарчашмаҳо дар ҳаҷми 443,8 ҳазор сомонӣ чорабиниҳо амалӣ гардидаанд.

172. Таълими экологӣ омили муҳимтарин барои рушди устувор буда, дар Ҷумҳурии Тоҷикистон аз рӯи ҳамаи зинаҳои таҳсилот фанҳои «Шиносой бо муҳити зист», «Табиатшиносӣ», «Экология» «Биоэкология», «Геоэкология», «Радиоэкология», «Мониторинги экологӣ», «Экологияи тиббӣ», «Экологияи кишоварзӣ» ва ғайра ба роҳ монда шудааст.

173. Дар Тоҷикистон дар самти таълими экологӣ тавачҷуҳи махсус зоҳир гардида, тибқи нақшаи қабули донишҷӯён ба муассисаҳои олиии касбии ҷумҳурӣ аз рӯи равияи экология соли таҳсили 2021–2022-юм 595 ҷой ва барои соли таҳсили 2022–2023-юм 695 ҷой ҷудо гардидааст.

174. Бо мақсади тақвияти маърифати экологӣ ва баробарҳуқуқӣ дар кишвар озмунҳои ҷумҳуриявӣ «Экожурналистон», «Табиатдӯстони ҷавон», «Экологҳои ҷавон», «Омӯзгори экологии беҳтарин», «Шеър ва ҳикояи беҳтарин» ва аксияҳои «Тозагии соҳил», «Тозагии маҳал», «Тозагии роҳ» ташкил ва гузаронида мешаванд.

175. Дар баробари ин бо мақсади ворид намудани масъалаҳои тағйирёбии иқлим ба модули (дастурҳо)-и омӯзишии мавҷуда ё банақшагирифташуда ҷиҳати омодагӣ ба ҳолати фавқулода (аз ҷумла ҳароратҳои паст ва баланд, обҳезӣ, хушксолӣ ва ғайра) барои гурӯҳҳои осебпазир, хусусан занон ва кӯдакон тадбирҳо роҳандозӣ гардидаанд.

176. Бо назардошти хусусиятҳои миллии кишвар воситаи муҳими таъмини рушди иқтисоди «сабз» дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ин ташаккули тафаккур ва маърифати экологӣ мебошад. Зеро ташаккули фарҳангу маърифати экологӣ дар кишвар ва таъмини самаранокиву сарфакоронаи истифодаи қувваи барқ, об ва дигар захираҳои табиӣ муҳим аст.

177. Дар робита ба ин, гузариш ба иқтисоди «сабз» таҳкими назарраси маърифати экологиро дар самти бештар тавачҷӯҳ намудан ба мавзӯҳои ҳифзи муҳити зист ва истифодаи оқилонаи сармояи табиӣро тақозо мекунад. Инчунин ташаккули стандартҳои таълимӣ насби нав бо назардошти принципҳои иқтисоди «сабз» зарур аст.

178. Гузариш ба иқтисоди «сабз» омодакунии мутахассисонро дар сатҳи истеҳсолот низ тақозо мекунад, ки он асосан тайёр намудани мутахассисонро роҷеъ ба масъалаҳои ҳифзи муҳити зист дар бар мегирад.

179. Бо мақсади оммавӣ гардонидани ғояи иқтисоди «сабз» дар ҷомеа, муттаҳидшавӣ ва ҳамоҳангсозии кӯшишҳои муассисаҳои давлатӣ, соҳибкорон ва ташкилотҳои ғайридавлатӣ барои тақвияти маърифати экологӣ ва баробарҳуқуқӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон зарур мебошад.

180. Мушкилиҳои соҳа:

– дар қонунгузорӣ ва ҳуҷҷатҳои барномавии кишвар дар сатҳи ҷавобгӯ ба талаботи байналмилалӣ пешбинӣ нагардидани ҷавобгарӣ, ўҳдадорихо дар ҳолати расонидани зарар ба муҳити зист ва баробарҳуқуқӣ дар ин самт;

– то ҳол ба қадри зарурӣ роҳандозӣ нагардидани маърифати партовпартоии аҳоли бо ҷудо намудани партовҳо ба намудҳо;

– сатҳи пасти коркарди партовҳо, аз ҷумла партовҳои саҳти маишӣ;

– нокифоягии ҷорӣ намудани масъалаҳои маърифати экологӣ дар стандартҳои таълимӣ;

– самаранокии нокифояи низоми мониторинги муҳити зист;

– ба қадри зарурӣ мутобиқ набудани инфрасохтори маҳалҳо ва аҳолии он ба тағйирёбии иқлим ва офатҳои табиӣ, аз ҷумла сел, тарма, сангрес, заминҷумбӣ, обҳезӣ ва ғайра.

181. Ҳадафҳои асосии соҳа:

– таъмини рушди устувор, аз ҷумла тавассути таълими маърифати экологӣ ва баробарии гендерӣ (ҲРУ 4.7);

– баланд бардоштани сатҳи маърифатнокии экологии аҳоли;

– таъмини дастрасии баробар ба хизматрасонии экологӣ ва шароити беҳдоштӣ;

– паст кардани сатҳи камбизоатӣ ва нобаробарии гендерӣ;

– ҷорӣ намудани низоми муосири оғоҳии барвақтӣ аз офатҳои табиӣ (ҲРУ 13).

182. Вазифаҳои асосии соҳа:

- таҳкими асосҳои институтсионалӣ ва стандартҳои таълимӣ дар самти тақвияти маърифати экологӣ ва баробархукукӣ;
- ҳамгирии принципҳои иқтисоди «сабз» ба низоми маориф ва илм;
- иштирок дар лоиҳаҳои пажӯҳишҳои байналмилалӣ, аз ҷумла аъзогӣ дар институтҳои глобалӣ дар самти иқтисоди «сабз»;
- таъмини дастрасии ҳамаи қишрҳои ҷомеа новобаста аз ҷинс ва синну сол ба муҳити тоза ва безарар;
- татбиқи таҷрибаи муосири маърифати экологӣ;
- баланд бардоштани сатҳи огоҳии аҳоли аз офатҳои табиӣ;
- таълимдиҳӣ, ташаккули донишҳо ва малакаи умумӣ дар самти маърифати экологӣ;
- роҳандозии низоми муосири огоҳии барвақтӣ аз офатҳои табиӣ дар кишвар;
- ташкили паҳши барномаҳои таълимӣ оид ба ҳифзи муҳити зист ва истифодаи оқилонаи сармояи табиӣ дар васоити ахбори омма;
- беҳтар намудани ҳолати муҳити зист, сифати зиндагӣ ва таъмини баробархукукӣ.

183. Тадбирҳои асосии соҳа:

- тақмили санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ барои тақвияти маърифати экологӣ ва баробархукукӣ;
- таҷдиди назар намудани барномаҳои таълимӣ дар ҳамаи муассисаҳои таълимӣ бо тавачҷӯҳи бештар ба мавзӯҳои ҳифзи муҳити зист, истифодаи оқилонаи сармояи табиӣ ва асосҳои иқтисоди «сабз»;
- дар Таснифоти давлатии равия ва ихтисосҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Стандарти давлатии муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ворид намудани ихтисоси «Иқтисоди сабз»;
- таъмини дастгирии тадқиқоти илмӣ ва коркардҳои инноватсионӣ дар самти технологияҳои «сабз»;
- шомилшавӣ ба узвияти Институти глобалии рушди сабз (GGGI);
- ташаккули маҷмӯи тадбирҳо дар раванди тақвияти маърифати экологӣ бо мақсади сарфаи об, газ ва нерӯи барқ;
- ҷорӣ намудани фанни таълимии маърифати экологӣ дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ;
- тақмили ихтисос дар самти маърифати экологӣ;
- ба стандартҳои ҳамаи сатҳҳои таълим ворид намудани масъалаҳои рушди устувор, ба монанди тағйирёбии иқлим, самаранокии энергия, истифодаи манбаъҳои таҷдидшавандаи энергия, амнияти экологӣ, пешгирии намудани ҳолатҳои фавқуллода ва ғайра;
- ташкили марказҳои махсус ҷиҳати омӯзиш, мониторинг ва огоҳии барвақтӣ аз офатҳои табиӣ дар минтақаҳои осебпазир;
- ташкили паҳши барномаҳои таълимӣ оид ба ҳифзи муҳити зист ва истифодаи оқилонаи сармояи табиӣ дар телевизиони «Илм ва табиат»;
- гузаронидани мизҳои муваффақ, конференсҳо ва семинарҳо бо мақсади баланд бардоштани сатҳи огоҳӣ оид ба музокирот дар бораи тағйирёбии иқлим, иқтисоди «сабз», маърифати экологӣ ва баробархукукӣ;
- ташкили курсҳои тақмили ихтисос оид ба масъалаҳои иқтисоди «сабз» барои хизматчиёни давлатӣ, махсусан дар мақомоти иҷроияи маҳаллии ҳокимияти давлатӣ;
- ташаккули низоми меъёрии ҳуқуқӣ ва коркардҳои барномавӣ дар самти таъминоти оби нӯшокӣ, санитария ва беҳдошт бо тавачҷӯҳ ба талаботи занону духтарон, инчунин шахсон осебпазир;
- тарғиби васеи истеъмоли маҳсулоти органикӣ ва ғизои истеҳсоли маҳаллӣ;
- таҳкими иқтидорҳои маҳаллӣ, аз ҷумла табақаҳои осебпазир дар самти омодагӣ ба ҳолатҳои фавқуллода, офатҳои табиӣ ва мутобиқшавӣ ба тағйирёбии иқлим;
- таъмини устувории фаъолияти марказҳои махсуси омӯзиш, мониторинг ва огоҳии барвақтӣ аз офатҳои табиӣ дар минтақаҳои осебпазир.

184. Натиҷаҳои чашмдошт дар ин соҳа:

- бо маърифати экологӣ ва баробархуқуқӣ тамоми қишри чомаа фаро гирифта мешавад;
- масъулияти шаҳрвандон барои ҳифзи муҳити зист ва истифодаи оқилонаи захираҳои табиӣ баланд бардошта мешавад;
- назорати ҷамъиятии ҳифзи муҳити зист ташаккул меёбад;
- мутахассисони дорои донишҳои муосири экологӣ зиёд гардида, маърифати экологӣ ва баробархуқуқӣ тақвият дода мешавад;
- ҳуқуқҳои наслҳои оянда ба муҳити зисти солим, баробархуқуқӣ ва адолати иҷтимоӣ, идоракунии партовҳо, саломатӣ, ташаккули фарҳанги экологии рафтор ва дарки муносибати сарфақорона нисбат ба истифодаи қувваи барқ, об ва дигар захираҳои табиӣ таъмин мегардад.

§12. Рушди шуғли «сабз»

185. Тамоюли нави бозори меҳнати муосир, рушди шуғли аҳоли дар асоси принципҳои иқтисоди «сабз» мебошад. Хусусияти фарқкунандаи чунин сиёсат ин ташаккули бозори меҳнат бо назардошти ҷойҳои кори «сабз» буда, он ба коҳиш додани таъсири манфӣ ба муҳити зист, истифодаи самаранокӯ оқилонаи захираҳо ва беҳбудии вазъи экологӣ мусоидат мекунад.

186. Таъмини моделҳои оқилонаи истеҳсолот дар натиҷаи ҷорӣ намудани технологияҳои нави сарфакунандаи нерӯ ва захираҳо, коҳишдиҳии партовҳои саноатӣ ва партови CO₂, ки имконияти шуғли «сабз»-ро (яъне омезиши меҳнати сазовор бо истифода аз технологияҳои тоза) фароҳам меоварад, ба даст ояд.

187. Бо мақсади пайвасти суръати рушди иқтисодӣ ва паст кардани сатҳи камбизоатӣ, дар ин замина баланд бардоштани сатҳи сифати зиндагии аҳолии кишвар тавассути гузариш ба шуғли «сабз» роҳандозӣ гардида, шумораи аҳолии бо кор машғулбуда ба ҳисоби миёна ҳамамола 16 000 нафар зиёд мегардад. Мутобиқи Стратегияи миллии рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2030 шумораи аҳолии қобили меҳнат бо назардошти шуғли «сабз» то 6,8 млн. нафар ё 70 фоиз зиёд мегардад.

188. Ҷойҳои кори «сабз» бояд ба меъёрҳои зерин ҷавобгӯ бошанд, аз ҷумла музди меҳнати муносиб, шароити беҳатари меҳнат ва риояи ҳуқуқҳои корманд. Дар ин раванд тамоюлҳои асосии шуғли «сабз» ин ташаккули самтҳои нави фаъолияти иқтисодии марбут ба ҳифзи муҳити зист, истифодаи оқилонаи захираҳои табиӣ ва энергетикӣ, кам кардани партовҳои газҳои гулхонаӣ, ҷорӣ намудани технологияҳои муосир, коркарди партовҳо, истеҳсоли маҳсулоти аз ҷиҳати экологӣ тоза ва соҳибкорӣ дар соҳаи ҳифзи муҳити зист мебошанд.

189. Мушкилиҳои соҳа:

- нокифоягии ташкили ҷойҳои кори «сабз»;
- мавҷуд набудани мувозинат байни бозори хизматрасониҳои таълимӣ ва бозори меҳнат;
- сатҳи нокифояи малакаи мутахассисони соҳаҳои иҷтимоию иқтисодии кишвар ҷавобгӯ ба талаботи иқтисоди «сабз»;
- раванди таъсиси ҷойҳои нави корӣ дар самти иқтисоди «сабз» ба қадри зарурӣ ташаккул наёфтааст;
- ба мушоҳида расидани нобаробарии гендерӣ дар бахши шуғли аҳоли;
- номукаммалии идораи раванди муҳоҷирати экологӣ.

190. Ҳадафҳои асосии соҳа:

- дақиқ намудани мафҳуми ягонаи шуғли «сабз» дар қонунгузориҳои кишвар;
- тавсеаи шуғли пурмаҳсул, аз ҷумла шуғли «сабз» дар кишвар бо таъмини маҳсулнокии меҳнат, сатҳи муносиби маош ва шароити беҳатари кор (ҲРУ 8);
- ташкили бозори меҳнати рақобатпазири дохилӣ бо назардошти раванди иқтисоди «сабз»;
- зиёд намудани ҳиссаи шуғли «сабз» дар иқтисодиёти кишвар.

191. Вазифаҳои асосии соҳа:
- тақмили санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ ва ҳуҷҷатҳои барномавӣ дар самти шуғли «сабз»;
  - тақмили низоми муносибатҳои меҳнатӣ дар таъмини шуғли «сабз»;
  - мушаххас намудани мафҳуми «шуғли сабз» дар қонунгузори кишвар;
  - таҳия ва қабули стандартҳои ҷойҳои кори «сабз»;
  - рушди бозори меҳнат бо истифодаи васеи раванди иқтисоди «сабз»;
  - ташкил намудани шуғли «сабз» бо назардошти талаботи рушди инноватсионӣ ва татбиқи технологияҳои муосир дар соҳаҳои иҷтимоӣ иқтисодии кишвар;
  - роҳандозии як қатор тадбирҳои ҳавасмандкунанда ба субъектҳои иқтисодӣ барои рушди шуғли «сабз»;
  - таъмини мутобиқати таҳсилоти касбӣ ба талаботи бозори меҳнат ва иқтисоди «сабз».
192. Тадбирҳои асосии соҳа:
- тақмили санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ барои тақвияти шуғли «сабз»;
  - бо ворид намудани тағйирот пешбинӣ намудани мафҳуми «шуғли сабз» дар Кодекси меҳнати Ҷумҳурии Тоҷикистон;
  - тақмили низоми омӯрӣ дар самти бозори меҳнат бо инъикоси шуғли «сабз» дар сатҳи миллӣ ва минтақавӣ;
  - таҳия ва қабули стандартҳои ҷойҳои кори «сабз»;
  - тақмили заминаи меъёрию ҳуқуқӣ оид ба ҳифзи муҳоҷирони экологӣ;
  - тақмили низоми ҳифзи меҳнат, аз ҷумла дар доираи шуғли «сабз»;
  - амалӣ намудани тадбирҳои ҳавасмандкунанда ба субъектҳои фаъолияти дохилӣ ва хориҷӣ барои ташкили ҷойҳои кори «сабз»;
  - ташкили ҷойҳои кори «сабз» дар соҳаҳои саноат, энергетика, кишоварзӣ, нақлиёт, сайёҳӣ, сохтмон, хоҷагии манзилию коммуналӣ ва коркарди партовҳо;
  - таъмини афзоиши мутахассисон дар самти татбиқи технологияҳои инноватсионии раванди иқтисоди «сабз»;
  - таъмини мутобиқати талаботи гендерӣ дар бахши шуғли аҳоли.
193. Натиҷаҳои чашмдошт дар соҳа:
- санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ ва ҳуҷҷатҳои барномавӣ ба принципҳои иқтисоди «сабз» дар самти шуғли мутобиқ мегарданд;
  - шумораи ҷойҳои кори «сабз» афзоиш меёбад;
  - мутахассисон дар самти татбиқи технологияҳои инноватсионии раванди иқтисоди «сабз» ташаккул меёбанд;
  - қоҳиши сатҳи бекорӣ ва афзоиши самаранокии меҳнат таъмин мегардад.

5. МАРҲИЛАҲОИ АСОСИИ АМАЛИСОЗИИ СТРАТЕГИЯ

194. Стратегия дар 5 марҳила бо Нақшаи амали он, ки аз ҷониби Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон тасдиқ шудааст, амалӣ гардонида мешавад.

195. Татбиқи амалии Стратегия аз ҷониби вазорату идораҳо, мақомоти иҷроияи маҳаллии ҳокимияти давлатӣ ва бахши ғайридавлатӣ бо ҷалби шарикони рушд ба роҳ монда мешавад.

196. Механизми амалишавии Стратегия аз низоми ҷораҳои хусусияти ҳуқуқӣ, иқтисодӣ ва ташкилидошта, инчунин ҷорабиниҳои мушаххас оид ба самтҳои асосии сиёсати давлатӣ иборат мебошад.

197. Барои амалисозии самараноки мақсад ва вазифаҳои дар Стратегияи пешбинигардида, аз ҷониби ҳамаи иҷрокунандагон дар заминаи нақшаи ҷорабиниҳои Стратегия нақшаи ҷорабиниҳои идоравӣ таҳия карда мешаванд, ки он давраҳои амалисозии Стратегияро дар бар мегирад.

198. Нақшаи ҷорабиниҳои дохилидоравӣ бояд ба нақшаи ҷорабиниҳои амалисозии Стратегия мутобиқ бошад ва ҷорабиниҳоеро дарбар гирад, ки вазорату идораҳо, мақомоти

ичроияи маҳаллии ҳокимияти давлатӣ ва ташкилоту муассисаҳои дигар дар таъмини иҷрои он аз рӯи самти фаъолият ба ҳайси иҷрокунандаи асосӣ ва ё ҳамчун иҷрокунанда масъул бошанд.

199. Тартиби амалишавии Стратегия дар фароҳам овардани муносибати маҷмӯӣ ба ташаккули низоми чорабиниҳои банақшагирифташуда ва дар ҳамбастагӣ баррасӣ намудани онҳо, пайдарпай амалӣ намудани чорабиниҳо, ошкорбаёнӣ ва ҷалби васеи ҷомеаи шаҳрвандӣ ва созмонҳои байналмилалӣ ифода меёбад.

200. Стратегияи рушди иқтисоди «сабз» дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2023–2037 ҷиҳати амалӣ намудани ҳадафу вазифаҳои дар бахшҳои он муайянгардида ба панҷ марҳила тақсим мегардад:

– марҳилаҳои якум ва дуюм (солҳои 2023–2025 ва солҳои 2026–2028) чорабиниҳо дар самти оммавиғардонии маълумот оид ба иқтисоди «сабз», таълим ва ташаккули тафаккури иқтисодию экологӣ, ҷорӣ намудани принципҳои иқтисоди «сабз» дар санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ, риоя намудани онҳо ҳангоми қабули қарорҳои идоракунӣ ва оғози амалигардонии стандартҳои иқтисоди «сабз» дар соҳаҳои иҷтимоиву иқтисодии кишварро дар бар мегирад, ки барои онҳо маблағгузориҳои давлатӣ ва шарикони рушд зарур аст;

– марҳилаҳои сеюм ва чорум (солҳои 2029–2031 ва солҳои 2032–2034) чорабиниҳо дар самти ҷорӣ намудани принципҳои иқтисоди «сабз» дар соҳаҳои саноат, кишоварзӣ, нақлиёту инфрасохтор, сохтмон, хочагию манзилии коммуналӣ, сайёҳӣ, сармоягузорӣ, ҳифзи муҳити зист ва кам кардани газҳои гулхонаӣ, инчунин идомаи таҳкими асосҳои институтсионалии иқтисоди «сабз» дар кишварро дар бар мегирад;

– марҳилаи панҷум (солҳои 2035–2037) чорабиниҳо дар самти рушди иқтисоди «сабз», нигоҳ доштан, афзун намудан ва истифодаи босуботи сармояи табиӣ ва афзоиши сармоягузорӣ дар асоси принципи иқтисоди «сабз»-ро дар бар мегирад. Дар ин марҳила бозори рушдкардаистодаи сармоягузориҳои «сабз» дар кишвар ташаккул меёбад.

201. Ҳадафу вазифаҳо ва чорабиниҳои марҳилавӣ бо назардошти тағйирёбии вазъи муосир ва афзалиятҳои стратегӣ тақвим ва тақвият дода мешаванд.

202. Муваффақияти татбиқи ғояи иқтисоди «сабз» ба мавқеи фаъол ва ҳавасмандии ҳар як шахс вобаста аст. Ин ҳолат таъмини фаврии донишҳои экологӣ ва беҳтар кардани фаъолияти маърифатӣ ва равшанфикриро дар раванди гузариш ба иқтисоди «сабз» муайян мекунад.

203. Натиҷаи татбиқи Стратегияи рушди иқтисоди «сабз» дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2023–2037 ангезиши ҳаракати фарогирро барои дастгирии рушди устувор ҳамчун афзалияти фаъолнокии ҷомеаи шаҳрвандӣ ва муайян намудани мавзӯҳои иқтисоди «сабз»-ро ҳамчун самти муҳими дастгирӣ аз ҷониби давлат ва бахши хусусӣ тақозо мекунад.

6. НИЗОМИ МОНИТОРИНГ ВА АРЗЁБӢ

204. Мақсади асосии мониторинг ва арзёбӣ барои таъмин намудани нишондиҳандаҳои самаранок, оқилона, шаффоф ва баҳри ноил гардидан ба ҳадафу вазифаҳои Стратегия, равона карда шудааст.

205. Мониторинг ва арзёбӣ дар асоси мушоҳидаҳои мунтазами раванди амалишавии чорабиниҳо барои ноил шудан ба мақсаду вазифаҳои Стратегия, индикаторҳои мушаххас ва мувофиқ, инъикоси мустақими натиҷаҳои фосилавӣ оид ба иҷрои чорабиниҳои банақшагирифташуда, ноил гардидан ба параметрҳои мақсадноки дурнамо, натиҷаҳои фосилавии чораҳои сиёсат, ки дар Стратегия пешбинӣ гардидаанд, гузаронида мешаванд (замима мегардад).

206. Принципҳои асосии низоми мониторинг ва арзёбии раванди татбиқи Стратегия, ки бевосита ба ноил гардидан ба ҲРҮ алоқаманд мебошанд, инҳоянд:

– таъмини равандҳои мустақили низоми мониторинг ва арзёбӣ, шаффофият ва ҳисоботдиҳӣ;

– тавачҷух ба натиҷа ва афзалиятҳои Стратегия;

– истифодаи технологияҳои нави мониторинг ва арзёбӣ;

- иштироки ҳамаи ҷонибҳои манфиатдор – ҷалби мақомоти сатҳи миллӣ, мақомоти иҷроияи ҳокимияти давлатии ҳамаи сатҳҳо, мақомоти худидораи маҳаллӣ, ҷомеаи шаҳрвандӣ, баҳши хусусӣ ва шарикони рушд;
- муназзамӣ ва мунтазамӣ;
- дастрасӣ ба иттилоот ва пешниҳоди иттилооти босифат, муҳим ва бозътимод;
- риояи меъёру қоидаҳо;
- ошкорбаёнӣ ва шафофият.

207. Равандаи мониторинг ва арзёбӣ аз ҷониби Вазорати рушди иқтисод ва савдо якҷо бо вазорату идораҳои дахлдор амалӣ карда мешавад.

208. Вазорати рушди иқтисод ва савдо ҳамчун мақоми ваколатдори давлатӣ дар самти рушди иқтисоди «сабз» бо мақсади амалӣ намудани назорати иҷроӣ вазифаҳои дар Стратегия пешбинишуда, дар доираи салоҳияти худ, мониторинг ва арзёбии раванди амалишавии Стратегия ва ҳамроҳангсозии корҳоро вобаста ба он анҷом медиҳад.

209. Низоми мониторинг ва арзёбии Стратегия ҳамчунин низоми ҳисоботии дахлдорро аз рӯи натиҷаҳои амалишавии Стратегия ва марҳилаҳои он дар бар мегирад. Бо ин мақсад дар ҳамаи мақомоти соҳавӣ ва ҳудудии идоракунии, шахсони масъул муайян карда мешаванд, ки барои гузаронидани мониторинг ва баҳодихӣ дар идораҳои худ ҳамроҳангсозии он мебошанд.

210. Вазорату идораҳои масъул, аз ҷумла Агентии омили назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва мақомоти иҷроияи маҳаллии ҳокимияти давлатӣ мунтазам ҷамъовари саривақтӣ, коркард ва пешниҳоди нишондодҳои асосиро аз рӯи индикаторҳо ба мақомоти ҳамроҳангсозии давлатӣ оид ба мониторинг ва арзёбии Стратегия таъмин менамоянд.

211. Вазорати рушди иқтисод ва савдо дар якҷоягӣ бо мақомоти дахлдори соҳавӣ ва минтақавии идоракунии, маълумоти таҳлиро омода намуда, вобаста ба амалишавии Стратегияи рушди иқтисоди «сабз» дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2023–2037 ба Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон гузориш пешниҳод менамояд.

212. Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳисоботро вобаста ба амалишавии Стратегия баррасӣ менамояд ва ҷиҳати баргараф намудани камбудӣҳо ва беҳтар намудани самаранокии низоми мониторинг ва арзёбӣ супоришҳои мушаххас медиҳад.

213. Низоми мониторинг ва арзёбии Стратегия имкон медиҳад, ки ҳамроҳангии қарорҳои қабулшаванда ва натиҷаҳои амалишавии Стратегия ба роҳ монда шуда, шаффофияти амалишавӣ ва ҳисоботдиҳии он таъмин гардад.

7. МАНБАЪҲОИ МАБЛАҒГУЗОРИИ АМАЛИСОЗИИ СТРАТЕГИЯ

214. Амалисозии ҳадафу вазифаҳои Стратегия дар доираи маблағҳои бучети ҷумҳуриявӣ, бучети маҳаллӣ, созмонҳои байналмилалӣ молиявӣ, шарикони рушд, баҳши хусусӣ ва аз дигар манбаъҳои маблағгузорӣ, ки қонунгузори Ҷумҳурии Тоҷикистон манъ накардааст, таъмин карда мешаванд.

215. Арзёбии талабот ба захираҳо ҷиҳати амалисозии бомуваффақияти Стратегия ба дурнамои рушди иқтисодӣ ва афзоиши аҳоли асос ёфтааст, ки иқтидори захиравии иқтисоди кишварро ба хароҷоти молиявӣ, инчунин ҳаҷми зарурӣ ва самтҳои афзалиятноки тадбирҳоро оид ба ноил шудан ба ҳадафҳои гузошташуда дар давраи дарозмуҳлат ва миёнамуҳлат муайян мекунад.

216. Яке аз манбаъҳои асосии молиявӣ ин маблағҳои бучети давлатӣ мебошанд, кидар доираи коркарди бучетҳои миёнамуҳлат дар давраи амалисозии Стратегия, самтҳои амал дар доираи ҳадафҳо ва афзалиятҳо мунтазам мушаххас гардонида мешаванд.

217. Сармоягузориҳои хориҷию дохилӣ дар маблағгузори Стратегияи мазкур нақши калонро мебозанд. Барои ин дар раванди амалисозии Стратегия барои ташаббусҳои сармоягузориҳои хориҷӣ ва ватанӣ, ки бо принсипи иқтисоди «сабз» сармоягузорӣ мекунанд, дастгириҳои давлатӣ пешниҳод мегарданд.

218. Манбаи муҳимми рушди иқтисоди «сабз» дар кишвар ин дастгирии сармоягузориҳои созмонҳои байналмилалӣ молиявӣ ва шарикони рушд мебошад, ки ҳамкориҳои молиявии онҳо дар амалисозии Стратегияи рушди иқтисоди «сабз» дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои

2023–2037 саҳми калидӣ дорад. Бинобар ин, дар раванди амалисозии Стратегия бо институтҳои молиявӣ ва шарикони рушд ҳамкориҳои зичи самаранок роҳандозӣ карда мешавад.

219. Ҳаҷми умумии маблағи зарурӣ барои татбиқи марҳилаи аввали Стратегияи рушди иқтисоди «сабз» дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2023–2037 21 586,3 млн. сомониро ташкил медиҳад, ки 37,1 млн. сомонӣ аз бучети давлатӣ, 12 818,4 млн. сомонӣ аз маблағҳои ҷудонамудаи шарикони рушд ва 8 730,8 млн. сомонӣ аз ҳисоби сармоягузориҳои бахши хусусӣ мебошад.

8. МУҚАРРАРОТИ ХОТИМАВӢ

220. Мақоми асосии ҳамроҳсозии амалигардонии Стратегия Вазорати рушди иқтисод ва савдо мебошад.

221. Дар доираи амалигардонии Стратегия Вазорати рушди иқтисод ва савдо бо вазорату идораҳо, мақомоти иҷроияи маҳаллии ҳокимияти давлатӣ, бахши хусусӣ ва шарикони рушд ҳамкориро ба роҳ мемонад.

**Нақшаи амал барои марҳилаи якуми (солҳои 2023–2025) Стратегияи рушди иқтисоди «сабз»
дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2023–2027**

№	Ҳадаф ва тағбирҳо	Индикаторҳои натиҷаҳои ҷамъшуда (Indicators)	Нисбонаҳои асосӣ (baseline) (соли 2021)	Бозорҳои мақсаднокӣ индикатор (Target) / X – Муҳлати инро ба ғайр			Таърифи ба маблағгузорӣ (млн. сомонӣ) (Input)			Захираҳои молиявӣ (Cost share)			Масъул	Шарҳоти гушд	
				2023	2024	2025	Бӯҷаги давлатӣ	Шарҳоти гушд	Баҳши хусусӣ						
1. ИСТИФОДАИ САМАРАНОКИ ЭНЕРГИЯИ САБЗ ВА ТАЪМИНИ САРФАҶҶИИ ЭНЕРГИЯ															
		Индикаторҳои натиҷаҳои ниҳой (outcom):													
		1) Тавлиди нерӯи барқ, млн. кВт/соат	20623,8	22029,1	22786,3	23920,2									
1.1	Ҳадафи таҳким ва тақвияти рушди тавлиди ва истифодаи энергияи сабз дар Тоҷикистон	2) Ҳаҷми содироти нерӯи барқ, млн. кВт/соат 3) Ҳаҷми талафоти нерӯи барқ, бо фонз 4) Тавлиди нерӯи барқ дар нерӯгоҳҳои офтобӣ, млн. кВт/соат	3302,6 23,3 0,6	3450 19 0,8	3580 17 1,00	3730 15 1,4									
1.1.1	Таҳмили ва таҳияи сандҳои мезърини ҳукукӣ ва ҳуҷҷатҳои барномавӣ дар самти истифодаи самараноки энергияи сабз ва таъмини сарфаҷӯии энергия	Заминаи қонунагузорӣ таҳия ва низомӣ идоракунии соҳа устувор ғашт		X	X	X	0,3				0,3				WB, ADB, EBRD
1.1.2	Бунёди нерӯгоҳҳои барқии обии гуногунқабатдор ва таҷдиди нерӯгоҳҳои барқии обии мавҷуда	Нерӯгоҳҳои барқии обии хурду миёна мавриди истифода қарор гирифтанд		X	X	X	5000				5000				WB, ADB, EBRD, EIB, GCF, WB, AIFB, Eurasian Bank, ADB, KIAK, WB
1.1.3	Истеҳсоли нерӯи барқ аз дигар манбаҳои барқароршавандаи энергия (офтобӣ, бодӣ ва биоэнергия) дар минтақаҳои баландкӯҳ ва муссонд	Нерӯгоҳҳои алтернативии тавлиди энергия мавриди истифода қарор гирифтанд		X	X	X	162,5				162,5				WB, ADB, EBRD, EIB, GCF, WB, AIFB, Eurasian Bank, ADB, KIAK, WB
1.1.4	Таҳвики аз ҷониби аҳолии истифодаи васеи таҷҳизоти муосири сарфақунандаи нерӯи барқ	Маърифатнокии аҳолии ҷиҳати сарфаи энергияи баланд гардид		X	X	X									WB, ADB, EBRD

№	Халаф ва габархо	Индикаторҳои натиҷаҳои ҷамъшумар (Indicators)	Ниво-лиҳзаи базавӣ (baseline) (соли 2021)	Бӯзургии максималӣ индикатор (Target) / X – Мӯҳлати иҷро габар			Талабот ба маблағ-гузорӣ (млн. сомонӣ) (Print)	Захираҳои молиявӣ (Cost share)			Масъул	Шарикони рушд
				2023	2024	2025		Бӯҷети давлатӣ	Шарикони рушд	Баҳои хусусӣ		
	ва аз ҷиҳати экологӣ тоза											
1.1.5	Пай дар пай гузаштан ба истифодаи технологияҳои каммасрафи энергия дар соҳаҳои иҷтимоӣ иқтисодии кишвар бо роҳи тақмили конунгузорӣ	Замини конунгузорӣ ҷиҳати истифодаи технологияҳои каммасраф фароҳам гардид		X	X	X	0,1				ВЭЗО, ВА, КВД «ХМК»	WB, ADB, EBRD
1.1.6	Ҷорӣ намулдани низоми ва технологияи мӯсир барои кам кардани талафоти технологӣ тичоратии нерӯи барқ, аз ҷумла низоми биллингӣ	Низоми биллингӣ амал мекунад		X	X	X	3353	2921	432		ВЭЗО, КВД «ХМК»	ADB, EBRR
1.1.7	Тахия ва татбиқи лоиҳаҳо онд ба сохтмони иншооти маъмури, истиқоматӣ ва саноатии энергиясарфақунанда тариқи пилотӣ дар шаҳрҳои Душанбе ва Хучанд	Низоми энергиясарфақунанда дар биноҳои маъмури, истиқоматӣ ва истеҳсолий ҷорӣ гардид		X	X	X	500		500		МИМХД, КМС, ВЭЗО, ВСТН, КВД «ХМК»	WB, ADB, EBRD, AIFB
	Ҳамагӣ дар соҳа						9015,9	8083,8	0,1	932,0		
2. ТАҒБИҚИ ПРINCIPAL ИҚTICODI «CABZ» ДАР CАНОАТИКУНОНИИ КИШВАР												
		Индикаторҳои натиҷаҳои ниҳой (outcome):										
2.1	Ҳалафи тақдиди инфрасохтори соҳаи саноат тавассути баланд бардоштани самаранокии иқтисодии истеҳсолий бо татбиқи бештари технологияҳои мӯсир ва ҷавобгӯ ба талаботҳои экологӣ (ХРУ 9.4)	Ихроҷи молдаҳои зараровар ба атмосфера аз манбаҳои статсионарӣ, барои 1 км мураббаъ/тонна – ҳамагӣ Ихроҷи молдаҳои зараровар ба атмосфера аз тамоми манбаҳои ифлосшавӣ ба 1 нафар аҳоли (кг/нафар) – ҳамагӣ ба хар сари аҳоли бо эквиваленти CO ₂ тонна	0,33	0,32	0,31	0,3	0,005	0,005	0,005	0,95	ВСТН, КХМЗ, АОПҚТ	ADB, UNIDO
2.1.1	Тақмили заминаи меъёри хуқуқӣ барои рушди соҳа бо назардошти ҷорӣ намудани иқтисоди сабз	Замини конунгузорӣ тахия ва низоми идоракунӣ соҳа устувор гашт		X	X	X	0,3	0,2	0,1		КХМЗ, АОПҚТ	UNDP, ADB, UNIDO
2.1.2	Тақмили кластерҳои саноатӣ кишварӣ бо истифода аз технологияи бепартов дар минтақаҳои кишвар	Кластерҳо фаъолият менамоянд		X	X	X	1000	500			ВСТН, ВК, ВРИС, ҚДСИАД	UNDP, ADB, UNIDO

№	Халаф ва габархо	Индикаторҳои натиҷаҳои чапмондг (Indicators)	Нисбон-лиҳзаи баъаи (baseline) (соли 2021)	Бӯзургии максималнои индикатор (Target) / X – Мӯҳлати иҷро габар			Талабот ба маблағ-гузори (млн. сомонӣ) (Input)	Захираҳои молиявӣ (Cost share)			Масъул	Шарикони гушд
				2023	2024	2025		Бӯҷети давлатӣ	Шарикони гушд	Баҳши хусусӣ		
2.1.3	Долани афзалият ба лоиҳаҳои сармоягузори бунёди корхонаҳои саноатӣ бо усули бепартов	Сармоягузори ҷалб гардид		X	X	X					ВСТН, ВРИС, ВМ, КДСИАД	UNDP, ADB, UNIDO
2.1.4	Ҷалби сармоя ва ташкили корхонаҳои истеҳсоли нуриҳои минералии ба талаботи иқтисоди сабз ҷавобгу дар кишвар	Сармоягузори ҷалб гардид ва ҶСК «Азот» мавриди истифода қарор гирифт		X	X	X	300			300	ВСТН, ВК, ВРИС, ВМ, КДСИАД	UNDP, ADB, UNIDO
2.1.5	Гузариши иқтидорҳои истеҳсоли ва инфрасохтори амалкунандаи саноатӣ ба принсипҳои иқтисоди сабз бо роҳи чори намудани стандартҳо	Стандартҳо амал мекунанд			X	X	0,3			0,3	ВСТН, КХМЗ	UNDP, ADB, UNIDO
2.1.6	Ҷорӣ намудани стандартҳои сабз барои корхонаҳои соҳаи истихроҷ ҷиҳати бунёди экосистемаи мусонд	Стандартҳо амал мекунанд			X	X	0,1		0,1		ВСТН, КХМЗ	UNDP, ADB, UNIDO
2.1.7	Ташкили корхонаҳо дар самти истеҳсол ва васлунии воситаҳои нақлиётӣ барқӣ (электромобилҳо, электромопедҳо, троллейбус ва локомотивҳои барқӣ)	Истеҳсолот мавриди истифода қарор дода шуд			X	X	2000			2000	ВСТН, ВН, ВРИС	UNDP, ADB, UNIDO
2.1.8	Гузоришдани равандҳои истеҳсоли соҳаи саноат ба технологияи ва таҷҳизоти техникӣ каммасрафи барқӣ ва аз лиҳози экологӣ бартариятдошта	Равандҳои истеҳсоли дар марҳилаи аввал таҷдид шуданд		X	X	X	600			600	ВСТН, ВЭЗО	UNDP, ADB, UNIDO
2.1.9	Техния намудани механизмҳои ҳавасмандкунии сармоягузори дар баҳши қоркарди маҳсулоти кишоварзие, ки аз рӯи стандартҳои байналмилалӣ сифат, аз ҷумла GlobalGAP (Good Agricultural Practice) – стандартҳои эътирофшудаи	Механизмҳои ҳавасмандкунии сармоягузори амал мекунанд		X	X	X	1000			500	ВСТН, ВК, ВРИС, КДСИАД	UNDP, ADB, UNIDO

№	Ҳадаф ва таърихи	Индикаторҳои натиҷаҳои чапмонд (Indicators)	Нишон-диҳандаи базавӣ (baseline) (соли 2021)	Бузургии максималӣ индикатор (Target) / X – Мӯҳлати иҷро таърихи			Таалабот ба маблағ-гузори (млн. сомонӣ) (Input)	Захираҳои молиявӣ (Cost share)			Шарикони рушд
				2023	2024	2025		Бўҷети давлатӣ	Шарикони рушд	Баҳши хусусӣ	
	байналмилалӣ кишоварзӣ) амал менамоянд										
2.1.10	Тавсия додани корхона ва коргоҳҳои коркарди партовҳо дар ҳамаи шаҳру ноҳияҳо	Корхонаҳои мавриди истифода қарор гирифтанд		X	X	X	450	400	50		UNDP, ADB, UNIDO
2.1.11	Бунёди истеҳсолоти саноатии панелҳо ва таҷҳизоти офтобӣ бо истифода аз ашёи хомӣ вағай (ашёи кремнийдор)	Истеҳсолоти мавриди истифода қарор дода шуд			X	X	100		100		UNDP, ADB, UNIDO
2.1.12	Ташкил намудани нуктаҳои қабули захираҳои моддӣ тақрирӣ истеҳсолшаван да ва рушди инфрасохтор оид ба коркард ва фуруши партовҳои саҳти маишӣ барои коркарди минбаъдаи онҳо	Нуктаҳои қабул ғайбӣ менамоянд		X	X	X	105	100	5		UNDP, ADB, UNIDO
2.1.13	Ташкили корхонаҳои муосирӣ коркарди корезӣ дар яқҷанд деҳоти тарикӣ шилотӣ	Корхонаҳои истифода дода шуданд			X	X	25	25			UNDP, ADB, UNIDO
	Ҳамагӣ дар соҳа						5580,7	1525,5	4055,1		
3. ПРИНЦИПҲОИ ИҚТИСОДИ "САБЗ" ДАР СОҲАИ КИШОВАРЗӢ											
		Индикаторҳои натиҷаҳои ниҳой (outcome): 1) Суръати афзоиши истеҳсолоти кишоварзӣ, бо % 2) Афзоиши ҳосилнокии меҳнат, бо % нисбат ба соли базавӣ 3) Сатҳи худтаъминкунии иловашуда ва шугли сабз дар соҳаи кишоварзӣ (ХРУ 2.3) 4) Афзоиши ҳаҷми истеҳсоли маҳсулоти кишоварзии аз ҷиҳати экологӣ тоза (органикӣ), бо % аз маҳсулоти умумӣ	7,1	7	7,5	7,8					ВК, АОПҚТ, ВРИС
3.1	Ҳадафи таъмини дастрасии одилона ба замин, захираҳои кишоварзӣ, бозорҳо, зидд намудани арзиши иловашуда ва шугли сабз дар соҳаи кишоварзӣ (ХРУ 2.3)		100	110	120	125					ВК, АОПҚТ, ВРИС
			60	70	70	71					ВК, АОПҚТ, ВРИС
			20	30	40	45					ВК, АОПҚТ
3.1.1	Тақмили заминаи меъёри хукукӣ барои рушди соҳаҳои растанпарварӣ,	Заминаи конунгузорӣ таҳия ва ниЗОМИ идоракунӣ соҳа устувор		X	X	X	0,3	0,3			ВК, ВА

№	Халаф ва габарҳо	Индикаторҳои натиҷаҳои ҷамъшумӣ (Indicators)	Нишон-диҳандаи базавӣ (baseline) (соли 2021)	Бузургии максималии индикатор (Target) / X – Муҳлати иҷро габар			Талабот ба маблағ-гузорӣ (млн. сомонӣ) (Input)	Захираҳои молиявӣ (Cost share)			Масъул	Шарикони рушд
				2023	2024	2025		Бўҷети давлатӣ	Шарикони рушд	Баҳши хусусӣ		
	Чорвопарварӣ ва мохипарварӣ бо назардошти ҷорӣ намудани принсипҳои иқтисодӣ сабз	ҒАНТ										
	Тақвияти механизми субсидия додан ба истеҳсолкунандагони маҳсулоти кишоварзӣ бо мақсади баланд бардоштани самаранокии истифодаи захираҳои замин	Механизми пешниҳоди субсидия амал мекунад		X			0,1				ВМ, ВК, ВРИС	WB, UNDP, FAO
3.1.2				X	X	X	300		280	20	ВРИС, ҚДСИАД	FAO, WB, UNDP, ADB, GIZ, SDC
3.1.3	Ҷалби сармои дохилӣ ва хориҷӣ барои таъбиқи лоиҳаҳои сармоягузории сабз ба соҳаи кишоварзӣ	Сармоягузориҳо ҷалб гардид		X	X	X	0,5		0,5		ВК	FAO, WB, UNDP
3.1.4	Таъкили семинарҳо онд ба васеъ ҷорӣ намудани технологияи инноватсионӣ ва низामी мӯсирӣ фаъолият дар соҳаи кишоварзӣ	Сатҳи дониши кишоварзон баланд гардид		X	X	X	25		5	20	ВК, АИК	FAO, UNDP
3.1.5	Таъкили агрокластерҳои сабз дар минтақаҳои ҷумҳурӣ	Агрокластерҳои сабз фаъолият менамоянд		X	X	X	3,5		2,5	1	ВК, ВМ, АИК	FAO, WB, UNDP, ADB, GIZ
3.1.6	Ҷорӣ намудани технологияи мӯсирӣ селексияи растаниҳо ва хайвоноти кишоварзӣ	Натиҷаи корҳои селексионӣ мавриди истифода қарор гирифт		X	X	X	100			100	ВК, ВМ, АИК	WB, ADB, SDC, EU, JICA
3.1.7	Васеъ ҷорӣ намудани обёри қатрагӣ бо истифода аз усулҳои мӯсир, нигоҳдории хосилхезии хок, хифзи муҳити зист ва захираҳои об	Усулҳои нави обёри мавриди истифода қарор гирифтанд		X	X	X	5			5	ВК, ВМ, ВРИС	FAO, WB, UNDP, ADB, GIZ
3.1.8	Афзоиши масоҳати гармонаҳо бо истифода аз технологияҳои мӯсир, боғу тоқзорҳои ингенсивӣ ва баланд бардоштани хосилнокии маҳсулоти кишоварзӣ	Гармонаҳо мавриди истифода қарор гирифтанд		X	X	X	40			40	ВСТН, ВРИС, ҚДСИАД	WB, ADB, SDC, EU, JICA
3.1.9	Ҷорӣ намудани истеҳсоли таҷҳизот барои обёри қатрагӣ дар Тоҷикистон	Корхонаҳои истеҳсоли фаъолият мекунад		X	X	X	2000		625	1375	ВК, КХМЗ	FAO, WB,
3.1.10	Таъбиқи технологияҳои	Технология ва		X	X	X						

№	Халаф ва габархо	Индикаторҳои натиҷаҳои ҷамъшумар (Indicators)	Ниво-лиҳзаи базавӣ (baseline) (соли 2021)	Бузургии максималии индикатор (Target) / X – Мӯҳлати иҷрои габар			Таалабот ба маблағ-гузори (млн. сомонӣ) (Input)	Захираҳои молиявӣ (Cost share)			Маъсул	Шарикони рушд
				2023	2024	2025		Бўҷети давлатӣ	Шарикони рушд	Бахши хусусӣ		
	сабз ва инфрасохтори сабз дар истеҳсолати агропаноягӣ бо ҷорӣ намудани стандартҳо дар ин самт	инфрасохтори «сабз» ҷорӣ карда шуд									ВРИС, ВСТН	UNDP, ADB, GIZ
	Ҳамагӣ дар соҳа					2474,4	2,9	910,5	1561			
4. РУШДИ НАҚШИҲИ САБЗ ВА ИНФРАСОХТОРИ БА ОН МУТОВИҚ												
		Индикаторҳои натиҷаҳои ниҳой (outcome):										
4.1	Ҳадафи рушди инфрасохтори босифат ва устувори ҷавобгу ба принсипҳои иқтисодӣ сабз (ХРУ 9.1)	Қам шудани лартовҳои газҳои гулхонаӣ дар соҳа (бо Гт CO ₂ – гигаграмм эквиваленти гази карбон)	225	203	182	163					ВН, АОПҚТ	
		Воридоти электромобило, алақ		100	500	1500					ВН, АОПҚТ	
4.1.1	Тақмили заминаи меъёриҳои ҳуқуқӣ барои рушди соҳа бо назардошти ҷорӣ намудани иқтисодӣ сабз	Замини конунгузорӣ таҳия ва низомии идоракунии соҳа устувор ғашт		X	X	X	3				ВН, ВА	
4.1.2	Тақмили стандартҳои истифодаи роҳҳои ҷиҳати мутобиқ намудани онҳо ба принсипҳои иқтисодӣ сабз	Стандартҳо ҷорӣ гардидаанд		X	X	X	0,5			0,5	ВН	
4.1.3	Истифодаи маҳсулот аз санҷиш табиӣ дар бунёди роҳҳои ғайриасосӣ ва роҳравҳои маркази шаҳрҳои ҷумҳурӣ	Инфрасохтор мавриди истифода қарор гирифт		X	X	X	30			30	ВН, МИМХД	
4.1.4	Сабзкунии шафати роҳҳои автомобилгарди аҳамияти байналмилалӣ, ҷумҳуриявӣ ва маҳаллидошта	Шафати роҳҳои мухталиф сабзнок гардид		X	X	X	10,5			0,5	ВН, ҚВД «ХМҚ», МИМХД	EBRD
4.1.5	Гузариши мунтазам ба нақлиёти барқӣ дар нақлиёти ҷамъиятӣ	Гузариш ба нақлиёти барқӣ таъмин карда шуд		X	X	X	2100			2000	КМС, ВН	КОИКА
4.1.6	Тақдиди шабаҳои мавҷудани кӯчаҳои шаҳрҳо ва ҷорроҳҳои онҳо, ҷудо кардани минтақаҳои барои нақлиёти ҷамъиятӣ ва сохтмони ҷорроҳҳои 2–3 сатҳа	Шабаҳои кӯчаҳои шаҳрҳо ва ҷорроҳҳои мавриди истифода қарор гирифтанд		X	X	X	2000			2000	КМС, ВН, МИМХД	
4.1.7	Ҷорӣ намудани механизмиҳои коҳиш додани ихроҷи газҳои гулхонаӣ дар соҳаи	Механизмиҳои коҳиш додани ихроҷи газҳои гулхонаӣ амал мекунанд		X	X	X	0,2			0,2	ВН, ВҚД, ҚХМЗ	

№	Халаф ва габарҳо	Индикаторҳои натиҷаҳои ҷамъшумар (Indicators)	Ишоратҳои асосӣ (baseline) (соли 2021)	Бузургии максималии индикатор (Target) / X – Муҳлати иҷро габар			Талабот ба маблағ-гузори (млн. сомонӣ) (Input)	Захираҳои молиявӣ (Cost share)			Маҳсул	Шарҳиҳои рушд
				2023	2024	2025		Бўҷети давлатӣ	Шарҳиҳои рушд	Баҳши хусусӣ		
4.1.8	наклиёт Роҳандозӣ намудани усулҳои тарғибу ташвиқи истифодаи дучарха (велоспед) ҳамчун воситаи наклиёти алтернативӣ ва навъи наклиёти аз ҷиҳати экологӣ тоза дар шаҳрҳои хурд ва сафарҳои кӯтоҳмасоф ва миёна	Усулҳои тарғибу ташвиқи роҳандозӣ гардианд		X	X	X	0,1			0,1	ВН, КТР, КРС, МИМХД	
Ҳамагӣ дар соҳа							4144,3	3	2110,7	2030,6		
5. ТАЪТИҚИ ПРИНЦИПҲОИ ИҚТИСОДИ «САБЗ» ДАР СОҲАИ МЕЪМОРӢ ВА СОҲТМОИ												
5.1	Ҳалафи таъмини устувории экологӣ дар шаҳро ва маҳалҳои аҳолинишини (ХРУ 11.3)	Индикаторҳои натиҷаҳои ниҳой (outcom): Ҳаҷми манзилҳои дар шаҳро ноҳияҳо ба истифода додашуда (ҳазор метри мураббаъ) Афзоиши биноҳо бо усули принципҳои иқтисоди сабз, бо % аз сохтмони умумӣ	2353	2565	3048	3600	10	15	20		КМС, АОПҚТ	
5.1.1	Таҳия стандартҳои ҷиҳати истифодаи принципҳои иқтисоди сабз дар соҳаи меъморию ва сохтмон	Стандартҳои истифодаи иқтисоди сабз амал менамоянд		X	X	X	1,2	0,6	0,6		КМС, ВА, КВД «ХМК»	
5.1.2	Ҷорӣ намудани стандартҳои истифодаи сарфакоронаи таҷҳизоти майши дар сохтмони биноҳои иншоотҳо	Стандартҳои амал мекунанд		X	X		0,5		0,5		КМС, ВЭЗО, КВД «ХМК»	
5.1.3	Ташкили низомии сертификатсияи биноҳо ва иншоотҳои мутобики талаботи сарфакорӣ энергия	Низомии сертификатсияи биноҳо амал мекунанд		X	X	X	5	2,5	2,5		КМС, ВЭЗО, ВСТН, КВД «ХМК»	
5.1.4	Ташкили корҳои методӣ оид ба таъмигузори хатми ҳамаи биноҳои баҳри самаранокии энергетикӣ	Ҷорӣ намудани методҳои гузаронида шуданд		X	X	X	2	1	1		КМС, ВЭЗО, ВСТН, КВД «ХМК»	
5.1.5	Тарғиби васеи истифодаи таҷҳизоти хурди коркарди қорезӣ (септикҳо) барои манзилҳои истиқоматӣ дар деҳот	Маърифатнокии аҳолии баланд гардид ва септикҳои истифода шуданд		X	X	X	4,9		1,6	3,3	КМС, КВД «ХМК», КТР, ВФ	

№	Халаф ва тавбирхо	Индикаторҳои натиҷаҳои чапмондг (Indicators)	Нишон-лаҳзаи базавӣ (baseline) (соли 2021)	Бузургии максималии индикатор (Target) / X – Муҳлати яқрои тавбир			Талабот ба маблағ-гузорӣ (млн. сомонӣ) (Input)	Захираҳои молиявӣ (Cost share)			Масъул	Шарикони рушд
				2023	2024	2025		Бўҷети давлатӣ	Шарикони рушд	Бахши хусусӣ		
5.1.6	Роҳандозӣ намудани тамбагузории хатмини тамоми биноҳои иншоотҳои маъмури, истеҳсоли ва истиқоматӣ ҷиҳати самаранокии энергетикӣ ва сарфаҷуи энергия	Тамбагузории хатмӣ анҷом дода шуд		X	X	X	4	1	1	2	КМС, ВЭЗО, ВСТН, ҚВД «ХМК»	
5.1.7	Ҷорӣ намудани стандартҳои (меъёрҳои) муосири гармингоҳдорӣ хангоми бунёди биноҳои нави маъмури, истеҳсоли ва истиқоматӣ	Стандартҳои гармингоҳдорӣ биноҳои роия мешаванд		X	X	X	1,2	0,4	0,4	0,4	КМС, ВЭЗО, ВСТН, ҚВД «ХМК»	
5.1.8	Омода намудани қарҳои баландиҳтисос барои ҷорӣ намудани принсипҳои иқтисоди сабз дар соҳаи меъморӣ ва сохтмон	Қарҳон баландиҳтисос омода мегардад		X	X	X	4,5	1,3	0,9	2,3	КМС, ДТТ	
5.1.9	Бо таҷҳизоти дахлдор таъмин намудани озмоишгоҳҳои Кумитаи меъморӣ ва сохтмон бо мақсади санҷиши маводу масолеҳҳо ба стандартҳои сохтмони сабз	Озмоишгоҳҳои Кумитаи меъморӣ ва сохтмон бо таҷҳизоти дахлдор таъмин мегардад		X	X	X	8		8		КМС	
Ҳамагӣ дар соҳа							31,3	6,8	16,5	8,0		
6. ПРИНСИПҲОИ ИҚТИСОДИ САБЗ ДАР НИЗОМИ ХОҶАГИДОРИИ КОММУНАЛӢ ВА ИДОРАКУНИИ ПАРТОВҲО												
6.1	Ҳадафи ба таври назаррас қошиш долдани партовҳо тавассути андешидани чораҳо оид ба пешгирӣ, кам кардан, коркард ва истифодаи дубораи онҳо (ХҶУ 12.5)	Индикаторҳои натиҷаҳои ниҳой (outcome): Шумораи шаҳрҳо, шаҳракҳо ва деҳаҳо, ки дар онҳо тозакунии санитарии партовҳо гузаронида мешавад	91	94	98	102					ҚВД «ХМК», АОПҶ, МИМХД	
6.1.1	Тақмили саналҳои меъёрӣ ҳуқуқӣ, стандартҳо, регламентҳо барои таъбиқи принсипҳои иқтисоди сабз дар соҳаи хочагии манзилно коммуналӣ ва идоракунии партовҳо	Заминаи қонунагузорӣ таҳия ва ниЗОМИ идоракунии соҳа устувор гашт		X	X	X	0,3		0,3		ҚВД «ХМК», ВА, МИМХД	WB, EBRD, SDC
6.1.2	Тақмили қорҳонаҳои хизматрасонии манзилно коммуналӣ бо шарикони давлат ва бахши хусусӣ ва баланд бардоштани	Механизмҳои ШДБХ амал мекунанд			X	X	200		100	100	ҚВД «ХМК», ҚДСИАД	WB, EBRD, SDC, USAID

№	Халаф ва габархо	Индикаторҳои натиҷаҳои ҷамъшумор (Indicators)	Ниво-лиҳзаи базавӣ (baseline) (соли 2021)	Бузургии максималии индикатор (Target) / X – Муҳлати иҷро габар			Таалабот ба маблағ-гузори (млн. сомонӣ) (Profit)			Захираҳои молиявӣ (Cost share)			Масъул	Шарикони рушд	
				2023	2024	2025	2023	2024	2025	Бўҷети давлатӣ	Шарикони рушд	Баҳши хусусӣ			
6.1.3	самеранокии онҳо Ташкили корхонаҳои коркарди партовҳо, дар шаҳру ноҳияҳо бо технологияҳои муосир	Корхонаҳо амал мекунамд			X	X	35				10	25	ВСТН, КДСИАД, КХМЗ, КВД «ХМК»	WB, EBRD, SDC, USAID	
6.1.4	Ҷорӣ намудани низоми насби куттиҳо барои партовҳо дар Ҳамаи шаҳрҳои кишвар бо ҷудокунӣ а навъҳо	Низом ғаъло аст			X	X	4				4		КХМЗ, КВД «ХМК», МИМХД	WB, EBRD, SDC, USAID	
6.1.5	Ба тартиб даровардани партовҳои Ҳамаи шаҳру ноҳияҳо вобаста ба меъёрҳои экологӣ	Низоми ғаълоятии партовҳо ӯстувор аст			X	X	2				1,7		КВД «ХМК», МИМХД	WB, EBRD, SDC, USAID	
	Ҳамагӣ дар соҳа						241,3				116,0	125,0			
7. ХИФЗ ВА ИСТИФОДАИ БОСУБОГИ САРМОЯИ ТАБИИ ВА КАМ ҶАРДАНИ ГАЗҲОИ ГУЛҲОНАӢ (КАРБОН)															
		Индикаторҳои натиҷаҳои ниҳой (outcome): 1) Зиед гардидани масоҳати ҷангалзорҳо ва ӯдудӯҳои маҳсус муҳофизатшаванда, млн/га 2) Коҳиш додани газҳои гулӯнаӢ (карбон) дар кишвар, бо % аз нишондиҳандаи базавӣ 3) Сатҳи таъминоти истеъмолкунандагон бо оби нушоқӣ, бо % 4) Сатҳи таъминоти истеъмолкунандагон бо оби полезӣ, бо % 5) Коҳиш додани сатҳи талафоти оби полезӣ, бо % 6) Коҳиш додани сатҳи талафоти оби нушоқӣ, бо % 7) Сатҳи ҷорӣ намудани низоми Идоракунии Ҳамгирои захираҳои об (аз 0 то 100 ҳол) ХРУ 6.5.1													
7.1	Ҳалафи ноил шудан ба азӯдкунӣ ва истифодабарии самараноки захираҳои табиӣ (ХРУ 12.2)		1,9	2	2,1	2,2								КХМЗ, АОПҶТ	
			100	95	90	85								КХМЗ, АОПҶТ	
			64,2	70	75	80								КВД «ХМК», АОПҶТ	
			64	66	70	72								АБЗО,	
			55	53	51	48								АБЗО, АОПҶТ	
			38	36	34	32								КВД «ХМК», АОПҶТ	
			55	60	65	70								ВЭЗО, АОПҶТ	
7.1.1	Тақмили санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ, стандартҳо, регламентҳо барои таъбики принсипҳои иқтисодӣ сабз дар самгӣ хиғз ва истифодаи	Заминаи конунгузори таҳия ва низоми идоракунии соҳа ӯстувор гашт		X	X	X	0,3							КХМЗ, ВА	WB, EBRD, SDC, USAID, AKF

№	Халаф ва таъбирҳо	Индикаторҳои натиҷаҳои ҷамъшумар (Indicators)	Ниво-лиҳзаи базавӣ (baseline) (соли 2021)	Бўзургии максималӣ индикатор (Target) / X – Мўҳлати илғом таъбир			Таалабот ба маблағ-гузарӣ (млн. сомонӣ) (Input)	Захираҳои молиявий (Cost share)			Шарикони рушд
				2023	2024	2025		Бўҷети давлатӣ	Шарикони рушд	Баҳши хусусӣ	
	босуботи сармоия табиӣ ва кам қардани газҳои гулхонаӣ (карбон)										
7.1.2	Васеъ намудани майдони ҷангалзорҳо дар куҳҳо, талу телпахо ва шафати дарёҳо	Майдони ҷангалзорҳо афзуд		X	X	X	1,5	0,5	1		WB, EBRD, SDC, USAID, AKF, FAO
7.1.3	Ҷорӣ намудани стандартҳо чиҳати пешгирии зӣёд шудани ҷарғои газҳои гулхонаӣ дар соҳан саноят, нақлиёт ва дигар соҳаҳо	Стандартҳо амал мекунанд			X	X	0,1				UNDP, UNEP
7.1.4	Ба анҷом расонидани гузароши илоракунии баҳши обӣ ба усули илоракунии хавзавӣ (аз маъмуриятӣ ба худуди гидрологӣ)			X			0,1				WB, ADB, SDC, GEF, EU
7.1.5	Таҳияи харитаи имкониятҳои истифодаи тамоми намудҳои манбаъҳои барқароршавандаи энергия дар Тоҷикистон	Харита мавриди истифода қарор гирифт			X		1	0,8	0,2		WB, ADB, SDC, GEF, EU
7.1.6	Навсозии харитаҳои обҳои зерзаминӣ ва дарёфти роҳҳои хифз ва нигоҳдорӣ онҳо	Харита мавриди истифода қарор гирифт			X		1	0,8			WB, ADB, SDC, GEF, EU
7.1.7	Таҳия ва тақмили ҳуҷҷатҳои барномаӣ дар самти экология хифз ва истифодаи босуботи сармоия табиӣ	Ҳуҷҷатҳои барномаӣ амал мекунанд			X		0,3		0,3		WB, ADB, SDC, GEF, EU, GIZ
7.1.8	Ҷорӣ намудани механизми назорат ва пешгирии таназули замин, об, ҷангал ва дигар захираҳои гуногунии биологӣ	Механизмҳои пешгирии таназули сармоия табиӣ амал мекунанд			X		0,1		0,1		WB, ADB, SDC, GEF, EU, GIZ
7.1.9	Тақмили ҳатмии ҷорабинҳо чиҳати тозакунии соҳилҳо дар кишвар	Ҷорабинҳои соҳилтозакунии анҷом дода шуданд		X	X		20	5			WB, ADB, SDC, GEF, EU, GIZ
	Ҳамагӣ дар соҳа						24,4	6,1	17,1	1,2	
8. ИШТИРОКИ КИШВАР ДАР БОЗОРИ ҶАҲОНИИ САРМОЯГУЗОРИИ САБЗ											
8.1	Ҳалафи таъмини ҷалби сармоиягузориҳо барои тағбиқи лоиҳаҳои	Индикаторҳои натиҷаҳои инҳой (outcome):	650,0	660,0	670,0	680,0					ВРИС, КДСИАД, КХМЗ

№	Халаф ва таърихи	Индикаторҳои натиҷаҳои чашмдошт (Indicators)	Нисбати асосии (baseline) (соли 2021)	Бузургии максималии индикатор (Target) / X – Муҳлати иқрои таърихи			Таалабот ба маблағгузорӣ (млн. сомонӣ) (Input)	Захираҳои молиявӣ (Cost share)			Масъул	Шарикони рушд	
				2023	2024	2025		Бучети давлатӣ	Шарикони рушд	Бахши хусусӣ			
	Иқтисоди сабз дар кишвар	Ҳаҷми маблағгузорӣ дар доираи барномаҳои сармоягузориҳои давлатӣ, млн. доллар											
		Шумораи лоиҳаҳои давлатии сармоягузорӣ дар самти экология, ҳифзи муҳити зист ва ҳолатҳои фавқулӯда, адад	32	35	38	41						ҚДСИАД	
8.1.1	Таҳлили асосҳои институционалӣ барои ҷалби сармоягузориҳо ҷиҳати рушди иқтисоди сабз дар соҳаҳои муҳталиф	Замини конунгузорӣ таҳия ва нигомаи ҷалби сармоягузориҳо гушг		X	X	X	0,3	0,3				ҚДСИАД, ВА	UNDP, DFID
8.1.2	Таҳияи лоиҳаҳои сармоягузориҳои давлатӣ дар самти иқтисоди сабз ва пешниҳоди онҳо ба ташиклотҳои молиявӣ	Лоиҳаҳои имконпазир сармоягузорӣ таҳия ва ба Барномаи давлатии сармоягузорӣ барои солоҳи 2021–2025 ворид шуданд		X	X	X	0,1	0,1				ВРИС, ВМ, ҚДСИАД, ҚХМЗ	UNDP, DFID
8.1.3	Ташикли Фонди маблағгузории сабз бо ҷалби сармояи хориҷӣ	Фонди маблағгузории сабз фаъолият мекунад						5				ВМ, ВРИС, ҚДСИАД	UNDP, DFID
8.1.4	Роҳандозии механизми фуруши хиссаи (квогани) партови газҳои гулҳонани саҳми Тоҷикистон ба ширкатҳои бонуфузи ҷаҳон	Механизми фуруши квотаи газҳои гулҳонаӣ амал мекунад				X		5				ВМ, ВРИС, ҚДСИАД, ҚХМЗ	UNESCO, UNEP, UNDP, DFID
8.1.5	Пешбурд ва муайян намудани бренди миллии Тоҷикистон дар самти иқтисоди сабз	Бренди миллии Тоҷикистон фаъол аст			X			1,5				ВРИС, ВМ, ҚДСИАД	UNDP, DFID
8.1.6	Таҳияи механизмҳои интишори бондҳои сабз барои бунёди нерӯгоҳҳои барқӣ ва нерӯгоҳҳои аз манбаъҳои барқароршавандаи энергия	Бондҳои сабз гардиш мекунад			X	X		0,1			0,1	ВРИС, ВМ, ВЭО, ҚДСИАД	UNDP, DFID
8.1.7	Ворид намудани Биржаи «Осиён Марказӣ» ба бозори бондҳои сабз	Биржаи «Осиён Марказӣ» фаъолият мекунад			X			0,1				ВРИС, ВМ, ҚДСИАД	WB, UNDP, DFID
8.1.8	Таъсиси ниҳолҳои (ташиклотҳо)-и молиявӣ махсусгардонидани давраи давлатӣ ва хусусӣ барои	Ташиклотҳои молиявӣ махсусгардонидани давраи фаъолият менамоянд			X	X		2				ВМТ, ВМ, ВРИС	WB, UNDP, DFID

№	Халаф ва габархо	Индикаторҳои натиҷаҳои чапдошт (Indicators)	Ниво-лихтани базавӣ (baseline) (соли 2021)	Бузургии максималии индикатор (Target) / X – Мӯҳлати яқрини габар			Талабот ба маблағ-гузорӣ (млн. сомонӣ) (Input)	Захираҳои молиявӣ (Cost share)			Масъул	Шарикони рушд
				2023	2024	2025		Бўҷети давлатӣ	Шарикони рушд	Баҳши хусусӣ		
	маблағгузории лоиҳаҳои сабз											
8.1.9	Ҷорӣ намудани механизмҳои иштироки бонкҳои Тоҷикистон дар бозори маблағгузории сабз	Бонкҳои Тоҷикистон дар бозори маблағгузории сабз ширкат доранд		X		0,3					БМТ, БМ, ВРИС	WB, UNDP, DFID
8.1.10	Ташкили Фонди хиёзи ҷиравҳо	Фонд ҷаёбият мекунанд		X							БМТ, БМ, ВРИС	WB, UNDP, DFID
	Ҳамагӣ дар соҳа					14,4	0,4	13,9	0,1			
9. ЗАМИНАИ КОНУНГУЗОРИ БАРОИ ИНКИШОФИ ЭЛЕМЕНТҲОИ ИҚТИСОДИ САБЗ												
9.1	Ҳадафи таъмини принсипҳои иқтисоди сабз дар конунгузории кишвар бо назардошти мутобикнавай ба рушди устувор дар соҳаҳои муҳталиф	Индикаторҳои натиҷаҳои ниҳой (outcome): Шумораи санадҳои меъриӣ ҳуқуқӣ бо назардошти принсипҳои иқтисоди сабз қабулшуда аз ӯи соҳаҳо, адад		20	12	8					ВА	
9.1.1	Тақмили конунгузории кишвар дар самти иқтисоди сабз ва ҳамоҳанг сохтани ҳадафҳои стратегӣ бо барномаҳои соҳавӣ ва маҳаллӣ	Заминаи конунгузорӣ барои пешбурди сиёсат дар самти иқтисоди сабз мукамал гардид		X	X	X	0,5	0,5			ВА, ВРИС, БМ	UNDP, SDC
9.1.2	Арзёбии Ҳадафҳои байналмилалӣ Тоҷикистон дар доираи конвенсияҳо, шартномаҳо ва дигар ҳуҷҷатҳои сатҳи байналмилалӣ бо максималии мутобик намудани конунгузории миллии ба талаботи онҳо	Арзёбӣ гузаронида шуд		X	X		0,1		0,1		ВА	UNEP, UNDP, SDC
9.1.3	Таҳияи стандартҳо, регламентҳо ва дигар санадҳои зерқонунӣ, ки принсипҳои иқтисоди сабзро дар Тоҷикистон танзим мекунанд	Стандартҳо, регламентҳо ва санадҳои зерқонунӣ амал мекунанд		X	X	X	0,3	0,3			ВА, ВРИС	UNDP, SDC
9.1.4	Таҳия ва таълиқи механизмҳои арзёбии ҳагми таъсири ҷаёбияти банақшагирифтулаи субъектҳои иқтисодӣ ба муҳити зист	Механизмҳои арзёбии ҳагми таъсир ба муҳити зист амал мекунанд		X	X	X	0,2		0,2		ВА, КҲМЗ	UNEP, UNDP, SDC, UNESCO
9.1.5	Таҳия намудани низоми умумӣ дар бораи	Низоми умумии ба меъёрдорории хиёзи		X	X		0,3		0,3		ВА, КҲМЗ	UNEP, UNDP, SDC

№	Халаф ва таъбирҳо	Индикаторҳои натиҷаҳои ҷамъшумор (Indicators)	Ниво-лиҳзаи базавӣ (baseline) (соли 2021)	Бузургии максималии индикатор (Target) / X – Мӯҳлати иҷро таъбир			Таалабот ба маблағ-гузори (млн. сомонӣ) (Input)	Захираҳои молиявӣ (Cost share)			Масъул	Шарикони рушд
				2023	2024	2025		Бўҷети давлатӣ	Шарикони рушд	Баҳши хусусӣ		
	бамеъёрдорӣ хифзи табиат, ки мазмун, вазифаҳо, объектҳо, мақоми ҳуқуқи меъёрҳо, қоидаҳо, ва стандартҳоро муайян мекунанд	табиат фаъолият менамояд										
9.1.6	Ворид намудани тағйирот ба баъзе саналҳои меъёри хуқуқӣ дар қисмати тақмили низоми бамеъёрдорӣ дар самти иқтисодӣ сабз ва ҷорӣ намудани тадбирҳо оид ба хавасмандгардонии субъектҳои иқтисодӣ барои ҷорӣ намудани технологияҳои бехтарин	СМХ амал мекунанд		X	X	X	0,3	0,3	0,3		ВА, ВРИС	UNDP, SDC
9.1.7	Ворид намудани тағйирот ба саналҳои меъёри хуқуқӣ вобаста ба партовҳои истехсолӣ ва истеъмоли дар қисмати хавасмандгардонии иқтисодии фаъолият дар соҳаи муомилот бо партовҳо	СМХ амал мекунанд		X	X	X	0,3	0,3	0,3		ВА, ВСТН, КХМЗ, ҚВД «ХМК»	UNDP, SDC
9.1.8	Марҳила ба марҳила гузаронидани мониторинги конунгузории	Мониторинг гузаронида шуд		X	X	X	1	0,5	0,5		ВА, ММК	UNDP, SDC
	Ҷумҳурии Тоҷикистон дар самти иқтисодӣ сабз ва хангоми зарураг пешниҳод намудани тақлифҳои мушаххас оид ба тақмили конунгузорӣ											
9.1.9	Ҷалби мақомоти дахлдори давлатӣ ва ташкилотҳои ҷамъиятӣ дар таҳияи саналҳои меъёри хуқуқи марбуот ба раванди иқтисодӣ сабз	Мақомоти давлатӣ ва ташкилотҳои ҷамъиятӣ дар раванди таҳияи СМХ иштирок мекунанд		X	X	X	0,3	0,3	0,3		ВА, ММК	UNDP, SDC
9.1.10	Таъсис додани Маркази ҳамоҳангсоз оид ба таъбиқ ва рушди иқтисодӣ сабз	Маркази ҳамоҳангсоз оид ба таъбиқ ва рушди иқтисодӣ сабз таъсис ёфт		X	X	X					ВРИС	ADB, UNDP, GIZ
	Ҳамагӣ дар соҳа						3,3	1,6	1,7	0		
10. РУШДИ САЙЁҲИНИ ЭКОЛОГИ												
10.1	Халафи таъмини	Индикаторҳои	3.9	4.2	4.5	5						КРС,

№	Халаф ва таърихи	Индикаторҳои натиҷаҳои ҷамъшуда (Indicators)	Ниво-лаҳзаи базавӣ (baseline) (соли 2021)	Бузургии максималии индикатор (Target) / X – Мӯҳлати иҷроӣ таърихи			Захираҳои молиявӣ (Cost share)			Маҷмӯа	Шарҳномаи рушд
				2023	2024	2025	Талабот ба маблағ-гузори (млн. сомонӣ) (Input)	Бӯҷаҳои давлатӣ	Шарҳномаи рушд		
	пешбурди сайёҳии устувор ва дастгирии рушди сайёҳии экологӣ дар сатҳи миллий, минтақавӣ ва мавзёҳои хифтзаанда	НАТИҶАҲОИ НИХОЙ (outcome): Ҳиссаи аҳолии бо шуғлфариғирифташуда, ки дар соҳаи сайёҳии устувор фаъолият менамоянд нисбати шумораи умумии машғулбудагон, бо % (ХРУ 8.9.2)		на қамтар аз 20	на қамтар аз 20	на қамтар аз 20				ВММША, АОПҚТ	
	Тақмили заминаи меъёрии ҳуқуқӣ дар соҳаи сайёҳии экологӣ, ки ба фароҳам овардани шароити мусонд барои рушди ин самти сайёҳат нигаронида шудааст	Афзоиши солонаи сайёҳии экологӣ, бо % Вазни қиёсии сайёҳии экологӣ дар соҳа, бо %	м/н	на қамтар аз 20	10	12	13	0,3	0,3	КРС, АОПҚТ КРС, АОПҚТ, МИМХД	
10.1.1	Тақмили заминаи меъёрии ҳуқуқӣ дар соҳаи сайёҳии экологӣ, ки ба фароҳам овардани шароити мусонд барои рушди ин самти сайёҳат нигаронида шудааст	Заминаи қонунигузори таҳия ва низоми идоракунии соҳа устувор ғашт		X	X	X	X	0,3	0,3	КРС, ВА	ADB, WB, OSCE
10.1.2	Баланд бардоштани сатҳи ҳамоҳангсозии байниидоравай ва ҷалби мақомоти иҷроияи маҳаллии ҳокимияти давлатӣ дар фароҳам овардани шароити мусонд барои рушди сайёҳии экологӣ	Ҳамоҳангсозии байниидоравай таъмин гардид		X	X	X	X	0,5	0,2	КРС, МИМХД	ADB, WB, OSCE
10.1.3	Таҳия ва амали намудани харитаи роҳ ва феҳристи электронии объектҳои сайёҳии экологӣ дар тақсирмоти минтақаҳо	Харитаи роҳ амал мекунанд		X	X	X	X	0,2	0,1	КРС, КХМЗ	ADB, WB, OSCE
10.1.4	Тақвият додани фаъолияти марказҳои иттилоотии сайёҳии экологӣ бо мақсади мусондат намудан ба рушди сайёҳии байналмилалӣ ва дохилӣ	Марказҳои иттилоотии сайёҳӣ фаъолият мекунанд		X	X	X	X	2	1,5	КРС, ВФ, КТР	ADB, WB, OSCE
10.1.5	Барои ҳар як хатсайри сайёҳии экологӣ таҳия ва тасдиқ намудани қоидаҳои рафтори сайёҳон (ёномаҳо), ки талаботи рӯяи меъёрҳои санитарии гигиениӣ ва	Қоидаҳои рафтори сайёҳон амал мекунанд		X	X	X	X	1	1	КРС, ВТХИА, КХМЗ	ADB, WB, OSCE

№	Халаф ва таърихи	Индикаторҳои натиҷаҳои ҷамъшумар (Indicators)	Ишора-лиҳзаи базавӣ (baseline) (соли 2021)	Бузургии максималии индикатор (Target) / X – Муҳлати иҷро гадбар			Таалабот ба маблағ-гузори (млн. сомонӣ) (Input)	Захираҳои молиявӣ (Cost share)			Маҳсул	Шарикони рушд
				2023	2024	2025		Бўҷети давлатӣ	Шарикони рушд	Баҳши хусусӣ		
	Экологиро, инчунин режими мавзёро инъикос менамояд											
10.1.6	Коркард ва пешниҳоди дархостҳои сармоявӣ бо мақсади ташаккули хазинаи мавлумот доир ба имкониятҳои рушди сайёҳии экологӣ	Сармоягузори ҷалб гардидаанд		X	X	X	0,3				КРС, КДСИАД, ВРИС	ADB, WB, OSCE
10.1.7	Таъияти ҳамоҳангсозии фальолияти мақомоти давлатии сайёҳӣ бо муассисаҳои тахсилоти касбӣ ва бозори меҳнати мамлакат	Ҳамкорихо роҳандозӣ гардид		X	X	X	0,1	0,1			КРС, ВМИ, ВММША, ВРИС	ADB, WB, OSCE
10.1.8	Ташкили тақмили ихтисоси кормандони муассисаҳои сайёҳӣ доир ба масъалаҳои рушди сайёҳии экологӣ	Кормандони соҳа ба курсҳои тақмили ихтисос фаро гирифта шуданд		X	X	X	0,5	0,5			КРС, ВМИ, АИД ПҚТ	ADB, WB, OSCE
10.1.9	Таъбири консепсияи шарикӣ давлат ва баҳши хусусӣ дар баҳши сайёҳии экологӣ ҷиҳати қорӣ намудани механизмҳои ҳавасмандгардонии баҳши хусусӣ дар ин самт, баҳусе таъмини рушди сайёҳии кўҳнавардӣ, аз ҷумла таъботино курортӣ, экскурсионӣ, экологӣ, алпинизм ва лижаронии кўҳӣ	Консепсияи ШДБХ амал мекунад		X	X	X	10	2			КРС, КДСИАД, ВРИС, ВМ	ADB, WB, OSCE
10.1.10	Роҳандозӣ намудани усулҳои таъмини идоракунии самараноки энергия дар меҳмонхонаҳо, кемпингҳо ва дигар инфрасохтори соҳаи сайёҳии экологӣ	Усулҳои идоракунии самараноки инфрасохтори сайёҳӣ амал мекунаанд		X	X	X	2	0,5	1,5		КРС, ВЭЗО, ЧСК «Шабакҳои тақсимоти барқ», МИМХД	ADB, WB, OSCE
10.1.11	Ташкил ва рушди минтақаҳои маҳусе муҳофизатшаванда ва беҳтаргардонии ҳолати шифоғоҳо	Минтақаҳои маҳусе муҳофизатшаванда ва шифоғоҳо фальолият менамоянд		X	X	X	10	2	5		КРС, КХМЗ, ВТХИА, МИМХД	ADB, WB, OSCE
10.1.12	Фароҳам овардани заминаҳои меъёриро ҳуқуқӣ ва рушди	Намулҳои нави сайёҳии экологӣ дар ҷумҳурии рушд мекунад		X	X	X	0,3		0,3		КРС, ВА, КХМЗ, МИМХД	ADB, WB, OSCE

№	Халаф ва габархо	Индикаторҳои натиҷаҳои ҷамъшуда (Indicators)	Ниво-лаҳзаи базавӣ (baseline) (соли 2021)	Бузургии максималии индикатор (Target) / X – Мӯҳлати иҷрои габар			Таалабот ба маблағ-гузори (млн. сомонӣ) (Prnt)	Захираҳои молиявӣ (Cost share)			Масъул	Шарикони рушд
				2023	2024	2025		Бучети давлатӣ	Шарикони рушд	Баҳши хусусӣ		
	инфрасохтор барои ташаккул ва рушди намулҳои нави сайёҳии экологӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон											
10.1.13	Ҷорӣ намудани низомии сертифициксияи сабз барои субъектҳои фальсияти хизматрасонии сайёҳӣ аз ҷумла меҳмонхона ва осонишгоҳҳо	Ҷолибияти экологии кишвар дар арсаи байналмилалӣ устувор гардида боиси ҷалби бештари сайёҳони табиатдӯст шуд		X	X	X	1	0,5	0,5		КРС, КҲМЗ, МИМХД	ADB, WB, OSCE
10.1.14	Ташкили портали иттилоотӣ бо 5 забон (англисӣ, русӣ, испанӣ, арабӣ ва фаронсавӣ) онд ба имкониятҳои сайёҳии экологӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон	Дастрасии маълумот барои сайёҳон бехтар гашт		X	X	X	2				КРС, КҲМЗ, МИМХД	ADB, WB, OSCE
	Ҳамагӣ дар соҳа						30,2	3,4	11,5	15,3		
11. ТАҚВИЯТИ МАЪРИФАТИ ЭКОЛОГИ ВА БАРОБАРҲУКУҚИ												
		Индикаторҳои натиҷаҳои ниҳой (outcom): Ҳиссаи муассисаҳои таълимии самтҳои дахлдори таҳсилоти олий, миёнаи ва ибтидоии касбӣ ки вориди асосҳои иқтисодии сабزو таъмин намуданд, бо %		30	35	40					ВМИ, КҲМЗ	
11.1	Ҳадафи таъмини рушди устувор, аз ҷумла тавассути таълими маърифати экологӣ ва баробарии гендерӣ (ҲРУ 4.7)	Сатҳи огоҳии аҳолии дар бораи хавфҳои тағирёбии иқлим, бо %		30	32	35						
11.1.1	Тақмили нақшаҳои таълимии самтҳои дахлдори таҳсилоти олий, миёнаи ва ибтидоии касбӣ бо вориди асосҳои иқтисодии «сабз», ҷорӣ намудани мавзӯҳои барқароршавандаи энергия, рушди «тоза»-и нақлиёт ва сарфаи энергия, инчунин ворид намудани мавзӯҳои асосҳои иқтисоди «сабз» дар барномаҳои дахлдори	Нақшаҳои таълимӣ амал мекунамд		X	X	X	0,5	0,2	0,3		ВМИ, КҲМЗ, ВРИС	UNICEF

№	Халаф ва таъбирҳо	Индикаторҳои натиҷаҳои чапмондиг (Indicators)	Нисбон-лиҳзаҳои базавӣ (baseline) (соли 2021)	Бузургии максималноки индикатор (Target) / X – Мӯҳлати иҷрои таъбир			Таалабот ба маблағ-гузарӣ (млн. сомонӣ) (Print)	Захираҳои молиявӣ (Cost share)			Маҳсул	Шарикони рушд
				2023	2024	2025		Бўҷети давлатӣ	Шарикони рушд	Баҳши хусусӣ		
11.1.2	Таҳсилоти миёнаи умумӣ Дар Таърифи давлатии равия ва ихтисосҳои Чумхурии Тоҷикистон ва Стандарти давлатии муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ дар Чумхурии Тоҷикистон ворид намудани ихтисоси «Иқтисоди сабз»	Ихтисоси «Иқтисоди сабз» пешниҳод карда шуд		X	X		0,2	0,2			ВМИ, ВРИС	UNICEF
11.1.3	Ба барномаҳои бозомӯзӣ ва тақмили ихтисоси омӯзгорону олимони ворид намудани асосҳои иқтисодиёти сабз, аз ҷумла мавзӯҳои «Технологияҳои сабз», «Асосҳои танзими муҳити зист бо назардошти меъёрҳои сабз», «Технологияҳои манбаъҳои барқароршавандаи энергия», «Масъалаҳои таъмини сарфани энергия ва самаранокии истифодаи қувваи барқ»	Бозомӯзӣ ва тақмили ихтисос аз рӯи мавзӯҳои нав ҷорӣ гардид		X	X		0,2	0,2			ВМИ, КХМЗ, ВРИС	UNICEF
11.1.4	Таъмини дастгирии тадқиқоти илмӣ ва коркардҳои инноватсионӣ дар самти технологияҳои «сабз»	Натиҷаи тадқиқотҳо мавриди истифода қарор дода шуданд		X	X		10	8	2		ВМИ, АМИТ, КХМЗ, ВРИС	
11.1.5	Таъшиқи паҳши барномаҳои таълимӣ оид ба ҳифзи муҳити зист ва истифодаи оклилонаи сармояи табиӣ дар васоити ахбори омма	Барномаҳои таълимӣ мунтазам пахш мешаванд		X	X		2	2	2		КХМЗ, КТР, ВФ, АМИТ	
11.1.6	Таъшиқи курсҳои тақмили ихтисос оид ба масъалаҳои иқтисоди сабз барои хизматчиёни давлатӣ, махсусан дар мақомоти иҷроияи маҳаллии ҳокимияти давлатӣ	Курсҳои тақмили ихтисос амал мекунанд		X	X		0,5	0,5			КХМЗ, АХД, АИД ПЧТ	UNEP, UNDP
11.1.7	Пурур намудани таъбирҳои баланд	Таъбирҳо андишида шуданд		X	X		0,4	0,4			ВТХИА, ВМИ, КТР	UNICEF

№	Халаф ва гадбарҳо	Индикаторҳои натиҷаҳои чапмондшт (Indicators)	Нисбон-лиҳзаҳои базавӣ (baseline) (соли 2021)	Бузургии максималӣ индикатор (Target) / X – Муҳлати иҷрои гадбар			Талабот ба маблағ-гузорӣ (млн. сомонӣ) (Input)	Захираҳои молиявӣ (Cost share)			Маъсул	Шарикони рушд
				2023	2024	2025		Бучети давлатӣ	Шарикони рушд	Баҳши хусусӣ		
	бардоштани маълумоти санитарии беҳдошт											
11.1.8	Баргузори мизҳои мудаввар, конферонсҳо ва семинарҳо бо мақсади баланд бардоштани сатҳи огоҳӣ оид ба музокирот дар бораи тағйирёбии иқлим, иқтисоди сабз, маърифати экологӣ ва баробархукудӣ	Чорабиниҳо баргузор мешаванд		X	X	X	1			1	КХМЗ, ВМИ, КХФМГ, АМИТ	UNEP, UNDP
11.1.9	Роҳандозии низомии муосири огоҳии барвақтӣ аз офатҳои табиӣ дар кишвар	Низомии огоҳии барвақтӣ фаъол аст		X	X	X	3			1	КХФМГ, МИИМХД	UNEP, UNDP
11.1.10	Воридшавӣ ба узвияти Институти глобалии рушди сабз (GGGI)	Тоҷикистон аъзои Институти глобалии рушди сабз (GGGI) гардида		X	X	X					ВРИС, ВКХ,	GGGI
Ҳамагӣ дар соҳа							17,8	10,1	6,3	1,4		
12. РУШДИ ШУҒЛИ САБЗ												
12.1	Ҳалафи тавсеаи шугли пурмахсул, аз ҷумла шугли сабз дар кишвар бо таъмини маҳсулнокии меҳнат, сатҳи муносиби маош ва шароити бехатарии кор (ХРУ 8)	Индикаторҳои натиҷаҳои ниҳой (outcome): Афзоиши солонаи шугли сабз, бо %	м/н	10	15	20					ВММША, АОПҚТ	
12.1.1	Таъмини ҳамгироии мафҳуми шугли сабз ба низомии конунгузории ҷумҳурӣ, аз ҷумла ба Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи мусоидат ба шугли аҳоли»	Замини конунгузорӣ устувор гашт		X	X	X	0,3			0,3	ВММША, ВА	ILO
12.1.2	Тақмили долани заминаи меъёри ҳукукии ташаккули (аввал дар сатҳи миллий ва пас аз он дар сатҳи минтақаҳо) низомии таҳлил ва дурнамои бозори меҳнат (бо инъикоси шугли сабз)	Замини конунгузорӣ устувор гашт		X	X	X	0,4			0,2	ВММША, ВА	ILO
12.1.3	Таҳияи асосҳои ҳукукиву меъёрии оид ба танзим даровардани ҳамкорҳои мақомотҳои давлатӣ дар масъалаҳои сертификатсионии	Замини конунгузорӣ устувор гашт		X	X	X	0,2			0,2	ВММША, ВА, ВМИ	ILO

№	Халаф ва габархо	Индикаторҳои натиҷаҳои ҷамъдошт (Indicators)	Нишон-диҳандаи базавӣ (baseline) (соли 2021)	Бузургии максималӣ индикатор (Target) / X – Мухлати иҷрои габар			Талабот ба маблағ-гузорӣ (млн. сомонӣ) (Input)	Захираҳои молиявӣ (Cost share)			Масъул	Шарикони рушд
				2023	2024	2025		Бўҷети давлатӣ	Шарикони рушд	Бахши хусусӣ		
	МЕДАГА ВА ТАХАССУС											
12.1.4	Таҳия ва қабул намудани стандартҳои ҷойҳои кории сабз бо дарназардошти талаботҳои гендерӣ	Стандартҳо амал мекунанд		X	X		0,4	0,1	0,3		ВММША, КЗО	ILO, UN Women
12.1.5	Тақмили додани заминҳои меъёру ҳуқуқи оид ба хифзи муҳочирони экологӣ	Заминҳои конунгузорӣ устувор гашт		X	X		0,2	0,1	0,1		ВММША,	ILO
12.1.6	Таъсис ва рушди маркази захиравӣ оид ба хифзи меҳнат дар назди Ҳадамоти назорати давлатии меҳнат, муҳоҷират ва шугли аҳолии Ҷамоати ниҳомӣ	Маркази захиравӣ фаъолият менамояд		X	X		4	1	3		ВММША	ILO
12.1.7	Тақвияти ниҳомӣ меъёрбандии меҳнат ва музди кор, аз ҷумла дар доираи шугли сабз	Ниҳомӣ меъёрбандии меҳнат тақмил дода шуд			X		0,1	0,1			ВММША, ВРИС	ILO
12.1.8	Тақмили ниҳомӣ хифзи меҳнат, аз ҷумла дар доираи шугли сабз	Ниҳомӣ хифзи меҳнат мукамал гардид			X		0,2	0,2			ВММША, ВРИС	ILO
12.1.9	Мушаххас намудани халаф ва сатҳи нишондиҳандаҳои Ҳалафҳои рушди устувор дар ҷаҳорҷубаи таъмини шугли сабз, ташкили мониторинги пешравиҳо дар ин самт	Ҳалафу нишондиҳандаҳои ХРУ вобаста ба шугли сабз тақмил дода шуданд		X			0,1			0,1	ВММША, АОПҚТ, ВРИС	ILO
12.1.10	Дастирриги ташкили ҷойҳои кории сабз дар соҳаҳои саноат, энергетика, кишоварзӣ, нақлиёт, сайёҳӣ, соҳтмон, хоҷагии манзилию коммуналӣ ва коркарди партовҳо	Ҷойҳои кории сабз дар соҳаҳои мухталиф таъсис ёфтанд		X	X		2		1	1	ВРИС, ВММША, ВСТН, ВК, ВЭО, ВН, КРС, КМС, КВД «ХМК»	ILO
12.1.11	Ҷорӣ намудани механизмҳои ҳавасмандкунанда ба субъектҳои фаъолияти хориҷӣ барои ташкили ҷойҳои кории сабз	Механизмҳои ҳавасмандкунӣ фаъолият менамоянд		X	X		0,1	0,1			ВММША, ВРИС	ILO
12.1.12	Васеъ намудани ғуноғунсафт гардонидани (диверсификасия) барномаҳои таҳсилоти	Барномаҳои таълимӣ ҷорӣ гардидаанд		X	X		0,3		0,3		ВММША, ВМИ	UNICEF

№	Халаф ва габарҳо	Индикаторҳои натиҷаҳои ҷамъшуда (Indicators)	Нисбати асосии асосӣ (baseline) (соли 2021)	Бузургии максималии индикатор (Target) / X – Муҳлати иҷро габар			Талабот ба маблағ-гузарӣ (млн. сомонӣ) (Profit)	Захираҳои молиявӣ (Cost share)			Масъул	Шарикони рушд
				2023	2024	2025		Бучети давлатӣ	Шарикони рушд	Баҳши хусусӣ		
	Ибтидоӣ ва миёнаи касбҳои ихтисосӣ технологӣ (бо ташаккули донишу малакаи гузарии ба технологияҳои ҳаммасраф ва экология тоза)											
	Ҳамагӣ дар соҳа					8,3				4,9	1,1	
	Маблағи умумии марҳилаи якуми татбиқи Стратегия					Маблағи умумӣ	Бучети давлатӣ	Шарикони рушд	Баҳши хусусӣ	12818,4	8730,8	
						21586,3	37,1					

Эзоҳ: Вазорату идораҳо, мақомоти иҷроияи ҳокимияти давлатии Вилояти Мухтори Кӯҳистони Бадахшон, вилоятҳои Суғду Хатлон, шаҳри Душанбе ва шаҳру ноҳияҳо амалисозии Нақшаи ҷорабинҳои Стратегияи рушди иқтисоди сабз дар Ҷумҳурии Тоҷикистонро таъмин намуда, оид ба корҳои анҷомдодашуда ҳар сол то 10 феврал ба Вазорати рушди иқтисод ва савдои Ҷумҳурии Тоҷикистон маълумот пешниҳод менамоянд.

Нишондиҳандаҳои асосии стратегияи рушди иқтисоди «сабз» дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2023–2037

№	Индикатор	Воҳиди ченак	2021 – соли базавӣ					2027	2032	2037
			1. ИНДИКАТОРҲОИ ИҚТИСОДИ САБЗ ДАР СОҲАҲО							
	Афзоиши ҳосилнокии меҳнат дар кишоварзӣ	бо % аз сатҳи соли базавӣ	100	120	140	160	200			
	Ҷангалбарқароркунӣ	ҳазор/га	1,9	2,0	2,4	3,0	3,6			
	Саҳми соҳае, ки таъсири манфии экологӣ дар сохтори саноат доранд (истихроҷи маъданҳои кӯҳӣ, металлургия)	%	30	30	25	20	15			
	Ҳиссаи манбаъҳои алтернативӣ дар тавлиди нерӯи барқ	%	5	5	5	7	на кам аз 10			
	Ҳиссаи аҳолии бо оби тозаи нӯшокӣ таъминшуда	%	64,2	67	75	85	100			
	Барқаророзии эконизомҳои вайроншуда	%	20	25	39	45	50			
	Ҳиссаи партобҳои коркардшуда	%	3	4	10	15	на кам аз 20			
	Кам шудани бастаи пластикӣ дар муомилот	бо % аз сатҳи соли базавӣ	100	90	80	65	50			
	Афзоиши солонаи сайёҳии экологӣ	%	м/н		Ҳамасола на кам аз 20					
	Афзоиши шугли сабз	%	м/н	10	15	20	30			
	Сатҳи огоҳии аҳоли дар бораи ҳавфҳои тағйирёбии иқлим, бо %	%	25	30	50	70	100			
	Маблағи зарар аз офатҳои табиӣ нисбат ба ММД	%	4	3,9	3,0	2,6	2,0			
2. ИНДИКАТОРҲОИ БАЙНИСОҲАВӢ ВА МУҚОИСАҲОИ БАЙНАЛМИЛЛАӢИ										
	Шоҳиси пасандозҳои софи ислоҳшуда	бо % нисбат ба ММД	15,8	16,0	17,3	20	25			
	Рушди инсонӣ	шоҳис (индекс)	дар гурӯҳи сатҳи баланди рушди инсонӣ							
	Тафовут дар шоҳиси рушди инсонӣ аз рӯи натиҷаи нобаробарӣ	%	16,7 (с.2019)	18	17	16	15			
	Устувории экологӣ	шоҳис (индекс)	дар гурӯҳи кишварҳои пешсафи Осӣи Марказӣ							
	Осеблазири ба тағйирёбии иқлим	шоҳис (индекс)	10	9	8	7	3			

№	Индикатор	Воҳиди ченак	2021 – соли базавӣ	2023	2027	2032	2037
	Рақобатпазирии иқтисоди миллий	шоҳис (индекс)	Раддабандӣ аз рӯи гузариш аз рақобатпазири ҷаҳонӣ дар захираҳо асосёфта ба рақобатпазирии ҷаҳонӣ дар маҳсулноки асосёфта	10	15	35	50
		%	м/н	на кам аз 25 фоиз	на кам аз 25 фоиз	на кам аз 25 фоиз	на кам аз 25 фоиз
3. ИНДИКАТОРҲОИ ШОҲИСИ «ИНКИШОФИ ИҚТИСОДИ САБЗ»							
	Ҳиссаи содироти молҳои экологӣ дар ҳаҷми умумии содирот	%		10	15	35	50
	Ҳиссаи патентҳои дар самти технологияи экологӣ доданида, аз шумораи умумии патентҳо	%		на кам аз 25 фоиз	на кам аз 25 фоиз	на кам аз 25 фоиз	на кам аз 25 фоиз
	Ҳиссаи энергия аз манбаҳои барқароршаванда тавлидгардида, дар ҳаҷми умумии истехсоли энергия	%	92,8	93,2	94	96	100
	Ҳиссаи таъминот ва истехсоли нерӯи барқ дар ММД	%	4,2	5	7	9	10
	Дастрасии миёна ба се намууди хизматрасонӣ нисбат ба шумораи умумии аҳоли, аз ҷумла: – ба сарчашмаи оби тоза – ба электроэнергия – ба иншооти санитарӣ-техникӣ	% % %	66 99,5 60	71 99,7 61	78 100 63	85 100 65	100 100 70
	Консентратсияи зарраҳои ифлосшавии атмосфера нисбат ба ҳар як километри мурабаъ	%	0,34	0,32	0,29	0,26	0,22
	Ҳиссаи минтақаҳои муҳофизатшавандаи хушкӣ дар ҳаҷми умумии замин ва минтақаҳои муҳофизатшавандаи бахрӣ дар обҳои худудӣ	%	21	21,5	23	25	27
	Дарозумрии миёнаи аҳоли	сол	75,1 (соли 2020)	75,7	77,8	80,0	80,2
	Сатҳи азхудкунии манбаҳои барқароршавандаи энергия дар кишвар	%	3,68	3,7	5,8	7,0	10

№	Индикатор	Воҳиди ченак	2021 – соли базавӣ	2023	2027	2032	2037
	Ҳиссаи технологияҳои каммасраф дар саноати кишвар	%		на кам аз 25 фоиз	на кам аз 50 фоиз	на кам аз 75 фоиз	на кам аз 100 фоиз
	Ҳиссаи маҳсулоти аз ҷиҳати экологӣ тоза (органикӣ) ба стандартҳо ҷавобгӯ дар соҳаи кишоварзӣ	%	20	40	60	80	100
	Ҳиссаи нақлиёти барқӣ дар таносуб ба теъдоди умумии нақлиёт ва намудҳои мухталиф	%	1	10	25	40	55
	Ҳиссаи иншоотҳои бо риояи принципҳои сохтмони сабз бунёдгардида дар таносуб ба ҳаҷми умумии сохтмон	%		на кам аз 20 фоиз	на кам аз 50 фоиз	на кам аз 60 фоиз	на кам аз 80 фоиз
	Ҷалби сармоя бо принципҳои иқтисодӣ сабз аз ҳаҷми умумии сармоягузориҳо	%	10	20	35	50	80

ТАҲИЯГАРОНИ «СТРАТЕГИЯИ РУШДИ ИҚТИСОДИ «САБЗ» ДАР ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН БАРОИ СОЛҲОИ 2023–2037»

Гуруҳи кории Ҳамоҳангсози байниидоравӣ оид ба таҳияи «Стратегияи рушди иқтисоди «сабз» дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2023–2037»:

З. Завқизода – роҳбари гуруҳи корӣ, А. Солеҳзода – муовини роҳбари гуруҳи корӣ, Б. Аҳадзода, А. Ҳақимзода, К. Гулмуродзода, Н. Маҳмадуллозода, А. Амирзода, Х. Мирзо, З. Қиёмзода, У. Умарзода, Ҳ. Латифзода, К. Муминзод, Ш. Қурбонзода, М. Саломов, Х. Чабборзода.

Гуруҳи кории Ҳамоҳангсози дохилиидоравии Вазорати рушди иқтисод ва савдо оид ба таҳияи «Стратегияи рушди иқтисоди «сабз» дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2023–2037»:

А. Солеҳзода – роҳбари гуруҳи корӣ, Б. Аҳадзода – муовини роҳбари гуруҳи корӣ, А. Раҳмонов – котиби масъул, Д. Шарифӣ, М. Одина, Ф. Файзуллозода, С. Қудратов, Д. Сафарзода.

Ҳайати коршиносони байналмилалӣ ва маҳаллӣ:

Ш. Раҳимзода – роҳбари ҳайат, Л. Саидмуродзода, Ф. Муминова, О. Одинаев, Л. Гарридо, З. Самадова, М. Ҳақимова, З. Мухторова, А. Алимов, Ҷ. Деҳқонов, К. Обидов.

Вазорату идораҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон:

Вазорати рушди иқтисод ва савдо, Вазорати адлия, Вазорати молия, Вазорати энергетика ва захираҳои об, Вазорати саноат ва технологияҳои нав, Вазорати нақлиёт, Вазорати кишоварзӣ, Вазорати маориф ва илм, Вазорати тандурустӣ ва ҳифзи иҷтимоии аҳоли, Вазорати меҳнат, муҳоҷират ва шугли аҳоли, Агентии омор, Кумитаи давлатии сармоягузорӣ ва идораи амволи давлатӣ, Кумитаи ҳифзи муҳити зист, Кумитаи меъморӣ ва сохтмон, Кумитаи рушди сайёҳӣ, Кумитаи ҳолатҳои фавқулода ва мудофиаи граждани, Агентии назорати давлатии молиявӣ ва мубориза бо коррупсия, Агентии хизмати давлатӣ, Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон, Академияи илмҳои кишоварзӣ, Бонки миллии Тоҷикистон, КВД «Ҳоҷагии манзилию коммуналӣ».

Созмонҳои байналмиллалӣ дар Тоҷикистон:

Барномаи рушди Созмони Миллалӣ Муттаҳид (UNDP), Бонки Осиёгии Рушд (ADB), Ҷамъияти Олмон оид ба ҳамкориҳои байналмилалӣ (GIZ), Созмони амният ва ҳамкорӣ дар Аврупо (OSCE), Бонки Умумичаҳонӣ (WB), Бонки Аврупоии Таҷдид ва Рушд (EBRD), Созмони озуқа ва кишоварзии СММ (FAO), Ҳайати Иттиҳоди Аврупо дар Тоҷикистон (EU), Оҷонсии Чопон оид ба ҳамкориҳои байналмилалӣ (JICA), Комиссияи иқтисодӣ ва иҷтимоии Ташкилоти Давлатҳои Муттаҳида оид ба Осиё ва Уқёнуси Ором (UNESCAP), Созмони Миллалӣ Муттаҳид оид ба маориф, илм ва фарҳанг (UNESCO), Ҳазинаи занони СММ (UN Women), Созмони умумичаҳонии тандурустӣ (WHO), Ҳазинаи нуфуси аҳолии СММ (UNFPA), Департаменти рушди байналмиллалӣ Британияи Кабир (DFID), Барномаи Созмони Миллалӣ Муттаҳид оид ба муҳити зист (UNEP).

Барои қайдҳо:

**МИНИСТЕРСТВО ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ И ТОРГОВЛИ
РЕСПУБЛИКИ ТАДЖИКИСТАН**

**Стратегия
развития «зелёной»
экономики
в Республике Таджикистан
на 2023–2037 годы**

Душанбе – 2022

Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон
ҚАРОР
Правительство Республики Таджикистан
ПОСТАНОВЛЕНИЕ

от 30 сентября 2022 года

482

№ _____

ш. Душанбе

**О Стратегии развития «зеленой» экономики в
Республике Таджикистан на 2023-2037 годы**

В соответствии со статьями 4 и 12 Закона Республики Таджикистан «О стратегическом планировании и государственном прогнозировании» Правительство Республики Таджикистан постановляет:

1. Утвердить Стратегию развития «зеленой» экономики в Республике Таджикистан на 2023-2037 годы и План действий Стратегии развития «зеленой» экономики в Республики Таджикистан на 2023-2037 годы на первом этапе (2023-2025 годы) (приложения 1 и 2).

2. Министерством и ведомствам, исполнительным органам государственной власти Горно-Бадахшанской автономной области, Согдийской и Хатлонской областей, города Душанбе, городов и районов принять меры по реализации настоящей Стратегии и её Плана действий в рамках предусмотренных средств государственного бюджета и за счет других источников, не запрещенных законодательством Республики Таджикистан и по результатам проделанной работы ежегодно до 10 февраля представлять информацию в Министерство экономического развития и торговли Республики Таджикистан.

3. Министерству экономического развития и торговли ежегодно до 20 марта представлять информацию о ходе исполнения настоящей Стратегии и её Плана действий в Правительство Республики Таджикистан.

Председатель
Правительства Республики
Таджикистан

Эмомали Рахмон

ОГЛАВЛЕНИЕ

Приложение 1 к постановлению Правительства Республики Таджикистан «Стратегия развития «зелёной» экономики в Республике Таджикистан на 2023–2037 годы»	70
1. ОСНОВНЫЕ ПОЛОЖЕНИЯ	70
2. АНАЛИЗ СИТУАЦИИ И ВОЗМОЖНОСТЕЙ	71
§1. Тенденции перехода к «зелёной» экономике в мире	71
§2. Возможности внедрения «зелёной» экономики в Республике Таджикистан.....	72
3. ПРОГНОЗ, ЦЕЛИ, ЗАДАЧИ И ЦЕЛЕВЫЕ ИНДИКАТОРЫ СТРАТЕГИИ.....	73
§1. Долгосрочный прогноз развития «зелёной» экономики	73
§2. Цель Стратегии.....	74
§3. Основные задачи	75
§4. Целевые показатели	75
4. ОСНОВНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ РАЗВИТИЯ «ЗЕЛЁНОЙ» ЭКОНОМИКИ В РЕСПУБЛИКЕ ТАДЖИКИСТАН.....	76
§1. Эффективное использование «зелёной» энергетики и обеспечение энергоэффективности.....	76
§2. Внедрение «зелёной» экономики в индустриализацию страны	79
§3. Внедрение принципов «зелёной» экономики в сельское хозяйство	82
§4. Развитие «зелёного» транспорта и соответствующему инфраструктуры	86
§5. Реализация принципов «зелёной» экономики в сфере архитектуры и строительства.....	89
§6. Совершенствование системы жилищно-коммунального хозяйства и управление отходами.....	91
§7. Защита и устойчивое использование природного капитала и сокращение выбросов парниковых газов (углерода)	93
§8. Участие страны на мировых рынках зелёных инвестиций	96
§9. Совершенствование законодательства для широкого использования «зелёной» экономики.....	98
§10. Развитие экологического туризма	99
§11. Усиление экологического образования и равноправия	101
§12. Развитие «зелёной» занятости.....	104
5. ОСНОВНЫЕ ЭТАПЫ РЕАЛИЗАЦИИ СТРАТЕГИИ.....	105
6. СИСТЕМА МОНИТОРИНГА И ОЦЕНКИ.....	106
7. ИСТОЧНИКИ ФИНАНСИРОВАНИЯ РЕАЛИЗАЦИИ СТРАТЕГИИ.....	107
8. ЗАКЛЮЧИТЕЛЬНЫЕ ПОЛОЖЕНИЯ	108
Приложение 2 к постановлению Правительства Республики Таджикистан «План действий для первого этапа (2023–2025 годы) по реализации Стратегии развития «зелёной» экономики в Республике Таджикистан на 2023–2037 годы»	109
Приложение к Стратегии развития «зелёная» экономика в Республике Таджикистан «Основные индикаторы Стратегии развития «зелёной» экономики в Республике Таджикистан на 2023–2037 годы»	128
Разработчики «Стратегии развития зелёной экономики в Республике Таджикистан на 2023–2037 годы»	132

Стратегия развития «зелёной» экономики в Республике Таджикистан на 2023–2037 годы

1. ОСНОВНЫЕ ПОЛОЖЕНИЯ

1. Стратегия развития «зелёной» экономики в Республике Таджикистан на 2023–2037 годы (далее – Стратегия) разработана в целях реализации пункта 12 Плана мероприятий по выполнению задач Послания Президента Республики Таджикистан от 21 декабря 2021 года «Об основных направлениях внутренней и внешней политики Республики Таджикистан» и абзаца 4 пункта 2 постановления Правительства Республики Таджикистан №2 от 24 января 2022 года «Об итогах социально-экономического развития Республики Таджикистан в 2021 году и задачах на 2022 год».

2. Стратегия сосредоточена на мерах по проведению институциональных реформ, эффективном использовании природного капитала, привлечении инвестиций, внедрении современных и инновационных технологий и укреплении международного сотрудничества в сфере «зелёной» экономики.

3. Реализация «зелёной» экономики как система целостного экономического хозяйствования требует использования определённых инструментов, в том числе:

– увеличение государственных инвестиций в инфраструктуру на основе принципов устойчивого развития (включая общественный транспорт, возобновляемые источники энергии, строительство энергоэффективных зданий) и природного капитала с целью восстановления, сохранения и роста;

– адресная государственная поддержка исследований и научных работ, связанных с использованием экологически чистых технологий;

– ценообразование в соответствии с принципами устойчивого развития, включая отказ от неэффективной финансовой помощи (субсидий), правильное определение стоимости природных ресурсов и налогообложение ресурсов, добыча которых наносит вред окружающей среде;

– внедрение политики государственных закупок в отношении субъектов, производящих экологически чистую продукцию и использующих методы производства, соответствующие принципам устойчивого развития.

4. На основании вышеизложенного и с целью развития «зелёной» экономики, адаптации к изменению климата, сокращения выбросов парниковых газов, эффективного использования природных ресурсов и привлечения капитала и энергосберегающих технологий разработана Стратегия развития «зелёной» экономики в Республике Таджикистан на 2023–2037 годы в соответствии с требованиями Конституции, Закона Республики Таджикистан «О стратегическом планировании и государственном прогнозировании» и нормативных правовых актов Республики Таджикистан, а также международных актов, признанных Таджикистаном.

5. Реализация Стратегии будет способствовать обеспечению устойчивого развития в сферах экономики, социальной стабильности, экологического баланса и достижению высшей цели долгосрочного развития Таджикистана – повышению уровня жизни населения страны на базе обеспечения устойчивого экономического развития.

2. АНАЛИЗ СИТУАЦИИ И ВОЗМОЖНОСТЕЙ

§1. Тенденции перехода к «зелёной» экономике в мире

6. Процесс продвижения «зелёной» экономики является логическим продолжением устойчивого развития, но в отличие от последнего отражает взаимосвязь элементов экономического роста и экологической устойчивости. Инициатива «зелёной» экономики основана на трёх основных принципах: использование рыночных механизмов для достижения устойчивого развития, сохранение природного капитала на национальном и международном уровнях и обеспечение занятости за счёт создания зелёных рабочих мест.

7. В 2008 году Организация Объединенных Наций объявила об Инициативе «зелёной» экономики (Green Economy Initiative), целью которой является содействие правительствам различных стран изменить свою экономическую политику, выдвигая приоритеты использования экологически чистых технологий, возобновляемых источников энергии и услуг в области водоснабжения и экологически чистого транспорта, необходимости управления отходами, строительства «зелёных» зданий, устойчивого сельского хозяйства и т.д.

8. Следующим шагом Инициативы ООН по «зелёной» экономике является «Новый глобальный зелёный путь», которая определяется как направление глобального развития, отражающее потенциал восстановления стабильности глобальной экономической и финансовой системы. В связи с этим, возникает необходимость выявления согласований экономических и экологических целей.

9. Мировая экономика все ещё находится на стадии выбора направления развития в процессе преодоления последствий финансовых кризисов 21 века. Ситуация усугубляется рядом взаимно усиливающих друг друга явлений, как экологических, так и чисто экономических, включая изменение климата, рост цен на продовольствие, ухудшение биоразнообразия и экосистем, сокращение доступа к водным ресурсам, увеличение числа технологических аварий и повышение затрат.

10. Все эти изменения усложняют и обостряют социальную ситуацию, усиливают давление на природу. Это ещё раз доказывает, что экономика является частью сложной природной и социальной системы, элементы которой взаимосвязаны и их эволюция не всегда предсказуема.

11. Человечество подошло к одному из важнейших этапов своей истории, который, наряду с изменением демографической ситуации, требует изменения структуры экономики. Необходим переход на новый уровень материальной культуры, которая должна гармонизировать и балансировать с уже истощёнными природными ресурсами планеты. Таким образом, на мировую арену вышел процесс «зелёной» экономики.

12. Республика Таджикистан, опираясь на опыт развитых стран, поддерживает внедрение принципов «зелёной» экономики. В этом процессе разработка соответствующей правовой базы за счёт принятия ряда новых нормативных актов, а также принятия стратегий и программ в целом создаст благоприятную основу для внедрения «зелёной» экономики и обеспечит развитие страны и экологический баланс.

13. В настоящее время процесс «зелёной» экономики в мире описывается как целостная система отношений и разделяют на следующие принципы:

- принцип справедливости (равный доступ к природе);
- принцип уважения (во имя процветания и благосостояния);
- принцип бережливости (расчёт территориальных нагрузок на планету);
- принцип участия (широкое участие в принятии решений);
- принцип надлежащего управления (подотчётность);
- принцип устойчивости (достижение экономической, социальной и экологической устойчивости);
- принцип эффективности (устойчивое производство и потребление);
- принцип связи поколений (инвестиции в будущее).

14. Процесс перехода к «зелёной» экономике укреплен в рамках Парижского соглашения, принятого на Саммите ООН по изменению климата 12 декабря 2015 года, предусматривающего выделение развитыми странами 100 млрд. долларов для решения экологических проблем в развивающихся странах и стран, продвигающих «зеленую» экономику.

15. При этом, работа Глобального Института Зеленого Роста (GGGI), созданного в ходе Конференции ООН по устойчивому развитию в рамках Рио+20 направлена на ускорение перехода стран к зелёному – экологически устойчивому и социально инклюзивному росту.

16. Усиление спроса на процесс внедрения «зелёной» экономики во многом связано с учётом климатического, экологического, продовольственного, финансово- экономического кризисов, с которыми мир сталкивается в последние годы.

17. Наряду с внедрением «зелёной» экономики в мире будут реализованы следующие приоритетные направления экономики:

- рациональные модели потребления и производства;
- экологизация производства и рынка;
- устойчивая зелёная инфраструктура;
- экологическое налогообложение и бюджетная реформа;
- инвестиции в природный капитал;
- использование показателей экологической эффективности.

18. Процесс «зелёной» экономики, сформирующийся за последние два десятилетия, должен обеспечить сбалансированное согласование трёх аспектов развития – экономического, социального и экологического.

19. В связи с этим, «зелёная» экономика представляет собой процесс устойчивого развития, основной целью которого является обеспечение экономического развития, социальной стабильности и экологического баланса в долгосрочной перспективе и обеспечение эффективного использования природных ресурсов. При этом, «зелёная» экономика – это экономическая деятельность, связанная с производством, распределением и потреблением товаров и услуг, обеспечивающая благосостояние людей и сохранение природного капитала на долгосрочную перспективу.

§2. Возможности внедрения «зелёной» экономики в Республике Таджикистан

20. Территория современного Таджикистана имеет много ресурсов и возможностей для развития «зелёной» экономики и состоит из высокогорья, уникальной природы, чистой воды и возобновляемых источников. На территории Таджикистана формируется более 64 процентов водных ресурсов Центральной Азии, а электроэнергия страны в основном вырабатывается за счёт возобновляемых источников энергии.

21. В этом процессе гидроэнергетика является основным источником энергообеспечения населения и национальной экономики, так как электроэнергия вырабатывается в основном в гидроэлектростанциях и этот сектор играет ключевую роль в социально-экономическом развитии Таджикистана. Годовой гидроэнергетический потенциал Таджикистана составляет 527 млрд. кВт/ч, из которых освоено только 6 процентов.

22. Климат Таджикистана с 280–330 солнечными днями и общей интенсивностью солнечного излучения 2 000 кВт/м² в год очень благоприятен для использования солнечной энергии в качестве альтернативного источника возобновляемой энергии, что в два раза больше, чем в ведущих европейских странах широко её используемых.

23. По экспертным оценкам, потенциал солнечной энергии Таджикистана составляет около 25,16 млрд. кВт/ч в год, что обеспечивает 10–20 процентов потребности национальной экономики в энергии и 60–80 процентов общих потребностей населения не менее чем на 10 месяцев в году по всей территории страны.

24. В ближайшем будущем Таджикистан используя свой потенциал для производства электроэнергии из возобновляемых источников может стать четвертым по величине производителем энергии из возобновляемых источников в мире. Таджикистан также имеет

потенциал для развития органического сельского хозяйства, электрического транспорта и инфраструктуры, а также «зелёной» торговли с учётом потребностей мировых рынков.

25. В этом процессе в Республике Таджикистан можно выделить три потенциальных направлений формирования «зелёной» экономики:

– экономическое направление, в целях содействия эффективной и низкоуглеродной экономике, во-первых требует использования административных мер ограничения выбросов в атмосферу, во-вторых, состоит из экономических инструментов, которые основаны на зелёном налогообложении, экологических сборах и зелёных субсидиях; в-третьих, состоит из добровольных мер, требующих создания соответствующей базы данных и системы управления государственно-частным партнёрством;

– социальное направление «зелёной» экономики будет формироваться за счёт поощрения зелёных инвестиций в технологии, экологический туризм, образование и науку, обеспечение роста доходов и занятости, сокращение выбросов углерода и загрязнения окружающей среды, повышение энергоэффективности и ресурсоэффективности;

– экологическое направление «зелёной» экономики требует эффективного использования невозобновляемых источников энергии, потому что их интенсивное использование, с одной стороны, оказывает негативное влияние на климат, с другой стороны, приводит к истощению природных ресурсов для будущих поколений. Поэтому, в основу этого направления «зелёной» экономики или иначе низкоуглеродной экономики лежат принципы надёжного энергоснабжения, которые упираются на энергосбережение, его эффективность и переход на возобновляемые источники энергии.

26. Эти направления имеют следующее значение:

– экономическое направление: целями являются повышение качества экономического развития (не количественный показатель ВВП), развитие технологий (в том числе зелёных) и инноваций, экологически устойчивое развитие экономики, создание новых рабочих мест и рост зелёных инвестиций;

– социальное направление: нацелено на повышение благосостояния, обеспечение доступа к основным товарам и услугам (продовольственным и непродовольственным товарам) и услугам (транспорт, строительство, жилищно-коммунальное хозяйство), влияющим на долголетие;

– экологический аспект: связан с сохранением природного капитала, повышением качества экологических услуг, снижением выбросов углерода (CO₂), обеспечением эффективного использования энергии и повышением экологической культуры.

27. Единство этих трёх направлений «зелёной» экономики может не только обеспечить устойчивое развитие в Республике Таджикистан, но и в определённой мере способствовать восстановлению, поддержанию и приумножению природного капитала страны, росту ВВП, уровня жизни и адаптации к изменению климата.

3. ПРОГНОЗ, ЦЕЛИ, ЗАДАЧИ И ЦЕЛЕВЫЕ ИНДИКАТОРЫ СТРАТЕГИИ

§1. Долгосрочный прогноз развития «зелёной» экономики

28. С внедрением «зелёной» экономики Таджикистан может стать мировым лидером по использованию возобновляемых источников энергии, а также крупным экспортёром электроэнергии в регионе, производителем электроэнергии из других возобновляемых источников энергии (солнечная, ветровая и др.), стать экспортёром экологически чистой (органической) сельскохозяйственной продукции и одной из стран с наименьшим уровнем выбросов парниковых газов (углерода) и развитого экологического туризма.

29. Реализация принципов «зелёной» экономики повлияет на развитие следующих отношений:

– укрепление связей Республики Таджикистан с другими странами в реализации «зелёной» экономики;

- усиление системы экспорта, привлечения финансовых средств, инвестиций, в том числе зелёных инвестиций;
- улучшение структуры производства, распределения и потребления и упор на развитие человека.

30. Развитие «зелёной» экономики в долгосрочной перспективе будет обеспечено тремя основными процессами:

- эффективное и экономное использование природного капитала;
- использование современных и инновационных технологий;
- производство и экспорт продукции, соответствующей современным мировым стандартам.

31. Базовый прогноз перехода к «зелёной» экономике включает в себя аспекты экономических, социальных и экологических выгод, а также принцип справедливого распределения ресурсов между поколениями, отражающий устойчивое развитие при сохранении социальной стабильности и долгосрочного экологического баланса за счёт повышения уровня жизни населения Таджикистана. Принцип «зелёной» экономики позволяет изменить условия жизнедеятельности человека из поколения в поколение и сделать их благоприятнее, лучше и безопаснее.

§2. Цель Стратегии

32. Стратегической целью развития «зелёной» экономики в Республике Таджикистан является обеспечение экономического развития за счёт эффективного и рационального использования природных ресурсов, повышения уровня жизни и социальной стабильности населения, а также обеспечение экологического баланса на долгосрочном периоде.

33. Развитие «зелёной» экономики увязано со стратегическими целями страны, среди которых обеспечение энергетической независимости и эффективное использование энергии, выход страны из коммуникационного тупика и превращение её в транзитную страну, обеспечение продовольственной безопасности и доступа к качественным продуктам питания, ускоренная индустриализация и расширение продуктивной занятости.

34. В этом процессе приоритет будет отдан диверсификации и конкурентоспособности национальной экономики, эффективному функционированию реальных секторов экономики, повышению уровня жизни населения, развитию человеческого потенциала, институциональному укреплению и на этой основе обеспечению устойчивого и качественного развития национальной экономики.

35. Для достижения устойчивого развития в процессе реализации «зелёной» экономики Республика Таджикистан делает ставку на следующие направления:

- соблюдение международных норм и документов, регламентирующих формирование «зелёной» экономики;
- укрепление и усиление процесса институциональной адаптации к требованиям «зелёной» экономики;
- стимулирование инновационной деятельности в области эффективности и экономики;
- укрепление международного сотрудничества в области привлечения финансовых ресурсов и трансферта современных технологий для обеспечения «зелёной» экономики;
- повышение уровня жизни посредством расширения среднего класса населения;
- усиление равенства прав в доступе к экологическим услугам;
- внедрение рациональных моделей потребления и производства продукции;
- обеспечение связи между экономическим развитием и экологической устойчивостью;
- обеспечение адаптации к изменению климата в сочетании с «зелёной» экономикой;
- сохранение биоразнообразия;
- обеспечение эффективного использования и приумножения природного капитала.

36. Ожидаемые результаты с учётом реализации стратегических целей в области «зелёной» экономики следующие:

- экономическое развитие страны и национальная инфраструктура будут экологически устойчивы и адаптированы к изменению климата;
- обеспечится сохранение биологического разнообразия и приумножение природного капитала;
- широко будут использованы инновационные и энергосберегающие технологии;
- повсеместно будут поставлено производство экологически чистой (органической) продукции, соответствующей стандартам;
- повысится уровень экологической культуры и качества экологических услуг;
- расширится производство и продажа электроэнергии из возобновляемых источников энергии;
- повысится рейтинг страны в области реализации принципа «зелёной» экономики и притока инвестиций;
- Таджикистан войдёт в группу 20 стран с улучшающимся показателем индекса инклюзивного роста «зелёной» экономики.

§3. Основные задачи

37. Для достижения стратегических целей страны и целей развития «зелёной» экономики Стратегией предусмотрена реализация следующих ключевых задач:

- определение дальнейших путей развития гидроэнергетики и создания инфраструктуры для выработки электроэнергии из других возобновляемых источников энергии;
- обеспечение путей продвижения мер по энергосбережению и эффективности;
- продвижение «зелёной» экономики в процессе индустриализации страны;
- анализ внедрения принципов «зелёной» экономики в сельское хозяйство, в том числе производство экологически чистой (органической) продукции;
- разработка предложений по развитию электротранспорта и сопутствующей инфраструктуры;
- укрепление способов реализации принципов зелёного строительства;
- представление путей совершенствования системы жилищно-коммунального хозяйства и управления отходами;
- разработка представлений методов защиты и устойчивого использования природного капитала и сокращения выбросов парниковых газов (углерода);
- изучение международного опыта в обеспечении участия страны на глобальном рынке зелёных инвестиций;
- разработка предложений по совершенствованию законодательства для широкого использования «зелёной» экономики на основе международных принципов;
- стимулирование развития экологического туризма;
- повышение экологического образования;
- расширение «зелёной» занятости;
- определение основных этапов реализации Стратегии.

§4. Целевые показатели

38. Для оценки реализации целей и задач Стратегии развития «зелёной» экономики в Республики Таджикистан на 2023–2037 годы будут использоваться следующие ключевые качественные показатели, которые можно разделить на два следующих уровня.

- 1) Показатели первого уровня – национальные:
  - совершенствование законодательства в сфере «зелёной» экономики;
  - снижение выбросов парниковых газов в стране;
  - уровень развития возобновляемых источников энергии в стране;

- объём переработки минерального сырья в общем объёме добычи минералов;
- уровень развития природного капитала страны;
- доля экологически истой (органической) продукции, соответствующей международным стандартам в сельском хозяйстве;
- обеспечение энергоэффективности и экономичности в соответствии с действующими стандартами;
- доля энергосберегающих технологий в промышленности страны;
- площадь сельскохозяйственных угодий с применением принципов «зелёной» экономики в сельском хозяйстве;
- доля электротранспорта в общем объёме транспорта в стране;
- количество объектов, построенных с соблюдением «зелёных» принципов в строительной сфере;
- охват совершенного уровня системы жилищно-коммунального хозяйства и управления отходами;
- доля инвестиций по принципу «зелёной» экономики в общем объёме инвестиций;
- доля экологического туризма в отрасли;
- количество «зелёных» рабочих мест в год.

2) Показатели второго уровня – «Индекса развития «зелёной» экономики» (GER Index) по версии UNEP:

- доля экспорта экологических товаров в общем объёме экспорта;
- доля выданных патентов в области экологических технологий в общем количестве патентов;
- доля энергии, вырабатываемой из возобновляемых источников, в общем объёме производства энергии;
- доля производства и обеспечения возобновляемой энергии в ВВП;
- отношение доходов 10 процентов населения с наибольшим доходом к 40 процентам доходов малообеспеченного населения;
- средний доступ к трём услугам: к источникам пресной воды, электричеству и канализации в соотношении ко всему населению;
- концентрация частиц загрязнения воздуха на кубический метр;
- потребление сырья (тонн на человека) с использованием биотических материалов (климат, почва, рельеф) и абиотических (неживая природа);
- доля охраняемых территорий в общей площади суши и морских охраняемых территорий в территориальных водах;
- индекс гендерного неравенства в следующих областях: репродуктивное здоровье, расширение прав и возможностей и рынок труда;
- доля населения, получающего пенсию по старости, в разбивке по выплате и полу;
- охват образованием лиц старше 25 лет в распределении по уровням образования;
- средняя продолжительность жизни населения.

4. ОСНОВНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ РАЗВИТИЯ «ЗЕЛЁНОЙ» ЭКОНОМИКИ В РЕСПУБЛИКЕ ТАДЖИКИСТАН

§1. Эффективное использование «зелёной» энергетики и обеспечение энергоэффективности

39. В 2021 году 96 процентов электроэнергии Таджикистана вырабатывался из возобновляемых источников энергии, в основном с использованием гидроэнергетики, и страна признана одной из ведущих стран реализующий принципы «зелёной» экономики в энергетике и шестой ведущей страной по производству «зелёной» энергии.

40. В Таджикистане насчитывается более 13 тысяч ледников и 1 000 рек, которые являются источником около 60 процентов воды в Центральной Азии.

41. По состоянию на 1 января 2022 года генерирующие мощности страны составляют более 6 124 МВт. В целом в Таджикистане функционируют 308 ГЭС, в том числе 12 средних и крупных ГЭС, 12 малых и средних ГЭС на балансе ОАО «Памир Энерджи» и к энергосистеме ОАО «Памир Энерджи» подключены 284 малых ГЭС и 1 солнечная электростанция.

42. Производство электроэнергии в стране в 2021 году составило 20 623,8 млн. кВт/ч, в том числе в ОАХК «Барки Тоджик» 15 919,4 млн. кВт/ч (без малых ГЭС), ОАО «Сангтуда-1» 2 221,3 млн. кВт/ч, ОАО «Рогунская ГЭС» 1 482,9 млн. кВт/ч, ОАО «Сангтудинская ГЭС-2» 784,7 млн. кВт/ч, ОАО «Памир Энерджи» 198,8 млн. кВт/ч и в малых ГЭС 16,7 млн. кВт/ч.

43. В стране начаты работы по использованию альтернативных возобновляемых источников энергии, и в 2021 году солнечные электростанции АО «Памир Энерджи» (Мургабский район) произвели 0,6 млн. кВт/ч электроэнергии, что сейчас составляет 0,003 процентов от общего объема производства электроэнергии.

44. Возобновляемые источники энергии включают энергию рек, естественных и искусственных водоёмов, солнечную энергию, энергию ветра, энергию горячих подземных вод, биомассу в виде промышленных, сельскохозяйственных, лесных, коммунальных и бытовых отходов.

45. По удельным показателям гидроэнергетической мощности на квадратный километр и на душу населения Таджикистан занимает первое и второе место в мире, соответственно. В этом контексте производство чистой энергии соответствует процессу «зелёной» экономики в стране.

46. Основой энергетики Таджикистана является гидроэнергетика, которая считается важным фактором устойчивого развития страны. В связи с этим, в условиях развития «зелёной» экономики в Таджикистане гидроэнергетика представлена как основа достижения энергетической независимости и как средство обеспечения экологической устойчивости.

47. При строительстве ГЭС будет использоваться технология хранения воды, которая наряду с выработкой электроэнергии будет способствовать сохранению воды, окружающей среды и флоры и фауны, что будет отражать процесс «зелёной» экономики. Это в интересах не только Таджикистана, но и Центральноазиатского региона.

48. По оценкам дополнительные ресурсы и потенциал возобновляемых источников энергии (гидроэнергоресурсов малых рек, солнечной, ветровой и геотермальной (исключая крупные гидроэлектростанций) по технико-экономической целесообразности составляет более 35 700 МВт (с возможностью производства 110 млрд. кВт/час электроэнергии в год), в том числе мощности малых рек по строительству малых ГЭС 32,5 тыс. МВт, потенциал солнечной энергии 500 МВт, потенциал энергии ветра для строительства электростанций 1900 МВт и потенциал энергии биомассы для строительства электростанций 800 МВт.

49. С реализацией крупных проектов по строительству и реконструкции энергетических объектов страны, в том числе по строительству Рогунской ГЭС и реконструкции ГЭС «Норак», «Сарбанд» и «Кайраккум», в течение ближайших 7 лет энергетический потенциал страны увеличится на 4 000 МВт и достигнет 10 000 МВт.

50. Будет широко использованы и другие возобновляемые источники энергии, в том числе солнечной и ветровой, и в ближайшие 5 лет будут реализованы 3 проекта общей мощностью 260 МВт, а к 2030 году эта мощность достигнет 800 МВт.

51. В процессе развития «зелёной» экономики важно повысить эффективность и экономичность использования энергии. В 2021 году с учётом объёма полученной электроэнергии, выполнения обязательств по поставке, экспорту и импорту потери электроэнергии в стране составили 4 878,3 млн. кВт/часов или 23,3 процента.

52. Проблемы сектора:

- недостаточное финансирование для развития энергетического сектора страны;
- недостаточное привлечение прямых иностранных инвестиций для развития широкого спектра альтернативных источников энергии;

- дебиторская и кредиторская задолженность ОАО «Барки Точик»;
- отсутствие предприятий по производству необходимого оборудования для электростанций и предприятий по производству электричества из альтернативных источников энергии;
- отсутствие высококвалифицированных специалистов с международным опытом работы в данной сфере;
- устаревание оборудования для производства, передачи и распределения электроэнергии;
- недостаточное отражение в законодательстве отношений по широкому использованию современного энергосберегающего оборудования и определению нормативов энергосбережения;
- высокий уровень потерь электроэнергии;
- недостаточный уровень корпоративного управления в энергетических компаниях;
- малая доля использования современных технологий цифрового учёта энергопотребления.

53. Основные цели сектора:

- усиление процесса развития производства и использования «зелёной» энергии в Таджикистане;
- полный доступ социального и экономического секторов страны к дешёвым, надёжным и современным энергоресурсам (ЦУР 7.1);
- увеличение доли альтернативных возобновляемых источников энергии в энергетической отрасли страны (ЦУР 7.2);
- повышение эффективности энергетической инфраструктуры страны посредством внедрения экологически чистых технологий (ЦУР 7.3);
- экспорт экологически чистой электроэнергии на рынки Центральной, Южной Азии и других стран;
- обеспечение энергосбережения и энергоэффективности;

54. Основные задачи сектора:

- осуществление институциональных реформ в сфере производства электроэнергии из возобновляемых источников энергии;
- разработка и внедрение технических норм и правил в целях обеспечения энергосбережения и энергоэффективности;
- повышение эффективности использования альтернативных источников энергии;
- привлечение инвестиций в гидроэнергетику и в другие направления производства «зелёной» энергии;
- снижение негативного воздействия объектов энергетики на окружающую среду;
- реализация инвестиционных проектов в области использования альтернативных возобновляемых источников энергии, включая солнечную, ветровую, горячих подземных источников и биоэнергию;
- усиление процесса ввода в эксплуатацию малых и средних ГЭС;
- увеличение выработки электроэнергии из возобновляемых источников энергии;
- эффективное и экономное использование энергии и снижение её потерь;
- использование стандартов энергоэффективности и энергосбережения при строительстве и реконструкции зданий;
- реализация программ энергосбережения в сфере услуг в бюджетном секторе экономики и реальном секторе;
- реконструкция гидроэлектростанций страны с установкой современного оборудования для повышения энергоэффективности и энергосбережения.

55. Основные направления деятельности сектора:

- совершенствование законодательства и разработка нормативных правовых актов в области эффективного использования «зелёной» энергии и обеспечения энергосбережения;
- строительство гидроэлектростанций различной мощности;

- производство электроэнергии из других возобновляемых источников энергии (солнечная, ветровая и биоэнергия) в горных и благоприятных районах;
- внедрение промышленного производства солнечных батарей и панелей на производственных предприятиях с использованием отечественного сырья (кремниевое сырьё);
- расширение установки солнечных панелей на объектах социально-экономического назначения, в том числе в зданиях и уличных фонарях зданий и сооружений;
- внедрение использования биоэнергетики в экономической и социальной сферах;
- поощрение повсеместного использования населением современного энергосберегающего и экологически чистого оборудования;
- постепенный переход на использование энергосберегающих технологий в социально-экономической сфере страны путём совершенствования законодательства;
- в целях оценки соответствия действующих норм и стандартов в области энергосбережения и обоснованности принимаемых мер провести обязательную экспертизу проектных предложений по энергоэффективности и энергосбережения проектных заявок;
- разработка и совершенствование единых стандартов энергоэффективности и сертификации электротехнического оборудования;
- рациональное распределение нагрузки в энергосистеме страны и постоянное повышение эффективности объектов энергогенерации;
- внедрение современных систем и технологий снижения коммерческих и технологических потерь электроэнергии, в том числе биллинговой системы;
- разработка и реализация пилотных проектов строительства административных, жилых и промышленных энергосберегающих объектов в городах Душанбе и Худжанд;
- внедрение многопрофильной системы обучения в области энергосбережения.

56. Ожидаемые результаты в этой области:

- будет приведено законодательство в области энергетики в соответствие с принципами «зелёной» экономики, будут приняты соответствующие подзаконные нормативные правовые акты, нормы, стандарты и программы;
- мощность производства электроэнергии в стране из возобновляемых источников энергии (солнечная, ветровая и биоэнергия) увеличится на 10 процентов к концу действия Стратегии;
- удвоится выработка электроэнергии из возобновляемых источников энергии;
- Таджикистан станет крупным экспортёром электроэнергии в регионе (до 10 млрд. кВт/ч в год);
- в ближайшие семь лет энергетический потенциал страны будет увеличен до 10 000 МВт;
- увеличится привлечение прямых иностранных инвестиций для обеспечения энергоэффективности и энергосбережения;
- будут приняты государственные стандарты в области энергетики и снижены общие потери электроэнергии на 10 процентов;
- мощность выработки солнечной энергии будет увеличена до 800 МВт.

§2. Внедрение «зелёной» экономики в индустриализацию страны

57. В послании Президента Республики Таджикистан, Лидера нации уважаемого Эмомали Рахмона «Об основных направлениях внутренней и внешней политики страны» ускоренная индустриализация страны провозглашена четвертой национальной и стратегической целью страны в 2018 году для обеспечения перехода экономики страны от аграрно-промышленной модели к индустриально-аграрной и с учётом значимости промышленности в решении социально-экономических вопросов, выполнения обязательств страны по достижению Целей Устойчивого Развития (ЦУР 9). Для достижения этой цели были приняты Стратегия промышленного развития Республики Таджикистан на период до 2030 года и Программа ускоренной индустриализации Республики Таджикистан на 2020–2025 годы. В связи с этим, в очередном послании Президента Республики Таджикистан от

26 декабря 2021 года, 2022–2026 годы были объявлены «Годами развития промышленности».

58. При этом, производство промышленной продукции в 2021 году достигла 38 826,1 млн. сомони, где в структуре промышленности доля обрабатывающей промышленности составляет 57,5 процентов, горнодобывающей промышленности – 21,6 процентов, электроснабжения, газа, пара и очистки воздуха – 20,4 процентов, водоснабжения, очистки, переработки отходов и доступа к вторичной переработке – 0,5 процентов.

59. Главной целью ускоренной индустриализации страны является формирование конкурентоспособной национальной промышленности и на этой основе повышение качественного уровня всей национальной экономики и обеспечение повышения благосостояния народа.

60. В рамках реализации цели ускоренной индустриализации страны ожидается, что к 2030 году доля промышленности в ВВП достигнет 30 процентов, и наряду с достижением этого показателя важное значение имеет внедрение «зелёной» экономики в промышленности.

61. В 2021 году число промышленных предприятий достигло 2386 единиц, в том числе 291 предприятий добывающей промышленности, 1931 предприятий обрабатывающей промышленности, 72 предприятия в области электро-, газо-, пароснабжения и очистки воздуха, 92 предприятия работают в сфере водоснабжения, очистки, переработки отходов и доступа к вторичной переработке.

62. В течение следующих пяти лет (до 2026 года) планируется создать более 870 промышленных предприятий (в среднем 175 предприятий в год) и увеличить объём промышленного производства до 95 миллиардов сомони.

63. В то же время негативное влияние на окружающую среду оказывают отходы химических предприятий, которые составляют 35 тыс. тонн твёрдых отходов в год. В связи с этим, в процессе развития «зелёной» экономики приоритетным направлением считается переработка твёрдых бытовых и производственных отходов.

64. Проблемы отрасли:

- недостаточное использование современных энергосберегающих и безотходных технологий в Республике Таджикистан;
- проблемы хранения и переработки твёрдых бытовых и промышленных отходов;
- недостаточность экологических нормативов применительно к деятельности добывающих и перерабатывающих производств;
- относительно низкий уровень экономического менеджмента на промышленных предприятиях;
- использование устаревшего и энергоёмкого оборудования на некоторых промышленных предприятиях;
- техническая и технологическая отсталость и высокий уровень материального и морального устаревания промышленного оборудования на предприятиях, построенных до обретения независимости страны;
- недостаточная промышленная переработка экологически чистой сельскохозяйственной продукции;
- недостаточный уровень конкурентоспособности и диверсификации промышленной продукции;
- отсутствие высококвалифицированных специалистов, таких как руководители высшего и среднего звена со знаниями в области «зелёной» экономики;
- недостаточный уровень внутрирегиональной кооперации и развития кластерных связей, связанных с безотходным производством.

65. Основные цели сектора:

- укрепление институциональной базы развития «зелёной» экономики в промышленности;
- развитие промышленности посредством обеспечения продуктивной занятости и увеличения доли промышленности в ВВП с учётом принципов «зелёной» экономики (ЦУР 9.2);

– модернизация производственной инфраструктуры за счёт повышения эффективности производственных объектов с внедрением более современных технологий и выполнением экологических требований (ЦУР 9.4);

– усиление проведения научных исследований в области промышленности и обеспечение технологического и инновационного развития производственных мощностей (ЦУР 9.5);

– увеличение добавленной стоимости промышленной продукции за счёт развития кластерных отношений в безотходном производстве.

66. Основные задачи сектора:

– совершенствование законодательства и разработка национальных стандартов в соответствии с требованиями «зелёной» экономики в промышленности;

– увеличение объёмов производства и обеспечение потребности внутреннего рынка экологически чистой продукцией;

– повышение эффективности производственных объектов с учётом широкого внедрения современных инновационных технологий, отвечающих экологическим требованиям;

– повышение конкурентоспособности и диверсификации промышленности с учётом широкого внедрения в производство принципов «зелёной» экономики;

– увеличение объёмов производства и обеспечение потребности внутреннего рынка экологически чистой готовой продукцией;

– увеличение добавленной стоимости промышленной продукции за счёт развития кластеров безотходного производства;

– содействие развитию экспорта и национальной системы селективного импортозамещения с применением принципов «зелёной» экономики;

– обширная переработка сельскохозяйственной продукции и производство конечной органической продукции.

67. Основные меры отрасли:

– совершенствование нормативной правовой базы развития промышленности страны с учётом внедрения «зелёной» экономики;

– создание промышленных и сельскохозяйственных кластеров с использованием безотходных технологий в регионах страны;

– переход производственных мощностей и существующей промышленной инфраструктуры на принципы «зелёной» экономики путем внедрения современных стандартов;

– приоритетность инвестиционных проектов по созданию безотходных промышленных предприятий;

– совершенствование налоговой политики в целях стимулирования инвестиционной деятельности частного сектора на основе принципов «зелёной» экономики и ограничения выбросов отходов;

– разработка и принятие комплекса мер по повышению эффективности научных исследований и инноваций посредством создания технопарков, бизнес-инкубаторов и ИТ-парков;

– внедрение технологической модернизации и технического оснащения промышленных предприятий, перевод производственных процессов на энергосберегающие технологии;

– разработка механизма стимулирования инвесторов в области переработки сельскохозяйственной продукции, что позволит внедрить международные стандарты качества, в том числе Global GAP – признанные международные сельскохозяйственные стандарты;

– запуск отечественного производства упаковочной продукции, отвечающей требованиям «зелёной» экономики;

– снижение себестоимости продукции в отраслях за счёт широкого внедрения зелёных технологий;

- внедрение «зелёных» стандартов для горнодобывающих предприятий для создания благоприятной экосистемы вокруг предприятия;
- создание пунктов приёма возобновляемых материальных ресурсов и развитие инфраструктуры их переработки и реализации (сбор твёрдых бытовых отходов для их дальнейшей переработки);
- создание предприятий и цехов по переработке отходов во всех городах и районах;
- наладить промышленное производство солнечных панелей и оборудования на производственных предприятиях с использованием отечественного сырья и тем самым снизить себестоимость выработки электроэнергии из этого источника;
- создание предприятий в области производства и монтажа электротранспорта (электромобилей, электромопедов, троллейбусов и электровозов);
- создание современных очистных сооружений в нескольких пилотных сёлах страны;
- создание предприятий по производству машин и технологий для предотвращения и хранения промышленных отходов;
- создание предприятий по производству энергосберегающей продукции и переработке их отходов;
- привлечение инвестиций и создание предприятий по производству минеральных удобрений, отвечающих требованиям «зелёной» экономики в стране.

68. Ожидаемые результаты в этой области:

- нормы законодательства в сфере промышленности будут приведены в соответствие с принципами «зелёной» экономики, и приняты соответствующие подзаконные нормативные правовые акты, нормы и стандарты;
- будет обеспечены конкурентоспособность и диверсификация экологически чистой промышленной продукции;
- увеличится объём производства конечной промышленной продукции с высокой добавленной стоимостью и увеличится доля безотходной обрабатывающей промышленности в отрасли до 80 процентов;
- в регионах страны будут созданы промышленно-аграрные кластеры на принципах «зелёной» экономики и безотходных технологий;
- производство промышленной продукции с применением энергосберегающих технологий и энергоэффективности;
- инвестиции будут осуществляться в производственные предприятия, работающие по принципу «зелёной» экономики;
- будет усилена работа по внедрению инноваций;
- будут созданы предприятия и цеха по переработке отходов и пункты приёма твёрдых бытовых отходов для их дальнейшей переработки;
- будут созданы предприятия в сфере производства и монтажа электромобилей и промышленного производства панелей, и гелиотехники;
- обеспечится импортозамещение в направлении производства упаковочной продукции;
- увеличится объём экспорта переработанной органической продукции.

§3. Внедрение принципов «зелёной» экономики в сельское хозяйство

69. Сельское хозяйство является одним из основных отраслей занятости в Республике Таджикистан, и в 2021 году валовая продукция сельского хозяйства составила 39,7 млрд. сомони, в том числе растениеводство – 28,7 млрд. сомони и животноводство – 11,0 млрд. сомони. Доля продукции растениеводства и животноводства в валовой продукции сельского хозяйства составила 72,3 процентов и 27,7 процентов соответственно, а доля сельского хозяйства в ВВП – 23 процентов.

70. В стране имеется 4 730,1 тыс. га сельскохозяйственных земель, из них орошаемых 618,7 тыс. га, в том числе 673,3 тыс. га пашни (из них 471,6 тыс. га орошаемых земель),

161,3 тыс. га многолетних насаждений (из них 123,8 тыс. га орошаемых земель), 21,3 тыс. га заброшенные (из них орошаемые 18,2 тыс. га), 18,8 тыс. га сенокосов (из них орошаемых 1,4 тыс. га) и 3855,4 тыс. га пастбищ (из них орошаемых 3,7 тыс. га).

71. Во всех формах хозяйства страны в 2021 году посев зерновых культур составил 861,7 тыс. га, из них зерновых 394,5 тыс. га, в том числе пшеницы 274,8 тыс. га, технических культур 202 тыс. га, в том числе хлопчатника 173,8 тыс. га, картофеля 57,2 тыс. га, овощей 71,2 тыс. га, бахчевые 22,6 тыс. га и кормовых культур 113,9 тыс. га. За этот период площадь садов составила 161 тыс. га, а виноградников 39,4 тыс. га.

72. Произведено 1 586,3 тыс. тонн зерна, в том числе пшеницы 876,2 тыс. тонн, хлопка 392 тыс. тонн, картофеля 1 041,3 тыс. тонн, овощей 2 597,6 тыс. тонн, в том числе лука 727,4 тыс. тонн, бахчевых культур 818,8 тыс. тонн, фруктов 444,5 тыс. тонн и винограда 267,5 тыс. тонн. Урожайность зерна увеличилась до 30,7 ц/га, в том числе пшеницы 29,2 ц/га, хлопчатника 22,6 ц/га, картофеля 181,4 ц/га, овощей 280,5 ц/га, бахчевых 284,5 ц/га, фруктов 40,3 ц/га и винограда 77,6 ц/га.

73. По состоянию на 1 января 2022 года поголовье крупного рогатого скота во всех формах хозяйств республики составляет 2467,6 тыс., в том числе зарегистрировано коров 1290,5 тыс., яков 26,1 тыс., овец и коз 6 052,4 тыс., лошадей 83,8 тыс., пчёл 257,2 тыс. семей и 11 117,7 тысяч голов птицы. В 2021 году произведено говядины и мелкого рогатого скота (в живом весе) 283,6 тыс. тонн, мяса птицы (в живом весе) 44,1 тыс. тонн, молока 1042,6 тыс. тонн, яиц 1 053,5 млн. штук, шерсти 8 151,8 тонны, коконов 451,1 тонны, мёда 4 390,2 тонны и рыбы 4 389,4 тонны.

74. С неудовлетворительным мелиоративным состоянием (заболачивание, засоление) по состоянию на 1 января 2022 года зарегистрировано 36,2 тыс. га земель, из сельскохозяйственного оборота выведено 5013 га земель, что негативно сказывается на уровень продовольственной безопасности.

75. На 1 января 2022 года потребность аграрного сектора в минеральных удобрениях составляет 570 292 тонны, которая обеспечивается за счёт импортных удобрений (197,6 тыс. тонн в 2021 году).

76. Реализация принципов «зелёной» экономики в сельском хозяйстве будет способствовать привлечению инвестиций, внедрению современных технологий в ирригации, рациональному использованию и управлению земельных ресурсов, предотвращению ухудшения мелиоративного состояния земель и увеличению производства сельскохозяйственной продукции, рентабельности и продуктивности.

77. В районах Кушониён, Джалолиддини Балхи, Дусти, Джайхун, Яван и Дангара Хатлонской области в 2021 году со стороны ЗАО «Джунтай Хатлон Син Силу», ООО «Водии Зарин» и ЗАО «Джунтай Дангара Текстил Син Силу» внедрено современное капельное орошение, что соответствует процессу «зелёной» экономики.

78. По состоянию на 1 января 2022 года в стране насчитывается 161 тыс. га садов и виноградников, из них только 845 га – интенсивные сады с использованием метода капельного орошения.

79. 85 процентов используемой воды Республики Таджикистан используется для орошения сельскохозяйственных угодий.

80. Производство экологически чистой (органической) сельскохозяйственной продукции в стране регулируется Законом Республики Таджикистан «О химических веществах и защите растений», положениями Стокгольмской конвенции об ограничении использования 12 химических веществ и 11 Технических регламентов.

81. В 2021 году в стране были созданы 14 животноводческих ферм и 22 птицефабрик с использованием современных методов, основанных на принципах «зелёной» экономики.

82. Проблемы отрасли:

- ограничение доступа к кредитным ресурсам, энергосберегающим технологиям и рынкам сбыта, включая внутренние потребительские рынки;
- относительно низкая урожайность сельскохозяйственных культур;

- недостаточное обеспечение удобрениями, соответствующими стандартам «зелёной» экономики;
- недостаточное развитие современной инфраструктуры в соответствии с принципами «зелёной» экономики в сельском хозяйстве и ирригации;
- недостаточная информация по организации современного сельскохозяйственного производства с использованием агротехники выращивания;
- не соответствие цепочки производства и экспорта органической сельскохозяйственной продукции современным стандартам;
- несоответствие мелиоративного состояния части сельскохозяйственных угодий современным требованиям аграрного производства;
- износ гидротехнических сооружений и сооружений водоснабжения;
- не решение вопросов задолженности за ирригационные услуги и услуги электроснабжения на насосных станциях;
- нехватка минеральных удобрений и элитных семян высокой репродукции;
- недостаточное использование принципов «зелёной» экономики в животноводческих и птицеводческих хозяйствах и необеспеченность центров ветеринарной диагностики лабораторными оборудованием и инструментами.

83. Основные цели сектора:

- обеспечение справедливого доступа к земле, сельскохозяйственным ресурсам, рынкам, увеличение добавленной стоимости и «зелёной» занятости в сельском хозяйстве (ЦУР 2.3);
- обеспечение устойчивого сельскохозяйственного производства за счёт повышения урожайности сельскохозяйственных культур и продуктивности животноводства с учётом защиты экосистем, улучшения состояния земель и адаптации к изменению климата (ЦУР 2.4);
- вхождение страны в группу государств со стабильным уровнем продовольственной безопасности;
- развитие органического сельского хозяйства и рост экспорта экологически чистой продукции из страны.

84. Основные задачи сектора:

- укрепление институциональной базы развития «зелёной» экономики в сельском хозяйстве;
- обеспечение эффективного и рационального использования земель сельскохозяйственного назначения;
- создание «зелёных» рабочих мест в сельской местности;
- повышение уровня самообеспеченности удобрениями, соответствующими стандартам «зелёной» экономики;
- совершенствование реестра запрещенных химических веществ, использованных в сельском хозяйстве;
- разработка и принятие национальных стандартов органического сельского хозяйства;
- переход на использование экологически полезного оборудования и технологий в области растениеводства и животноводства;
- цифровизация и использование искусственного интеллекта в сельском хозяйстве и ирригации;
- усиление устойчивого развития органического сельскохозяйственного производства для обеспечения продовольственной безопасности страны;
- обеспечение качества и безопасности сельскохозяйственной продукции;
- обеспечение физического и экономического доступа на основе роста внутреннего производства сельскохозяйственной продукции и снижения уровня зависимости от импорта;
- формирование эффективной системы управления сельскохозяйственными ресурсами, в том числе землёй и культурой её использования;
- переход на производство и использование натуральных удобрений;

- повышение культуры землепользования и производства органической сельскохозяйственной продукции;
- обеспечение эффективного и сбалансированного использования биотических (климат, почва, рельеф) и абиотических (неживых) материалов;
- производство кормов для скота, птицы и рыбы из биотического сырья;
- производство органической тары для перевозки сельскохозяйственных культур;
- расширение площади интенсивных садов и виноградников с капельным орошением;
- диверсификация сельскохозяйственного производства на основе инновационных технологий и усиление устойчивости цепочки добавленной стоимости;
- внедрение принципов «зелёной» экономики в животноводческих хозяйствах и обеспечение центров ветеринарной диагностики лабораторным оборудованием и инструментами;
- развитие органического птицеводства;
- повсеместное осуществление гендерных вопросов в сфере органического сельского хозяйства.

85. Основные меры сектора:

- совершенствование нормативной правовой базы для развития растениеводства, животноводства и рыболовства с учётом внедрения принципов «зелёной» экономики;
- увеличение объёма производства и переработки экологически чистой (органической) сельскохозяйственной продукции;
- увеличение экспорта органической сельскохозяйственной продукции с вхождением в генеральную систему тарифной преференции Европейского Союза (GSP+) и Великобритании (UK GSP);
- увеличение площади теплиц с применением современных технологий, интенсивных садов и виноградников и повышение урожайности сельскохозяйственной продукции;
- внедрение зелёных технологий и «зелёной» инфраструктуры в агропромышленное производство с внедрением стандартов в этой сфере;
- внедрение современных технологий селекции растений и животных, сохранения плодородия почв, охраны окружающей среды и водных ресурсов;
- широкое внедрение капельного орошения с применением современных технологий во всех регионах страны;
- внедрение производства оборудования для капельного орошения в Таджикистане;
- увеличение производства птицы, рыбы, увеличить поголовье чистопородного скота и повысить продуктивность животноводства;
- увеличение площади интенсивных садов с 845 га до 1 000 га;
- организация семинаров по широкому внедрению инновационных технологий и современных методов деятельности в сельском хозяйстве;
- организация рыбоводства в реках, естественных озёрах и пчеловодства в горах, лесах и приусадебных участках;
- привлечение отечественного и иностранного капитала для реализации зелёных инвестиционных проектов в сельском хозяйстве;
- разработка и внедрение стандартов маркировки органических товаров в сфере торговли;
- усиление механизма предоставления субсидий производителям сельскохозяйственной продукции в целях повышения эффективности использования земель;
- создание холодильных складов, транспортно-логистических центров и внедрение принципов «зелёной» торговли за счёт увеличения экспорта органической продукции;
- создание зелёных агрокластеров в регионах страны;
- восстановление деятельности ОАО «Азот» в городе Левакант Хатлонской области в целях снижения зависимости страны от импортной продукции;

– осуществление цифровизации, использование искусственного интеллекта и повсеместное осуществление гендерных вопросов в сфере органического сельского хозяйства.

86. Ожидаемые результаты в этой области:

– нормативные правовые акты в области растениеводства, животноводства и рыбного хозяйства будут усовершенствованы с учётом внедрения принципов «зелёной» экономики;

– к концу реализации Стратегии доля производства и переработки экологически чистой (органической) сельскохозяйственной продукции в общем объёме производства сельскохозяйственной продукции будет доведена до 100 процентов;

– будут расширены агропромышленные кластеры с эффективным использованием энергии, увеличится объём производства органической продукции с высокой добавленной стоимостью;

– будет расширено использование зелёных технологий и «зелёной» инфраструктуры в агропромышленном производстве, а также увеличится объём экспорта экологически чистой (органической) сельскохозяйственной продукции с современной органической упаковкой;

– будут привлечены отечественные и иностранные инвестиции для реализации зелёных инвестиционных проектов в агропромышленном комплексе;

– будут внедрены цифровизация, использование искусственного интеллекта и гендерных вопросов в сельском хозяйстве;

– 5 000 га новых земель будут введены в сельскохозяйственное использование с внедрением современных технологий орошения;

– капельное орошение используется в 30 процентах сельских хозяйств.

§4. Развитие «зелёного» транспорта и соответствующему инфраструктуре

87. По состоянию на 1 января 2022 года в Таджикистане используется всего 14 308,5 км автомобильных дорог, из них 3 340,5 км международного, 2109,9 км национального и 8 858,1 км местного значения. При этом в стране имеется 2 246 мостов, из них 506 международного, 321 национального и 1 419 местного значения.

88. Для выхода из коммуникационного тупика и превращения в транзитную страну в 2021 году реконструировано 943,55 км дорог (в том числе 270,05 км с асфальтовым и 673,5 км гравийным), 144 мостов протяжённостью 4 323,8 метра и 161 водосток протяжённостью 1 399 метров. В результате объём грузоперевозок всеми видами транспорта составил 82,0 млн. тонн, в том числе 76,3 млн. тонн груза автодорожным и 5,7 млн. тонн груза ж/д транспортом.

89. Проведена реконструкция автомобильной дороги в г. Душанбе в 2020 году в рамках проекта «Благоустройство региональной автомобильной дороги Душанбе-Турсунзаде участка дороги от пересечения проспекта Сино с проспектом Исмоили Сомони до западных ворот города Душанбе» со строительством трёхуровневых перекрёстных дорог, строительство дороги с мостом на двух уровнях по обеим сторонам проспекта Нусратулло Махсума пресечением проспекта Сино, 5 подземных переходов общей протяжённостью 236 метров.

90. В соответствии с Таможенным кодексом Республики Таджикистан ввоз электротранспорта, т.е. электромобилей, электробусов и троллейбусов, освобождается от уплаты таможенных пошлин. В целях реализации процесса «зелёной» экономики в сфере транспорта будет поэтапно внедряться создание инфраструктуры и других необходимых условий для использования электромобилей в стране.

91. Транспортная сфера играет важную роль в экономике страны как ключевой элемент инфраструктуры услуг, однако основным источником загрязнения атмосферного воздуха в городах являются выбросы транспорта.

92. Выбросы парниковых газов, которые могут повлиять на климат в Таджикистане, составляют менее 1 тонны углекислого газа (CO₂) на душу населения, что является низким показателем. Тем не менее, для реализации процесса «зелёной» экономики в сфере транспорта будет постепенно обеспечиваться инфраструктура и другие необходимые условия для использования электромобилей в стране.

93. Популяризация среди людей общественного электрического транспорта, других виды безопасного транспорта и велосипедов в качестве альтернативных и экологически чистых средств передвижения по городу и на короткие расстояния, в том числе с использованием гибридных транспортных средств и электромобилей.

94. Проблемы отрасли:

- износ общественного, частного и служебного автотранспорта, а также чрезмерные выбросы парниковых газов с их стороны;
- недостаточность перехода на электромобили, в том числе в общественном транспорте в городах и районах;
- несоответствие транспортной инфраструктуры, в том числе электротранспорта, современным требованиям в стране;
- ненадлежащая обработка бывших в употреблении автомобилей и транспортных средств;
- нераспространённость процесса использования альтернативного и экологически чистого транспорта, в том числе отсутствие электрификации железных дорог;
- отсутствие высотных эстакад и тротуаров;
- отсутствие предприятий по производству гибридного или электрического транспорта (электромобилей, электропоездов)

95. Основные цели сектора:

- развитие качественной и устойчивой инфраструктуры, отвечающей принципам «зелёной» экономики (ЦУР 9.1);
- обеспечение доступа к безопасным и экологически устойчивым транспортным системам (ЦУР 11.2);
- широкий переход на электротранспорт и создание необходимой инфраструктуры в этой области;
- развитие эстакадной транспортной инфраструктуры для защиты и сохранения биоразнообразия.

96. Основные задачи сектора:

- укрепление институциональной базы развития «зелёной» экономики в сфере транспорта;
- развитие транспортной инфраструктуры с учётом процесса «зелёной» экономики;
- строительство эстакад с целью защиты и сохранения флоры и фауны вдоль дорог;
- внедрение и использование общественного электротранспорта во всех городах страны;
- увеличение импорта и производства (сборки) электротранспорта, в том числе электромобилей, электробусов, троллейбусов и т.п.;
- создание инфраструктуры и других необходимых условий для эксплуатации электромобилей;
- усиление контроля за снижением выбросов парниковых газов в транспортном секторе.

97. Основные меры сектора:

- совершенствование нормативной правовой базы развития отрасли с учётом внедрения «зелёной» экономики;
- комплексная цифровизация пассажирских электромобилей общественного пользования;
- создание предприятий в сфере производства и монтажа электромобилей и запасных частей к ним;
- создание сервисных пунктов по электроснабжению и ремонту электромобилей;
- обеспечение необходимого контроля качества топлива, используемого в автомобильном транспорте;
- реконструкция существующих сетей улиц города Душанбе и других городов и перекрёстков, выделение площадок для стоянок общественного транспорта и строительство 2–3 уровневых перекрёстков;

- строительство переходов для животных над или под дорогами международного и республиканского значения;
- постепенный переход на электротранспорт в сфере общественного транспорта;
- создание предприятия по переработке (утилизации) старых машин и материалов для транспорта;
- популяризация использования велосипедов как альтернативного вида транспорта и создание необходимой инфраструктуры для распространения использования этого вида транспорта в городах и районах;
- озеленение обочин дорог международного, республиканского и местного значения;
- совершенствование нормативов использования автомобильных дорог в части их соответствия принципам «зелёной» экономики;
- использование материалов из природного камня при строительстве немагистральных дорог и тротуаров в городах страны;
- строительство необходимой инфраструктуры для высотного метрополитена и эксплуатации электровозов в городе Душанбе;
- электрификация железных дорог Таджикистана с привлечением иностранных инвестиций;
- строительство точек электроснабжения в городах и районах, и производство зарядного оборудования для автотранспорта;
- внедрение технических норм и правил эксплуатации электромобилей и совершенствование стандартов в области ценообразования на их услуги, в том числе на продажу электроэнергии;
- устройство больших парковок (5–10 га) на дорогах международного значения в соответствии с принципами «зелёной» экономики через каждые 50–100 км;
- широкое использование электрических мопедов в почтовых службах и службах доставки;
- уточнение терминологии электромобилей и их видов в законодательстве страны;
- осуществление перехода центральных и местных органов государственной власти на использование служебных электромобилей;
- широкая пропаганда здорового образа жизни и использование велосипеда как транспортного средства.

98. Ожидаемые результаты в этой области:

- транспортное законодательство будет приведено в соответствие с принципами «зелёной» экономики и приняты соответствующие подзаконные нормативные правовые акты, нормы и стандарты;
- услуги электротранспорта для уязвимых слоёв населения будут доступны по разумным ценам;
- создаются современные условия для инфраструктуры грузовых и пассажирских перевозок, в том числе транзитной инфраструктуры;
- будет внедрена вторичная переработка транспортных отходов;
- выбросы парниковых газов будут снижены за счёт транспорта;
- фактическая стоимость и тарифы на перевозку грузов и пассажиров транспортом находятся на стабильном уровне;
- будет сформирована современная инфраструктура, отвечающая международным коммуникационным, транспортно-экономическим и логистическим требованиям страны;
- инфраструктура для всех видов транспорта республики будет соответствовать международным стандартам и уровень безопасности и конкурентоспособности в транспортном комплексе повысится;
- дороги меньше наносят вреда окружающей среде.

§5. Реализация принципов «зелёной» экономики в сфере архитектуры и строительства

99. Сфера архитектуры и строительства регулируется Градостроительным кодексом Республики Таджикистан, Законом Республики Таджикистан «О лицензировании отдельных видов деятельности», Постановлением Правительства Республики Таджикистан от 3 января 2014 года, №626 «О порядке разработки комплексного проекта градостроительства отдельных частей Республики Таджикистан» и другими нормативными правовыми актами.

100. В 2021 году в стране выполнено строительно-монтажных работ на сумму 12,2 миллиарда сомони, введено в эксплуатацию основных фондов на сумму более 3,5 миллиарда сомони, введено в эксплуатацию 1,2 миллиона квадратных метров жилья и других объектов.

101. При разработке и реализации генеральных планов городов, посёлков и сёл страны особое внимание уделяется планировке и строительству зданий и сооружений в соответствии с нормами и правилами градостроительства и строительства, высокого архитектурного искусства, с широким применением национальных и современных архитектурных элементов, современных технологий и высококачественных строительных материалов, но для широкого внедрения этих элементов необходимо усиление процесс «зелёной» экономики, в области архитектуры.

102. В послании Президента Республики Таджикистан, Лидера нации уважаемого Эмомали Рахмона Маджлиси Оли Республики Таджикистан «Об основных направлениях внутренней и внешней политики республики» в 2021 году было отмечено, что в процессе проектирования необходимо, в первую очередь, планировать строительство школ, детских садов, здравниц, парков, зелёных уголков и другой социальной и коммуникационной инфраструктуры, а также предусмотреть обязательное строительство высотных жилых домов (не менее 5 этажей) в городских и районных центрах.

103. При переходе на принципы «зелёной» экономики в области архитектуры и строительства будет обеспечено совершенствование технических регламентов, связанных с энергосбережением при использовании электрооборудования жилых и общественных зданий, тепловых сетей и теплозащиты зданий в соответствии с современными стандартами (нормами).

104. В целях повышения эффективности реализации принципов «зелёной» экономики в сфере архитектуры и строительства, важно принятие нормативных правовых актов по совершенствованию механизмов государственного регулирования и контроля, связанных с обязательной маркировкой всех зданий по показателям энергоэффективности и соблюдения принципов «зелёной» экономики.

105. Широкий спектр энергоэффективных и энергосберегающих технологий солнечных панелей на крышах, небольшие геотермальные на земле или специальные оконные секции с деревянными рамами, изготовленными на основе нанотехнологий, которые защищают здание от непогоды и сохраняют температуру. В зданиях, построенных в соответствии с требованиями принципов зелёного строительства, можно создать комфортную атмосферу и климат без использования традиционных систем отопления и охлаждения.

106. Проблемы отрасли:

- неполнота регламентов энергоэффективности и экономии при строительстве зданий;
- отсутствие производства энергосберегающих технологий, кроме ламп накаливания в Республике Таджикистан и недостаточное использование этих технологий в сфере архитектуры и строительства;
- недостаточная система эффективного использования канализационных сетей в городах;
- отсутствие программного документа и отраслевой методологии реализации принципов «зелёной» экономики в строительстве;
- недостаточные стимулы в сфере льготного кредитования и налогообложения в сфере проектирования и строительства;

- отсутствие системы сертификации реализации принципов «зелёной» экономики в сфере архитектуры и строительства;
- отсутствие стимулов для инвесторов к реализации принципов «зелёной» экономики в сфере архитектуры и строительства.

107. Основные цели сектора:

- обеспечение экологической устойчивости городов и населённых пунктов (ЦУР 11.3);
- обеспечение благоприятных и инклюзивных условий жизни в городской и сельской местности страны;
- эффективное использование источников энергии и тепла;
- обеспечение надлежащего доступа к безопасному и экологичному жилью (ЦУР 11.1);
- организация строительства экологически чистых и прочных зданий с использованием отечественных строительных материалов (ЦУР 11.с).

108. Основные задачи сектора:

- укрепление институциональной базы для реализации принципов «зелёной» экономики в сфере архитектуры и строительства;
- принятие нормативов строительства общественных, административных, жилых и других зданий с учётом внедрения принципов энергосбережения, отопления, водоснабжения и водоотведения и формирования внутренних экосистем;
- обязательное соблюдение регламента создания единой экосистемы в городах и посёлках городского типа при разработке генерального плана;
- повышение культуры использования электроэнергии, тепла, воды и канализации в городах и районах страны;
- создание благоприятных вентиляционных, акустических, солнечных, температурных и других современных условий и других параметров в строящихся зданиях;
- внедрение технологий производства инженерного оборудования, теплозащитных материалов, систем отопления и кондиционирования на основе требований зелёных стандартов;
- снижение социального и гендерного неравенства в обществе в сфере доступа к архитектурно-строительным услугам.

109. Основные меры сектора:

- разработка и внедрение стандартов применения принципов «зелёной» экономики в области архитектуры и строительства;
- пересмотр существующих норм и принятие новых норм и стандартов на теплоизоляционные строительные материалы в зависимости от климата Таджикистана;
- внедрение нормативов экономичного использования бытовых приборов при строительстве зданий и сооружений;
- создание системы сертификации зданий и сооружений в соответствии с требованиями энергосбережения;
- установка счётчиков водоиспользования во всех жилых домах и объектах социально-экономического назначения;
- введение обязательных требований по энергоэффективности зданий при приемке строительных объектов;
- строительство новых зданий с соблюдением современных стандартов (норм) теплоизоляции зданий и использования биотермальных источников;
- создание отечественных предприятий по производству экологически чистой строительной продукции, не наносящей вреда здоровью человека;
- широкая пропаганда использования малых очистных сооружений (септиков) для жилищного строительства в сельской местности;
- организация методической работы по обязательной маркировке всех зданий по энергоэффективности;

- осуществление уличного освещения в городах с использованием солнечного энергетического оборудования;
  - внедрение системы формирования современной инфраструктуры водоснабжения и электроснабжения и кредитования до выделения земельных участков под жилищное строительство;
  - создание в одном из районов города Душанбе отдельного городка с современной экосистемой в соответствии с принципами «зелёной» экономики;
  - реализация пилотного проекта с современной системой энергосбережения, канализации и управления отходами в районах страны;
  - увеличение площади зелёных парков в городах и сёлах страны.
110. Ожидаемые результаты в этой области:
- увеличится строительство зданий на принципах «зелёной» экономики;
  - повышение экологической устойчивости городов и населённых пунктов;
  - в городах и сёлах страны созданы благоприятные и инклюзивные условия жизни;
  - образцовые посёлки и села будут формироваться в соответствии с принципами «зелёной» экономики в городах и районах страны;
  - будет расширено эффективное использование источников энергии и тепла на различных объектах;
  - в городах будут расширяться «зелёные» зоны.

§6. Совершенствование системы жилищно-коммунального хозяйства и управление отходами

111. На основе реализации Концепции реформирования жилищно-коммунального хозяйства в Республике Таджикистан и Программы развития жилищно-коммунального хозяйства ГУП «Жилищно-коммунальное хозяйство» приступило к реализации политики децентрализации предоставления услуг.

112. В сфере жилищно-коммунального хозяйства осуществляются мероприятия по строительству и ремонту жилья, улучшения инфраструктуры электроснабжения, водоснабжения и канализации, обновляется парк коммунальной техники. В этом процессе переход к «зелёной» экономике требует формирования такого процесса устойчивого управления производством и потреблением, основанного не только на механизмах энергосбережения, но и на эффективной системе управления жилищно-коммунальным хозяйством и переработки отходов.

113. В целях развития системы жилищно-коммунального хозяйства и управления отходами в Программе государственных инвестиций на 2021–2025 годы для привлечения отечественных и иностранных инвестиций включены 248 инвестиционных проектов на общую сумму 812,3 млн. долларов США, из них 54 проекта на сумму 63,9 млн. долларов США на управление твёрдыми бытовыми отходами.

114. В этом случае необходима оценка накопленных промышленных отходов и контроль за их поступлением и дальнейшим использованием, формирование конкретных нормативов образования отходов, реализация и финансирование целевых программ управления отходами, а также обезвреживание опасных и токсичных отходов.

115. Объём бытовых отходов в городах колеблется от 280 до 330 кг на душу населения, причём по мере роста благосостояния населения увеличивается и объём твердых бытовых отходов.

116. Общая система сбора, переработки и утилизации отходов в стране не развита на должном уровне. Есть некоторые критерии и требования, но уровень их выполнения не соответствует требованиям из-за недостаточного контроля. В этом процессе важно стимулировать и из разных источников финансировать инновационные технологии утилизации и повторного использования отходов для создания добавленной стоимости.

117. К чистой питьевой воде имеет доступ 64 процентов населения городов, районов и сел страны, из них 88,9 процентов – население городов и районных центров и 53,0 процентов

– сельское население. С учётом среднегодового прироста населения страны на 2,2 процента растёт спрос на чистую питьевую воду, что требует развития отрасли на принципах «зелёной» экономики.

118. Предоставление льгот, как система упрощения лицензирования осуществления инновационной деятельности в системе жилищно-коммунального хозяйства и управления отходами и привлечение частного сектора к НИОКР при разработке и реализации программ имеет важное значение в данном секторе.

119. Проблемы сектора:

– организация услуг населению не соответствует международным стандартам, услуги по вывозу твёрдых бытовых отходов населению кроме городов, в районах практически не доступны;

– отходы практически не сортируются, а их транспортировка и переработка не соответствуют стандартам;

– выброс твёрдых бытовых отходов на неконтролируемые свалки и официальные свалки, не отвечающие санитарным требованиям, без обработки и отделения ценных материалов;

– отсутствие единой системы сбора твёрдых бытовых и промышленных отходов в большинстве городов и районов;

– относительно культура выброса отходов, высокий уровень отходов со стороны населения, предприятий, учреждений и т.д.;

– система управления жилищно-коммунальным хозяйством не централизована и не отвечает требованиям рыночной экономики;

– недостаточный уровень государственного стимулирования и коммерциализации процесса переработки и повторного использования отходов;

– несоответствие существующих мощностей хозяйственно-питьевого водоснабжения и канализации растущим потребностям строительства объектов социально- хозяйственного назначения.

120. Основные цели сектора:

– создание устойчивой системы жилищно-коммунального хозяйства в городских и сельских районах страны с сокращением бытовых отходов и их переработкой;

– значительное сокращение количества отходов, с принятием мер по их предотвращению, сокращению, переработке и повторному использованию (ЦУР 12.5);

– широкое внедрение процесса «зелёной» экономики в систему жилищно-коммунального хозяйства и управление отходами;

– внедрение системы государственного стимулирования и коммерциализация процесса переработки и повторного использования отходов;

– широкое внедрение питьевых и канализационных систем в городах и сельской местности в соответствии с современными требованиями и принципами «зелёной» экономики.

121. Основные задачи сектора:

– укрепление институциональной базы в сфере жилищно-коммунального хозяйства и управления отходами;

– разработка механизмов эффективного управления системой жилищно-коммунального хозяйства, отвечающих требованиям рыночной экономики;

– коммерциализация сектора переработки отходов в стране;

– вовлечение частного сектора в сферу жилищно-коммунального хозяйства и управления отходами при широкой реализации механизмов государственно-частного партнёрства в отрасли;

– постепенное ограничение использования пластиковых пакетов в целях широкого использования экологически чистых пакетов;

– запуск отечественного производства экологически чистых ящиков, тары, упаковки и пакетов;

– введение единого стандарта использования мусорных баков с сортировкой;

– предусмотрение модернизации систем питьевого водоснабжения и канализации городов и районов при строительстве объектов социально-экономического назначения.

122. Основные меры сектора:

– совершенствование нормативных правовых актов, стандартов, регламентов по реализации принципов «зелёной» экономики в сфере жилищно-коммунального хозяйства и управления отходами;

– создание мусороперерабатывающих предприятий в городах и районах с современными технологиями;

– создание предприятий жилищно-коммунального хозяйства в партнёрстве с государственным и частным сектором и повышение эффективности их управления;

– принятие соответствующего нормативно-правового акта о запрете использования полиэтиленовых пакетов в розничной торговле в целях широкого использования экологически чистых пакетов;

– поощрение создания предприятий по переработке пластмассовых и резиновых материалов для их вторичного использования в социально-экономической сфере;

– вывоз мусора со всех городов и районов в соответствии с экологическими нормами;

– внедрение системы установки мусорных баков во всех городах страны с сортировкой;

– прогнозирование соответствующих изменений нормативных правовых актов отрасли, связанных с государственным стимулированием процесса переработки и повторного использования отходов;

– разработка проектной документации на строительство объектов социально-экономического назначения с учётом модернизации системы питьевого водоснабжения и канализации.

123. Ожидаемые результаты в этой области:

– нормативные правовые акты, стандарты, положения будут приведены в соответствие с принципами «зелёной» экономики в сфере жилищно-коммунального хозяйства и управление отходами;

– услуги в сфере жилищно-коммунального хозяйства и управления твердыми отходами будут совершенствоваться и осуществляться в соответствии с принципами «зелёной» и рыночной экономики;

– расширится предоставление жилищно-коммунальных услуг предприятиями на основе государственно-частного партнёрства;

– широко будет внедряться государственное стимулирование утилизации и повторного использования отходов в различных отраслях;

– процесс управления в структуре жилищно-коммунального хозяйства будет приведён в соответствие с требованиями рыночной экономики;

– питьевое водоснабжение городов и районов будет обеспечено в полном объёме с учётом современных требований к обслуживанию;

– система канализации в городах и сельской местности будет расширена в соответствии с современными требованиями и принципами «зелёной» экономики.

§7. Защита и устойчивое использование природного капитала и сокращение выбросов парниковых газов (углерода)

124. Таджикистан – горная страна (93 процентов), и её природный капитал состоит из богатых источников питьевой воды, разнообразия флоры и фауны, птиц, больших площадей ледников с высокими горами, плодородных земель, благоприятных погодных условий, богатых полезных ископаемых и полезных минералов.

125. Одним из величайших богатств Республики Таджикистан являются 947 рек, составляющих огромные источники водных ресурсов Центральной Азии.

126. В высокой части горных хребтов Таджикистана насчитывается 14 тысяч ледников общей площадью 8 476 км³, что составляет 8 процентов территории страны. Более двух третей основного источника ледниковых ресурсов региона находится в Таджикистане, и на сегодняшний день в Таджикистане растаяли более тысячи ледников.

127. В стране насчитывается более 1 300 озёр общей площадью 705 км³, самое крупное из которых Сарезское озеро, объёмом 16,07 тыс. м³, являющееся богатейшим источником питьевой воды. Возобновляемые ресурсы подземных вод в Таджикистане составляют 18,7 км³/год, из них 2,8 км³/год составляют используемые ресурсы. В Таджикистане существует более 200 биотермальных источников.

128. В настоящее время в Таджикистане действуют 4 заповедника («Тигровая балка», «Ромит», «Дашти Джум», «Зоркуль»), 13 питомников и Национальный парк, общая площадь которых составляет 21 процентов территории Таджикистана. В стране насчитывается более 80 видов млекопитающих, 365 видов птиц, 49 видов рептилий, 40 видов рыб и 10 000 видов насекомых. В Красную книгу Республики Таджикистан занесено 267 исчезающих видов растений и 222 вида животных.

129. Республика Таджикистан богата полезными ископаемыми, разведано более 400 месторождений и эксплуатируются около 100 месторождений, на которых добываются до 40 видов минерального сырья, как топливные, так и рудные (около 10) и нерудные (около 90) ископаемые. Страна имеет богатые запасы полихимических продуктов, драгоценных камней, редких металлов, таких как цинк, свинец, висмут, молибден, вольфрам, золото, серебро, сурьма, ртуть, газ и нефть.

130. Согласно Четвёртому национальному докладу Республики Таджикистан по Рамочной конвенции Организации Объединённых Наций об изменении климата, Таджикистан предусматривает уровень выбросов парниковых газов на душу населения к 2030 году на уровне 21,32–24,87 млн. тонн эквивалента CO₂ и к 2050 году на уровне 1,9– 2,2 млн. тонн эквивалента CO₂.

131. В последние десятилетия скопилось большое количество отходов промышленности, агропромышленного комплекса и отходов добычи полезных ископаемых. Большинство этих отходов токсичны, а некоторые радиоактивны. В связи с развитием горнодобывающей промышленности, для обрабатывающей промышленности Республики Таджикистан образуется большое количество промышленных отходов, которые необходимо утилизировать и перерабатывать на основе лучших мировых практик.

132. Проблемы отрасли:

- негативное влияние глобального изменения климата на природные ресурсы страны, в том числе опустынивание, вырубка лесов, быстрое таяние ледников, нехватка питьевой воды, сокращение биоразнообразия и др.;
- недостаток отечественного и иностранного капитала в сфере сохранения, защиты и восстановления природного капитала;
- ограниченные возможности переработки различных видов отходов внутри страны;
- деградация возобновляемых природных ресурсов (земля, вода, леса, биоразнообразия) в результате их чрезмерного использования;
- наличие гор и холмов без растительности;
- истощаемость невозобновляемых природных ресурсов (различные полезные ископаемые, уголь, нефть, металлы и др.) в результате их безмерного использования;
- ухудшение состояния хранения и охраны заповедников из-за недостаточного финансирования;
- недостаточное внимание к животному и растительному миру, особо охраняемым природным территориям и лесному хозяйству в стране;
- несоблюдение стандартов и организации хвостохранилищ на горнодобывающих предприятиях;
- недостаточность мероприятий в процессе регулирования выбросов парниковых газов по отраслям народного хозяйства страны.

133. Основные цели сектора:

- сохранение, защита и приумножение природных ресурсов страны, в том числе предотвращение опустынивания земель, увеличение площади лесов, предотвращение таяния ледников, обеспечение доступа к чистой питьевой воде, обеспечение биоразнообразия;
- обеспечение благоприятных условий для совместной деятельности человека и природы;
- достижение освоения и эффективного использования природных ресурсов (ЦУР 12.2);
- снижение загрязнения окружающей среды, выбросов парниковых газов и эффективное использование природных ресурсов за счёт сохранения биоразнообразия и укрепления энергетической безопасности.

134. Основные задачи сектора:

- укрепление институциональной базы для защиты и использования природного капитала и сокращения выбросов парниковых газов;
- интенсификация работ по переработке и обезвреживанию радиоактивных и токсичных промышленных отходов;
- выполнение обязательств Республики Таджикистан в соответствии с Парижским соглашением по сокращению выбросов углекислого газа в атмосферу и предотвращению глобального потепления более чем на два градуса Цельсия;
- предотвращение ущерба экосистемам рек, озёр, ледников и др.;
- активизация работы по эффективному использованию туристических объектов, связанных с охраной природного капитала;
- обеспечение экологической устойчивости и адаптация национальной экономики к изменению климата на основе принципов «зелёной» экономики;
- стратегическая оценка воздействия на окружающую среду;
- предотвращение деградации возобновляемых природных ресурсов (земля, вода, леса, биоразнообразие);
- формирование современной экосистемы вокруг горнодобывающих предприятий и внедрение стандартов в этой сфере.

135. Основные меры сектора:

- совершенствование нормативных правовых актов, стандартов, регламентов по реализации принципов «зелёной» экономики в области охраны и рационального использования природного капитала и сокращения выбросов парниковых газов (углерода);
- расширение лесных массивов в горах, на холмах и вдоль рек;
- активизация деятельности в области создания Международного фонда защиты ледников в Таджикистане;
- принятие нормативов по предотвращению увеличения выбросов парниковых газов в промышленности, в транспортном секторе и в других отраслях;
- создание новых охраняемых природных территорий и расширение существующих территорий;
- ужесточение нормативов разрешённой отдалённости всех видов создаваемых объектов вдоль рек, озёр, водохранилищ и заповедников с использованием опыта развитых стран;
- завершение перехода управления водным хозяйством на бассейновый метод управления (с административного на гидрологический территориальный);
- разработка карты возможностей использования возобновляемых источников энергии в Таджикистане;
- обновление карт подземных вод и поиск путей их защиты и сохранения;
- обязательная организация мероприятий по регулярной берегоочистительной работе;
- разработка и совершенствование программных документов в области экологии, охраны и рационального использования природного капитала;
- установление стандартов стратегической экологической оценки;

- увеличить численность находящихся под угрозой исчезновения животных и птиц и редких растений в национальных заповедниках и парках;
- предотвращение деградации земельных, водных, лесных ресурсов, ресурсов биоразнообразия и увеличения их площади;
- внедрение стандарта «зелёной индустрии» с целью защиты экосистем вокруг горнодобывающих предприятий.

136. Ожидаемые результаты в этой области:

- нормативные правовые акты, стандарты, положения и программные документы соответствуют принципам «зелёной» экономики в области охраны и рационального использования природного капитала и снижения выбросов парниковых газов (углерода);
- обеспечение защиты и рационального использования природного капитала и сокращение выбросов парниковых газов (углерода);
- улучшится сохранность возобновляемых природных ресурсов страны;
- Таджикистан достаточно устойчив к глобальным изменениям климата, опустыниванию, исчезновению лесов, нехватке сырья, нехватке питьевой воды и утрате биоразнообразия;
- будет увеличена площадь лесов и особо охраняемых территорий, улучшено качество сохранности флоры и фауны.

§8. Участие страны на мировых рынках зелёных инвестиций

137. Мировой рынок зелёных инвестиций делится на два основных направления, в том числе социальный зелёный рынок (проекты, учитывающие социальный процесс в финансировании жилищного строительства, доступа к образованию, гендерному равенству и здравоохранению) и финансирование устойчивого развития (принимая во внимание инновации в зелёном процессе и в соответствии с ЦУР).

138. Банки страны могут сыграть ключевую роль в процессе внедрения «зелёной» экономики, предоставляя льготные кредиты. С учётом внедрения в Таджикистане принципов «зелёной» экономики, наряду с привлечением иностранных инвестиций, также значительна потребность во внутреннем финансировании.

139. С учётом разработки Стратегии развития «зелёной» экономики в Республике Таджикистан на 2023–2037 годы разрабатываются и реализуются соответствующие отраслевые программы, в которых ежегодное финансирование «зелёной» экономики осуществляется за счёт всех источников (республиканский и местные бюджеты, внутренние и внешние инвестиции), что будет способствовать постепенному развитию указанных секторов.

140. В практике финансово-кредитных учреждений развитых стран сегодня получают распространение зелёные финансовые инструменты, такие как зелёные облигации, а также зелёный долг, зелёные депозиты, зелёная ипотека, зелёное страхование. В целом данное понятие определяется как ответственное банковское дело, механизм которого регулируется законодательством ряда стран. В период с 2007 по 2020 год выпуск зелёных облигаций в мире увеличился с 1 миллиарда долларов до 1 триллиона долларов.

141. Доступ к рынкам зелёных облигаций и климатических облигаций важен для Таджикистана для привлечения средств зелёных инвестиций, и в ближайшее время такие инвестиции будут предоставлены для поддержки правительства и заинтересованных сторон в реализации пакета зелёных проектов.

142. Проблемы отрасли:

- отсутствие опыта выхода на рынки зелёных облигаций и работы в них;
- нехватка специалистов для выхода на мировые и региональные рынки зелёных облигаций;
- несовершенство законодательства в сфере зелёных облигаций;
- отсутствие чёткого механизма привлечения инвестиций с учётом процесса «зелёной» экономики.

143. Цели развития отрасли:

- привлечение иностранных инвестиций для реализации проектов в области «зелёной» экономики в стране;
- развитие рыночных отношений, связанных с обращением зелёных облигаций и других финансовых инструментов в этой сфере;
- привлечение прямых иностранных инвестиций для реализации целей и задач действующих стратегических документов в сфере «зелёной» экономики (ЦУР 10.б);
- комплексная подготовка специалистов, обладающих знаниями и международным опытом работы в сфере рынка зелёных облигаций.

144. Основные задачи сектора:

- проведение институциональных реформ для привлечения зелёных фондов и институционализация зелёного финансирования;
- участие в мировом рынке зелёных облигаций и зелёного финансирования;
- привлечение широкого круга учреждений государственного и частного секторов на рынок зелёных инвестиций;
- реализация возможности использования доли (квоты) выбросов парниковых газов Таджикистана в процессе внедрения современных принципов зелёного финансирования;
- поощрять внедрение экологически безопасных технологий в государственном и частном секторах;
- поэтапное внедрение принципов «зелёной» экономики в банковскую деятельность страны;
- поэтапная отмена экологически вредных субсидий и принятие мер по созданию системы экологической маркировки;
- формирование специальных финансовых инструментов для привлечения инвестиций в зелёную экономику;
- привлечение инвестиций для развития возобновляемых источников энергии;
- создание специальных фондов для реализации зелёных проектов, в том числе для реализации территориальных программ развития «зелёной» экономики.

145. Основные меры сектора:

- гармонизация банковского и финансового законодательства с принципами «зелёной» экономики;
- внедрение системы банковского финансирования в направлении защиты окружающей среды и социальной защиты;
- совершенствование нормативно-правовой базы экологического страхования;
- разработка методических рекомендаций по классификации финансовых инструментов как финансовых инструментов направленные на финансирование зелёного роста;
- участие таджикских банков на рынках зелёных инвестиций;
- разработка государственных инвестиционных проектов в сфере «зелёной» экономики и представление их международным финансовым институтам и деловым партнёрам;
- создание Зелёного инвестиционного фонда с привлечением иностранного капитала;
- внедрение механизма продажи доли (квоты) выбросов парниковых газов Таджикистана ведущим мировым компаниям;
- продвижение и идентификация национального бренда Таджикистана в сфере «зелёной» экономики;
- привлечение средств через механизм зелёных облигаций для строительства электростанций и станций, основанных на возобновляемых источниках энергии;
- реализация программного бюджетирования в сфере зелёного финансирования;
- оперирование Центрально-Азиатской фондовой биржи на мировых и региональных рынках зелёных облигаций;
- создание специализированных государственных и частных финансовых институтов (организаций) для финансирования зелёных проектов.

146. Ожидаемые результаты в этой области:

- нормативные правовые акты и программные документы приведены в соответствие с принципами «зелёной» экономики в сфере зелёных инвестиций;
- позиция Республики Таджикистан на мировых рынках зелёных инвестиций будет укреплена;
- в страну будут привлечены прямые иностранные инвестиции для реализации проектов «зелёной» экономики;
- специалисты с знаниями и международным опытом работы в сфере рынка зелёных облигаций в стране будут подготавливаться на конкретной базе.

§9. Совершенствование законодательства для широкого использования «зелёной» экономики

147. Государственная политика в области зелёной экономики основывается на нормативных правовых актах и иных отраслевых нормативных актах, касающихся вопросов «зелёной» экономики.

148. С учётом внедрения принципов «зелёной» экономики в Республике Таджикистан необходимо внести изменения и дополнения в законодательство страны.

149. В этом процессе, несмотря на попытки интегрировать экологические аспекты в законодательство, некоторые программные документы не имеют каких-либо измеримых показателей или целей, а разработка нормативных актов, способствующих реализации принципов «зелёной» экономики, не сформировано.

150. Проблемы отрасли:

- недостаточное освещение принципов «зелёной» экономики в законодательстве страны, положениях, стандартах, регламентах и программных документах;
- ненадлежащее отражение процесса «зелёной» экономики в отраслевых нормативных правовых актах.

151. Основные цели сектора:

- внедрить принципы «зелёной» экономики в законодательство страны с учётом адаптации к устойчивому развитию (ЦУР 16.б);
- расширение процесса «зелёной» экономики в стратегических документах страны.

152. Основные задачи сектора:

- институциональная реформа и совершенствование правовых норм на основе принципов «зелёной» экономики;
- изучить опыт зарубежного законодательства в сфере «зелёной» экономики и внести конкретные предложения по совершенствованию законодательства страны;
- привлечение соответствующих государственных органов и общественных организаций к разработке нормативных правовых актов, связанных с процессом «зелёной» экономики.

153. Основные меры сектора:

- совершенствование законодательства страны в области «зелёной» экономики и согласование стратегических целей с отраслевыми и местными программами;
- анализ международных обязательств Таджикистана в рамках конвенций, договоров и других документов международного уровня с целью приведения национального законодательства в соответствие с их требованиями;
- разработка стандартов, положений и других подзаконных актов, регулирующих принципы «зелёной» экономики в Таджикистане;
- разработка и внедрение механизмов обязательной оценки воздействия планируемой деятельности хозяйствующих субъектов на окружающую среду;
- разработка общей системы стандартизации охраны природы, определяющей содержание, задачи, объекты, правовой статус норм, правил и стандартов;

- внесение изменений в некоторые нормативные правовые акты в части совершенствования системы стандартизации в области «зелёной» экономики и введения мер по стимулированию хозяйствующих субъектов к внедрению лучших технологий;
  - внесение изменений в нормативные правовые акты об производственных и бытовых отходах в части экономического стимулирования деятельности в области управления отходами;
  - поэтапный мониторинг законодательства Республики Таджикистан в сфере «зелёной» экономики и при необходимости внесение конкретных предложений по совершенствованию законодательства.
154. Ожидаемые результаты в этой области:
- нормативные правовые акты, стандарты и положения приведены в соответствие с принципами «зелёной» экономики;
  - процесс «зелёной» экономики будет отражён в отраслевом законодательстве.

§10. Развитие экологического туризма

155. Основатель мира и национального единства – Лидер нации, Президент Республики Таджикистан, уважаемый Эмомали Рахмон в своём Послании Маджлиси Оли Республики Таджикистан «Об основных направлениях внутренней и внешней политики» объявил 2018 год «Годом туризма и народных ремёсел» и 2019–2021 годы как «Годы развития села, туризма и народных ремёсел». Целью данных мероприятий является развитие туризма, достойное представление туристического потенциала страны и национальной культуры на международной арене, привлечение инвестиций в инфраструктуру туризма, развитие экотуризма, а также содействие возрождению и развитию народных ремёсел.

156. Стратегия развития туризма на период до 2030 года и его План действий на 2019–2022 годы призваны конкретизировать цели и задачи развития туризма в стране, представления туристического потенциала Таджикистана и увеличить вклад туризма в экономическое и социальное развитие.

157. Правовое регулирование туризма в Республике Таджикистан осуществляется в соответствии с законом Республики Таджикистан «О туризме».

158. В 2021 году количество иностранных граждан, посетивших Республику Таджикистан, включая все виды поездок (деловые, туристические и др.), составило 517,6 тыс. человек. Из общего числа иностранных граждан, посещающих Республику Таджикистан 296,3 тыс. оцениваются как туристы (по методике Всемирной туристской организации).

159. В Республике Таджикистан перспективными видами туризма являются историко-культурный туризм, альпинизм, лечебно-курортный, экскурсионный и экологический. Экотуризм является одним из самых быстрорастущих видов туризма с ежегодным приростом от 10 до 30 процентов.

160. Развитие экологического туризма можно рассматривать как фактор коммерциализации природы на благо общества и приобретения ресурсов для защиты и восстановления природного капитала. Опыт многих стран показывает, что развитие экологического туризма важно для развития «зелёной» экономики.

161. Для достижения целей развития данного сектора, наряду с информационной деятельностью, необходимо разработать эффективный механизм реализации политики и планирования действий, усовершенствовать соответствующую институциональную базу, а также повысить привлекательность страны.

162. По данным Всемирной туристской организации (UNWTO), при реализации рациональных «зелёных» инвестиций, возможно дальнейшее развитие отрасли со значительным вкладом в смягчение последствий изменения климата.

163. Этот процесс может быть достигнут за счёт реализации совместных мер, таких как внедрение инновационных технологий в отрасли, переход на экологически чистый транспорт, эффективное управление энергопотреблением в отелях и другой туристической инфраструктуре. По международным оценкам, одно рабочее место в основном туристическом

секторе поможет создать полтора дополнительных или косвенных рабочих мест в сферах, связанных с туристической отраслью. В этом процессе привлечение малоимущих к оказанию услуг экотуризма является одним из важных факторов развития национальной экономики и способствует повышению благосостояния населения страны.

164. Экологический туризм воплощает в себе принципы устойчивого туризма с целью повышения уровня жизни населения, сохранения экологических систем и природного капитала для будущих поколений. Сектор туризма страны стимулируется развитием информационных центров экотуризма, деятельность которых способствует развитию международного и внутреннего туризма, формированию и распространению информации о стране и её туристическом потенциале.

165. Учитывая особенности природного ландшафта Республики Таджикистан, в стране есть возможность развития альпинистского туризма, что способствует развитию альпинизма и горнолыжного спорта.

166. Проблемы отрасли:

- законодательство и программные документы страны не обеспечивают развитие экологического туризма в стране на необходимом уровне;
- несоответствие инфраструктуры экологического туризма современным требованиям в потенциальных местах;
- недостаточный опыт специалистов отрасли в продвижении экотуризма в стране;
- недостаточная взаимосвязь смежных отраслей с сектором туризма;
- недостаточная презентация потенциала экологического туризма

Таджикистана за рубежом;

- неконкурентоспособность услуг экологического туризма в стране.

167. Основные цели отрасли:

- обеспечение устойчивого туризма и поддержка развития экотуризма на национальном, региональном уровнях и охраняемых территориях;
- формирование системы совершенствования оказания экологических услуг и создание «зелёной» инфраструктуры;
- повышение конкурентоспособности услуг экотуризма;
- создание благоприятных условий для туристов и расширение экосистем с целью привлечения туристов;
- обеспечить продвижение устойчивого туризма с целью создания рабочих мест, популяризации национальной культуры и продукции отечественного производства (ЦУР 8.9);
- развитие экологического туризма на базе сообществ.

168. Основные задачи сектора:

- совершенствование законодательства страны в сфере экологического туризма;
- формирование экологических туристических объектов, диверсификация экологических туристических маршрутов и улучшение их инфраструктуры;
- обеспечение безопасности участников в процессе экотуризма;
- привлечение отечественных и иностранных инвестиций для развития экологического туризма;
- улучшение подготовки специалистов в области экологического туризма;
- увеличение доли экотуризма в общем объёме доходов от туризма, государственного бюджета и ВВП;
- развитие экологического туризма через представление интересных и уникальных направлений;
- поддержка экотуризма, основанного на сообществах;
- формирование системы обмена информацией между местным населением и туристами.

169. Основные меры сектора:

- совершенствование нормативных правовых актов по укреплению сферы экологического туризма;

- разработка и внедрение дорожных карт и электронного каталога объектов экологического туризма по регионам;
- реализация государственно-частного партнёрства в сфере экологического туризма;
- повышение уровня межведомственной координации и вовлеченности органов местного самоуправления в создание благоприятных условий для развития экологического туризма;
- внедрение инновационных технологий и услуг в сфере экологического туризма;
- обеспечение развития горного туризма, в том числе санаторно-курортного, экскурсионного, экологического, альпинистского и горнолыжного;
- создание и развитие особо охраняемых природных территорий и улучшение состояния санаторий;
- проектирование объектов туризма с учётом состояния уязвимости природной среды и создание возможностей для экономии энергии и ресурсов;
- обеспечение эффективного управления энергопотреблением в гостиницах, кемпингах и другой инфраструктуре экотуризма;
- разработка и утверждение экологических туристических маршрутов с правилами поведения туристов (памятки), отражающими требования соблюдения санитарно-гигиенических и экологических норм;
- стимулирование частного сектора в сфере экологического туризма;
- усиление координации деятельности государственных органов по туризму с учреждениями профессионального образования и рынком труда страны;
- развитие информационных центров экологического туризма в целях содействия развитию международного и внутреннего туризма;
- формирование и распространение информации об экологическом туристическом потенциале страны;
- создание механизма предоставления услуг экологического туризма в сельской местности, основанного на сообществах.

170. Ожидаемые результаты: нормативно-правовые акты и программные документы приведены в соответствие с принципами «зелёной» экономики в сфере экологического туризма;

- будет обеспечен высокий уровень качества и безопасности экотуризма;
- будет усилена активность участников туристического рынка;
- ежегодно обеспечивается увеличение количества эко-туристов не менее чем на 20 процентов;
- объекты и инфраструктура экотуризма будут построены в соответствии с современными требованиями в регионах страны;
- национальный бренд экотуризма будет представлен на мировом уровне.

§11. Усиление экологического образования и равноправия

171. В целях улучшения экологического образования и равноправия в этой сфере и обеспечения разумного и экологичного подхода, соблюдения этических норм в процессе обращения с природой и использования природных ресурсов и популяризации экологических целей в стране реализуется Государственная комплексная программа развития экологического воспитания и культуры населения Республики Таджикистан на 2021–2025 годы, в рамках которого до 1 января 2022 года реализованы мероприятия с использованием государственных средств, партнёров по развитию и других источников на сумму 443,8 тыс. сомони.

172. Экологическое образование является важнейшим фактором устойчивого развития. В Республике Таджикистан по всем ступеням образования внедрены дисциплины «Знакомство с окружающей средой», «Естествознание», «Экология», «Биоэкология», «Геоэкология», «Радиоэкология», «Экологический мониторинг», «Медицинская Экология», «Сельскохозяйственная экология» и другие.

173. Экологическому образованию в Таджикистане уделяется особое внимание, и согласно плану приёма студентов в высшие учебные заведения страны по направлению экология на 2021–2022 учебный год выделено 595 мест и на 2022–2023 учебный год 695 мест.

174. В целях усиления экологической культуры и равноправия в стране организуются и проводятся республиканские конкурсы «Молодой эколог», «Молодые защитники природы», «Молодые экологи», «Лучший педагог экологии», «Поэзия и лучшая история» и акции «Чистота берега», «Чистота местности», «Чистота дороги».

175. В то же время принимаются меры для уязвимых групп населения, особенно женщин и детей, по включению вопросов изменения климата в существующие или планируемые учебные модули(методички) для подготовки к чрезвычайным ситуациям (включая падение и повышение температуры воздуха, наводнения, засухи и т. Д.).

176. С учётом национальных особенностей страны важным инструментом обеспечения развития «зелёной» экономики в Республике Таджикистан является формирование экологического мышления и образования. Потому что важно формировать экологическую культуру и образование в стране, обеспечивать эффективное и экономное использование электроэнергии, воды и других природных ресурсов.

177. В связи с этим переход к «зелёной» экономике требует значительного усиления экологической осознанности в области охраны окружающей среды и рационального использования природных ресурсов. Также необходимо разработать образовательные стандарты для нового поколения с учётом принципов «зелёной» экономики.

178. Переход к «зелёной» экономике также потребует подготовки специалистов на уровне производства, что в основном будет включать подготовку специалистов по экологическим вопросам.

179. В целях популяризации идеи «зелёной» экономики в обществе необходимо объединение и координация усилий государственных органов, предпринимателей и неправительственных организаций по усилению экологического образования и равноправия в Республике Таджикистан.

180. Проблемы отрасли:

- в законодательстве и программных документах страны по международным меркам не предусмотрена ответственность и обязательство в случае нанесения ущерба окружающей среде и равноправие в этой сфере;
- недостаточная развитость культуры населения в сортировке отходов по видам при выбросе;
- низкий уровень переработки отходов, в том числе твёрдых бытовых отходов;
- недостаточное внедрение экологического образования в образовательные стандарты;
- недостаточная эффективность системы экологического мониторинга;
- недостаточная адаптация местной инфраструктуры и населения к изменению климата и стихийным бедствиям, включая сели, лавины, камнепады, землетрясения, наводнения и оползни.

181. Основные цели сектора:

- обеспечение устойчивого развития, в том числе за счёт экологического образования и гендерного равенства (ЦУР 4.7);
- повышение уровня экологического сознания населения;
- обеспечение равного доступа к экологическим услугам и санитарии;
- сокращение бедности и гендерного неравенства;
- внедрение современной системы раннего оповещения о стихийных бедствиях (ЦУР 13).

182. Основные задачи сектора:

- укрепление институциональной базы и образовательных стандартов для укрепления экологического образования и равноправия;
- интеграция принципов «зелёной» экономики в систему образования и науки;

- участие в международных исследовательских проектах, в том числе и членство в глобальных институтах в области «зелёной» экономики;
- обеспечение доступа к чистой и безопасной среде для всех слоёв общества независимо от пола и возраста;
- внедрение современных практик экологического образования;
- повышение осведомлённости населения о стихийных бедствиях;
- образование, развитие общих знаний и навыков в области экологического образования;
- создание современной системы раннего оповещения о стихийных бедствиях в стране;
- организация трансляции просветительских программ по охране окружающей среды и рациональному использованию природных ресурсов в средствах массовой информации;
- улучшение окружающей среды, качества жизни и обеспечение равноправия.

183. Основные меры сектора:

- совершенствование нормативно-правовых актов по усилению экологического образования и равноправия;
- пересмотр образовательных программ во всех образовательных учреждениях с усилением направленности на охрану окружающей среды, рациональное использование природных ресурсов и основы «зелёной» экономики;
- включение специальности «Зелёная экономика» в Государственный классификатор направлений и специальностей Республики Таджикистан и Государственный стандарт высших учебных заведений Республики Таджикистан;
- оказание поддержки научным исследованиям и инновационным разработкам в области зелёных технологий;
- вхождение в членство Глобального института зелёного роста (GGGI);
- формирование комплекса мероприятий в процессе усиления экологического просвещения в сфере экономики воды, газа и электроэнергетики;
- внедрение предмета экологического образования в учреждениях общего среднего образования;
- повышение квалификации в области экологического образования;
- включить вопросы устойчивого развития в стандарты всех уровней образования, такие как изменение климата, энергоэффективность, использование возобновляемых источников энергии, экологическая безопасность, предотвращение чрезвычайных ситуаций и др.;
- создание специальных центров по изучению, мониторингу и раннему оповещению о стихийных бедствиях в уязвимых регионах;
- организация трансляции образовательных программ по охране окружающей среды и рациональному использованию природных ресурсов на телеканале «Наука и природа»;
- проведение круглых столов, конференций и семинаров для повышения осведомлённости об изменении климата, «зелёной» экономике, экологическом образовании и равенстве;
- организация курсов повышения квалификации по «зелёной» экономике для государственных служащих, особенно в исполнительных органах местного государственного управления;
- формирование нормативной-правовой системы и программные разработки в области питьевого водоснабжения, санитарии и гигиены с учётом потребностей женщин и девушек, а также уязвимых слоёв населения;
- широкая пропаганда потребления органических продуктов и продуктов питания отечественного производства;
- укрепление местного потенциала, в том числе уязвимости в случае чрезвычайных ситуаций, стихийных бедствий и адаптации к изменению климата;

– обеспечение устойчивости специализированных центров по обучению, мониторингу и раннему оповещению о стихийных бедствиях в уязвимых районах.

184. Ожидаемые результаты в этой области:

– все слои общества будут охвачены экологическим образованием и обеспечится равноправие;

– повышение ответственности граждан за охрану окружающей среды и рациональное использование природных ресурсов;

– сформируется общественный контроль за окружающей средой;

– увеличится количество специалистов с современными экологическими знаниями и усилится экологическое образование и равенство;

– обеспечены права будущих поколений на улучшенную окружающую среду, равноправие и социальную справедливость, управление отходами, здоровье, формирование экологической культуры поведения и понимания рационального использования электроэнергии, воды и других природных ресурсов.

§12. Развитие «зелёной» занятости

185. Новым трендом на современном рынке труда является развитие занятости на принципах «зелёной» экономики. Отличительной особенностью данной политики является формирование рынка труда с учётом зелёных рабочих мест, что будет способствовать снижению негативного воздействия на окружающую среду, эффективному использованию ресурсов и улучшению экологической ситуации.

186. Обеспечение рациональных моделей производства будет достигнуто за счёт внедрения новых энерго- и ресурсосберегающих технологий, сокращения промышленных отходов и выбросов CO₂, что создаст возможности для «зелёной» занятости (т.е. сочетания достойного труда с использованием чистых технологий).

187. В целях ускорения экономического роста и сокращения бедности на этой основе будет достигнуто повышение уровня и качества жизни населения за счёт перехода к «зелёной» занятости, а количество занятых будет увеличиваться в среднем на 16 000 человек ежегодно. В соответствии с Национальной стратегией развития Республики Таджикистан на период до 2030 года численность трудоспособного населения, включая зелёную занятость, достигнет 6,8 млн. человек или на 70 процентов больше.

188. «Зелёные» рабочие места должны соответствовать следующим критериям, включая достойную заработную плату, безопасные условия труда и соблюдение прав работников. В этом процессе основными направлениями «зелёной» занятости являются формирование новых направлений экономической деятельности, связанных с охраной окружающей среды, рациональным использованием природных и энергетических ресурсов, сокращением выбросов парниковых газов, внедрением современных технологий, управлением отходами, производством экологически чистой продукции и предпринимательство в сфере защиты окружающей среды.

189. Проблемы отрасли:

– недостаточное создание зелёных рабочих мест;

– отсутствие баланса между рынком образовательных услуг и рынком труда;

– недостаточный уровень квалификации специалистов социально-экономической сферы страны, отвечающий требованиям «зелёной» экономики;

– недостаточно развит процесс создания новых зелёных рабочих мест в экономике;

– гендерное неравенство в сфере занятости;

– несовершенное управление процессом экологической миграции.

190. Основные цели сектора:

– уточнение категории или понятия «зелёной» занятости в законодательстве страны;

– расширение продуктивной занятости, в том числе «зелёной» занятости в стране, обеспечивающей производительность труда, достойную заработную плату и безопасные условия труда (ЦУР 8);

- создание конкурентоспособного внутреннего рынка труда с учётом процесса «зелёной» экономики;
- увеличение доли «зелёной» занятости в экономике страны.

191. Основные задачи сектора:

- совершенствование нормативных правовых актов и программных документов в сфере «зелёной» занятости;
- совершенствование системы трудовых отношений в обеспечении «зелёной» занятости;
- дать определение понятию «зелёная занятость» в законодательстве страны;
- разработка и принятие стандартов «зелёных» рабочих мест;
- развитие рынка труда с широким использованием зелёных экономических процессов;
- организация «зелёной» занятости с учётом требований инновационного развития и применения современных технологий в социально-экономических сферах страны;
- реализация ряда стимулов для хозяйствующих субъектов по развитию «зелёной» занятости;
- обеспечение соответствия профессионального образования требованиям рынка труда и «зелёной» экономики.

192. Основные меры сектора:

- совершенствование нормативных правовых актов по укреплению «зелёной» занятости;
- внесение изменений в понятие «зелёная занятость» в Трудовой кодекс Республики Таджикистан;
- совершенствование системы статистики в сфере рынка труда с охватом «зелёной» занятости на национальном и региональном уровнях;
- разработка и принятие стандартов «зелёных» рабочих мест;
- совершенствование нормативно-правовой базы по защите экологических мигрантов;
- совершенствование системы охраны труда, в том числе в сфере «зелёной» занятости;
- внедрение стимулов для отечественных и иностранных предприятий по созданию «зелёных» рабочих мест;
- создание зелёных рабочих мест в промышленности, энергетике, сельском хозяйстве, транспорте, туризме, строительстве, жилищно-коммунальном хозяйстве и управлению отходами;
- обеспечение роста специалистов по внедрению инновационных технологий в процесс «зелёной» экономики;
- обеспечение соблюдения гендерных требований в сфере занятости.

193. Ожидаемые результаты в этой области:

- нормативные правовые акты и программные документы приведены в соответствие с принципами «зелёной» экономики в сфере занятости;
- увеличится количество зелёных рабочих мест;
- будут сформированы специалисты по внедрению инновационных технологий в процесс «зелёной» экономики;
- сокращение безработицы и повышение производительности труда.

5. ОСНОВНЫЕ ЭТАПЫ РЕАЛИЗАЦИИ СТРАТЕГИИ

194. Стратегия реализуется в 5 этапов с планом её действий, утверждённым Правительством Республики Таджикистан.

195. Реализация Стратегии будет осуществляться министерствами и ведомствами, исполнительными органами местной государственной власти, негосударственным сектором с привлечением партнёров по развитию.

196. Механизм реализации Стратегии состоит из системы правовых, экономических и организационных мер, а также конкретных мер по основным направлениям государственной политики.

197. Для эффективной реализации целей и задач, изложенных в Стратегии, все исполнители разрабатывают свой план действий на основе Плана действий (Матрицы) Стратегии, который будет включать этапы реализации Стратегии.

198. Отраслевой план мероприятий должен соответствовать Плану мероприятий по реализации Стратегии и включать мероприятия, в которых министерства и ведомства, исполнительные органы местной государственной власти и другие организации и учреждения несут ответственность за её реализацию в качестве основного исполнителя или соисполнителя.

199. Порядок реализации Стратегии выражается в формировании комплексного подхода к образованию системы планируемых мероприятий и их совместному рассмотрению, последовательной реализации мероприятий, открытости и широком привлечении гражданского общества и международных организаций.

200. Стратегия развития «зелёной» экономики в Республике Таджикистан на 2023–2037 годы для реализации поставленных целей и задач по отраслям, разделена на пять этапов:

– первый и второй этапы (2023–2025 годы и 2026–2028 годы) включает мероприятия в области широкой популяризации информации о «зелёной» экономики, обучения и формирования экономического и экологического мышления, внедрения принципов реализации «зелёной» экономики в нормативных-правовых актах, соблюдения их в принятии управленческих решений и начало реализации стандартов «зелёной» экономики социально-экономических секторах страны, что требует государственного финансирования и привлечения средств партнёров по развитию;

– третий и четвёртый этапы (2029–2031 годы и 2032–2034 годы) включает мероприятия по внедрению принципов «зелёной» экономики в промышленности, сельском хозяйстве, транспорте и инфраструктуре, строительстве, жилищно-коммунального хозяйства, туризме, инвестированию, охране окружающей среды и сокращении выбросов парниковых газов, а также продление укрепления институциональной базы «зелёной» экономики в стране;

– пятый этап (2035–2037 годы) включает меры по развитию «зелёной» экономики, поддержанию, росту и устойчивому использованию природного капитала и росту инвестиций на основе принципов «зелёной» экономики. На данном этапе в стране формируется развивающийся рынок зелёных инвестиций.

201. Цели, задачи и поэтапные мероприятия будут совершенствоваться и усиливаться с учётом изменения текущей ситуации и стратегических приоритетов.

202. Успех реализации идеи «зелёной» экономики зависит от активной позиции и мотивации каждого человека. Это требует оперативного обеспечения экологических знаний и совершенствования познавательной-просветительской деятельности в процессе перехода к «зелёной» экономике.

203. Результат реализации Стратегии «зелёной» экономики призывает к всестороннему движению в поддержку устойчивого развития в качестве приоритета для гражданского общества и к определению вопросов «зелёной» экономики в качестве важной области поддержки государственного и частного секторов.

6. СИСТЕМА МОНИТОРИНГА И ОЦЕНКИ

204. Основной целью мониторинга и оценки является обеспечение эффективности, рациональности, прозрачности и достижимости целей и задач Стратегии.

205. Мониторинг и оценка проводится на основе регулярных наблюдений за процессом реализации мероприятий по достижению целей и задач Стратегии, конкретных и подходящих индикаторов, непосредственного освещения промежуточных результатов по реализации запланированных мероприятий, достижения целевых параметров прогнозирования и промежуточных результатов мер политики (прилагается).

206. Основными принципами системы мониторинга и оценки реализации Стратегии, непосредственно связанными с достижением ЦУР, являются:

- обеспечение независимых процессов системы мониторинга и оценки, прозрачности и подотчётности;
- сосредоточение на результатах и приоритетах Стратегии;
- использование новых технологий мониторинга и оценки;
- участие всех заинтересованных сторон – вовлечение органов национального уровня, исполнительных органов государственной власти всех уровней, органов местного самоуправления, гражданского общества, частного сектора и партнёров по развитию;
- планомерность и регулярность;
- доступ к информации и предоставление качественной, необходимой и достоверной информации;
- соблюдение норм и правил;
- открытость и прозрачность.

207. Процесс мониторинга и оценки осуществляется Министерством экономического развития и торговли совместно с соответствующими министерствами и ведомствами.

208. Министерство экономического развития и торговли, как уполномоченный государственный орган по развитию «зелёной» экономики, в целях осуществления контроля за выполнением задач, изложенных в настоящей Стратегии, в пределах своей компетенции осуществляет мониторинг и оценку реализации Стратегии и координирует работу в этом направлении.

209. Система мониторинга и оценки Стратегии также включает в себя соответствующую систему отчётности по результатам реализации Стратегии и её этапов. С этой целью во всех отраслевых и территориальных органах управления будут определены ответственные лица, которые являются координаторами проведения мониторинга и оценки своих управлений.

210. Ответственные министерства и ведомства, в том числе Агентство по статистике при Президенте Республики Таджикистан и исполнительные органы местной государственной власти, обеспечивают своевременный сбор, обработку и представление ключевых показателей в государственные координирующие органы для мониторинга и оценки Стратегии.

211. Министерство экономического развития и торговли совместно с соответствующими отраслевыми и территориальными органами управления готовит аналитический материал и представляет отчёт о реализации Стратегии развития «зелёной» экономики в Правительство Республики Таджикистан на 2023–2037 годы.

212. Правительство Республики Таджикистан рассматривает отчёты о реализации Стратегии и отдаёт конкретные поручения по устранению недостатков и повышению эффективности системы мониторинга и оценки.

213. Система мониторинга и оценки Стратегии позволит согласованию принимаемых решений и результатов реализации Стратегии и обеспечивает прозрачность её реализации и подотчётность.

7. ИСТОЧНИКИ ФИНАНСИРОВАНИЯ РЕАЛИЗАЦИИ СТРАТЕГИИ

214. Реализация целей и задач Стратегии будет обеспечиваться в рамках средств республиканского бюджета, местных бюджетов, международных финансовых организаций, партнёров по развитию, частного сектора и других источников финансирования, не запрещённых законодательством Республики Таджикистан.

215. Оценка потребностей в ресурсах для успешной реализации Стратегии основывается на перспективах экономического развития и прироста населения, что определяет ресурсный потенциал экономики страны, а также необходимый объём и приоритетные направления мер по достижению целей, поставленных в долгосрочный и среднесрочный период.

216. Одним из основных источников финансирования является государственный бюджет, который регулярно конкретизируется при разработке среднесрочных бюджетов в период реализации Стратегии и направлений деятельности в рамках целей и приоритетов.

217. Иностранные и внутренние инвестиции играют важную роль в финансировании этой Стратегии. С этой целью в процессе реализации Стратегии инициативы иностранных и отечественных инвесторов, инвестирующих в принципы «зелёной» экономики, будут поддерживаться государством.

218. Важным источником развития «зелёной» экономики в стране является инвестиционная поддержка международных финансовых институтов и партнёров по развитию, финансовое сотрудничество которых вносит ключевой вклад в реализацию Стратегии развития «зелёной» экономики в Республике Таджикистан на 2023–2037 годы. Поэтому в процессе реализации Стратегии будет налажено тесное и эффективное сотрудничество с финансовыми институтами и партнёрами по развитию.

219. Общий объём средств необходимых для реализации первого этапа Стратегии развития «зелёной» экономики в Республике Таджикистан на 2023–2037 годы составляет 21 586,3 млн. сомони, в том числе 37,1 млн. сомони из государственного бюджета, 12 818,4 млн. сомони из выделяемых средств партнёров по развитию и 8 730,8 млн. сомони за счёт инвестиций частного сектора.

8. ЗАКЛЮЧИТЕЛЬНЫЕ ПОЛОЖЕНИЯ

220. Основным координирующим органом по реализации Стратегии является Министерство экономического развития и торговли.

221. В рамках реализации Стратегии Министерство экономического развития и торговли осуществляет взаимодействие с министерствами и ведомствами, местными исполнительными органами государственной власти, частным сектором и партнёрами по развитию.

**План действий для первого этапа (2023–2025 годы) по реализации Стратегии развития «зелёной» экономики
в Республике Таджикистан на 2023–2037 годы**

№	Цели и мероприятия	Индикаторы ожидаемых результатов	Базовые показатели (на 2021 г.)	Целевое значение индикатора (Target)/Х – Срок исполнения мероприятий			Потребность в финансировании (млн. сомони) (Input)		Финансовые ресурсы (Cost share)			Ответственный	Партнёры по развитию
				2023	2024	2025	Правительство	Доноры	Частный сектор				
1. ЭФФЕКТИВНОЕ ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ЗЕЛЁНОЙ ЭНЕРГИИ И ЭНЕРГОСБЕРЕЖЕНИЕ													
Индикаторы конечных результатов:													
1.1	Цель: укрепление и усиление развития производства и использования зелёной энергии в Таджикистане	1) Выработка электроэнергии, млн. кВт/ч 2) Объём экспорта электроэнергии, млн. кВт/ч 3) Объём потерь электроэнергии, в процентах 4) Выработка электроэнергии солнечными электростанциями, млн. кВт/ч	20623,8	22029,1	22786,3	23920,2						МЭВР, АСПРТ	
1.1.1	Совершенствование и разработка нормативных правовых актов и программных документов по эффективному использованию зелёной энергии и обеспечению энергосбережения	Разработана законодательная база и усилена система управления отраслью	3302,6	3450	3580	3730						МЭВР, АСПРТ	
1.1.1.1	Строительство различных ГЭС и реконструкция существующих ГЭС	Введены в эксплуатацию малые и средние гидроэлектростанции	23,3	19	17	15						МЭВР, АСПРТ	
1.1.1.2	Производство электроэнергии из других возобновляемых источников энергии (солнечная, ветровая и биоэнергия) в горных и благоприятных районах	Введены в эксплуатацию альтернативные электростанции	0,6	0,8	1,00	1,4						МЭВР, АСПРТ	
1.1.1.3	Содействие широкому использованию населением современного энергооборудования и	Повысилась осведомлённость населения об энергосбережении		X	X	X	0,3			0,3		МЭВР, МЮ	WB, ADB, EBRD
1.1.1.4	Строительство различных ГЭС и реконструкция существующих ГЭС	Введены в эксплуатацию малые и средние гидроэлектростанции		X	X	X	5000			5000		МЭВР, МФ, МЭРТ, ГКИУТИ	EBRD, EIB, GCF, WB, AIB, Eurasian Bank, ADB
1.1.1.5	Производство электроэнергии из других возобновляемых источников энергии (солнечная, ветровая и биоэнергия) в горных и благоприятных районах	Введены в эксплуатацию альтернативные электростанции		X	X	X	162,5			162,5		МЭВР, МФ, МЭРТ, ГКИУТИ	KIAK WB
1.1.1.6	Содействие широкому использованию населением современного энергооборудования и	Повысилась осведомлённость населения об энергосбережении		X	X	X						МЭВР, КООС, КТР, МК, ГУП «ЖКХ»	WB, ADB, EBRD

№	Цели и мероприятия	Индикаторы ожидаемых результатов	Базовые показатели (на 2021 г.)	Целевое значение индикатора (Target)/ X – Срок исполнения мероприятий			Потребность в финансировании и/или (млн. сомони) (Input)	Финансовые ресурсы (Cost share)			Ответственный	Партнёры по развитию
				2023	2024	2025		Правительство	Доноры	Частный сектор		
	экологически чистого оборудования											
1.1.5	Позитивный переход на использование энергоэффективных технологий в социально-экономических сферах страны путём совершенствования законодательства	Создана законодательная база для использования энергоэффективных технологий		X	X	X	0,1				МЭВР, МЮ, ГУП «ЖКХ»	WB, ADB, EBRD
1.1.6	Внедрение современных систем и технологий по снижению коммерческих и технологических потерь энергетики, включая биллинговую систему	Биллинговая система работает		X	X	X	3353		2921	432	МЭВР, ГУП «ЖКХ»	ADB, EBRD
1.1.7	Разработка и реализация пилотных проектов строительства административных, жилых и промышленных энергоэффективных объектов в г. Душанбе и г. Худжанде	Внедрены системы энергосбережения в административных, жилых и производственных зданиях		X	X	X	500			500	МИОГВ, КАС, МЭВР, МПНТ ГУП «ЖКХ»	WB, ADB, EBRD, AIFB
Итого в отрасли							9015,9	0,1	8083,8	932,0		
2. ПРИМЕНЕНИЕ ПРИНЦИПОВ «ЗЕЛЁНОЙ» ЭКОНОМИКИ В ИНДУСТРИАЛИЗАЦИИ СТРАНЫ												
		Индикаторы конечных результатов: 1) Выбросы загрязняющих веществ в атмосферу от стационарных источников, на 1 кв.км/т – всего 2) Выбросы загрязняющих веществ в атмосферу от всех источников загрязнения на 1 население (кг/чел.) – всего 3) Выбросы парниковых газов на душу населения в эквиваленте CO ₂ , тонн		0,33	0,32	0,31	0,3				МПНТ, КООС, АСПРТ	ADB, UNIDO
2.1	Цель реабилитация производственной инфраструктуры за счёт повышения эффективности производственных объектов с внедрением более современных технологий и выполнением экологических требований (ЦУР 9.4)		0,005	0,005	0,005	0,005					КООС, АСПРТ	
2.1.1	Совершенствование нормативно-правовой базы развития отрасли с учётом внедрения зелёной экономики	Разработана законодательная база и усилена система управления отраслью		X	X	X	0,3		0,2	0,1	МПНТ, МЮ	UNDP, ADB, UNIDO
2.1.2	Создание промышленно-аграрных кластеров по безотходной технологии в регионах страны	Кластеры работают		X	X	X	1000		500	500	МПНТ, МСХ, МЭРТ, ГКИУГИ	UNDP, ADB, UNIDO
2.1.3	Приоритетность инвестиционных проектов	Инвестиции были привлечены		X	X	X					МПНТ, МЭРТ, МФ,	UNDP, ADB, UNIDO

№	Цели и мероприятия	Индикаторы ожидаемых результатов	Базовые показатели (на 2021 г.)	Целевое значение индикатора (Target)/ X – Срок исполнения мероприятия			Потребность в финансировании или (млн. сомони) (Input)	Финансовые ресурсы (Cost share)			Ответственный	Партнёры по развитию
				2023	2024	2025		Правительство	Доноры	Частный сектор		
	строительства промышленных предприятий на безотходной основе										ГКИУГИ	
2.1.4	Привлечение инвестиций и создание предприятий по производству минеральных удобрений, отвечающих требованиям зелёной экономики в стране	Привлечены инвестиции и введено в эксплуатацию ОАО «Азот»		X	X	X	300			300	МПНТ, МСХ, МЭРТ, МФ, ГКИУГИ	UNDP, ADB, UNIDO
2.1.5	Перевод действующих производственных мощностей и действующей промышленной инфраструктуры на принципы «зелёной» экономики путём внедрения стандартов	Стандарты применяются					0,3				МПНТ, КООС	UNDP, ADB, UNIDO
2.1.6	Внедрение «зелёных» стандартов для предприятий-отрасли добычи для создания благоприятной экосистемы	Стандарты применяются					0,1	0,1			МПНТ, КООС	UNDP, ADB, UNIDO
2.1.7	Создание предприятий в сфере производства и сборки электротранспорта (электромобилей, электромопедов, троллейбусов и электровозов)	Производство введено в эксплуатацию			X	X	2000			2000	МПНТ, МТ, МЭРТ	UNDP, ADB, UNIDO
2.1.8	Перевод промышленных производственных процессов на энергоберегающие и экологически чистые технологии и технику	Производственные процессы были модернизированы на первом этапе					600			600	МПНТ, МЭВР	UNDP, ADB, UNIDO
2.1.9	Разработать механизмы стимулирования инвестиций в переработку сельскохозяйственной продукции на основе международных стандартов качества, в том числе GlobalGAP (международные сельскохозяйственные призовые стандарты)	Действуют механизмы стимулирования инвестиций					1000			500	МПНТ, МСХ, МЭРТ, ГКИУГИ	UNDP, ADB, UNIDO
2.1.10	Создание предприятий и цехов по переработке отходов во всех городах и районах	Введены в эксплуатацию предприятия					450			400	МПНТ, ГУП «ЖКХ»	UNDP, ADB, UNIDO
2.1.11	Организация промышленного производства солнечных панелей и оборудования с использованием	Производство введено в эксплуатацию					100			100	МПНТ, МЭРТ, МФ, ГКИУГИ	UNDP, ADB, UNIDO

№	Цели и мероприятия	Индикаторы ожидаемых результатов	Базовые показатели (на 2021 г.)	Целевое значение индикатора (Target) / X – Срок исполнения мероприятия			Потребность в финансировании и/или (млн. сомони) (Input)	Финансовые ресурсы (Cost share)			Ответственный	Партнёры по развитию
				2023	2024	2025		Правительство	Доноры	Частный сектор		
	отечественного сырья (кремниевое сырьё)											
2.1.12	Создание пунктов приёма возобновляемых материальных ресурсов и развитие инфраструктуры по их переработке и реализации (сбор твёрдых бытовых отходов для их дальнейшей переработке)	Пункты приёма работают		X	X	X	105		100	5	МПНТ, ГУП «ЖКХ»	UNDP, ADB, UNIDO
2.1.13	Создание современных очистных сооружений в нескольких сёлах в рамках пилотного проекта.	Введены в эксплуатацию предприятия				X	25		25		МПНТ, МЭРТ, МФ, ГКИУГИ, ГУП «ЖКХ»	UNDP, ADB, UNIDO
Итого в отрасли							5580,7	0,1	1525,5	4055,1		
3. ПРИНЦИПЫ «ЗЕЛЁНОЙ» ЭКОНОМИКИ В СЕЛЬСКОМ ХОЗЯЙСТВЕ												
		Индикаторы конечных результатов: 1) Темпы роста сельскохозяйственного производства, в % 2) Прирост производительности труда, в % к базовому году 3) Самообеспеченность сельскохозяйственной продукцией, % 4) Увеличение производства экологически чистой (органической) сельскохозяйственной продукции, в % от валовой продукции отрасли		7,1	7,5	7,8					МСХ, АСПРТ, МЭРТ	
3.1	Цель обеспечение справедливого доступа к земле, сельскохозяйственным ресурсам, рынкам, добавленной стоимости и «зелёной» занятости в сельском хозяйстве (ЦУР 2.3)			100	120	125					МСХ, АСПРТ, МЭРТ	
3.1.1	Совершенствование нормативно-правовой базы развития растениеводства, животноводства и рыболовства с учётом внедрения принципов зелёной экономики			20	40	45					МСХ, АСПРТ, МЭРТ	
3.1.1	Усилить механизм предоставления субсидий сельхозпроизводителям в целях повышения эффективности использования земель	Разработана законодательная база и усилена система управления отраслью		X	X	X	0,3	0,3			МСХ, МЮ	FAO, ADB
3.1.2	Усилить механизм предоставления субсидий сельхозпроизводителям в целях повышения эффективности использования земель	Действует механизм предоставления субсидий		X			0,1	0,1			МО, МСХ, МЭРТ	WB, UNDP, FAO
3.1.3	Привлечение отечественного и иностранного капитала для	Инвестиции привлечены		X	X	X	300		280	20	МЭРТ, ГКИУГИ	FAO, WB, UNDP, ADB

№	Цели и мероприятия	Индикаторы ожидаемых результатов	Базовые показатели (на 2021 г.)	Целевое значение индикатора (Target)/ X – Срок исполнения мероприятия			Потребность в финансировании и/или (млн. сомони) (Input)	Финансовые ресурсы (Cost share)			Ответственный	Партнёры по развитию
				2023	2024	2025		Правительство	Доноры	Частный сектор		
	реализации зелёных инвестиционных проектов в сельском хозяйстве											GIZ, SDC
3.1.4	Организация семинаров по широкому внедрению инновационных технологий и современных методов в сельском хозяйстве	Повысился уровень знаний фермеров		X	X	X	0,5		0,5		MCX	FAO, WB, UNDP
3.1.5	Создание зелёных агрокластеров в регионах страны	Кластеры созданы		X	X	X	25		5	20	MCX, ACH	FAO, UNDP
3.1.6	Внедрение современных методов селекции в растениеводстве и животноводстве	Использованы результаты селекционной работы		X	X	X	3,5		2,5	1	MCX, МФ, ACH	FAO, WB, UNDP, ADB, GIZ
3.1.7	Расширить внедрение капельного орошения с использованием современных методов, сохраняя плодородие почвы, защищая окружающую среду и водные ресурсы	Внедрены новые методы полива		X	X	X	100			100	MCX, МФ, ACH	WB, ADB, SDC, EU, JICA
3.1.8	Увеличение площади теплиц с использованием современных технологий, интенсивных садов и виноградников и повышение урожайности сельскохозяйственной продукции	Теплицы введены в эксплуатацию		X	X	X	5			5	MCX, МТ, МЭРТ	FAO, WB, UNDP, ADB, GIZ
3.1.9	Осуществление производства оборудования для капельного орошения в Таджикистане	Производственные предприятия работают		X	X	X	40			40	МПНТ, МЭРТ, ГКИУГИ	WB, ADB, SDC, EU, JICA
3.1.10	Внедрение зелёных технологий и зелёной инфраструктуры в агропромышленное производство с внедрением стандартов в этой сфере	Внедрены «зелёные» технологии и инфраструктура		X	X	X	2000		625	1375	MCX, KOOC, МЭРТ, МПНТ	FAO, WB, UNDP, ADB, GIZ
Итого в отрасли							2474,4	2,9	910,5	1561		
4. РАЗВИТИЕ ЗЕЛЁНОГО ТРАНСПОРТА И ЕГО СООТВЕТСТВУЮЩЕЙ ИНФРАСТРУКТУРЫ												
4.1	Цель: развитие качественной и устойчивой инфраструктуры, отвечающей принципам «зелёной» экономики (ЦУР 9.1)	Индикаторы конечных результатов: 1) Сокращение выбросов парниковых газов в отрасли (в Гг CO ₂ – граммы эквивалента диоксида углерода) 2) Импорт электромобилей, ед.	225	203	182	163					МТ, АСПРТ	
				100	500	1500				МТ, АСПРТ		

№	Цели и мероприятия	Индикаторы ожидаемых результатов	Базовые показатели (на 2021 г.)	Целевое значение индикатора (Target)/ X – Срок исполнения мероприятия			Потребность в финансировании и/или (млн. сомони) (Input)	Финансовые ресурсы (Cost share)			Ответственный	Партнёры по развитию
				2023	2024	2025		Правительство	Доноры	Частный сектор		
4.1.1	Совершенствование нормативно-правовой базы развития отрасли с учётом внедрения зелёной экономики	Разработана законодательная база и усилена система управления отраслью		X	X	X	3				МТ, МИО	
4.1.2	Совершенствование стандартов использования дорог для приведения их в соответствие с принципами «зелёной» экономики	Были введены стандарты		X	X	X	0,5				МТ	
4.1.3	Использование изделий из природного камня при строительстве внемагистральных дорог и тротуаров в городских центрах республики	Инфраструктура введена в эксплуатацию		X	X	X	30			30	МТ, МИОГВ	
4.1.4	Озеленение периметра дорог международного, республиканского и местного значения	Вдоль озеленение дорог осуществлено		X	X	X	10,5			10	МТ, ГУП «ЖКХ», МИОГВ	EBRD
4.1.5	Регулярный переход на электротранспорт в общественном транспорте	Обеспечен переход на электротранспорт		X	X	X	2100			100	КАС, МТ	КОКА
4.1.6	Реконструкция существующих сетей городских улиц и их пересечений, выделение площадей для стоянки общественного транспорта и строительство 2–3-уровневых паркингов	Введены в эксплуатацию городские уличные сети и перекрёстки		X	X	X	2000			2000	КАС, МТ, МИОГВ	
4.1.7	Внедрение механизмов снижения выбросов парниковых газов в транспортной сфере	Существуют механизмы сокращения выбросов парниковых газов		X	X	X	0,2			0,2	МТ, МВД, КООС	
4.1.8	Внедрить методы поощрения использования велосипедов в качестве альтернативного и экологически чистого вида транспорта в малых городах и при поездках на короткие и средние расстояния	Были внедрены методы пропаганды		X	X	X	0,1			0,1	МТ, КТР, КРТ, МИОГВ	
Итого в отрасли							4144,3	3	2110,7	2030,6		
5. ПРИМЕНЕНИЕ ПРИНЦИПОВ ЗЕЛЁНОЙ ЭКОНОМИКИ В АРХИТЕКТУРЕ И СТРОИТЕЛЬСТВЕ												
5.1	Цель обеспечение экологической устойчивости в городах и посёлках (ЦУР 11.3)	Индикаторы конечных результатов: 1) Объём ввода жилья в городах и районах (тыс. кв.м) 2) Прирост зданий по	2353	2565	3048	3600					КАС, АСПРТ	
			10	15	20						КАС, АСПРТ	

№	Цели и мероприятия	Индикаторы ожидаемых результатов	Базовые показатели (на 2021 г.)	Целевое значение индикатора (Target)/ X – Срок исполнения мероприятий			Потребность в финансировании или (млн. сомони) (Input)	Финансовые ресурсы (Cost share)			Ответственный	Партнёры по развитию
				2023	2024	2025		Правительство	Доноры	Частный сектор		
		принципам зелёной экономики, % от общего объёма строительства										
5.1.1	Разработать стандарты применения принципов «зелёной» экономики в архитектуре и строительстве	Применяются стандарты использования зелёной экономики		X	X	X	1,2	0,6	0,6		КАС, МЮ, ГУП «ЖКХ»	
5.1.2	Внедрение нормативов экономичного использования бытовой техники при строительстве зданий и сооружений	Применяются стандарты		X	X		0,5		0,5		КАС, МЭВР, ГУП «ЖКХ»	
5.1.3	Создать систему сертификации зданий и сооружений в соответствии с требованиями энергоэффективности	Существует система сертификации зданий.		X	X	X	5	2,5	2,5		КАС, МЭВР, МПНТ, ГУП «ЖКХ»	
5.1.4	Организация методической работы по обязательной маркировке всех зданий по энергоэффективности	Проведены методические мероприятия		X	X	X	2	1	1		КАС, МЭВР, МПНТ, ГУП «ЖКХ»	
5.1.5	Широкая пропаганда использования малых очистных сооружений (септиков) для жилья в сельской местности	Повысилась осведомлённость общественности и используются септики		X	X	X	4,9		1,6	3,3	КАС, ГУП «ЖКХ», КТР, МК	
5.1.6	Обязательная маркировка всех административных, производственных и жилых зданий и сооружений по энергоэффективности и энергосбережению	Обязательная маркировка завершена		X	X	X	4	1	1	2	КАС, МЭВР,	
5.1.7	Внедрение современных стандартов (норм) теплоизоляции при строительстве новых административных, производственных и жилых зданий	Соблюдаются нормы теплоизоляции зданий		X	X	X	1,2	0,4	0,4	0,4	КАС, МЭВР, МПНТ, ГУП «ЖКХ»	
5.1.8	Подготовка высококвалифицированных кадров по внедрению принципов зелёной экономики в сфере архитектуры и строительства	Будет подготовлен высококвалифицированный персонал		X	X	X	4,5	1,3	0,9	2,3	КАС, ТТУ	
5.1.9	Обеспечить лабораторий Комитета по архитектуре и строительству	Лаборатории Комитета по архитектуре и строительству будут обеспечены		X	X	X	8		8		КАС	

№	Цели и мероприятия	Индикаторы ожидаемых результатов	Базовые показатели (на 2021 г.)	Целевое значение индикатора (Target)/ X – Срок исполнения мероприятий			Потребность в финансировании и/или (млн. сомони) (Input)	Финансовые ресурсы (Cost share)			Ответственный	Партнёры по развитию
				2023	2024	2025		Правительство	Доноры	Частный сектор		
	соответствующим оборудованием для испытаний материалов и материалов в соответствии со стандартами зелёного строительства	соответствующим оборудованием										
Итого в отрасли												
6. ПРИНЦИПЫ ЗЕЛЁНОЙ ЭКОНОМИКИ В СИСТЕМЕ ЖИЛИЩНО-КОММУНАЛЬНОГО ХОЗЯЙСТВА И УПРАВЛЕНИЯ С ОТХОДАМИ												
6.1	Цель значительно сократить количество отходов, приняв меры по их предотвращению, сокращению, переработке и повторному использованию (ЦУР 12.5)	Индикаторы конечных результатов: Количество городов, посёлков и сёл, в которых проводится санитарная обработка	91	94	98	102					ГРУП «ЖКХ», АСПРТ, МИОГВ	
6.1.1	Совершенствование нормативно-правовых актов, стандартов, регламентов по реализации принципов зелёной экономики в сфере жилищно-коммунального хозяйства и управления с отходами	Разработана законодательная база и усилена система управления отраслью		X	X	X	0,3		0,3		ГРУП «ЖКХ», МЮ, МИОГВ	WB, EBRD, SDC
6.1.2	Создание предприятий ЖКХ на основе с государственно-частного партнёрства и повышение их эффективности	Механизмы ГЧП работают		X	X	X	200		100	100	ГРУП «ЖКХ», ГКИУГИ	WB, EBRD, SDC, USAID
6.1.3	Создание мусорперерабатывающих предприятий в городах и районах с современными технологиями	Предприятия работают			X	X	35		10	25	МПНТ, ГКИУГИ, КООС, ГРУП «ЖКХ»	WB, EBRD, SDC, USAID
6.1.4	Внедрить систему установки мусорных баков во всех городах страны с сортировкой мусора	Система активна и внедрена		X	X	X	4		4		КООС, ГРУП «ЖКХ», МИОГВ	WB, EBRD, SDC, USAID
6.1.5	Вывоз мусора во всех городах и районах в соответствии с экологическими нормами	Система обращения с отходами работает стабильно		X	X	X	2	0,3	1,7		ГРУП «ЖКХ», МИОГВ	WB, EBRD, SDC, USAID
Итого в отрасли												
7. ЗАЩИТА И УСТОЙЧИВОЕ ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ПРИРОДНОГО КАПИТАЛА И СОКРАЩЕНИЕ УГЛЕРОДА												
7.1	Цель достижение эффективного освоения и рационального использования природных ресурсов (ЦУР 12.2)	Индикаторы конечных результатов: 1) Увеличение площади лесов и особо охраняемых природных территорий, млн/га 2) Снижение выбросов парниковых газов (углерода) в стране, % от исходного уровня	1,9	2	2,1	2,2					КООС, АСПРТ	
			100	95	90	85					КООС, АСПРТ	

№	Цели и мероприятия	Индикаторы ожидаемых результатов	Базовые показатели (на 2021 г.)	Целевое значение индикатора (Target)/ X – Срок исполнения мероприятия			Потребность в финансировании (млн. сомони) (Input)	Финансовые ресурсы (Cost share)			Ответственный	Партнёры по развитию
				2023	2024	2025		Правительство	Доноры	Частный сектор		
		3) Уровень обеспеченности потребителей питьевой водой, в %	64,2	70	75	80					ГУП «ЖКХ», АСПРТ	
		4) Уровень обеспеченности потребителей поливной водой, в %	64	66	70	72					АМИ, АСПРТ	
		5) Снижение потерь оросительной воды в %	55	53	51	48					АМИ, АСПРТ	
		6) Снижение потерь питьевой воды в %	38	36	34	32					ГУП «ЖКХ», АСПРТ	
		7) Уровень внедрения интегрированной системы управления водными ресурсами (от 0 до 100 баллов) ЦУР 6.5.1	55	60	65	70					МЭВР, АСПРТ	
7.1.1	Совершенствование нормативно-правовых актов, стандартов, регламентов по реализации принципов зелёной экономики в области охраны и рационального использования природного капитала и парниковых газов (углерода)	Разработана законодательная база и усилена система управления отраслью		X	X	X	0,3	0,3			КООС, МЮ	WB, EBRD, SDC, USAID, AKF
7.1.2	Расширение лесных массивов в горах, холмах и вдоль рек	Площадь лесов увеличилась		X	X	X	1,5	0,5	1		АЛХ, КООС, МСХ, МИОГВ	WB, EBRD, SDC, USAID, AKF, FAO
7.1.3	Внедрить стандарты по предотвращению увеличения выбросов парниковых газов в промышленности, на транспорте и в других отраслях	Применяются стандарты			X	X	0,1	0,1			КООС, МПНТ, МТ	UNDP, UNEP
7.1.4	Завершение перехода управления водным хозяйством на бассейновый метод управления (от административного до гидрологического)	Переход осуществлён		X			0,1	0,1			МЭВР, КООС	WB, ADB, SDC, GEF, EU
7.1.5	Разработать карту возможностей использования всех видов возобновляемых источников энергии в Таджикистане	Карта используется			X		1	0,8	0,2		МЭВР,	WB, ADB, SDC, GEF, EU
7.1.6	Обновление карт подземных вод и нахождение способов их защиты и поддержания	Карта обновлено и используется			X	X	1	0,2	0,8		МЭВР,	WB, ADB, SDC, GEF, EU

№	Цели и мероприятия	Индикаторы ожидаемых результатов	Базовые показатели (на 2021 г.)	Целевое значение индикатора (Target)/ X – Срок исполнения мероприятий			Потребность в финансировании и/или (млн. сомони) (Input)	Финансовые ресурсы (Cost share)			Ответственный	Партнёры по развитию
				2023	2024	2025		Правительство	Доноры	Частный сектор		
7.1.7	Разработка и совершенствование программных документов в области экологии, охраны и рационального использования природного капитала	Программные документы действительны		X	X	X	0,3	0,3			КООС	WB, ADB, SDC, GEF, EU, GIZ
7.1.8	Внедрение механизмов контроля и предотвращения деградации земельных, водных, лесных и других ресурсов биоразнообразия	Действуют механизмы предотвращения усадки природного капитала		X	X	X	0,1	0,1			КООС, ГКЗГ, МЭВР	WB, ADB, SDC, GEF, EU, GIZ
7.1.9	Обязательная организация мероприятий по уборке берегов в стране	Были проведены мероприятия по очистке берегов		X	X	X	20	5	15		КЧСГО, АМИ	WB, ADB, SDC, GEF, EU, GIZ
Итого в отрасли							24,4	6,1	17,1	1,2		
8. УЧАСТИЕ СТРАНЫ НА МИРОВЫХ РЫНКАХ «ЗЕЛЕННЫХ» ИНВЕСТИЦИЙ												
8.1	Цель обеспечение привлечения инвестиций для реализации проектов «зелёной» экономики в стране	Индикаторы конечных результатов: 1) Объём финансирования в рамках государственных инвестиционных программ, млн. долларов 2) Количество государственных инвестиционных проектов в области экологии, охраны окружающей среды и чрезвычайных ситуаций, ед.	650,0	660,0	670,0	680,0	32	35	38	41	МЭРТ, ГКИУГИ, КООС	
8.1.1	Укрепление институциональной базы для привлечения инвестиций для развития «зелёной» экономики в различных отраслях	Разработана законодательная база и усилена система привлечения инвестиций		X	X	X	0,3	0,3			ГКИУГИ, МЮ	UNDP, DFID
8.1.2	Разработка государственных инвестиционных проектов в сфере зелёной экономики и представление их в финансовые институты	Разработаны и включены в Программу государственных инвестиций на 2021–2025 годы потенциальные инвестиционные проекты		X	X	X	0,1	0,1			МЭРТ, МФ, ГКИУГИ, КООС	UNDP, DFID
8.1.3	Создание Зелёного инвестиционного фонда с привлечением иностранного капитала	Создан фонд зелёного финансирования					5		5		МФ, МЭРТ, ГКИУГИ	UNDP, DFID
8.1.4	Создание механизма продажи квот выбросов парниковых газов вкладом Таджикистана ведущим мировым компаниям	Существует механизм продажи квот на выбросы парниковых газов				X			5		МФ, МЭРТ, ГКИУГИ, КООС	UNESCAP, UNEP, UNDP, DFID
8.1.5	Продвижение и	Национальный бренд			X				1,5		МЭРТ, МФ,	UNDP, DFID

№	Цели и мероприятия	Индикаторы ожидаемых результатов	Базовые показатели (на 2021 г.)	Целевое значение индикатора (Target) / X – Срок исполнения мероприятия			Потребность в финансировании и/или (млн. сомони) (Input)	Финансовые ресурсы (Cost share)			Ответственный	Партнёры по развитию
				2023	2024	2025		Правительство	Доноры	Частный сектор		
	идентификация национального бренда Таджикистана в направлении зелёной экономики	Таджикистана активен									ГКИУГИ	
8.1.6	Разработать механизмы выпуска зелёных облигаций для строительства электростанций и гидроэлектростанций из возобновляемых источников энергии	Зелёные облигации в обороте		X	X	0,1			0,1		МЭРТ, МФ, МЭВР, ГКИУГИ	UNDP, DFID
8.1.7	Осуществления операции со стороны Центрально-Азиатской фондовой биржи на рынках зелёных облигаций	Центральноазиатская фондовая биржа работает на рынках зелёных облигаций		X		0,1			0,1		МЭРТ, МФ, ГКИУГИ	WB, UNDP, DFID
8.1.8	Создание специализированных государственных и частных финансовых институтов (организаций) для финансирования зелёных проектов	Есть специализированные финансовые учреждения.		X	X	2			2		НБТ, МФ, МЭРТ	WB, UNDP, DFID
8.1.9	Внедрение механизмов участия таджикских банков на рынке зелёных инвестиций	Банки Таджикистана участвуют в рынке зелёных инвестиций		X		0,3			0,3		НБТ, МФ, МЭРТ	WB, UNDP, DFID
8.1.10	Создание Фонда защиты ледников	Фонд функционирует		X	X						НБТ, МФ, МЭРТ	WB, UNDP, DFID
Итого в отрасли							14,4	0,4	13,9	0,1		
9. ЗАКОНОДАТЕЛЬНЫЕ ОСНОВЫ РАЗВИТИЯ ЭЛЕМЕНТОВ ЗЕЛЁНОЙ ЭКОНОМИКИ												
9.1	Цель включения принципов зелёной экономики в законодательстве страны с учётом адаптации к устойчивому развитию в различных отраслях	Индикаторы конечных результатов: Количество принятых и изменённых нормативных правовых актов с учётом принципов «зелёной» экономики по отраслям, ед.		20	12	8					МЮ	
9.1.1	Совершенствование законодательства страны в сфере зелёной экономики и согласование стратегических целей с отраслевыми и местными программами	Усовершенствована законодательная база политики в отношении «зелёной» экономики		X	X	X			0,5		МЮ, МЭРТ, МФ	UNDP, SDC
9.1.2	Оценка международных обязательств Таджикистана в рамках конвенций, договоров и других документов международного уровня с целью приведения	Была проведена оценка		X	X	0,1			0,1		МЮ	UNEP, UNDP, SDC

№	Цели и мероприятия	Индикаторы ожидаемых результатов	Базовые показатели (на 2021 г.)	Целевое значение индикатора (Target)/ X – Срок исполнения мероприятия			Потребность в финансировании и/или (млн. сомони) (Input)	Финансовые ресурсы (Cost share)			Ответственный	Партнёры по развитию
				2023	2024	2025		Правительство	Доноры	Частный сектор		
9.1.3	национального законодательства в соответствии с их требованиями Разработка стандартов, положений и других подзаконных актов, регулирующих принципы зелёной экономики в Таджикистане	Применяются стандарты, правила и подзаконные акты		X	X	X	0,3	0,3			МЮ, МЭРТ	UNDP, SDC
9.1.4	Разработка и внедрение механизмов обязательной оценки воздействия планируемой деятельности хозяйствующих субъектов на окружающую среду	Действуют обязательные механизмы оценки воздействия на окружающую среду		X	X	X	0,2	0,2			МЮ, KOOC	UNEP, UNDP, SDC, UNESCO
9.1.5	Разработать общую систему стандартизации охраны природы, определяющую содержание, задачи, объекты, правовой статус норм, правил и стандартов	Существует общая система нормирования охраны природы		X	X		0,3	0,3			МЮ, KOOC	UNEP, UNDP, SDC
9.1.6	Внесение изменений в некоторые нормативные правовые акты в части совершенствования системы стандартизации в сфере зелёной экономики и введения мер по стимулированию хозяйствующих субъектов к внедрению наилучших технологий	НПА действуют		X	X	X	0,3	0,3			МЮ, МЭРТ	UNDP, SDC
9.1.7	Внесение изменений в нормативные правовые акты по производственным и бытовым отходам с целью экономического стимулирования деятельности в области обращения с отходами	НПА действуют		X	X	X	0,3	0,3			МЮ, МПНТ, KOOC, ГУП «ЖКХ»	UNDP, SDC
9.1.8	Поэтапный мониторинг законодательства Республики Таджикистан в сфере зелёной экономики и при необходимости внесение конкретных предложений по совершенствованию законодательства	Мониторинг проведён		X	X	X	1	0,5			МЮ, НЦЗ	UNDP, SDC

№	Цели и мероприятия	Индикаторы ожидаемых результатов	Базовые показатели (на 2021 г.)	Целевое значение индикатора (Target) / X – Срок исполнения мероприятия			Потребность в финансировании и/или (млн. сомон) (Input)	Финансовые ресурсы (Cost share)			Ответственный	Партнёры по развитию
				2023	2024	2025		Правительство	Доноры	Частный сектор		
9.1.9	Привлечение соответствующих государственных органов и общественных организаций к разработке нормативных правовых актов, связанных с процессом зелёной экономики	Государственные органы и организации гражданского общества вовлечены в процесс совершенствования НПА		X	X	X	0,3				МЮ, НЦЗ	UNDP, SDC
9.1.10	Создание координационного центра по реализации и развитию зелёной экономики	Создан координационный центр по реализации и развитию зелёной экономики		X	X	X					МЭРТ	ADB, UNDP, GIZ
Итого в отрасли							3,3	1,6	1,7	0		
10. РАЗВИТИЕ ЭКОЛОГИЧЕСКОГО ТУРИЗМА												
10.1	Цель обеспечение устойчивого туризма и поддержка развития экотуризма на национальных, региональных и охраняемых территориях	Индикаторы конечных результатов: 1) Доля населения, занятого в устойчивом туризме, по отношению к общей численности занятых, в % (ЦУР 8.9.2) 2) Годовой прирост экотуризма, % 3) Доля экотуризма в отрасли, в %	3,9 м/н	4,2 не менее 20	4,5 не менее 20	5 не менее 20						КРТ, МТМЗН, АСПРТ
10.1.1	Совершенствование нормативно-правовой базы в сфере экологического туризма, направленное на создание благоприятных условий для развития данного направления туризма	Разработана законодательная база и усилена система управления отраслью		X	X	X	0,3	0,3			КРТ, МЮ	ADB, WB, OSCE
10.1.2	Повысить уровень межведомственной координации и участия органов местного самоуправления в создании благоприятных условий для развития экологического туризма	Обеспечена межведомственная координация		X	X	X	0,5	0,2	0,3		КРС, ОМУТВ	ADB, WB, OSCE
10.1.3	Разработка и внедрение дорожных карт и электронных каталогов объектов экологического туризма по регионам	Дорожная карта работает		X	X	X	0,2	0,1	0,1		КРТ, КООС	ADB, WB, OSCE
10.1.4	Усилить деятельность информационных центров экотуризма в целях содействия развитию международного и	Есть туристические информационные центры		X	X	X	2		1,5	0,5	КРТ, МК, КТР	ADB, WB, OSCE

№	Цели и мероприятия	Индикаторы ожидаемых результатов	Базовые показатели (на 2021 г.)	Целевое значение индикатора (Target)/ X – Срок исполнения мероприятия			Потребность в финансировании и/или (млн. сомони) (Input)	Финансовые ресурсы (Cost share)			Ответственный	Партнёры по развитию
				2023	2024	2025		Правительство	Доноры	Частный сектор		
10.1.5	внутреннего туризма Разработать и утвердить правила поведения туристов (памятки) по каждому экотуристическому маршруту, отражающие требования соблюдения санитарно-гигиенических и экологических норм, а также режима участка	Действуют правила поведения для туристов		X	X		1	1			КРТ, МЭСЗН, КООС	ADB, WB, OSCE
10.1.6	Обработка и подача инвестиционных заявок с целью создания базы данных о возможностях развития экотуризма	Инвестиции привлечены		X	X	X	0,3	0,3			КРТ, ГКИУГИ, МЭРТ	ADB, WB, OSCE
10.1.7	Усилить координацию деятельности органов государственного управления туризма с учреждениями профессионального образования и рынком труда страны	Сотрудничество установлено		X	X	X	0,1	0,1			КРТ, МОН, МТМЗН, МЭРТ	ADB, WB, OSCE
10.1.8	Организация повышения квалификации сотрудников туристских организаций по вопросам развития экологического туризма	Работники отрасли прошли курсы повышения квалификации		X	X	X	0,5	0,5			КРТ, МОН, АГУ ПРТ	ADB, WB, OSCE
10.1.9	Реализация концепции государственного- частного партнёрства в сфере экологического туризма для внедрения механизмов стимулирования частного сектора в этой сфере, в частности для обеспечения развития горного туризма, в том числе санаторно-курортного, экскурсионного, экологического, альпинистского и горнолыжного	Концепция ГЧП работает		X	X	X	10	2	8		КРТ, ГКИУГИ, МЭРТ, МФ	ADB, WB, OSCE
10.1.10	Разработка методов обеспечения эффективного управления энергопотреблением в гостиницах, кемпингах и другой инфраструктуре экотуризма	Существуют эффективные способы управления туристической инфраструктурой		X	X	X	2	0,5	1,5		КРТ, МЭВР, ООО «Распределительные электрические сети», МИОГВ	ADB, WB, OSCE

№	Цели и мероприятия	Индикаторы ожидаемых результатов	Базовые показатели (на 2021 г.)	Целевое значение индикатора (Target)/ X – Срок исполнения мероприятия			Потребность в финансировании и/или (млн. сомони) (Input)	Финансовые ресурсы (Cost share)			Ответственный	Партнёры по развитию
				2023	2024	2025		Правительство	Доноры	Частный сектор		
10.1.1.11	Создание и развитие особо охраняемых природных территорий и благоустройство санаторно-курортных учреждений	Есть особо охраняемые территории и санатории		X	X	X	10	2	3	5	КРТ, КООС, МЗСЗН, МИОГВ	ADB, WB, OSCE
10.1.1.12	Создание нормативно-правовой базы и развитие инфраструктуры для формирования и развития новых видов экотуризма в Республике Таджикистан	В стране развиваются новые виды экотуризма		X	X	X	0,3			0,3	КРТ, МИО, КООС, МИОГВ	ADB, WB, OSCE
10.1.1.13	Внедрить систему «зелёной» сертификации поставщиков туристических услуг, в том числе гостиниц и санаториев	Укрепилась экологическая привлекательность страны на международной арене, что привлекло больше любителей природы туристов		X	X	X	1	0,5	0,5		КРТ, КООС, МИОГВ	ADB, WB, OSCE
10.1.1.14	Создание информационного портала на 5 языках (английском, русском, испанском, арабском и французском) о возможностях экотуризма в Республике Таджикистан	Доступ к информации для туристов улучшился		X	X	X	2		2		КРТ, КООС, МИОГВ	ADB, WB, OSCE
Итого в отрасли							30,2	3,4	11,5	15,3		
II. УКРЕПЛЕНИЕ ЭКОЛОГИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ И РАВНОПРАВИА												
11.1	Цель: обеспечение устойчивого развития, в том числе посредством экологического образования и гендерного равенства (ЦУР 4, 7)	Индикаторы конечных результатов: 1) Доля образовательных учреждений по соответствующим направлениям высшего, среднего и начального профессионального образования, заложивших основу зелёной экономики, в % 2) Осведомлённость населения о рисках изменения климата, в %	н/д	30	35	40	30,2	3,4	11,5	15,3	МОН, КООС	
				30	32	35						
11.1.1	Совершенствование учебных планов по соответствующим направлениям высшего, среднего и начального профессионального образования с внедрением основ «зелёной» экономики, внедрения возобновляемых	Учебный план внедрён	X	X	X	0,5	0,2	0,3			МОН, КООС, МЭРТ	UNICEF

№	Цели и мероприятия	Индикаторы ожидаемых результатов	Базовые показатели (на 2021 г.)	Целевое значение индикатора (Target)/ X – Срок исполнения мероприятия			Потребность в финансировании или (млн. сомони) (Input)	Финансовые ресурсы (Cost share)			Ответственный	Партнёры по развитию
				2023	2024	2025		Правительство	Доноры	Частный сектор		
	Источники энергии, «чистого» развития транспорта и энергосбережения, а также включение тематики по основам «зелёной экономики» в соответствующие учебные программы средних учебных заведений											
11.1.2	Включение специальности «Зелёная экономика» в Государственный классификатор направлений и специальностей Республики Таджикистан и Государственный стандарт высших учебных заведений Республики Таджикистан	Включена специальность «Зелёная экономика»		X	X		0,2	0,2			МОН, МЭРТ	UNICEF
11.1.3	Включить основы зелёной экономики в программы переподготовки и повышения квалификации педагогических и научных работников, в том числе «Зелёные технологии», «Основы экологического регулирования на основе зелёных стандартов», «Технологии возобновляемых источников энергии», «Энергосбережение и энергоэффективность»	Введена переподготовка и повышение квалификации по новым темам		X	X		0,2	0,2			МОН, КООС, МЭРТ	UNICEF
11.1.4	Обеспечение поддержки научных исследований и инновационных разработок в области «зелёных» технологий	Результаты исследования были использованы		X	X		10	8	2		МОН, АМИТ, КООС, МЭРТ	
11.1.5	Организовать трансляцию просветительских программ по охране окружающей среды и рациональному использованию природных ресурсов в средствах массовой информации	Учебные программы регулярно транслируются		X	X		2		2		КООС, КТР, МК, НИАТ	
11.1.6	Организовать курсы повышения квалификации по «зелёной» экономике для государственных служащих, особенно в органах местного самоуправления	Есть курсы повышения квалификации		X	X		0,5	0,5			КООС, АГС, АГУ ПРТ	UNEP, UNDP
11.1.7	Усилить меры по улучшению	Были приняты меры		X	X		0,4		0,4		МЭСЗН, МОН,	UNICEF

№	Цели и мероприятия	Индикаторы ожидаемых результатов	Базовые показатели (на 2021 г.)	Целевое значение индикатора (Target)/ X – Срок исполнения мероприятия				Потребность в финансировании (млн. сомон) (Input)	Финансовые ресурсы (Cost share)			Ответственный	Партнёры по развитию
				2023	2024	2025	Правительство		Доноры	Частный сектор			
	санитарного просвещения												
11.1.8	Проведение круглых столов, конференций и семинаров для повышения осведомлённости об изменении климата, зелёной экономике, экологическом образовании и равенстве	Мероприятия будут проходить		X	X	X	1			1		КТР	UNEP, UNDP
11.1.9	Создание современной системы раннего оповещения о стихийных бедствиях в стране	Система раннего предупреждения активна		X	X	X	3		1	2		КЧСГО, МИОГВ	UNEP, UNDP
11.1.10	Вхождение в членство Глобального института зелёного роста (GGGI)	Таджикистан стал членом Глобального института зелёного роста (GGGI)		X	X							МЭРТ, МИД	GGGI
	Итого в отрасли						17.8	10.1	6.3	1.4			
12. РОСТ ЗЕЛЁНОЙ ЗАНЯТОСТИ													
12.1	Цель расширения продуктивной занятости, в том числе «зелёной» занятости в стране, путём обеспечения производительности труда, достойной заработной платы и безопасных условий труда (ЦУР 8)	Индикаторы конечных результатов: Годовой прирост зелёной занятости, %	н/д	10	15	20						МТМЗН, АСПРТ	
12.1.1	Обеспечение интеграции концепции зелёной занятости в законодательную систему страны, в том числе в Закон Республики Таджикистан «О содействии занятости»	Укреплена законодательная база		X	X	X	0.3	0.3				МТМЗН, МИО	ILO
12.1.2	Совершенствование нормативно-правовой базы для формирования (сначала на национальном уровне, а затем и на региональном уровне) системы анализа и прогнозирования рынка труда (отражающей зелёную занятость)	Укреплена законодательная база		X	X		0.4	0.2	0.2			МТМЗН, МИО	ILO
12.1.3	Разработка нормативно-правовой базы регулирования взаимодействия государственных органов в сфере подтверждения навыков и квалификации	Укреплена законодательная база		X	X		0.2	0.2				МТМЗН, МИО, МОН	ILO
12.1.4	Разработать и принять стандарты зелёных рабочих мест с учётом гендерных	Стандарты действуют		X	X		0.4	0.1	0.3			МТМЗН, КЖС	ILO, UN Women

№	Цели и мероприятия	Индикаторы ожидаемых результатов	Базовые показатели (на 2021 г.)	Целевое значение индикатора (Target) / X – Срок исполнения мероприятия			Потребность в финансировании и/или (млн. сомони) (Input)	Финансовые ресурсы (Cost share)			Ответственный	Партнёры по развитию
				2023	2024	2025		Правительство	Доноры	Частный сектор		
12.1.5	Совершенствование нормативно-правовой базы по защите экологических мигрантов	Укреплена законодательная база		X	X	X	0,2	0,1	0,1		МТМЗН, МЮ	ILO
12.1.6	Создание и развитие Ресурсного центра по охране труда при Государственной службе по надзору в сфере труда, миграции и занятости населения	Есть ресурсный центр.			X		4	1	3		МТМЗН	ILO
12.1.7	Укрепление системы норм труда и оплаты труда, в том числе в сфере «зелёной» занятости	Усовершенствована система нормирования труда			X		0,1	0,1			МТМЗН, МЭРТ	ILO
12.1.8	Совершенствование системы охраны труда, в том числе в сфере зелёной занятости	Усовершенствована система охраны труда			X		0,2	0,2			МТМЗН, МЭРТ	ILO
12.1.9	Уточнить цели и индикаторы Целей устойчивого развития в рамках «зелёной» занятости, организовать мониторинг прогресса в этой сфере	Цели и показатели ЦУР были улучшены в отношении зелёной занятости		X			0,1		0,1		МТМЗН, АСПРТ, МЭРТ	ILO
12.1.10	Поддержать создание «зелёных» рабочих мест в промышленности, энергетике, сельском хозяйстве, транспорте, туризме, строительстве, жилищно-коммунальном хозяйстве и управлении с отходами	Зелёные рабочие места созданы в различных сферах		X	X	X	2		1		МЭРТ, МТМЗН, МПНТ, МСХ, МЭВР, МТ, КРТ, КАС, ГУП «ЖКХ»	ILO
12.1.11	Внедрить механизмы стимулирования иностранных предприятий для создания «зелёных» рабочих мест	Механизмы стимулирования работают.		X	X	X	0,1	0,1			МТМЗН, МЭРТ	ILO
12.1.12	Расширение и диверсификация программ начального и среднего профессионального образования в области технологий (с развитием знаний и навыков для перехода на энергосберегающие технологии и чистую окружающую среду)	Были введены учебные программы		X	X		0,3		0,3		МТМЗН, МОН	UNICEF
Итого в отрасли							8,3	2,3	4,9	1,1		

№	Цели и мероприятия	Индикаторы ожидаемых результатов	Базовые показатели (на 2021 г.)	Целевое значение индикатора (Target)/ X – Срок исполнения мероприятий			Потребность в финансировании (млн. сомони) (Input)	Финансовые ресурсы (Cost share)			Ответственный	Партнёры по развитию
				2023	2024	2025		Правительство	Доноры	Частный сектор		
	Общая стоимость первого этапа реализации Стратегии						Итого	Госбюджет	Партнёры по развитию	Частный сектор		
							21586,3	37,1	12818,4	8730,8		

Примечание: Министерство и ведомства, исполнительные органы государственной власти Горно-Бадахшанской автономной области, Согдийской и Хатлонской областей, города Душанбе, городов и районов обеспечивают реализацию Плана мероприятий Стратегии развития зелёной экономики в Республике Таджикистан и о проделанной работе ежегодно до 10 февраля представляют информацию в Министерство экономического развития и торговли Республики Таджикистан.

Основные индикаторы Стратегии развития «зелёной» экономики в Республике Таджикистан на 2023–2037 годы

№	Индикатор	Единица измерения	2021 – базовый год	2023	2027	2032	2037
1. ИНДИКАТОРЫ ЗЕЛЁНОЙ ЭКОНОМИКИ ПО СЕКТОРАМ							
	Повышение производительности труда в сельском хозяйстве	в % от уровня базового года	100	120	140	160	200
	Лесовосстановление	тысяч/га	1,9	2,0	2,4	3,0	3,6
	Доля отраслей с негативным воздействием на окружающую среду в структуре промышленной (горнодобывающая, металлургическая)	%	30	30	25	20	15
	Доля альтернативных источников энергии в выработке электроэнергии	%	5	5	5	7	Не менее 10
	Доля населения, обеспеченного чистой питьевой водой	%	64,2	67	75	85	100
	Восстановление нарушенной экосистемы	%	20	25	39	45	50
	Доля переработанных отходов	%	3	4	10	15	Не менее 20
	Сокращение количества пластиковой упаковки в обращении	в % от уровня базового года	100	90	80	65	50
	Ежегодный рост экоуризма	%	н/д	Ежегодно не менее 20			
	Увеличение «зелёной» занятости	%	н/д	10	15	20	30

№	Индикатор	Единица измерения	2021 – базовый год	2023	2027	2032	2037
	Осведомлённость населения о рисках изменения климата, в %	%	25	30	50	70	100
	Сумма ущерба от стихийных бедствий к ВВП	%	4	3,9	3,0	2,6	2,0
2. МЕЖОТРАСЛЕВЫЕ ПОКАЗАТЕЛИ И МЕЖДУНАРОДНЫЕ СРАВНЕНИЯ							
	Скорректированный индекс чистых депозитов	в % к ВВП	15,8	16,0	17,3	20	25
	Человеческое развитие	индекс	в группе с высоким уровнем человеческого развития				
	Индекс человеческого развития с учётом неравенства	%	16,7 (2019 г.)	18	17	16	15
	Экологическая устойчивость	индекс	в группе ведущих стран Центральной Азии				
	Уязвимость к изменению климата	индекс	10	9	8	7	3
	Конкурентоспособность национальной экономики	индекс	Рейтинг на основе перехода от глобальной конкурентоспособности основанная на ресурсах к глобальной конкурентоспособности основанная на производительности	Рейтинг глобальной конкурентоспособности основанная на производительности			
3. ИНДЕКСНЫЕ ИНДИКАТОРЫ «РАЗВИТИЯ ЗЕЛЁНОЙ ЭКОНОМИКИ»							
	Доля экспорта экологически чистых товаров в общем объёме экспорта	%	н/д	10	15	35	50
	Доля патентов в области экологических технологий,	%		Не менее 25%	Не менее 25%	Не менее 25%	Не менее 25%

№	Индикатор	Единица измерения	2021 – базовый год	2023	2027	2032	2037
	от общего количества патентов						
	Доля энергии, выработанной из возобновляемых источников, в общем объёме производства энергии	%	92,8	93,2	94	96	100
	Доля поставок и производства электроэнергии к ВВП	%	4,2	5	7	9	10
	Средний доступ к трём видам услуг по отношению ко всему населению, включая:						
	– снабжение пресной водой	%	66	71	78	85	100
	– электроэнергией	%	99,5	99,7	100	100	100
	– санитарно-техническими объектами	%	60	61	63	65	70
	Концентрация частиц загрязняющие атмосферу к кубическому километру		0,34	0,32	0,29	0,26	0,22
	Доля охраняемых территорий в общей площади суши и охраняемые водные территории в общей доли территориальных вод	%	21	21,5	23	25	27
	Средняя продолжительность жизни населения	год	75,1 (2020 г.)	75,7	77,8	80,0	80,2
	Уровень освоения возобновляемых источников энергии в стране	%	3,68	3,7	5,8	7,0	10
	Доля энергоберегающих	%		Не менее 20%	Не менее 50%	Не менее 75%	Не менее 100%

№	Индикатор	Единица измерения	2021 – базовый год	2023	2027	2032	2037
	технологий в промышленности страны						
	Доля экологически чистой (органической) продукции, соответствующей стандартам в области сельского хозяйства	%	20	40	60	80	100
	Доля электротранспорта по отношению к общему количеству транспортных средств различных типов	%	1	10	25	40	55
	Доля объектов, построенных в соответствии с принципами зелёного строительства, в общем объёме строительства	%		Не менее 20%	Не менее 50%	Не менее 60%	Не менее 80%
	Привлечение капитала по принципу зелёной экономики из общего объёма инвестиций	%	10	20	35	50	80

РАЗРАБОТЧИКИ «СТРАТЕГИИ РАЗВИТИЯ ЗЕЛЁНОЙ ЭКОНОМИКИ В РЕСПУБЛИКЕ ТАДЖИКИСТАН НА 2023–2037 ГОДЫ»

Межведомственная координационная рабочая группа по разработке «Стратегии развития «зелёной» экономики в Республике Таджикистан на 2023–2037 годы»:

З. Завкизода – руководитель рабочей группы, А. Солахзода – заместитель руководителя рабочей группы, Б. Ахадзода, А. Хахимзода, К. Гулмуродзода, Н. Махмадуллозода, А. Амирзода, Х. Мирзо, З. Киёмзода, У. Умарзода, Х. Латифзода, К. Муминзод, Ш. Курбонзода, М. Саломов, Х. Джабборзода.

Внутриведомственная координационная рабочая группа Министерства экономического развития и торговли по разработке «Стратегии развития «зелёной» экономики в Республике Таджикистан на 2023–2037 годы»:

А. Солахзода – руководитель рабочей группы, Б. Ахадзода – заместитель руководителя рабочей группы, А. Рахмонов – ответственный секретарь, Д. Шарифи, М. Одина, Ф. Файзуллозода, С. Кудратов, Д. Сафарзода.

Группа международных и местных экспертов:

Ш. Рахимзода – руководитель команды, Л. Саидмуродзода, Ф. Муминова, О. Одинаев, Л. Гарридо, З. Самадова, М. Хахимова, З. Мухторова, А. Алимов, Д. Дехканов, К. Обидов.

Министерства и ведомства Республики Таджикистан:

Министерство экономического развития и торговли, Министерство юстиции, Министерство финансов, Министерство энергетики и водных ресурсов, Министерство промышленности и новых технологий, Министерство транспорта, Министерство сельского хозяйства, Министерство образования и науки, Министерство здравоохранения и социальной защиты населения, Министерство труда, миграции и занятости населения, Агентство по статистике, Государственный комитет по инвестициям и управлению государственным имуществом, Комитет по охране окружающей среды, Комитет по архитектуре и строительству, Комитет по развитию туризма, Комитет по чрезвычайным ситуациям и гражданской обороне, Агентство по государственному финансовому контролю и борьбе с коррупцией, Агентство государственной службы, Национальная академия наук Таджикистана, Академия сельскохозяйственных наук, Национальный банк Таджикистана, ГУП «Жилищно-коммунальное хозяйство».

Международные организации в Таджикистане:

Программа развития ООН (UNDP), Азиатский банк развития (ADB), Германское общество международного сотрудничества (GIZ), Организация по безопасности и сотрудничеству в Европе (OSCE), Всемирный банк (WB), Европейский банк реконструкции и развития (EBRD), Продовольственная и сельскохозяйственная организация ООН (FAO), Представительство Европейского Союза в Таджикистане (EU), Японское агентство международного сотрудничества (JICA), Экономическая и социальная комиссия ООН для Азии и Тихого океана (UNESCAP), ООН по вопросам образования, науки и культуры (UNESCO), Фонд «ООН-женщины» (UN Women), Всемирная организация здравоохранения (WHO), Фонд ООН в области народонаселения (UNFPA), Департамент международного развития Великобритании (DFID), Программа ООН по окружающей среде (UNEP).

Unofficial Translation

**MINISTRY OF ECONOMICAL DEVELOPMENT AND TRADE
OF THE REPUBLIC OF TAJIKISTAN**

**Strategy
for Green Economy
Development
in the Republic of Tajikistan
for 2023–2037**

Dushanbe – 2022

Government of the Republic of Tajikistan

RESOLUTION

September 30, 2022

#482

Dushanbe

**On the Strategy for Green Economy Development
in the Republic of Tajikistan for 2023–2037**

In accordance with article 4 and 12 of the Law of the Republic of Tajikistan «On Strategic Planning and State Forecasting», the Government of the Republic of Tajikistan **d e c r e e s** :

1. Approve the Green Economy Development Strategy in the Republic of Tajikistan for 2023–2037 and the Action Plan of the Green Economy Development Strategy in the Republic of Tajikistan for 2023–2037 at the first stage (2023–2025) (Appendices 1 and 2).

2. Ministries and departments, executive bodies of state power of the Gorno-Badakhshan Autonomous Oblast, Sughd and Khatlon oblasts, Dushanbe city, cities and districts, to take measures to implement the Strategy and its Action Plan within the framework of the provided state budget funds and expenses of other sources not prohibited by the legislation of the Republic of Tajikistan. Based on the results of the work accomplished, annually, until February 10, provide information to the Ministry of Economic Development and Trade of the Republic of Tajikistan.

3. Ministry of Economic Development and Trade annually by March 20 to provide information on the implementation of this Strategy and its Action Plan to the Government of the Republic of Tajikistan.

TABLE OF CONTENTS

Annex 1 to the Resolution of the Government of the Republic of Tajikistan «Strategy for Green Economy Development in the Republic of Tajikistan for 2023–2037»	136
1. GENERAL PROVISIONS.....	136
2. SITUATION AND OPPORTUNITIES ANALYSIS	137
§1. Green Economy Transition trends in the world	137
§2. Opportunities for introducing a green economy in the Republic of Tajikistan.....	138
3. STRATEGY FORECAST, GOALS, OBJECTIVES AND TARGET INDICATORS	139
§1. Long-term forecast for green economy development	139
§2. Strategy Goal	140
§3. Main Objectives.....	140
§4. Target indicators.....	141
4. KEY DIRECTIONS FOR THE GREEN ECONOMY PROGRESS IN THE REPUBLIC OF TAJIKISTAN.....	142
§1. Efficient use of green energy and energy efficiency	142
§2. Introduction of green economy into industrialization of the country.....	145
§3. Introduction of the green principles in agriculture	147
§4. Development of green transport and related infrastructure.....	150
§5. Implementation of the green economy principles in architecture and construction.....	153
§6. Improvement of the housing and communal services and waste management system.....	155
§7. Safeguarding and sustainable use of natural capital and reduction of greenhouse gas (carbon) emissions.....	157
§8. Country’s participation in the world markets for green investments	159
§9. Improvement of legislation for wide use of green economy	161
§10. Development of eco-tourism	162
§11. Strengthening environmental education and equity	164
§12. Development of green employment	166
5. MAIN STAGES OF THE STRATEGY IMPLEMENTATION	168
6. MONITORING AND EVALUATION SYSTEM.....	168
7. FUNDING SOURCES FOR STRATEGY IMPLEMENTATION	169
8. FINAL PROVISIONS	170
Appendix 2 to the Resolution of the Government of the Republic of Tajikistan «First Stage Action Plan (2023–2025) of the implementation of Green Economy Development Strategy in the Republic of Tajikistan for 2023–2037».....	171
Appendix to the Green Economy Development Strategy in the Republic of Tajikistan «Main indicators of the Green Economy Development Strategy in the Republic of Tajikistan for 2023–2037».....	187
Developers of the «Strategy for the Development of the «Green» Economy in the Republic of Tajikistan for 2023–2037»	190

Strategy for Green Economy Development in the Republic of Tajikistan for 2023–2037

1. GENERAL PROVISIONS

1. Green Economy Development Strategy in the Republic of Tajikistan for 2023–2037 (hereinafter referred to as the Strategy) has been elaborated as per paragraph 12 of the Action Plan for implementation of tasks of Address of the President of the Republic of Tajikistan dated December 21, 2021 «On the main directions of domestic and foreign policy of the Republic of Tajikistan» and paragraph 4 of clause 2 of the Decree of the Government of the Republic of Tajikistan No.2 dated January 24, 2022 «On the results of socio-economic development of the Republic of Tajikistan in 2021 and tasks for 2022».

2. The strategy focuses on institutional reform measures, efficient use of natural capital, investments attraction, introduction of modern and innovative technologies and strengthening international cooperation in the area of green economy.

3. Implementation of the green economy as a system of holistic economic management requires exploitation of certain tools, inter alia:

- increasing public investment in infrastructure based on the principles of sustainable development (including public transport, renewable energy sources, construction of energy efficient buildings) and natural capital to restore, preserve and grow.

- targeted state support for research and scientific work related to the use of environmentally sound technologies.

- price formation in compliance with sustainable development principles, including withdrawal of inefficient financial assistance (subsidies), correct determination of the cost of natural resources and taxation resource mining with adverse impacts on environment.

- implementation of a public procurement policy in relation to entities producing environmentally sound products and application of production methods that are consistent with sustainable development principles.

4. Based on the above and with the aim of developing a green economy, adapting to climate change, reducing greenhouse gas emissions, efficient use of natural resources and attracting capital and energy-saving technologies, the Green Economy Strategy Development in the Republic of Tajikistan for 2023–2037 was developed in compliance with requirements of the Constitution, the Law of the Republic of Tajikistan «On strategic planning and state forecasting» and regulatory legal acts of the Republic of Tajikistan, as well as with international acts recognized by Tajikistan.

5. Implementation of the Strategy will contribute to sustainable development of economy, social stability, environmental balance and achievement of the highest goal of the long-term development of Tajikistan – improving the living standards of the country's population based on sustainable economic development.

2. SITUATION AND OPPORTUNITIES ANALYSIS

§1. Green Economy Transition trends in the world

6. The process of promoting a green economy is a logical continuation of sustainable development, but unlike the latter, it reflects the relationship between elements of economic growth and environmental sustainability. The green economy initiative is based on three main principles: using market mechanisms to achieve sustainable development, preserving natural capital at the national and international levels, and generating employment through the creation of green jobs.

7. The process of promoting a green economy is a logical continuation of sustainable development, but unlike the latter, it reflects the relationship between elements of economic growth and environmental sustainability. The green economy initiative is based on three main principles: using market mechanisms to achieve sustainable development, preserving natural capital at the national and international levels, and generating employment through the creation of green jobs.

8. The next step of the UN Green Economy Initiative is the New Global Green Path, which is defined as direction for global development that reflects the potential to restore the stability of global economic and financial system. In this regard, there is a need to identify the harmonization of economic and environmental goals.

9. The world economy is still at the stage of choosing the direction of development in the process of overcoming the consequences of the financial crises of the 21st century. The situation is aggravated by several mutually reinforcing phenomena, both environmental and purely economic, including climate change, rising food prices, degradation of biodiversity and ecosystems, reduced access to water resources, an increase in the number of technological accidents and rising costs.

10. All these changes complicate and aggravate the social situation and increase the pressure on nature. This once again proves that the economy is part of a complex natural and social system, the elements of which are interconnected, and their evolution is not always predictable.

11. Humanity has approached one of the most important stages in its history, which, along with a change in the demographic situation, requires a change in the structure of economy. It is necessary to move to a new level of material culture, which should be in harmony and balance with already depleted natural resources of the planet. Thus, the process of green economy has entered the world stage.

12. The Republic of Tajikistan, based on the experience of developed countries, supports the introduction of the principles of green economy. In this process, the development of an appropriate legal framework through the adoption of several new regulations, as well as the adoption of strategies and programs in general, will establish a favorable basis for introduction of a green economy and will ensure country's development and the environmental balance.

13. Currently, the green economy process in the world is described as an integral system of relations and is divided into the following principles:

- the justice principles (equal access to nature);
- the dignity principle (for prosperity and well-being);
- the healthy planet principle (calculation of territorial burden on the planet);
- the inclusion principle (broad participation in decision-making);
- the good governance principle (accountability);
- the sustainability principle (achieving economic, social and environmental sustainability);
- the efficiency principle (sustainable production and consumption);
- the generation principle (investment into the future).

14. The process of transition to a green economy is strengthened in the framework of Paris Agreement adopted at the UN Climate Change Summit on December 12, 2015, which provides allocation of \$100 billion by developed countries to solve environmental challenges in developing countries and countries promoting a green economy.

15. In line with that, the work of the Global Green Growth Institute (GGGI), established during the UN Conference on Sustainable Development in the framework of Rio+20, is aimed at

accelerating the transition of countries to green - environmentally sustainable and socially inclusive growth.

16. The growing demand for the process of introducing a green economy is largely due to the climate, environmental, food, financial and economic crises that the world has been facing in recent years.

17. Along with introduction of the green economy in the world, the following priority areas of the economy will be implemented:

- rational models of consumption and production;
- greening of production and the market;
- sustainable green infrastructure;
- environmental taxation and budget reform;
- investment into natural capital;
- exploitation of environmental performance indicators.

18. The green economy process that has been formulated over the past two decades should ensure a balanced alignment of three development dimensions – economic, social and environmental.

19. Green economy is a process of sustainable development the main goal of which is to ensure economic development, social stability and environmental balance in the long term and ensure the efficient use of natural resources. Meanwhile green economy is an economic activity associated with production, distribution and consumption of goods and services, ensuring the well-being of people and preservation of natural capital in the long term.

§2. Opportunities for introducing a green economy in the Republic of Tajikistan

20. The territory of modern Tajikistan has many resources and opportunities for development of a green economy and consists of high mountains, unique nature, clean water and renewable sources. More than 64% of Central Asia's water resources are formed on the territory of Tajikistan, and the country's electricity is mainly generated from renewable energy sources.

21. Hydropower is the main source of energy for the population and the national economy, as electricity is produced mainly in hydropower plants and this sector plays a key role in the socio-economic development of Tajikistan. Tajikistan's annual hydropower potential is 527 billion kW/h, of which only 6% has been utilized.

22. The climate of Tajikistan with 280–330 solar days and a total solar radiation intensity of 2 000 kW/m² per year is very favorable for the use of solar energy as an alternative source of renewable energy, which is twice as much, then in major European countries widely used.

23. According to expert estimates, the solar energy potential of Tajikistan is about 25.16 billion kW/h per year, which provides 10–20% of the national economy's energy demand and 60–80% of the total needs of the population for at least 10 months per year throughout the country.

24. Tajikistan may become the fourth largest producer of energy from renewable sources in the world using its potential to produce electricity from renewable sources. Tajikistan also has the potential to develop organic agriculture, electric transport and infrastructure, as well as green trade considering needs of world markets.

25. Three potential directions for the formation of a green economy can be distinguished in this process in the Republic of Tajikistan:

- economic direction, to promote an efficient and low-carbon economy, firstly requires the use of administrative measures to limit emissions into the atmosphere, and secondly, it consists of economic instruments that are based on green taxation, environmental fees and green subsidies. thirdly, it consists of voluntary measures requiring the creation of an appropriate database and a public-private partnership management system;
- social direction of green economy will be formed by encouraging green investments in technology, eco-tourism, education and science, ensuring income and employment growth, reducing carbon emissions and environmental pollution, increasing energy efficiency and resource efficiency;

– environmental direction of the green economy calls for efficient use of non-renewable energy sources as their intensive use has a negative impact on the climate, and it also leads to depletion of natural resources for future generations. Therefore, this direction of the green economy or otherwise low-carbon economy is based on the principles of reliable energy supply, which rest on energy conservation, its efficiency and the transition to renewable energy sources.

26. These directions have the following meaning:

– economic direction: the goals are to improve the quality of economic development (not a quantitative indicator of GDP), the development of technologies (including green ones) and innovations, the environmentally sustainable development of the economy, creation of new jobs and growth of green investments;

– social direction: aimed at improving well-being, providing access to basic goods and services (food and non-food products) and services (transport, construction, housing and communal services) that affect longevity;

– environmental aspect: related to preservation of natural capital, improving the quality of environmental services, reducing carbon (CO₂) emissions, ensuring efficient use of energy and increasing environmental culture.

27. Unity of these three areas of green economy can not only ensure sustainable development of the Republic of Tajikistan, but also contribute to a certain extent to the restoration, maintenance and enhancement of the country's natural capital, GDP growth, living standards and adaptation to climate change.

3. STRATEGY FORECAST, GOALS, OBJECTIVES AND TARGET INDICATORS

§1. Long-term forecast for green economy development

28. With introduction of the green economy Tajikistan can become a world leader in the use of renewable energy sources, as well as a major exporter of electricity in the region, a producer of electricity from other renewable energy sources (e.g., solar, wind, and etc.), become an exporter of environmentally sound (organic) agricultural products, as well as one of the countries with the lowest level of greenhouse gas (carbon) emissions and developed eco-tourism.

29. Implementation of the green economy principles will affect development of the following relationships:

– strengthening the ties of the Republic of Tajikistan with other countries on implementation of the green economy;

– enhancing export system, attracting financial resources, investments, including the green investments;

– improvement of production structure, distribution and consumption and emphasis on human development.

30. The Green economy development in the long term will be ensured through the following three main processes:

– efficient and economic exploitation of natural capital;

– deployment of modern and innovative technologies;

– production and export of products that meet advanced world standards.

31. The baseline forecast for transition to a green economy includes aspects of economic, social and environmental benefits, as well as the principle of equitable distribution of resources between generations, reflecting sustainable development while maintaining social stability and long-term environmental balance by improving the living standards of the population of Tajikistan. The principle of green economy enables to change the conditions of human life from generation to generation and make them more favorable, better and safer.

§2. Strategy Goal

32. The strategic goal of developing a green economy in the Republic of Tajikistan is to ensure economic development through the efficient and rational use of natural resources, improve living standards and social stability of the population, as well as to ensure environmental balance in the long term.

33. The development of a green economy is linked to country's strategic goals, which include ensuring energy security and efficient use of electricity, exiting from communication deadlock and turning country into a transit country. ensuring food security and people's access to good quality nutrition, and expanding productive employment.

34. Priority in this process will be diversification and competitiveness of the national economy, effective functioning of the real sectors of economy, improving the living standards of population, developing human potential, institutional strengthening and, on this basis, ensuring sustainable and high-quality development of the national economy.

35. To achieve sustainable development in the implementation of the green economy, Republic of Tajikistan focuses on the following areas:

- compliance with international norms and documents that regulate building the green economy;
- strengthening and reinforcing the process of institutional adaptation to the requirements of green economy;
- stimulating innovation in efficiency and conservation;
- strengthening international cooperation in the field of attraction of financial resources and transfer of modern technologies to ensure green economy;
- raising living standards by expanding the middle class;
- strengthening equal rights in access to environmental services;
- adoption of sustainable consumption and production patterns;
- linking economic development and environmental sustainability;
- ensuring adaptation to climate change in combination with the green economy;
- biodiversity conservation;
- ensuring efficient use and growth of natural capital.

36. Taking into consideration the implementation of green economy strategic objectives, the expected outcomes are as follows:

- the country's economic development and national infrastructure will be environmentally sustainable and adapted to climate change;
- conservation of biodiversity and enhancement of natural capital;
- innovative and energy-saving technologies will be widely used;
- production of environmentally sound (organic) products conforming to standards will be delivered everywhere;
- improve environmental culture and quality of environmental services;
- increase the production and sale of electricity from renewable sources;
- the rating of the country in implementation of the principle of green economy and investment inflow will increase;
- Tajikistan will join the group of 20 countries with improved inclusive growth index green.

§3. Main Objectives

37. To achieve the strategic goals of the country and green economy development goals, the Strategy envisages the implementation of the following key tasks:

- identification of further development of hydropower and infrastructure for generation of electricity from other renewable energy sources;
- ensuring ways to promote energy conservation and efficiency measures;
- promotion of the green economy in the process of industrialization of the country;

- analysis of the introduction of the principles of green economy in agriculture, including the production of environmentally sound (organic) products;
- development of proposals for the development of electric transport and related infrastructure;
- strengthening the implementation of green building;
- presentation of ways to improve the system of housing and communal services and waste management;
- develop presentation of methods for protecting and sustainably using natural capital and reducing greenhouse gas (carbon) emissions;
- study of international experience in ensuring the country's participation in the global green investment market;
- development of proposals on improvement of legislation for wide use of green economy based on international principles;
- stimulating the development of ecotourism;
- improving environmental education;
- expansion of green employment;
- defining the main stages of implementation of the Strategy.

§4. Target indicators

38. Achievement of goals and objectives of the Green Economy Development Strategy in the Republic of Tajikistan for 2023–2037 will be evaluated via qualitative indicators, which can be divided into the following two levels.

1) First level indicators – national:

- improvement of legislation in the field of green economy;
- reduction of greenhouse gas emissions in the country;
- level of development of renewable energy sources in the country;
- volume of processing of mineral raw materials in the total volume of mining of minerals;
- level of development of the country's natural capital;
- share of environmentally sound (organic) products that meet international standards in agriculture;
- ensuring energy efficiency and economy in accordance with current standards;
- share of energy-saving technologies in the country's industry;
- area of agricultural land using the principles of green economy in agriculture;
- share of electric transport in the total volume of transport in the country;
- number of facilities built in compliance with the green principles in the construction industry;
- coverage of the perfect level of the system of housing and communal services and waste management;
- share of investments on the principle of green economy in the total volume of investments;
- share of eco-tourism in the industry;
- number of green jobs per year.

2) Indicators of the second level – the «Green Economy Progress Index» (GEP Index) according to UNEP:

- share of exports of environmental goods in total exports;
- share of granted patents in the field of environmental technologies in the total number of patents;
- share of energy generated from renewable sources in the total volume of energy production;
- share of production and provision of renewable energy in GDP;
- ratio of incomes of 10 percent of the population with the highest income to 40 percent of the incomes of the low-income population;

- average access to three services: to sources of fresh water, electricity and sanitation in relation to the entire population;
- concentration of air pollution particles per cubic meter;
- consumption of raw materials (tons per person) using biotic materials (climate, soil, relief) and abiotic (inanimate nature);
- share of protected areas in the total area of land and marine protected areas in territorial waters;
- index of gender inequality in the following areas: reproductive health, empowerment and labor market;
- proportion of the population receiving an old-age pension, broken down by payment and gender;
- education enrollment of persons over 25 years of age in the distribution by levels of education;
- average life expectancy of the population.

4. KEY DIRECTIONS FOR THE GREEN ECONOMY PROGRESS IN THE REPUBLIC OF TAJIKISTAN

§1. Efficient use of green energy and energy efficiency

39. In 2021, 96 percent of Tajikistan's electricity was generated from renewable energy sources, mainly using hydropower, and the country is recognized as one of the leading countries implementing the principles of green Energy and the sixth leading country for green energy.

40. Tajikistan has more than 13,000 glaciers and 1,000 rivers, which provide about 60 percent of the water in Central Asia.

41. As of 1 January 2022, the country's generating capacity is more than 6,124 MW. In general, 308 hydropower stations operate in Tajikistan, including 12 medium and large hydropower stations, 12 small and medium hydropower stations on the balance of OJSC «Pamir Energy» and 284 small hydropower stations and 1 solar power plant connected to the power system of OJSC «Pamir Energy».

42. Electricity production in the country in 2021 amounted to 20623.8 million kW/h, including 15919.4 million kW/h in OJHC «Barqi Tojik» (without small HPPs), JSC «Sangtuda-1» 2221.3 mln. kW/h, OJSC Rogun HPP 1482.9 mln. kW/h, OJSC Sangtudinskaya HPP-2 784.7 mln. kW/h, OJSC Pamir-Energy 198.8 mln. kW/h and in small HPPs 16.7 million kWh.

43. The work on the use of alternative renewable energy sources in the country has been started, and in 2021, the solar power plants of Pamir Energy JSC (Murgab district) produced 0.6 million kW/h of electricity, which now accounts for 0.003 percent of the total electricity generation.

44. Renewable energy sources include the energy of rivers, natural and artificial reservoirs, solar energy, wind energy, hot groundwater energy, biomass in the form of industrial, agricultural, forestry, municipal and household waste.

45. In terms of specific indicators of hydropower capacity per square kilometer and per capita, Tajikistan ranks first and second in the world, respectively. In this context, clean energy production is in line with the green economy process in the country.

46. The basis of Tajikistan's energy sector is hydropower, which is considered an important factor in the sustainable development of the country. In this regard, in the context of the development of a green economy in Tajikistan, hydropower is presented as the basis for achieving energy independence and as a means of ensuring environmental sustainability.

47. The construction of the HPP will use water storage technology, which, along with electricity generation, will contribute to the conservation of water, the environment and flora and fauna, which will reflect the green economy process. This is in the interests of not only Tajikistan, but also the Central Asian region.

48. According to estimates, the additional resources and potential of renewable energy sources (hydropower resources of small rivers, solar, wind and geothermal (excluding large

hydroelectric power plants) in terms of technical and economic feasibility is more than 35,700 MW (with the possibility of producing 110 billion kWh of electricity per year), in including the capacity of small rivers for the construction of small hydropower plants 32.5 thousand MW, the potential for solar energy 500 MW, the potential for wind energy for the construction of power plants 1900 MW and the potential for biomass energy for the construction of power plants 800 MW.

49. With the implementation of major projects for the construction and reconstruction of the country's energy facilities, including the construction of the Rogun HPP and the reconstruction of the HPPs «Norak», «Sarband» and «Kairakkum», over the next 7 years, the country's energy potential will increase by 4,000 MW and reach 10,000 MW.

50. Other renewable energy sources will be widely used, including solar and wind, and in the next 5 years 3 projects with a total capacity of 260 MW will be implemented, and by 2030 this capacity will reach 800 MW.

51. In the process of developing a green economy, it is important to improve the efficiency and economy of energy use. In 2021, considering the volume of electricity received, the fulfillment of obligations for the supply, export and import, the loss of electricity in the country amounted to 4878.3 million kW. hours or 23.3 percent.

52. Sector challenges:

- insufficient funding for the development of the country's energy sector;
- insufficient attraction of foreign direct investment for the development of a wide range of alternative energy sources;
- accounts receivable and accounts payable of OJSC «Barqi Tojik»;
- lack of enterprises to produce the necessary equipment for power plants and enterprises for the production of electricity from alternative energy sources;
- lack of highly qualified specialists with international experience in this field;
- obsolescence of equipment for the production, transmission and distribution of electricity;
- insufficient reflection in the legislation of relations on the widespread use of modern energy-saving equipment and the definition of energy saving standards;
- high level of electricity losses;
- insufficient level of corporate governance in energy companies;
- a small proportion of the use of modern digital energy metering technologies.

53. Main sector goals:

- strengthening the process of development of production and use of green energy in Tajikistan;
- full access of the social and economic sectors of the country to cheap, reliable and modern energy resources (SDG 7.1);
- increasing the share of alternative renewable energy sources in the country's energy sector (SDG 7.2);
- improving the efficiency of the country's energy infrastructure through the introduction of environmentally sound technologies (SDG 7.3);
- export of environmentally sound electricity to the markets of Central, South Asia and other countries;
- ensuring energy saving and energy efficiency.

54. Main sector objectives:

- implementation of institutional reforms in the field of electricity production from renewable energy sources;
- development and implementation of technical norms and rules in order to ensure energy saving and energy efficiency;
- increasing the efficiency of using alternative energy sources;
- attracting investments in hydropower and other areas of green energy production;
- reducing the negative impact of energy facilities on the environment;
- implementation of investment projects in the field of using alternative renewable energy sources, including solar, wind, hot underground sources and bioenergy;

- strengthening the process of commissioning small and medium HPPs;
- increase in electricity generation from renewable energy sources;
- efficient and economical use of energy and reduction of its losses;
- use of energy efficiency and energy saving standards in the construction and reconstruction of buildings;
- implementation of energy saving programs in the service sector in the public sector of the economy and the real sector;
- reconstruction of the country's hydroelectric power plants with the installation of modern equipment to increase energy efficiency and energy saving.

55. Main sector activities:

- improvement of legislation and development of regulatory legal acts in the field of efficient use of green energy and energy conservation;
- construction of hydroelectric power plants of various capacities;
- production of electricity from other renewable energy sources (solar, wind and bioenergy) in mountainous and favorable areas;
- introduction of industrial production of solar batteries and panels at manufacturing enterprises using domestic raw materials (silicon raw materials);
- expanding the installation of solar panels at social and economic facilities, including in buildings and streetlamps of buildings and structures;
- introduction of the use of bioenergy in the economic and social spheres;
- encouragement of widespread use by the population of modern energy-saving and environmentally sound equipment;
- gradual transition to the use of energy-saving technologies in the socio-economic sphere of the country by improving legislation;
- in order to assess the compliance of existing norms and standards in the field of energy saving and the validity of the measures taken, conduct a mandatory examination of project proposals for energy efficiency and energy saving of project applications;
- development and improvement of unified energy efficiency standards and certification of electrical equipment;
- rational burden distribution in the country's energy system and continuous improvement of the efficiency of power generation facilities;
- introduction of modern systems and technologies to reduce commercial and technological losses of electricity, including a billing system;
- development and implementation of pilot projects for the construction of administrative, residential and industrial energy-saving facilities in the cities of Dushanbe and Khujand;
- introduction of a multidisciplinary training system in the field of energy saving.

56. Expected outcomes in this area:

- legislation in the field of energy will be aligned with the principles of green economy, as well as relevant by-laws, norms, standards and programs will be adopted;
- electricity production capacity of the country from renewable energy sources (solar, wind and bioenergy) will increase by 10 percent by the end of Strategy's implementation;
- electricity generation from renewable energy sources will double;
- Tajikistan will become a major exporter of electricity in the region (up to 10 billion kWh per year);
- in the next seven years, the energy potential of the country will be increased to 10,000 MW;
- attracting foreign direct investment to ensure energy efficiency and energy saving will increase;
- state standards in the field of energy will be adopted and the total losses of electricity will be reduced by 10 percent;
- solar energy generation capacity will be increased to 800 MW.

§2. Introduction of green economy into industrialization of the country

57. The address of the President of Republic of Tajikistan, the Leader of the Nation, distinguished Emomali Rahmon «On the main directions of domestic and foreign policy of the country», the accelerated industrialization of the country proclaimed the fourth national and strategic goal of the country in 2018 to ensure the transition of the country's economy from an agro-industrial model to an industrial-agrarian while taking into account the importance of industry in solving socio-economic issues, fulfilling the country's obligations to achieve the Sustainable Development Goals (SDG 9). To achieve this goal, the Industrial Development Strategy of the Republic of Tajikistan for the period up to 2030, and the Program for the Accelerated Industrialization of the Republic of Tajikistan for 2020–2025 were adopted. In this regard, in the next address of the President of the Republic of Tajikistan dated December 26, 2021, 2022–2026 were declared the «Years of Industrial Development».

58. At the same time, the production of industrial products in 2021 reached 38,826.1 million somoni, where in the structure of industry the share of manufacturing is 57.5 percent, mining – 21.6 percent, electricity, gas, steam and air purification – 20.4 percent, water supply, cleaning, recycling and access to recycling – 0.5 percent.

59. The main goal of the accelerated industrialization of the country is the formation of a competitive national industry and, on this basis, raising the quality level of the entire national economy and ensuring an increase in the well-being of the people.

60. As part of the goal of accelerated industrialization of the country, it is expected that by 2030 the share of industry in GDP will reach 30 percent, and along with achieving this indicator, the introduction of a green economy in industry is important.

61. In 2021, the number of industrial enterprises reached 2386 units, including 291 mining enterprises, 1931 manufacturing enterprises, 72 enterprises in the field of electricity, gas, steam supply and air purification, 92 enterprises operate in the field of water supply, purification, waste processing and access to recycling.

62. Over the next five years (until 2026), it is planned to create more than 870 industrial enterprises (an average of 175 enterprises per year) and increase industrial production to 95 billion somoni.

63. At the same time, the waste of chemical enterprises, which amount to 35 thousand tons of solid waste per year, has a negative impact on the environment. In this regard, in the process of developing a green economy, the processing of solid household and industrial waste is considered a priority.

64. Industry sector challenges:

- insufficient use of modern energy-saving and waste-free technologies in the Republic of Tajikistan;
- problems of storage and processing of solid domestic and industrial waste;
- insufficiency of environmental standards in relation to the activities of mining and processing industries;
- relatively low level of economic management at industrial enterprises;
- use of obsolete and energy-intensive equipment at some industrial enterprises;
- technical and technological backwardness and a high level of material and moral obsolescence of industrial equipment at enterprises built before the independence of the country;
- insufficient industrial processing of environmentally sound agricultural products;
- insufficient level of competitiveness and diversification of industrial products;
- lack of highly qualified specialists, such as senior and middle managers with knowledge in the field of green economy;
- insufficient level of intra-regional cooperation and development of cluster ties associated with non-waste production.

65. Sector goals:

- strengthening the institutional framework for the development of a green economy in industry;

- development of industry by providing productive employment and increasing the share of industry in GDP, considering principles of the green economy (SDG 9.2);
- modernization of the production infrastructure by increasing the efficiency of production facilities with the introduction of more modern technologies and the fulfillment of environmental requirements (SDG 9.4);
- strengthening the conduct of scientific research in the field of industry and ensuring the technological and innovative development of production capacities (SDG 9.5);
- increasing the value added of industrial products through the development of cluster relations in non-waste production.

66. Sector objectives:

- improvement of legislation and development of national standards in accordance with the requirements of the green economy in industry;
- increasing production volumes and meeting the needs of the domestic market with environmentally sound products;
- increasing the efficiency of production facilities, considering the widespread introduction of modern innovative technologies that meet environmental requirements;
- increasing the competitiveness and diversification of industry, considering the widespread introduction of green economy principles into production;
- increasing production volumes and meeting the needs of the domestic market with environmentally sound finished products;
- increasing the value added of industrial products through the development of waste-free production clusters;
- promoting the development of exports and the national system of selective import substitution using the principles of the green economy;
- extensive processing of agricultural products and production of final organic products.

67. Main industry measures:

- improvement of the regulatory legal framework for the development of the country's industry based on introduction of the green economy;
- creation of industrial and agricultural clusters using non-waste technologies in the regions of the country;
- transition of production capacities and existing industrial infrastructure to the principles of green economy through the introduction of modern standards;
- priority of investment projects for the creation of non-waste industrial enterprises;
- improvement of tax policy in order to stimulate the investment activity of the private sector based on the principles of green economy and limiting waste emissions;
- development and adoption of a set of measures to improve the efficiency of scientific research and innovation through the creation of technology parks, business incubators and IT parks;
- introduction of technological modernization and technical equipment of industrial enterprises, transfer of production processes to energy-saving technologies;
- development of a mechanism to stimulate investors in the field of processing agricultural products, which will allow the introduction of international quality standards, including Global GAP - recognized international agricultural standards;
- launch of domestic production of packaging products that meet the requirements of the green economy;
- reducing the cost of production in industries due to the widespread introduction of green technologies;
- introduction of green standards for mining enterprises to create a favorable ecosystem around the enterprise;
- creation of collection points for renewable material resources and development of the infrastructure for their processing and sale (collection of municipal solid waste for their further processing);
- creation of enterprises and workshops for waste processing in all cities and regions;

- establish industrial production of solar panels and equipment at manufacturing enterprises using domestic raw materials and thereby reduce the cost of generating electricity from this source.
  - creation of enterprises in the field of production and installation of electric transport (electric vehicles, electric mopeds, trolleybuses and electric locomotives);
  - creation of modern treatment facilities in several pilot villages of the country;
  - creation of enterprises to produce machines and technologies for the prevention and storage of industrial waste;
  - creation of enterprises to produce energy-saving products and the processing of their waste;
  - attraction of investments and creation of enterprises to produce mineral fertilizers that meet the requirements of the green economy in the country.
68. Expected outcomes in this area are:
- norms of legislation in the field of industry will be aligned with the principles of the green economy, and relevant by-laws, norms and standards will be adopted;
  - competitiveness and diversification of environmentally sound industrial products will be ensured.
  - the volume of production of final industrial products with high added value will increase and the share of non-waste manufacturing industry in the industry will increase to 80 percent;
  - in the regions of the country, industrial and agricultural clusters will be created on the principles of a green economy and waste-free technologies;
  - production of industrial products using energy-saving technologies and energy efficiency;
  - investments will be made in production enterprises operating on the principle of green economy;
  - work on the introduction of innovations will be strengthened;
  - enterprises and workshops for waste processing and collection points for solid household waste for their further processing will be created;
  - enterprises will be created in the field of production and installation of electric vehicles and industrial production of panels, and solar technology;
  - import substitution will be ensured in the direction of the production of packaging products.
  - the volume of exports of processed organic products will increase.

§3. Introduction of the green principles in agriculture

69. Agriculture is one of the main sectors of employment in the Republic of Tajikistan, and in 2021, the gross agricultural output amounted to 39.7 billion somoni, including crop production - 28.7 billion somoni and livestock – 11.0 billion somoni. The share of crop and livestock production in gross agricultural output was 72.3 percent and 27.7 percent, respectively, and the share of agriculture in GDP was 23 percent.

70. The country has 4730.1 thousand hectares of agricultural land, of which 618.7 thousand hectares are irrigated, including 673.3 thousand hectares of arable land (of which 471.6 thousand hectares are irrigated lands), 161.3 thousand hectares of perennial plantations (of which 123.8 thousand hectares are irrigated lands), 21.3 thousand hectares are abandoned (of which 18.2 thousand hectares are irrigated), 18.8 thousand hectares of hayfields (of which 1 is irrigated, 4 thousand ha) and 3,855.4 thousand ha of pastures (of which 3.7 thousand ha are irrigated).

71. In all forms of the country's economy in 2021, the sowing of grain crops amounted to 861.7 thousand hectares, of which 394.5 thousand hectares are cereals, including wheat 274.8 thousand hectares, industrial crops 202 thousand hectares, including cotton 173.8 thousand ha, potatoes 57.2 thousand ha, vegetables 71.2 thousand ha, gourds 22.6 thousand ha and fodder crops 113.9 thousand ha. During this period, the area of orchards amounted to 161 thousand hectares, and vineyards 39.4 thousand hectares.

72. 1586.3 thousand tons of grain were produced, including wheat 876.2 thousand tons, cotton 392 thousand tons, potatoes 1041.3 thousand tons, vegetables 2597.6 thousand tons, including onions 727.4 thousand tons, gourds 818.8 thousand tons, fruits 444.5 thousand tons and grapes 267.5 thousand tons. Grain yield increased to 30.7 c/ha, including 29.2 c/ha of wheat, 22.6 c/ha of cotton, 181.4 c/ha of potatoes, 280.5 c/ha of vegetables, and 284.5 melons. centner/ha, fruit 40.3 centner/ha and grapes 77.6 centner/ha.

73. As of January 1, 2022, the number of cattle in all forms of farms of the republic is 2467.6 thousand, including 1290.5 thousand cows, 26.1 thousand yaks, 6052.4 thousand sheep and goats, horses 83.8 thousand, bees 257.2 thousand families and 11,117.7 thousand birds. In 2021, beef and small cattle (in live weight) 283.6 thousand tons, poultry meat (in live weight) 44.1 thousand tons, milk 1042.6 thousand tons, eggs 1053.5 million pieces, wool 8,151.8 tons, cocoons 451.1 tons, honey 4,390.2 tons and fish 4,389.4 tons.

74. As of January 1, 2022, 36.2 thousand hectares of land were registered with an unsatisfactory reclamation condition (bogging, salinization), 5013 hectares of land were taken out of agricultural circulation, which negatively affects the level of food security.

75. As of January 1, 2022, the need of the agricultural sector for mineral fertilizers is 570,292 tons, which is provided by imported fertilizers (197.6 thousand tons in 2021).

76. The implementation of green economy principles in agriculture will help attract investment, introduce modern technologies in irrigation, rational use and management of land resources, prevent the deterioration of land reclamation and increase agricultural production, profitability and productivity.

77. In the districts of Kushoniyon, Jaloliddini Balkhi, Dusti, Jaihun, Yavan and Dangara of Khatlon region in 2021, modern drip irrigation was introduced by CJSC «Juntai Khatlon Sin Silu», LLC «Vodii Zarin» and CJSC «Juntai Dangara Textile Sin Silu», which complies with the green economy process.

78. As of January 1, 2022, there are 161 thousand hectares of orchards and vineyards in the country, of which only 845 hectares are intensive orchards using the drip irrigation method.

79. 85 percent of the water used in the Republic of Tajikistan is used for irrigation of agricultural land.

80. The production of environmentally sound (organic) agricultural products in the country is regulated by the Law of the Republic of Tajikistan «On Chemical Substances and Plant Protection», the provisions of the Stockholm Convention on the Limitation of the Use of 12 Chemicals and 11 Technical Regulations.

81. In 2021, 14 livestock farms and 22 poultry farms were established in the country using modern methods based on the principles of the green economy.

82. Sector challenges are:

- restriction of access to credit resources, energy-saving technologies and sales markets, including domestic consumer markets;
- relatively low crop yields;
- insufficient supply of fertilizers that meet the standards of the green economy;
- insufficient development of modern infrastructure in accordance with the principles of green economy in agriculture and irrigation
- insufficient information on the organization of modern agricultural production using cultivation techniques;
- non-compliance of the chain of production and export of organic agricultural products with modern standards;
- inconsistency of the reclamation state of part of the agricultural land with the modern requirements of agricultural production;
- deterioration of hydraulic structures and water supply facilities;
- failure to resolve issues of debt for irrigation services and electricity supply services at pumping stations;
- lack of mineral fertilizers and elite seeds of high reproduction;

– insufficient use of green economy principles in livestock and poultry farms and the lack of provision of veterinary diagnostic centers with laboratory equipment and tools.

83. Key sector goals:

– ensuring fair access to land, agricultural resources, markets, increasing value added and green employment in agriculture (SDG 2.3);

– ensuring sustainable agricultural production by increasing crop yields and livestock productivity, considering the protection of ecosystems, improving land conditions and adapting to climate change (SDG 2.4);

– inclusion of the country into the group of states with a stable level of food security.

– the development of organic agriculture and the growth of exports of environmentally sound products from the country.

84. Main sector objectives:

– strengthening the institutional framework for the development of a green economy in agriculture;

– ensuring efficient and rational use of agricultural land;

– creation of green jobs in rural areas;

– increasing the level of self-sufficiency in fertilizers that meet the standards of the green economy;

– improvement of the register of banned chemicals used in agriculture;

– development and adoption of national standards for organic agriculture;

– transition to the use of environmentally sound equipment and technologies in the field of crop production and animal husbandry;

– digitalization and the use of artificial intelligence in agriculture and irrigation;

– strengthening the sustainable development of organic agricultural production to ensure the food security of the country;

– ensuring the quality and safety of agricultural products;

– ensuring physical and economic access based on the growth of domestic agricultural production and reducing the level of dependence on imports;

– formation of an effective system for managing agricultural resources, including land and the culture of its use;

– transition to the production and use of natural fertilizers;

– improving the culture of land use and the production of organic agricultural products;

– ensuring efficient and balanced use of biotic (climate, soil, relief) and abiotic (non-living) materials;

– production of feed for livestock, poultry and fish from biotic raw materials;

– production of organic containers for the transportation of agricultural crops;

– expansion of the area of intensive orchards and vineyards with drip irrigation;

– diversifying agricultural production based on innovative technologies and strengthening the sustainability of the value chain;

– introduction of the principles of a green economy in livestock farms and provision of veterinary diagnostic centers with laboratory equipment and tools;

– development of organic poultry farming;

– universal implementation of gender issues in the field of organic agriculture.

85. Main sector measures:

– improvement of the regulatory legal framework for the development of crop production, animal husbandry and fisheries, considering the introduction of the principles of the green economy;

– increase in the volume of production and processing of environmentally sound (organic) agricultural products;

– increase in exports of organic agricultural products with entry into the general system of tariff preferences of the European Union (GSP +) and Great Britain (UK GSP);

– increase the area of greenhouses with the use of modern technologies, intensive orchards and vineyards and increasing the yield of agricultural products;

- introduction of green technologies and green infrastructure in agro-industrial production with the introduction of standards in this area;
- introduction of modern technologies for plant and animal breeding, conservation of soil fertility, protection of the environment and water resources;
- widespread introduction of drip irrigation using modern technologies in all regions of the country;
- introduction of production of equipment for drip irrigation in Tajikistan;
- increase the production of poultry, fish, increase the number of purebred livestock and increase the productivity of animal husbandry;
- increase in the area of intensive orchards from 845 ha to 1000 ha;
- organization of seminars on the wide introduction of innovative technologies and modern methods of activity in agriculture;
- organization of fish farming in rivers, natural lakes and beekeeping in the mountains, forests and household plots;
- attraction of domestic and foreign capital for the implementation of green investment projects in agriculture;
- development and implementation of labeling standards for organic products in the field of trade;
- strengthening the mechanism for providing subsidies to agricultural producers in order to increase the efficiency of land use;
- creation of refrigerated warehouses, transport and logistics centers and introduction of the green trade principles by increasing the export of organic products;
- creation of green agricultural clusters in the regions of the country;
- Restoration of the activities of OJSC «Azot» in the city of Levakant, Khatlon region, in order to reduce the country's dependence on imported products;
- implementation of digitalization, the use of artificial intelligence and the widespread implementation of gender issues in the field of organic agriculture.

86. Expected outcomes in this area:

- regulatory legal acts in the field of crop production, animal husbandry and fisheries will be improved considering the introduction of the principles of the green economy;
- by the end of the implementation of the Strategy, the share of production and processing of environmentally sound (organic) agricultural products in the total volume of agricultural production will be increased to 100 percent;
- agro-industrial clusters with efficient use of energy will be expanded, the volume of production of organic products with high added value will increase.
- the use of green technologies and green infrastructure in agro-industrial production will be expanded, as well as the volume of exports of environmentally sound (organic) agricultural products with modern organic packaging will increase;
- domestic and foreign investments will be attracted to implement green investment projects in the agro-industrial complex;
- digitalization, the use of artificial intelligence and gender issues in agriculture will be introduced;
- 5,000 hectares of new land will be put into agricultural use with the introduction of modern irrigation technologies;
- drip irrigation is used in 30 percent of rural households.

§4. Development of green transport and related infrastructure

87. As of January 1, 2022, a total of 14308.5 km of roads are used in Tajikistan, of which 3,340.5 km are international, 2109.9 km are national, and 8858.1 km are local. At the same time, there are 2246 bridges in the country, of which 506 are international, 321 national and 1,419 local.

88. To get out of the communication impasse and turn into a transit country in 2021, 943.55 km of roads were reconstructed (including 270.05 km with asphalt and 673.5 km with

gravel), 144 bridges with a length of 4,323.8 meters and 161 drains with a length of 1399 meters. As a result, the volume of cargo transportation by all modes of transport amounted to 82.0 million tons, including 76.3 million tons of cargo by road and 5.7 million tons of cargo by rail.

89. The reconstruction of the highway in Dushanbe in 2020 was carried out as part of the project «Improvement of the regional highway Dushanbe–Tursunzade road section from the intersection of Sino Avenue with Ismoili Somoni Avenue to the western gate of Dushanbe city» with the construction of three-level cross roads, the construction of a road with a bridge on two levels on both sides of Nusratullo Makhsum Avenue by crossing Sino Avenue, 5 underground passages with a total length of 236 meters.

90. In accordance with the Customs Code of the Republic of Tajikistan, the import of electric vehicles, i.e., electric vehicles, electric buses and trolleybuses, is exempt from customs duties. In order to implement the «green» economy process in the field of transport, the creation of infrastructure and other necessary conditions for the use of electric vehicles in the country will be gradually introduced.

91. The transport sector plays an important role in the country's economy as a key element of the service infrastructure, but the main source of air pollution in cities is transport emissions.

92. Greenhouse gas emissions that could affect the climate in Tajikistan are less than 1 ton of carbon dioxide (CO₂) per capita, which is low. However, in order to implement the green economy process in the field of transport, the infrastructure and other necessary conditions for the use of electric vehicles in the country will be gradually provided.

93. Promoting public electric transport, other modes of safe transport and bicycles as alternative and environmentally sound means of urban and short distance transportation, including using hybrid vehicles and electric vehicles.

94. Sector challenges:

- depreciation of public, private and official vehicles, as well as excessive emissions of greenhouse gases from their side;
- insufficient transition to electric vehicles, including in public transport in cities and regions;
- non-compliance of transport infrastructure, including electric transport, with modern requirements in the country;
- improper handling of used cars and vehicles;
- non-proliferation of the process of using alternative and environmentally sound transport, including the lack of electrification of railways;
- lack of high-rise flyovers and sidewalks;
- lack of enterprises to produce hybrid or electric vehicles (electric vehicles, electric trains)

95. Main sector goals:

- development of high-quality and sustainable infrastructure that meets green economy principles (SDG 9.1);
- ensuring access to safe and environmentally sustainable transport systems (SDG 11.2);
- a wide transition to electric transport and the creation of the necessary infrastructure in this area;
- development of overpass transport infrastructure for the protection and conservation of biodiversity.

96. Main sector objectives:

- strengthening the institutional framework for the development of a green economy in the field of transport;
- development of transport infrastructure, considering the process of green economy;
- construction of flyovers to protect and preserve flora and fauna along the roads;
- introduction and use of public electric transport in all cities of the country;
- increase in imports and production (assembly) of electric transport, including electric vehicles, electric buses, trolleybuses, etc;
- creation of infrastructure and other necessary conditions for the operation of electric vehicles;

– strengthening control over the reduction of greenhouse gas emissions in the transport sector.

97. Main sector measures:

– improvement of the regulatory legal framework for the development of the industry, considering the introduction of the green economy;

– comprehensive digitalization of passenger electric vehicles for public use;

– creation of enterprises in the field of production and installation of electric vehicles and spare parts for them;

– creation of service points for power supply and repair of electric vehicles;

– ensuring the necessary quality control of the fuel used in road transport;

– reconstruction of the existing networks of streets in Dushanbe and other cities and intersections, allocation of sites for public transport parking and construction of 2–3 level intersections;

– construction of crossings for animals above or below roads of international and republican significance;

– gradual transition to electric transport in the field of public transport;

– creation of an enterprise for the processing (utilization) of old machines and materials for transport;

– promoting the use of bicycles as an alternative mode of transport and creating the necessary infrastructure to spread the use of this mode of transport in cities and regions;

– landscaping of roadsides of international, republican and local importance;

– improving the standards for the use of roads in terms of their compliance with the principles of the green economy.

– the use of materials from natural stone in the construction of non-main roads and sidewalks in the cities of the country;

– construction of the necessary infrastructure for the high-rise metro and the operation of electric locomotives in the city of Dushanbe;

– electrification of the railways of Tajikistan with the attraction of foreign investments;

– construction of power supply points in cities and regions, and the production of charging equipment for vehicles;

– introduction of technical norms and rules for the operation of electric vehicles and improvement of standards in the field of pricing for their services, including for the sale of electricity;

– arrangement of large parking lots (5–10 ha) on international roads in accordance with green economy principles every 50–100 km;

– widespread use of electric mopeds in postal and delivery services;

– clarification of the terminology of electric vehicles and their types in the country's legislation;

– implementation of the transition of central and local government bodies to the use of service electric vehicles;

– wide promotion of a healthy lifestyle and the use of a bicycle as a means of transport.

98. Expected outcomes in this area:

– transport legislation will be aligned with green economy principles and the relevant by-laws, norms and standards will be adopted;

– electric transport services for vulnerable segments of the population will be available at reasonable prices;

– modern conditions are being created for the infrastructure of freight and passenger transportation, including transit infrastructure;

– recycling of transport waste will be introduced;

– greenhouse gas emissions will be reduced due to transport.

– the actual cost and tariffs for the transportation of goods and passengers by transport are at a stable level;

- a modern infrastructure will be formed that meets the international communication, transport, economic and logistics requirements of the country.
- the infrastructure for all types of transport of the republic will comply with international standards and the level of security and competitiveness in the transport complex will increase;
- roads are less harmful to the environment.

§5. Implementation of the green economy principles in architecture and construction

99. The architecture and construction are regulated by the Urban Development Code of the Republic of Tajikistan, the Law of the Republic of Tajikistan «On licensing certain types of activities», Decree of the Government of the Republic of Tajikistan dated January 3, 2014, No. 626 «On the procedure for developing a comprehensive urban planning project for certain parts of the Republic of Tajikistan» and other regulatory legal acts.

100. Construction and installation for 12.2 billion somoni value were executed, fixed assets worth more than 3.5 billion somoni were put into operation, 1.2 million square meters of housing and other facilities were put into operation in 2021 in the country.

101. While developing and implementing master plans for cities, towns and villages of the country, special attention is paid to the planning and construction of buildings and structures in accordance with the norms and rules of urban planning and construction, high architectural art, with the widespread use of national and modern architectural elements, modern technologies and high-quality building materials, but for the widespread introduction of these elements, it is necessary to strengthen the process of the green economy, in the field of architecture.

102. Leader of the Nation Mr. Emomali Rahmon, President of the Republic of Tajikistan in his address to Majlisi Oli of the Republic of Tajikistan «On the main directions of the domestic and foreign policy of the republic» in 2021, has noted that designing process should as priority envisage construction of schools, kindergartens, health resorts, parks, green areas and other social and communication infrastructure, as well as provide for the mandatory construction of high-rise residential buildings (at least 5 floors) in city and district centers.

103. Improvement of technical regulations related to energy saving when using electrical equipment of residential and public buildings, heating networks and thermal protection of buildings in accordance with modern standards (norms) will be ensured during the transition to the principles of a green economy in architecture and construction.

104. To increase the effectiveness of the implementation of green economy principles in architecture and construction, it is important to adopt regulatory legal acts to improve the mechanisms of state regulation and control related to the mandatory labeling of all buildings in terms of energy efficiency and compliance with the principles of the green economy.

105. A wide range of energy-efficient and energy-saving solar panel technologies on rooftops, small geothermal plants on the ground, or special window units with nanotechnology-based wood frames that protect the building from the elements and keep temperatures down. Buildings constructed in accordance with the principles of green building can create a comfortable atmosphere and climate without the use of traditional heating and cooling systems.

106. Sector challenges:

- incomplete regulations for energy efficiency and conservation in the construction of buildings;
- lack of production of energy-saving technologies, except for incandescent lamps in the Republic of Tajikistan and insufficient use of these technologies in the field of architecture and construction;
- insufficient system of efficient use of sewer networks in cities;
- lack of a program document and industry methodology for implementing the green economy principles in construction;
- insufficient incentives in the field of concessional lending and taxation in the field of design and construction;

- lack of a certification system for the implementation of green economy principles in the field of architecture and construction;
- lack of incentives for investors to implement green economy principles in the field of architecture and construction.

107. Main sector goals:

- ensuring the environmental sustainability of cities and settlements (SDG 11.3);
- ensuring favorable and inclusive living conditions in urban and rural areas of the country;
- efficient use of energy and heat sources;
- ensuring adequate access to safe and environmentally sound housing (SDG 11.1);
- organizing the construction of environmentally sound and durable buildings using domestic building materials (SDG 11.c).

108. Main sector objectives:

- strengthening the institutional framework for the implementation of green economy principles in the field of architecture and construction;
- adoption of standards for the construction of public, administrative, residential and other buildings, considering the introduction of the principles of energy saving, heating, water supply and sanitation and the formation of internal ecosystems;
- obligatory observance of the regulations for the creation of a single ecosystem in cities and urban-type settlements when developing a master plan;
- improving the culture of using electricity, heat, water and sewerage in cities and regions of the country;
- creation of favorable ventilation, acoustic, solar, temperature and other modern conditions and other parameters in buildings under construction;
- introduction of technologies to produce engineering equipment, heat-shielding materials, heating and air conditioning systems based on the requirements of green standards;
- reducing social and gender inequality in society in terms of access to architectural and construction services.

109. Main sector measures:

- development and implementation of standards for the application of green economy principles in the field of architecture and construction;
- revision of existing norms and adoption of new norms and standards for heat-insulating building materials, depending on the climate of Tajikistan;
- introduction of standards for the economical use of household appliances in the construction of buildings and structures;
- creation of a certification system for buildings and structures in accordance with the requirements of energy saving;
- installation of water meters in all residential buildings and social and economic facilities;
- introduction of mandatory requirements for the energy efficiency of buildings when accepting construction projects;
- construction of new buildings in compliance with modern standards (norms) of thermal insulation of buildings and the use of biothermal sources;
- creation of domestic enterprises to produce environmentally sound construction products that do not harm human health;
- widespread promotion of the use of small treatment facilities (septic tanks) for housing construction in rural areas;
- organization of methodological work on mandatory energy efficiency labeling of all buildings;
- implementation of street lighting in cities using solar energy equipment;
- introduction of a system for the formation of a modern infrastructure for water supply and electricity supply and lending before the allocation of land plots for housing construction;
- creation in one of the districts of the city of Dushanbe a separate town with a modern ecosystem in accordance with the principles of the green economy;

- implementation of a pilot project with a modern system of energy saving, sewerage and waste management in the regions of the country;
  - increase in the area of green parks in cities and villages of the country.
110. Expected outcomes in this area:
- the construction of buildings based on green economy principles will increase;
  - increasing the environmental sustainability of cities and settlements;
  - favorable and inclusive living conditions have been created in the cities and villages of the country;
  - exemplary settlements and villages will be formed in accordance with green economy principles in cities and regions of the country.
  - the efficient use of energy and heat sources at various facilities will be expanded;
  - green zones will expand in cities.

§6. Improvement of the housing and communal services and waste management system

111. Based on implementation of the Concept of reforming the housing and communal services in the Republic of Tajikistan and the Program for the development of housing and communal services, the State Unitary Enterprise "Housing and Communal Services" has begun to implement a policy of decentralization of the provision of services.

112. Housing and communal services are engaged in building and house repair, improving the infrastructure for electricity supply, water supply and sewerage, and upgrading the fleet of municipal equipment. In this process, the transition to a green economy requires the formation of such a process of sustainable management of production and consumption, based not only on energy saving mechanisms, but also on an effective system of housing and communal services and waste management.

113. State Investment Program for 2021–2025 to attract domestic and foreign investment includes 248 investment projects for a total of \$812.3 million, of which 54 projects worth \$63,9 million for municipal solid waste management to develop the system of housing and communal services and waste management

114. In this case, it is necessary to assess the accumulated industrial wastes and control their receipt and further use, the formation of specific waste generation standards, the implementation and financing of targeted waste management programs, as well as the neutralization of hazardous and toxic wastes.

115. The volume of household waste in cities ranges from 280 to 330 kg per capita, and as the well-being of the population increases, the volume of solid household waste also increases.

116. The general system of collection, processing and disposal of waste in the country is not developed at the proper level. There are some criteria and requirements, but the level of their implementation does not meet the requirements due to insufficient control. In this process, it is important to stimulate and finance from various sources innovative technologies for the disposal and reuse of waste to create added value.

117. 64% of the population of cities, districts and villages of the country has access to clean drinking water, of which 88.9% is the population of cities and district centers and 53.0% is the rural population. Considering the average annual population growth of the country, the demand for clean drinking water is growing by 2.2 percent, which requires the development of the industry on the principles of a green economy.

118. The provision of incentives as a system to facilitate the licensing of innovative activities in the housing and communal services and waste management system and the involvement of the private sector in R&D in the development and implementation of programs is important in this sector.

119. Sector challenges:

- organization of services to the population does not meet international standards, services for the removal of solid household waste to the population, except for cities, are practically not available in the regions;

- waste is practically not sorted, and their transportation and processing do not meet the standards;
- disposal of municipal solid waste to uncontrolled landfills and official landfills that do not meet sanitary requirements, without processing and separating valuable materials;
- lack of a unified system for the collection of solid household and industrial waste in most cities and regions;
- regarding the culture of waste disposal, a high level of waste from the population, enterprises, institutions, etc.;
- housing and communal services management system is not centralized and does not meet the requirements of a market economy;
- insufficient level of state stimulation and commercialization of the process of recycling and reuse of waste;
- discrepancy between the existing capacities of domestic and drinking water supply and sewerage to the growing needs of the construction of social and economic facilities.

120. Main sector goals:

- creation of a sustainable system of housing and communal services in urban and rural areas of the country with the reduction of household waste and their processing;
- a significant reduction in the amount of waste, with the adoption of measures to prevent, reduce, recycle and reuse (SDG - 12.5);
- wide introduction of the green economy process in the system of housing and communal services and waste management;
- introduction of a system of state incentives and commercialization of the process of processing and reuse of waste;
- widespread introduction of drinking and sewerage systems in cities and rural areas in accordance with modern requirements and principles of the green economy.

121. Main sector objectives:

- strengthening the institutional framework in the field of housing and communal services and waste management;
- development of mechanisms for effective management of the housing and communal services system that meet the requirements of a market economy;
- commercialization of the waste processing sector in the country;
- involvement of the private sector in the sphere of housing and communal services and waste management with the wide implementation of public-private partnership mechanisms in the industry;
- gradual restriction of the use of plastic bags in order to widely use environmentally sound bags;
- launch of domestic production of environmentally sound boxes, containers, packaging and packages;
- introduction of a single standard for the use of waste bins with sorting;
- provision for the modernization of drinking water supply and sewerage systems of cities and regions during the construction of social and economic facilities.

122. Main sector measures:

- improvement of regulatory legal acts, standards, regulations for the implementation of green economy principles in the field of housing and communal services and waste management;
- establishment of waste processing enterprises in cities and regions with modern technologies;
- establishment of housing and communal services in partnership with the public and private sectors and improving the efficiency of their management;
- adoption of a relevant legal act on the prohibition of the use of plastic bags in retail trade in order to widely use environmentally sound bags;
- encouraging the creation of enterprises for the processing of plastic and rubber materials for their secondary use in the socio-economic sphere;
- garbage removal from all cities and regions in accordance with environmental standards;

- introduction of a system for installing garbage cans in all cities of the country with sorting;
- forecasting the relevant changes in the regulatory legal acts of the industry related to state stimulation of the process of processing and reuse of waste;
- development of design documentation for the construction of social and economic facilities, considering the modernization of the drinking water supply and sewerage system.

123. Expected outcomes in this area:

- regulatory legal acts, standards, regulations will be aligned with green economy principles in the field of housing and communal services and waste management;
- services in the field of housing and communal services and solid waste management will be improved and implemented in accordance with the principles of green and market economy.
- the provision of housing and communal services by enterprises based on public-private partnership will expand;
- state incentives for the recycling and reuse of waste in various industries will be widely implemented.
- the management process in the structure of housing and communal services will be aligned with the requirements of a market economy;
- drinking water supply of cities and regions will be provided in full, considering modern service requirements.
- the sewerage system in cities and rural areas will be expanded in accordance with modern requirements and the principles of the green economy.

§7. Safeguarding and sustainable use of natural capital and reduction of greenhouse gas (carbon) emissions

124. Tajikistan is a mountainous country (93 percent) and its natural capital consists of rich sources of drinking water, a variety of flora and fauna, birds, large areas of glaciers with high mountains, fertile lands, favorable weather conditions, rich minerals and useful minerals.

125. One of the greatest wealth of the Republic of Tajikistan are 947 rivers, which are huge sources of water resources in Central Asia.

126. In the high part of the mountain ranges of Tajikistan, there are 14 thousand glaciers with a total area of 8,476 km³, which is 8 percent of the country's territory. More than two-thirds of the region's main source of glacial resources is in Tajikistan, and more than a thousand glaciers have melted in Tajikistan to date.

127. There are more than 1,300 lakes in the country with a total area of 705 km³, the largest of which is Lake Sarez, with a volume of 16.07 thousand m³, which is the richest source of drinking water. Renewable groundwater resources in Tajikistan are 18.7 km³/year, of which 2.8 km³/year are used resources. There are over 200 biothermal springs in Tajikistan.

128. Currently, there are 4 nature reserves in Tajikistan (Tigrovaya Balka, Romit, Dashti Jum, Zorkul), 13 nurseries and the National Park, the total area of which is 21 percent of the territory of Tajikistan. The country has over 80 mammal species, 365 bird species, 49 reptile species, 40 fish species and 10,000 insect species. 267 endangered plant species and 222 animal species are listed in the Red Book of the Republic of Tajikistan.

129. The Republic of Tajikistan is rich in minerals, more than 400 deposits have been explored and about 100 deposits are being exploited, which produce up to 40 types of mineral raw materials, both fuel and ore (about 10) and non-metallic (about 90) minerals. The country has rich reserves of polychemical products, precious stones, rare metals such as zinc, lead, bismuth, molybdenum, tungsten, gold, silver, antimony, mercury, gas and oil.

130. According to the Fourth National Report of the Republic of Tajikistan under the United Nations Framework Convention on Climate Change, Tajikistan provides for the level of greenhouse gas emissions per capita by 2030 at the level of 21.32–24.87 million tons of CO₂ equivalent and by 2050 at the level of 1.9–2.2 million tons of CO₂ equivalent.

131. In recent decades, a large amount of industrial, agro-industrial and mining waste has accumulated. Most of this waste is toxic and some is radioactive. In connection with the development of the mining industry, a large amount of industrial waste is generated for the manufacturing industry of the Republic of Tajikistan, which must be disposed of and recycled based on the best world practices.

132. Sector challenges:

- the negative impact of global climate change on the country's natural resources, including desertification, deforestation, rapid melting of glaciers, lack of drinking water, reduction of biodiversity, etc.;
- lack of domestic and foreign capital in the field of conservation, protection and restoration of natural capital;
- limited opportunities for processing various types of waste within the country;
- degradation of renewable natural resources (land, water, forests, biodiversity) as a result of their excessive use.
- the presence of mountains and hills without vegetation;
- depletion of non-renewable natural resources (various minerals, coal, oil, metals, etc.) as a result of their excessive use;
- deterioration in the state of conservation and protection of nature reserves due to insufficient funding;
- insufficient attention to flora and fauna, specially protected natural sites and forestry in the country;
- non-compliance with standards and organization of tailings at mining enterprises;
- insufficiency of measures in the process of regulation of greenhouse gas emissions by sectors of the national economy of the country.

133. Main sector goals:

- preservation, protection and enhancement of the country's natural resources, including the prevention of land desertification, increase in forest area, prevention of glacier melting, provision of access to clean drinking water, ensuring biodiversity;
- providing favorable conditions for the joint activities of man and nature;
- achievement of exploration and efficient use of natural resources (SDG 12.2);
- reduction of environmental pollution, greenhouse gas emissions and efficient use of natural resources through the conservation of biodiversity and strengthening energy security.

134. Main sector objectives:

- strengthening the institutional framework for the protection and use of natural capital and the reduction of greenhouse gas emissions;
- intensification of work on processing and neutralization of radioactive and toxic industrial wastes;
- fulfillment of the obligations of the Republic of Tajikistan in accordance with the Paris Agreement to reduce carbon dioxide emissions into the atmosphere and prevent global warming by more than two degrees Celsius;
- prevention of damage to ecosystems of rivers, lakes, glaciers, etc.;
- activation of work on the effective use of tourist facilities related to the protection of natural capital;
- ensuring environmental sustainability and adapting the national economy to climate change based on the principles of the green economy;
- strategic environmental impact assessment;
- degradation prevention of renewable natural resources (land, water, forests, biodiversity);
- formation of a modern ecosystem around mining enterprises and the introduction of standards in this area.

135. Main sector measures:

- improvement of regulatory legal acts, standards, regulations for the implementation of green economy principles in the field of protection and rational use of natural capital and reduction of greenhouse gas (carbon) emissions;
- expansion of forest areas in the mountains, on the hills and along the rivers;

- facilitate activities in the area of creation of the International Fund for the Protection of Glaciers in Tajikistan;
- adoption of regulations to prevent an increase in greenhouse gas emissions in industry, in the transport sector and in other sectors;
- creation of new protected natural areas and expansion of existing areas;
- tightening the standards for the permitted remoteness of all types of objects being created along rivers, lakes, reservoirs and nature reserves using the experience of developed countries;
- completion of the transition of water management to the basin method of management (from administrative to hydrological territorial);
- development of a map of opportunities for the use of renewable energy sources in Tajikistan;
- updating groundwater maps and finding ways to protect and preserve them;
- obligatory organization of measures for regular bank cleaning work;
- development and improvement of program documents in the field of ecology, protection and rational use of natural capital;
- setting standards for strategic environmental assessment;
- increase the number of endangered animals and birds and rare plants in national reserves and parks;
- prevention of degradation of land, water, forest resources, biodiversity resources and increase in their area;
- implementation of the «green industry» standard in order to protect ecosystems around mining enterprises.

136. Expected outcomes in this area:

- regulatory legal acts, standards, regulations and policy documents comply with green economy principles in the field of protection and rational use of natural capital and reduction of greenhouse gas (carbon) emissions;
- ensuring the protection and rational use of natural capital and reducing greenhouse gas (carbon) emissions.
- the preservation of the country's renewable natural resources will improve;
- Tajikistan is sufficiently resistant to global climate change, desertification, deforestation, lack of raw materials, lack of drinking water and loss of biodiversity.
- the area of forests and specially protected territories will be increased; the quality of flora and fauna preservation will be improved.

§8. Country's participation in the world markets for green investments

137. The global green investment market is divided into two main areas, including the social green market (projects that consider the social process in housing finance, access to education, gender equality and health care) and sustainable development financing (based on innovations in the green process and alignment with the SDGs).

138. The country's banks can play a key role in the green economy process by providing soft loans. Given the introduction of the principles of a «green» economy in Tajikistan, along with attracting foreign investment, there is also a significant need for domestic financing.

139. Considering the development of Green Economy Development Strategy in the Republic of Tajikistan for 2023–2037, relevant sectoral programs are being developed and implemented in which the annual financing of the green economy is carried out from all sources (republican and local budgets, internal and external investments), which will contribute to the gradual development of these sectors.

140. In the practice of financial institutions in developed countries, green financial instruments such as green bonds, as well as green debt, green deposits, green mortgages, green insurance, are now gaining ground. In general, this concept is defined as responsible banking, the mechanism of which is regulated by the legislation of several countries. Between 2007 and 2020, global green bond issuance increased from \$1 billion to \$1 trillion.

141. Access to the green bond and climate bond markets is important for Tajikistan to attract green investment funds, and such investments will be provided soon to support the government and stakeholders in the implementation of a package of green projects.

142. Sector challenges:

- lack of experience in entering and operating in green bond markets;
- shortage of specialists to access global and regional green bond markets;
- imperfect legislation in the sphere of green bonds;
- lack of a clear mechanism to attract investment considering the process of green economy.

143. Sector development goals:

- attraction of foreign investments for implementation of projects of green economy in the country;
- development of market relations related to the circulation of green bonds and other financial instruments in this sphere;
- attraction of foreign direct investments for realization of goals and tasks of the current strategic documents in the sphere of green economy (SDG 10.b);
- comprehensive training of professionals with knowledge and international experience in the green bond market.

144. Main sector objectives:

- institutional reforms to attract green funds and institutionalization of green finance;
- participation in the global green bond and green finance market;
- involving a wide range of public and private sector institutions in the green investment market;
- implementing the possibility of using the share (quotas) of greenhouse gas emissions of Tajikistan in the process of implementation of modern principles of green financing;
- promote environmentally sound technologies in the public and private sectors;
- gradual introduction of the principles of «green economy» in the banking activity of the country;
- phase out environmentally harmful subsidies and take measures to establish an eco-labelling system.
- the formation of special financial instruments to attract investments in the green economy;
- attracting investment for the development of renewable energy sources;
- creation of special funds for the implementation of green projects, including for the implementation of territorial development programs of green economy.

145. Main sector measures:

- harmonization of banking and financial legislation with the principles of green economy;
- introduction of a system of bank financing in the direction of environmental protection and social protection;
- improvement of the regulatory framework for environmental insurance;
- development of guidelines for the classification of financial instruments as financial instruments aimed at financing green growth;
- participation of Tajik banks in the green investment markets;
- development of state investment projects in the field of green economy and their presentation to international financial institutions and business partners;
- creation of the Green Investment Fund with the attraction of foreign capital;
- introduction of a mechanism for selling a share (quota) of greenhouse gas emissions from Tajikistan to leading global companies;
- promotion and identification of the national brand of Tajikistan in the field of green economy;
- attraction of funds through the mechanism of green bonds for the construction of power plants and stations based on renewable energy sources;
- implementation of program budgeting in the field of green finance;

- operation of the Central Asian Stock Exchange in the global and regional green bond markets;
- creation of specialized public and private financial institutions (organizations) to finance green projects.

146. Expected outcomes in this area:

- normative legal acts and policy documents are aligned with green economy principles in the field of green investments;
- position of the Republic of Tajikistan in the global green investment markets will be strengthened;
- foreign direct investment will be attracted to the country for the implementation of green economy projects;
- specialists with knowledge and international experience in the field of the green bond market in the country will be trained on a specific basis.

§9. Improvement of legislation for wide use of green economy

147. The state policy in green economy is based on normative legal acts and other sectoral normative acts relating to the issues of green economy.

148. Considering the introduction of green economy principles in the Republic of Tajikistan, it is necessary to make changes and additions to the country's legislation.

149. In this process, despite attempts to integrate environmental aspects into legislation, some policy documents do not have any measurable indicators or targets, and the development of regulations that contribute to the implementation of the principles of a green economy has not been formed.

150. Sector challenges are:

- insufficient coverage of green economy principles in the country's legislation, regulations, standards, provisions and program documents;
- improper reflection of the green economy process in sectoral regulatory legal acts.

151. Main sector goals:

- introduce the principles of a green economy into the country's legislation, considering adaptation to sustainable development (SDG 16.b);
- expansion of the green economy process in the country's strategic documents.

152. Main objectives of the sector are:

- institutional reform and improvement of legal norms based on the principles of the green economy;
- study the experience of foreign legislation in the field of green economy and make specific proposals for improving the country's legislation;
- involvement of relevant state bodies and public organizations in the development of regulatory legal acts related to the process of green economy.

153. Main sector measures:

- improvement of the country's legislation in the field of green economy and coordination of strategic goals with sectoral and local programs;
- analysis of the international obligations of Tajikistan within the framework of conventions, treaties and other documents of the international level in order to bring national legislation in line with their requirements;
- development of standards, regulations and other by-laws regulating green economy principles in Tajikistan;
- development and implementation of mechanisms for mandatory assessment of the impact of the planned activities of economic entities on the environment;
- development of a common system of standardization of nature protection, which determines the content, tasks, objects, legal status of norms, rules and standards;

- amendments to some regulatory legal acts in terms of improving the standardization system in the field of green economy and introducing measures to stimulate economic entities to introduce the best technologies;
  - introduction of amendments to the regulatory legal acts on industrial and household waste in terms of economic incentives for activities in the field of waste management;
  - step-by-step monitoring of the legislation of the Republic of Tajikistan in the field of green economy and, if necessary, making specific proposals for improving the legislation.
154. Expected outcomes in this area:
- regulatory legal acts, standards and regulations are aligned with the principles of the green economy.
  - the process of green economy will be reflected in sectoral legislation.

§10. Development of eco-tourism

155. The founder of peace and national unity – the Leader of the Nation, the President of the Republic of Tajikistan, distinguished Emomali Rahmon, in his Address to the Majlisi Oli of the Republic of Tajikistan «On the main directions of domestic and foreign policy» announced 2018 as the «Year of Tourism and Folk Crafts» and 2019–2021 as the «Years of rural development, tourism and folk crafts». The purpose of these events is to develop tourism, worthy representation of the country's tourism potential and national culture in the international arena, attract investment in tourism infrastructure, develop ecotourism, and promote the revival and development of folk crafts.

156. The Tourism Development Strategy for the period up to 2030 and its Action Plan for 2019–2022 are designed to concretize the goals and objectives of tourism development in the country, present the tourism potential of Tajikistan and increase the contribution of tourism to economic and social development.

157. Legal regulation of tourism in the Republic of Tajikistan is carried out in accordance with the Law of the Republic of Tajikistan «On Tourism».

158. In 2021, the number of foreign citizens who visited the Republic of Tajikistan, including all types of trips (business, tourist, etc.), amounted to 517.6 thousand people. Of the total number of foreign citizens visiting the Republic of Tajikistan, 296.3 thousand are assessed as tourists (according to the methodology of the World Tourism Organization).

159. In the Republic of Tajikistan, promising types of tourism are historical and cultural tourism, mountaineering, medical and resort tourism, sightseeing and eco-tourism. Ecotourism is one of the fastest growing types of tourism with an annual increase of 10 to 30 percent.

160. The development of eco-tourism can be seen as a factor in the commercialization of nature for the benefit of society and the acquisition of resources for the protection and restoration of natural capital. The experience of many countries shows that the development of eco-tourism is important for the development of a green economy.

161. To achieve the development goals of this sector, along with information activities, it is necessary to develop an effective mechanism for implementing policies and planning actions, improve the relevant institutional framework, and increase the attractiveness of the country.

162. According to the World Tourism Organization (UNWTO), with the implementation of rational green investments, it is possible to further develop the industry with a significant contribution to climate change mitigation.

163. This process can be achieved through the implementation of joint measures, such as the introduction of innovative technologies in the industry, the transition to environmentally sound transport, efficient energy management in hotels and other tourism infrastructure. According to international estimates, one job in the main tourism sector will help create one and a half additional or indirect jobs in areas related to the tourism industry. In this process, the involvement of the poor in the provision of ecotourism services is one of the important factors in the development of the national economy and contributes to improving the welfare of the country's population.

164. Ecotourism embodies the principles of sustainable tourism with the aim of improving the living standards of the population, preserving environmental systems and natural capital for future

generations. The tourism sector of the country is stimulated by the development of ecotourism information centers, whose activities contribute to the development of international and domestic tourism, the formation and dissemination of information about the country and its tourism potential.

165. There is an opportunity for the development of mountaineering tourism in the country, which contributes to the development of mountaineering and skiing considering peculiarities of the natural landscape of the Republic of Tajikistan.

166. Sector challenges:

- the country's legislation and program documents do not provide for the development of eco-tourism in the country at the required level;
- non-compliance of eco-tourism infrastructure with modern requirements in potential places;
- insufficient experience of industry specialists in promoting ecotourism in the country;
- insufficient interconnection of related industries with the tourism sector;
- insufficient presentation of the potential of eco-tourism of Tajikistan abroad;
- non-competitiveness of eco-tourism services in the country.

167. Main sector goals:

- ensuring sustainable tourism and supporting the development of ecotourism at the national, regional levels and protected areas;
- formation of a system for improving the provision of environmental services and the creation of a green infrastructure;
- increasing the competitiveness of ecotourism services;
- creating favorable conditions for tourists and expanding ecosystems in order to attract tourists;
- ensure the promotion of sustainable tourism in order to create jobs, popularize national culture and domestically produced products (SDG 8.9);
- development of eco-tourism based on communities.

168. Main sector objectives:

- improvement of the country's legislation in eco-tourism;
- formation of eco-tourist sites, diversification of eco-tourist routes and improvement of their infrastructure;
- ensuring the safety of participants in the process of ecotourism;
- attraction of domestic and foreign investments for the development of eco-tourism;
- improving the training of specialists in eco-tourism;
- increase in the share of ecotourism in the total volume of income from tourism, the state budget and GDP;
- development of eco-tourism through the presentation of interesting and unique destinations;
- support for community-based ecotourism;
- formation of a system of information exchange between the local population and tourists.

169. Main sector measures:

- improvement of regulatory legal acts to strengthen the sphere of eco-tourism;
- development and implementation of road maps and an electronic catalog of eco-tourism objects by region;
- implementation of public-private partnership in eco-tourism;
- increasing the level of interdepartmental coordination and involvement of local governments in creating favorable conditions for the development of eco-tourism;
- introduction of innovative technologies and services in eco-tourism;
- ensuring the development of mountain tourism, including sanatorium-and-spa, sightseeing, ecological, mountaineering and skiing;
- creation and development of specially protected natural areas and improvement of the state of the sanatorium;
- designing tourism facilities, considering the state of vulnerability of the natural environment and creating opportunities for energy and resources conservation;

- ensuring effective energy management in hotels, campsites and other ecotourism infrastructure;
  - development and approval of eco-tourist routes with rules of conduct for tourists (reminders), reflecting the requirements for compliance with sanitary, hygienic and environmental standards;
  - stimulation of the private sector in eco-tourism;
  - strengthening the coordination of activities of state bodies for tourism with vocational education institutions and the labor market of the country;
  - development of information centers for eco-tourism to promote the development of international and domestic tourism;
  - formation and dissemination of information about the eco-tourism potential of the country;
  - creation of a mechanism for the provision of eco-tourism services in rural areas based on communities.
170. Expected outcomes in this area:
- normative legal acts and policy documents are aligned with green economy principles in eco-tourism;
  - a high level of quality and safety of ecotourism will be ensured.
  - the activity of the participants of the tourist market will be strengthened;
  - an increase in the number of eco-tourists by at least 20 percent is ensured annually;
  - objects and infrastructure of ecotourism will be built in accordance with modern requirements in the regions of the country.
  - the national brand of ecotourism will be presented at the world level.

§11. Strengthening environmental education and equity

171. The State Comprehensive Program for the Development of Environmental Education and Culture of the Population of the Republic of Tajikistan for 2021–2025, within the framework of which, until January 1, 2022, activities were implemented using public funds, development partners and other sources in the amount of 443.8 thousand somoni to improve environmental education and equality in this area and ensure a reasonable and environmentally sound approach, compliance with ethical standards in the process of dealing with nature and the use of natural resources and promoting environmental goals in the country.

172. Environmental education is an essential factor for sustainable development. The disciplines «Acquaintance with the environment», «Natural science», «Ecology», «Bioecology», «Geocology», «Radioecology», «Environmental monitoring», «Medical Ecology», «Agricultural ecology» and others have been introduced in the Republic of Tajikistan at all levels of education.

173. Special attention is paid to environmental education in Tajikistan, and according to the plan for the admission of students to higher educational institutions of the country in the direction of ecology, 595 places have been allocated for the 2021–2022 academic year and 695 places for the 2022–2023 academic year.

174. The republican competitions «Young Ecologist», «Young Defenders of Nature», «Young Ecologists», «The Best Ecology Teacher», «Poetry and the Best History» and the campaign «Clean Coast» are organized and held, «Cleanliness of the area», «Cleanliness of the road» to strengthen environmental culture and equality in the country.

175. At the same time, measures are being taken for vulnerable groups of the population, especially women and children, to include climate change issues in existing or planned training modules (manuals) to prepare for emergency situations (including drops and rises in air temperature, floods, droughts, etc.).

176. An important tool for ensuring the development of a green economy in the Republic of Tajikistan is the formation of environmental thinking and education considering the national characteristics of the country as it is important to form an environmental culture and education in the country, to ensure the efficient and economical use of electricity, water and other natural resources.

177. In this regard, the transition to a green economy requires a significant increase in environmental awareness in environmental protection and rational use of natural resources. It is also necessary to develop educational standards for the new generation considering the principles of the green economy.

178. The transition to a green economy will also require training at the production level, which will mainly include training in environmental issues.

179. It is necessary to unite and coordinate the efforts of state bodies entrepreneurs and non-governmental organizations to strengthen environmental education and equality in the Republic of Tajikistan to popularize the idea of a «green» economy in society.

180. Sector challenges:

- the country’s legislation and policy documents do not provide for liability and obligation in the event of damage to the environment and equality in this area by international standards;
- insufficient development of the culture of the population in sorting waste by type upon release;
- low level of waste processing, including municipal solid waste;
- insufficient introduction of environmental education into educational standards;
- insufficient efficiency of the environmental monitoring system;
- insufficient adaptation of local infrastructure and population to climate change and natural disasters, including mudflows, avalanches, rockfalls, earthquakes, floods and landslides.

181. Main objectives:

- ensuring sustainable development, including through environmental education and gender equality (SDG 4.7);
- raising the level of environmental consciousness of the population;
- ensuring equal access to environmental services and sanitation;
- reduction of poverty and gender inequality;
- introduction of a modern system of early warning of natural disasters (SDG 13).

182. Main sector objectives:

- strengthening the institutional framework and educational standards to improve environmental education and equity;
- integration of the principles of green economy into the system of education and science;
- participation in international research projects, including membership in global institutions in green economy;
- ensuring access to a clean and safe environment for all segments of society, regardless of gender and age;
- introduction of modern practices of environmental education;
- raising public awareness of natural disasters;
- education, development of general knowledge and skills in environmental education;
- creation of a modern system of early warning of natural disasters in the country;
- organization of broadcasting of educational programs on environmental protection and rational use of natural resources in the media;
- improving the environment, quality of life and equity.

183. Main sector measures:

- improvement of legal acts to strengthen environmental education and equality;
- revision of educational programs in all educational institutions with an increased focus on environmental protection, rational use of natural resources and the foundations of a green economy;
- inclusion of the specialty «Green Economy» in the State Classifier of Directions and Specialties of the Republic of Tajikistan and the State Standard of Higher Educational Institutions of the Republic of Tajikistan;
- providing support for scientific research and innovative developments in the field of green technologies;
- becoming a member of the Global Green Growth Institute (GGGI);

- formation of a set of measures in the process of strengthening environmental education in the field of water, gas and electricity conservation;
- introduction of the subject of environmental education in institutions of general secondary education;
- advanced training in the field of environmental education;
- include sustainable development issues in the standards of all levels of education, such as climate change, energy efficiency, the use of renewable energy sources, environmental safety, emergency prevention, etc.;
- creation of special centers for the study, monitoring and early warning of natural disasters in vulnerable regions;
- organization of broadcasting of educational programs on environmental protection and rational use of natural resources on the Science and Nature TV channel;
- holding round tables, conferences and seminars to raise awareness about climate change, green economy, environmental education and equity;
- organization of advanced training courses on the green economy for civil servants, especially in the executive bodies of local government;
- formation of a legal system and development program in the field of drinking water supply, sanitation and hygiene, taking into account the needs of women and girls, as well as vulnerable segments of the population;
- wide promotion of consumption of organic products and food products of domestic production;
- strengthening local capacity, including vulnerability to emergencies, natural disasters and adaptation to climate change;
- ensuring the sustainability of specialized centers for training, monitoring and early warning of natural disasters in vulnerable areas.

184. Expected outcomes in this area:

- all sectors of society will receive environmental education and equality;
- increasing citizens' responsibility for environmental protection and the rational use of natural resources;
- social control over the environment will be formed;
- the number of specialists with modern environmental knowledge will increase and environmental education and equality will be strengthened;
- the rights of future generations to improved environment, equity and social justice, waste management, health, environmental culture of behaviour and understanding of sustainable use of energy, water and other natural resources are ensured.

§12. Development of green employment

185. The new trend in the modern labor market is the development of employment on the principles of green economy. The distinguishing feature of this policy is the formation of a labour market with green jobs, which will contribute to reducing the negative impact on the environment, efficient use of resources and improvement of the environmental situation.

186. Sustainable production patterns will be achieved by introducing new energy- and resource-saving technologies, reducing industrial waste and CO₂ emissions, which will create opportunities for green employment (i.e., combining decent work with clean technologies).

187. Standard and quality of life of the population will be improved through the transition to green employment, and the number of employed will increase by an average of 16,000 people annually to accelerate economic growth and reduce poverty on this basis. Under the National Development Strategy for the period up to 2030, the working-age population, including green employment, will reach 6.8 million or 70 percent more.

188. «Green» jobs must meet the following criteria, including decent wages, safe working conditions and respect for workers' rights. Main directions of green employment in this process are the formation of new directions of economic activity related to environmental protection, rational use

of natural and energy resources, reduction of greenhouse gas emissions, introduction of modern technologies, waste management, production of environmentally sound products and environmental entrepreneurship.

189. Sector challenges are:

- insufficient creation of green jobs;
- lack of balance between the market of educational services and the labor market;
- insufficient level of qualification of specialists in the socio-economic sphere of the country that meets the requirements of the green economy;
- the process of creating new green jobs in the economy is underdeveloped;
- gender inequality in employment;
- imperfect management of environmental migration process.

190. Main sector objectives:

- clarification of the category or concept of green employment in the legislation of the country;
- expansion of productive employment, including green employment in the country, providing labor productivity, decent wages and safe working conditions (SDG 8);
- creation of a competitive internal labor market, considering the process of green economy.
- increase in the share of green employment in the country's economy.

191. Main sector objectives:

- improvement of regulatory legal acts and policy documents in green employment;
- improving the system of labor relations in providing green employment;
- define the concept of "green employment" in the legislation of the country;
- development and adoption of standards for green jobs;
- development of the labor market with the widespread use of green economic processes;
- organization of green employment based on the requirements of innovative development and the use of modern technologies in the socio-economic spheres of the country;
- implementation of several incentives for business entities to develop green employment;
- ensuring that vocational education meets the requirements of the labor market and the green economy.

192. Main sector measures:

- improvement of regulatory legal acts to strengthen green employment;
- amendments to the concept of «green employment» in the Labor Code of the Republic of Tajikistan;
- improving the system of statistics in the labor market, covering green employment at the national and regional levels;
- development and adoption of standards for green jobs;
- improvement of the regulatory framework for the protection of environmental migrants;
- improvement of the labor protection system, including in green employment;
- introduction of incentives for domestic and foreign enterprises to create green jobs;
- creation of green jobs in industry, energy, agriculture, transport, tourism, construction, housing and communal services and waste management;
- ensuring the growth of specialists in the implementation of innovative technologies in the process of green economy;
- ensuring compliance with gender requirements in the field of employment.

193. Expected outcomes in this area:

- regulatory legal acts and program documents are aligned with green economy principles in the field of employment;
- the number of green jobs will increase;
- specialists will be formed to introduce innovative technologies in the process of green economy;
- reducing unemployment and increasing labor productivity.

5. MAIN STAGES OF THE STRATEGY IMPLEMENTATION

194. The Strategy will be implemented in 5 stages with its action plan approved by the Government of the Republic of Tajikistan.

195. The implementation of the Strategy will be carried out by ministries and departments, executive bodies of local government, the non-state sector with involvement of development partners.

196. The mechanism for implementing the Strategy consists of a system of legal, economic and organizational measures, as well as specific measures in the main areas of state policy.

197. For the effective implementation of the goals and objectives set out in the Strategy, all performers will develop their own action plan based on the Action Plan (Matrix) of the Strategy, which will include the implementation stages of the Strategy.

198. The sectoral action plan must comply with the Action Plan for the implementation of the Strategy and include measures in which ministries and departments, executive bodies of local government and other organizations and institutions are responsible for its implementation as the main executor or co-executor.

199. The procedure for implementing the Strategy is expressed in the formation of an integrated approach to the formation of a system of planned activities and their joint consideration, consistent implementation of activities, openness and broad involvement of civil society and international organizations.

200. The Green Economy Development Strategy in the Republic of Tajikistan for 2023–2037 is divided into five stages to achieve the goals and objectives set by industry:

- the first and second stages (2023–2025 and 2026–2028) include activities in wide popularization of information about the green economy, training and formation of economic and environmental thinking, implementation of the principles of the implementation of the green economy in regulatory legal acts, compliance with them in making managerial decisions and the beginning of the implementation of the standards of the green economy in the socio-economic sectors of the country, which requires public funding and attraction of funds from development partners;

- the third and fourth stages (2029–2031 and 2032–2034) include activities to introduce the principles of a green economy in industry, agriculture, transport and infrastructure, construction, housing and communal services, tourism, investment, environmental protection and reduction greenhouse gas emissions, as well as the division of strengthening the institutional framework of the green economy in the country;

- the fifth stage (2035–2037) includes measures for the development of the green economy, the maintenance, growth and sustainable use of natural capital and the growth of investments based on the principles of the green economy. At this stage, a developing green investment market is being formed in the country.

201. Goals, objectives and milestones will be improved and strengthened in response to changing current situations and strategic priorities.

202. The success of the implementation of the idea of a green economy depends on the active position and motivation of each person. This requires the prompt provision of environmental knowledge and the improvement of educational activities in the process of transition to a green economy.

203. The result of the implementation of the Green Economy Strategy calls for a comprehensive movement in support of sustainable development as a priority for civil society and for the identification of green economy issues as an important area of support for the public and private sectors.

6. MONITORING AND EVALUATION SYSTEM

204. The main goal of monitoring and evaluation is to ensure the effectiveness, rationality, transparency and achievability of the goals and objectives of the Strategy.

205. Monitoring and evaluation is carried out on the basis of regular observations of the process of implementing measures to achieve the goals and objectives of the Strategy, specific and appropriate indicators, direct coverage of intermediate results on the implementation of planned activities, achievement of target forecasting parameters and intermediate results of policy measures (attached).

206. The main principles of the system for monitoring and evaluating the implementation of the Strategy, which are directly related to the achievement of the SDGs, are:

- ensuring independent processes of the monitoring and evaluation system, transparency and accountability;
- focus on the results and priorities of the Strategy;
- use of new monitoring and evaluation technologies;
- participation of all stakeholders - involvement of national level bodies, executive bodies of state power at all levels, local governments, civil society, the private sector and development partners;
- planning and regularity;
- access to information and provision of high-quality, necessary and reliable information;
- compliance with rules and regulations;
- openness and transparency.

207. The process of monitoring and evaluation is carried out by the Ministry of Economic Development and Trade in cooperation with the relevant ministries and departments.

208. The Ministry of Economic Development and Trade, as the authorized state body for the development of the green economy, in order to control the implementation of the tasks set out in this Strategy, within its competence, monitors and evaluates the implementation of the Strategy and coordinates work in this direction.

209. The monitoring and evaluation system of the Strategy also includes an appropriate system for reporting on the results of the implementation of the Strategy and its stages. To this end, in all sectoral and territorial government bodies, responsible persons will be identified who are coordinators of monitoring and evaluation of their departments.

210. Responsible ministries and departments, including the Agency on Statistics under the President of the Republic of Tajikistan and executive bodies of local government, ensure the timely collection, processing and submission of key indicators to state coordinating bodies for monitoring and evaluating the Strategy.

211. The Ministry of Economic Development and Trade, together with the relevant sectoral and territorial authorities, prepares analytical material and submits a report on the implementation of the Green Economy Development Strategy to the Government of the Republic of Tajikistan for 2023–2037.

212. The Government of the Republic of Tajikistan reviews reports on the implementation of the Strategy and issues specific instructions to eliminate deficiencies and improve the effectiveness of the monitoring and evaluation system.

213. The system of monitoring and evaluation of the Strategy will allow harmonization of the decisions made and the results of the implementation of the Strategy and ensures the transparency of its implementation and accountability.

7. FUNDING SOURCES FOR STRATEGY IMPLEMENTATION

214. The implementation of the goals and objectives of the Strategy will be ensured within the funds of the republican budget, local budgets, international financial organizations, development partners, the private sector and other sources of funding not prohibited by the legislation of the Republic of Tajikistan.

215. The assessment of resource requirements for the successful implementation of the Strategy is based on the prospects for economic development and population growth, which determines the resource potential of the country's economy, as well as the necessary volume and priority areas of measures to achieve the goals set in the long and medium term.

216. One of the main sources of funding is the state budget, which is regularly specified in the development of medium-term budgets during the implementation of the Strategy and activities within the framework of goals and priorities.

217. Foreign and domestic investments play an important role in the financing of this Strategy. The initiatives of foreign and domestic investors investing in green economy principles will be supported by the state in the process of implementing the Strategy.

218. An important source of green economy development in the country is investment support from international financial institutions and development partners, whose financial cooperation makes a key contribution to the implementation of the Green Economy Development Strategy in the Republic of Tajikistan for 2023–2037. Therefore, close and effective cooperation with financial institutions and development partners will be established in the process of implementing the Strategy.

219. The total amount of funds required for the implementation of the first phase of the green economy development strategy in the Republic of Tajikistan for 2023–2037 is 21,586.3 million somoni, including 37.1 million somoni from the state budget, 12,818.4 million somoni from development partners' funds and 8,730.8 million somoni from private sector investments.

8. FINAL PROVISIONS

220. The main coordinating body for implementation of the Strategy is the Ministry of Economic Development and Trade.

221. As part of the implementation of the Strategy, the Ministry of Economic Development and Trade will engage with ministries and departments, local executive authorities, the private sector and development partners.

**First Stage Action Plan (2023–2025) of the implementation of Green Economy Development Strategy
in the Republic of Tajikistan for 2023–2037**

№	Goals and Activities	Expected Outcome Indicators	Basic Indicators (on 2021)	Target value of the indicator (Target/ X – Deadline for activities			Funding Required (mln. Somoni) (Input)	Financial Resources (Cost share)		Responsible Entity	Development Partners
				2023	2024	2025		Government	Donors		
I. GREEN ENERGY EFFICIENCY AND ENERGY SAVING											
		Outcome indicators:									
1.1	Enhance and strengthen the development of production and use of green energy in Tajikistan	1) Electricity generation, mln. kW/h 2) Electricity export volume, mln. kW/h 3) The volume of electricity losses, in percent 4) Electricity generation by solar power plants, million kW/h	20623,8 3302,6 23,3 0,6	22029,1 3450 19 0,8	22786,3 3580 17 1,00	23920,2 3730 15 1,4				MEWR, ASPRT MEWR, ASPRT MEWR, ASPRT MEWR, ASPRT	
1.1.1	Improvement and development of regulatory legal acts and policy documents on the efficient use of green energy and energy conservation	A legislative framework has been developed and the sector management system has been strengthened		X	X	X	0,3			MEWR, MJ	WB, ADB, EBRD
1.1.2	Construction of various HPPs and reconstruction of existing HPPs	Small and medium hydroelectric power plants put into operation		X	X	X	5000			MEWR, MF, MEDT, SCISPM	EBRD, EIB, GCF, WB, AIIB, Eurasian Bank, ADB
1.1.3	Production of electricity from other renewable energy sources (solar, wind and bioenergy) in mountainous and favorable areas	Alternative power plants put into operation		X	X	X	162,5			MEWR, MF, MEDT, SCISPM	KIAK, WB
1.1.4	Promotion of the widespread use of modern energy-saving and environmentally sound equipment by the population.	Increased public awareness of energy conservation		X	X	X				MEWR, CoEP, CoTD, MC, SUJE «Housing and Communal Services»	WB, ADB, EBRD
1.1.5	Gradual transition to the use of energy-saving technologies in the socio-economic spheres of the country by improving legislation	A legislative framework has been established for the use of energy-saving technologies		X	X	X	0,1	0,1		MEWR, MJ, SUJE «Housing and Communal Services»	WB, ADB, EBRD

№	Goals and Activities	Expected Outcome Indicators	Basic Indicators (on 2021)	Target value of the indicator (Target)/ X – Deadline for activities			Funding Required (mln. Somoni) (Input)	Financial Resources (Cost share)			Responsible Entity	Development Partners
				2023	2024	2025		Government	Donors	Private sector		
1.1.6	Implementation of modern systems and technologies to reduce commercial and technological losses in the energy sector, including a billing system	Billing system works		X	X	X	3353	2921	432	MEWR, SUE «Housing and Communal Services»	ADB, EBRR	
1.1.7	Development and implementation of pilot projects for the construction of administrative, residential and industrial energy-saving facilities in Dushanbe and Khujand	Implemented energy saving systems in administrative, residential and industrial buildings		X	X	X	500		500	Local Authority, CoAC, MEWR, MINT, SUE «Housing and Communal Services»	WB, ADB, EBRD, AIIB	
Sector Total							9015,9	0,1	8083,8	932,0		
2. APPLICATION OF THE GREEN ECONOMY PRINCIPLES IN THE INDUSTRIALIZATION OF THE COUNTRY												
2.1	Upgrade infrastructure and retrofit industries to make them sustainable, with increased resource-use efficiency and greater adoption of clean and environmentally sound technologies and industrial processes (SDG 9.4)	Outcome indicators: 1) Emissions of pollutants into the atmosphere from stationary sources, per 1 sq. km/t – total 2) Emissions of pollutants into the atmosphere from all sources of pollution per 1 population (kg/person) – total 3) Greenhouse gas emissions per capita in CO ₂ equivalent, tons	0,33 0,005 1	0,32 0,005 1,05	0,31 0,005 1,0	0,3 0,005 0,95				MINT, CoEP, ASPRT CoEP, ASPRT CoEP, ASPRT	ADB, UNIDO	
2.1.1	Improve the regulatory and legal framework for the development of the industry considering green economy introduction	A legislative framework has been developed and the industry management system has been strengthened		X	X	X	0,3	0,2	0,1	MINT, MJ	UNDP, ADB, UNIDO	
2.1.2	Establishment of industrial and agricultural clusters using non-waste technology in the regions of the country	Clusters work		X	X	X	1000	500	500	MINT, MA, MEDT, SCISPM	UNDP, ADB, UNIDO	
2.1.3	Priority of investment projects for the construction of industrial enterprises on a non-waste basis	Investments were attracted		X	X	X				MINT, MEDT, MF, SCISPM	UNDP, ADB, UNIDO	
2.1.4	Attract investments and creating enterprises for the production of mineral fertilizers that meet the requirements of a green economy in the country	Investments were attracted and OJSC Azot was put into operation		X	X	X	300		300	MINT, MA, MEDT, MF, SCISPM	UNDP, ADB, UNIDO	
2.1.5	Transfer of existing production facilities and existing industrial infrastructure to the principles	Standards are applied				X	0,3	0,3		MINT, CoEP	UNDP, ADB, UNIDO	

№	Goals and Activities	Expected Outcome Indicators	Basic Indicators (on 2021)	Target value of the indicator (Target)/ X – Deadline for activities			Funding Required (mln. Somoni) (Input)	Financial Resources (Cost share)			Responsible Entity	Development Partners
				2023	2024	2025		Government	Donors	Private sector		
	of a green economy through the implementation of standards											
2.1.6	Implementation of green standards for enterprises in the mining industry to create a favorable ecosystem	Standards are applied			X		0,1				MINT, CoEP	UNDP, ADB, UNIDO
2.1.7	Establishment of enterprises in production and assembly of electric vehicles (electric vehicles, electric mopeds, trolleybuses and electric locomotives)	Production put into operation		X	X		2000			2000	MINT, MT, MEDT	UNDP, ADB, UNIDO
2.1.8	Transfer of industrial production processes to energy-saving and environmentally sound technologies and equipment	Production processes were modernized in the first stage		X	X		600			600	MINT, MEWR	UNDP, ADB, UNIDO
2.1.9	Develop mechanisms to stimulate investment in the processing of agricultural products based on international quality standards, including GlobalGAP (International Agricultural Recognized Standards).	Investment incentives are in place		X	X		1000			500	MINT, MA, MEDT, SCISPM	UNDP, ADB, UNIDO
2.1.10	Establishment of enterprises and workshops for waste processing in all cities and regions	Enterprises put into operation		X	X		450			400	MINT, SUE «Housing and Communal Services»	UNDP, ADB, UNIDO
2.1.11	Organization of industrial production of solar panels and equipment using domestic raw materials (silicon raw materials)	Production put into operation		X	X		100			100	MINT, MEDT, MF, SCISPM	UNDP, ADB, UNIDO
2.1.12	Establishment of collection points for renewable material resources and development of infrastructure for their processing and sale (collection of municipal solid waste for their further processing)	Reception points work		X	X		105			5	MINT, SUE «Housing and Communal Services»	UNDP, ADB, UNIDO
2.1.13	Establishment of modern treatment facilities in several villages as part of a pilot project	Enterprises put into operation			X		25			25	MINT, MEDT, MF, SCISPM, SUE «Housing and Communal Services»	UNDP, ADB, UNIDO
	Sector Total						5580,7	0,1		1525,5	4055,1	
3.1	3. PRINCIPLES OF GREEN ECONOMY IN AGRICULTURE											
	Ensure equitable access to land,	Outcome indicators:	7,1	7	7,5	7,8						MA, ASPRT,

№	Goals and Activities	Expected Outcome Indicators	Basic Indicators (on 2021)	Target value of the indicator (Target)/ X - Deadline for activities			Funding Required (mln. Sononi) (Input)	Financial Resources (Cost share)			Responsible Entity	Development Partners
				2023	2024	2025		Government	Donors	Private sector		
	agricultural resources, markets, value added and green employment in agriculture (SDG 2.3)	1) Growth rates of agricultural production, in% 2) Growth in labor productivity, in % of the base year 3) Self-sufficiency in agricultural products, % 4) Increasing the production of environmentally sound (organic) agricultural products, in % of the gross output of the industry	100 60 20	110 70 30	120 70 40	125 71 45					MEDT MA, ASPRT, MEDT MA, ASPRT, MEDT MA, ASPRT	
3.1.1	Improving the regulatory framework for the development of crop production, animal husbandry and fisheries, considering the introduction of the principles of a green economy	A legislative framework has been developed and the industry management system has been strengthened		X	X	X	0,3	0,3			MA, MJ	FAO, ADB
3.1.2	Strengthen the mechanism for providing subsidies to agricultural producers to improve the efficiency of land use	Mechanism for granting subsidies is available			X		0,1	0,1			ME, MA, MEDT	WB, UNDP, FAO
3.1.3	Attraction of domestic and foreign capital for the implementation of green investment projects in agriculture	Investments are attracted		X	X	X	300	280		20	MEDT, SCISPM	FAO, WB, UNDP, ADB, GIZ, SDC
3.1.4	Organization of seminars on the wide introduction of innovative technologies and modern methods in agriculture	Improved knowledge of farmers		X	X	X	0,5	0,5			MA	FAO, WB, UNDP
3.1.5	Establishment of green agricultural clusters in the regions of the country	Clusters established		X	X	X	25	5		20	MA, ACH	FAO, UNDP
3.1.6	Implementation of modern breeding methods in crop and livestock production	The results of selection work are used		X	X	X	3,5	2,5		1	MA, MF, ACH	FAO, WB, UNDP, ADB, GIZ
3.1.7	Expand the introduction of drip irrigation using modern methods while maintaining soil fertility, protecting the environment and water resources	New irrigation methods have been introduced		X	X	X	100			100	MA, MF, ACH	WB, ADB, SDC, EU, JICA
3.1.8	Increase the area of greenhouses using modern technologies, intensive orchards and vineyards and	Greenhouses put into operation		X	X	X	5			5	MA, MT, MEDT	FAO, WB, UNDP, ADB, GIZ

№	Goals and Activities	Expected Outcome Indicators	Basic Indicators (on 2021)	Target value of the indicator (Target)/ X – Deadline for activities			Funding Required (mln. Somoni) (Input)	Financial Resources (Cost share)			Responsible Entity	Development Partners
				2023	2024	2025		Government	Donors	Private sector		
	increasing the yield of agricultural products											
3.1.9	Implementation of the production of equipment for drip irrigation in Tajikistan	Manufacturing plants operate		X	X	40		40			MINT, MEDT, SCISPM	WB, ADB, SDC, EU, JICA
3.1.10	Implementation of green technologies and green infrastructure in agro-industrial production with the introduction of standards in this area	Green technologies and infrastructure introduced		X	X	2000		625	1375		MA, CoEP, MEDT, MINT	FAO, WB, UNDP, ADB, GIZ
Sector Total							2474,4	2,9	910,5	1561		
4. DEVELOPMENT OF GREEN TRANSPORT AND ITS RELATED INFRASTRUCTURE												
4.1	Develop high-quality and sustainable infrastructure that meets the principles of green economy (SDG 9.1)	Outcome indicators: 1) Reduction of greenhouse gas emissions in the industry (in Gg CO ₂ – gigagrams of carbon dioxide equivalent) 2) Import of electric vehicles, units	225	203	182	163					MT, ASPRT	
4.1.1	Improve the regulatory and legal framework for the development of the industry considering the introduction of a green economy	A legislative framework has been developed and the industry management system has been strengthened		X	X	X	3				MT, MJ	
4.1.2	Improve road use standards to bring them into line with Green Economy principle.	Standards have been introduced		X	X	X	0,5		0,5		MT	
4.1.3	The use of natural stone products in the construction of off-highway roads and sidewalks in the urban centers of the republic	Infrastructure put into operation		X	X	X	30			30	MT, Local Authority	
4.1.4	Landscaping of the perimeter of roads of international, national and local significance	Road landscaping completed		X	X	X	10,5		10	0,5	MT, SUE «Housing and Communal Services», Local Authority	EBRD
4.1.5	Regular transition to electric transport in public transport	The transition to electric transport is ensured		X	X	X	2100		100	2000	CoAC, MT	KOICA
4.1.6	Reconstruction of existing networks of city streets and their intersections, allocation of space for public transport parking and construction of 2–3 level intersections	City street networks and intersections put into operation		X	X	X	2000		2000		CoAC, MT, Local Authority	
4.1.7	Implementation of mechanisms to reduce greenhouse gas	There are mechanisms to reduce greenhouse gas		X	X	X	0,2		0,2		MT, MIA, CoEP	

№	Goals and Activities	Expected Outcome Indicators	Basic Indicators (on 2021)	Target value of the indicator (Target)/ X – Deadline for activities			Funding Required (mln. Sononi) (Input)	Financial Resources (Cost share)			Responsible Entity	Development Partners
				2023	2024	2025		Government	Donors	Private sector		
	emissions in the transport sector	emissions										
	Introduce methods to encourage the use of bicycles as an alternative and environmentally sound mode of transport in small towns and for short and medium distance travel.	Propaganda methods are introduced		X	X	X	0,1			0,1	MT, CoTR, CoTD, Local Authority	
	Sector Total						4144,3	3	2110,7	2030,6		
5. APPLICATION OF GREEN ECONOMY PRINCIPLES IN ARCHITECTURE AND CONSTRUCTION												
		Outcome indicators:										
5.1	Ensure environmental sustainability in cities and towns (SDG 11.3)	1) The volume of housing commissioning in cities and regions (thousand sq. m) 2) Growth of buildings according to the principles of green economy, % of the total volume of construction	2353	2565	3048	3600					CoAC, ASPRT	
5.1.1	Develop standards for the application of green economy principles in architecture and construction	Standards for the use of the green economy are applied		X	X	X	1,2	0,6	0,6		CoAC, MJ, SUE «Housing and Communal Services»	
5.1.2	Implementation of standards for the economical use of household appliances in the construction of buildings and structures	Standards are applied		X	X		0,5		0,5		CoAC, MEWR, SUE «Housing and Communal Services»	
5.1.3	Create a system of certification of buildings and structures in accordance with the requirements of energy saving	Building certification system is available		X	X	X	5	2,5	2,5		CoAC, MEWR, MINT, SUE «Housing and Communal Services»	
5.1.4	Organization of methodological work on the mandatory labeling of all buildings for energy efficiency	Conducted methodological activities		X	X	X	2	1	1		CoAC, MEWR, MINT, SUE «Housing and Communal Services»	
5.1.5	Widespread promotion of the use of small sewage treatment plants (septic tanks) for housing in rural areas	Increased public awareness and use of septic tanks		X	X	X	4,9	1,6		3,3	CoAC, SUE «Housing and Communal Services», KTP, MC	
5.1.6	Mandatory labeling of all administrative, industrial and residential buildings and structures for energy efficiency and energy saving	Mandatory labeling completed		X	X	X	4	1	1	2	CoAC, MEWR, MINT, SUE «Housing and Communal Services»	
5.1.7	Implementation of modern	Compliance with the norms		X	X	X	1,2	0,4	0,4	0,4	CoAC, MEWR,	

№	Goals and Activities	Expected Outcome Indicators	Basic Indicators (on 2021)	Target value of the indicator (Target)/ X – Deadline for activities			Funding Required (mln. Somoni) (Input)	Financial Resources (Cost share)			Responsible Entity	Development Partners
				2023	2024	2025		Government	Donors	Private sector		
	standards (norms) of thermal insulation in the construction of new administrative, industrial and residential buildings	of thermal insulation of buildings									MINT, SUE «Housing and Communal Services»	
5.1.8	Training of highly qualified personnel for the implementation of the principles of green economy in architecture and construction	Highly qualified personnel is trained		X	X	X	4,5	1,3	0,9	2,3	CoAC,TTU	
5.1.9	Provide the laboratories of the Committee for Architecture and Construction with appropriate equipment for testing materials and materials in accordance with green building standards.	The laboratories of the Committee for Architecture and Construction will be provided with appropriate equipment		X	X	X	8		8		CoAC	
Sector Total							31,3	6,8	16,5	8		
6. PRINCIPLES OF GREEN ECONOMY IN THE HOUSING AND COMMUNAL SERVICES AND WASTE MANAGEMENT SYSTEM												
6.1	Significantly reduce the amount of waste by taking measures to prevent, reduce, recycle and reuse it (SDG 12.5)	Outcome indicators: The number of cities, towns and villages in which sanitation is carried out	91	94	98	102					SUE «Housing and Communal Services», ASPRT, Local Authority	
6.1.1	Improve legal acts, standards, regulations for the implementation of the principles of the green economy in the field of housing and communal services and waste management	Legislative framework has been developed and the industry management system has been strengthened		X	X	X	0,3		0,3		SUE «Housing and Communal Services», MJ, Local Authority	WB, EBRD, SDC
6.1.2	Establishment of housing and communal services enterprises based on public-private partnership and increasing their efficiency	PPP mechanisms work			X	X	200		100	100	SUE «Housing and Communal Services», SCISPM	WB, EBRD, SDC, USAID
6.1.3	Establishment of waste processing enterprises in cities and regions with modern technologies	Businesses are working			X	X	35		10	25	MINT, SCISPM, CoEP, SUE «Housing and Communal Services»	WB, EBRD, SDC, USAID
6.1.4	Introduce a waste bin installation system in all cities of the country with waste sorting	The system is active and implemented		X	X	X	4		4		CoEP, SUE «Housing and Communal Services», Local Authority	WB, EBRD, SDC, USAID
6.1.5	Garbage collection in all cities and regions in accordance with environmental standards	The waste management system is stable		X	X	X	2	0,3	1,7		SUE «Housing and Communal Services», Local Authority	WB, EBRD, SDC, USAID

№	Goals and Activities	Expected Outcome Indicators	Basic Indicators (on 2021)	Target value of the indicator (Target)/ X – Deadline for activities			Funding Required (mln. Somoni) (Input)	Financial Resources (Cost share)			Responsible Entity	Development Partners
				2023	2024	2025		Government	Donors	Private sector		
Sector Total												
7. SAFEGUARDING SUSTAINABLE USE OF NATURAL CAPITAL AND CARBON REDUCTION												
Outcome indicators:												
7.1	Efficient development and management of natural resources (SDG 12.2)	1) Increase in forest area and specially protected natural areas, million/ha	1,9	2	2,1	2,2					CoEP, ASPRT	
		2) Reduction of greenhouse gas (carbon) emissions in the country, % of baseline	100	95	90	85					CoEP, ASPRT	
		3) Level of drinking water supply, %	64,2	70	75	80					SUE «Housing and Communal Services», ASPRT	
		4) Level of irrigation water supply, in %	64	66	70	72					AMI, ASPRT	
		5) Reduction of irrigation water losses in %	55	53	51	48					AMI, ASPRT	
		6) Reduction of drinking water losses in %	38	36	34	32					SUE «Housing and Communal Services», ASPRT	
		7) Level of implementation of integrated water resources management system (0 to 100 points) of SDG 6.5.1	55	60	65	70					MEWR, ASPRT	
7.1.1	Improvement of legal acts, standards, regulations for implementation of the principles of the green economy in protection and rational use of natural capital and reduction of greenhouse gas (carbon) emissions	Legislative framework developed and management system strengthened		X	X	X	0,3	0,3		CoEP, MJ	WB, EBRD, SDC, USAID, AKF	
7.1.2	Expansion of forests in mountains, hills and along rivers	Forest area increased		X	X	X	1,5	0,5	1	Forestry Agency, CoEP, MA, Local Authority	WB, EBRD, SDC, USAID, AKF, FAO	
7.1.3	Implement standards to prevent greenhouse gas emissions in industry, transport and other sectors	Standards are applied			X	X	0,1	0,1		CoEP, MINT, MT	UNDP, UNEP	
7.1.4	Completion of transition of water management to basin management (from administrative to hydrological)	Transition implemented		X			0,1	0,1		MEWR, CoEP	WB, ADB, SDC, GEF, EU	
7.1.5	Develop a map of renewable energy options in Tajikistan	Map is used			X		1	0,8	0,2	MEWR,	WB, ADB, SDC, GEF, EU	
7.1.6	Updating groundwater maps	Map updated and used			X	X	1	0,2	0,8	MEWR,	WB, ADB, SDC, GEF, EU	

№	Goals and Activities	Expected Outcome Indicators	Basic Indicators (on 2021)	Target value of the indicator (Target)/ X – Deadline for activities			Funding Required (mln. Somoni) (Input)	Financial Resources (Cost share)			Responsible Entity	Development Partners
				2023	2024	2025		Government	Donors	Private sector		
	and finding ways to protect and maintain them											SDC, GEF, EU
7.1.7	Development and improvement of policy documents in the field of ecology, protection and rational use of natural capital	Program documents are valid		X	X	X	0,3	0,3			CoEP	WB, ADB, SDC, GEF, EU, GIZ
7.1.8	Implementation of mechanisms to control and prevent degradation of land, water, forest and other biodiversity resources	Mechanisms in place to prevent loss of natural capital		X	X	X	0,1	0,1			CoEP, SCLG, MEWR	WB, ADB, SDC, GEF, EU, GIZ
7.1.9	Mandatory organization of shore-clearing activities in the country	Coastal clean-up activities were conducted		X	X	X	20	5	15		CoESCD, AMI	WB, ADB, SDC, GEF, EU, GIZ
	Sector Total						24,4	6,1	17,1			1,2
8. COUNTRY PARTICIPATION IN GLOBAL GREEN INVESTMENT MARKETS												
		Outcome indicators:										
8.1	Attract investment for Country Green Economy Projects	Volume of financing under the state investment programs, mln. USD Number of state investment projects in ecology, environment and emergencies, units	650,0	660,0	670,0	680,0					MEDT, SCISPM, CoEP	
8.1.1	Strengthen the institutional framework to attract investment for the development of a green economy in various sectors	A legislative framework has been developed and the system for attracting investments has been strengthened	32	35	38	41					SCISPM	
8.1.2	Develop of public investment projects in the green economy and their submission to financial institutions	Potential investment projects have been developed and included in the Public Investment Program for 2021–2025		X	X	X	0,3	0,3			SCISPM, MJ	UNDP, DFID
8.1.3	Create the Green Investment Fund with attraction of foreign capital	Green finance fund set up					5		5		MF, MEDT, SCISPM	UNDP, DFID
8.1.4	Create a mechanism for the sale of greenhouse gas emission quotas by the contribution of Tajikistan to the world's leading companies	There is a mechanism for selling quotas for greenhouse gas emissions				X	5		5		MF, MEDT, SCISPM, CoEP	UNESCAP, UNEP, UNDP, DFID
8.1.5	Promotion and identification of the national brand of Tajikistan in the direction of a green economy	The national brand of Tajikistan is active			X		1,5		1,5		MEDT, MF, SCISPM	UNDP, DFID
8.1.6	Develop mechanisms for issuing green bonds for the construction of power plants	Green bonds are in circulation			X		0,1		0,1		MEDT, MF, MEWR, SCISPM	UNDP, DFID

№	Goals and Activities	Expected Outcome Indicators	Basic Indicators (on 2021)	Target value of the indicator (Target)/ X – Deadline for activities			Funding Required (mln. Somoni) (Input)	Financial Resources (Cost share)			Responsible Entity	Development Partners
				2023	2024	2025		Government	Donors	Private sector		
	and hydroelectric power plants from renewable energy sources											
8.1.7	Implementation of the operation by the Central Asian Stock Exchange in the green bond markets	Central Asian Stock Exchange operates on green bond markets		X		0,1		0,1			MEDT, MF, SCISPM	WB, UNDP, DFID
8.1.8	Establishment of specialized public and private financial institutions (organizations) to finance green projects	There are specialized financial institutions.		X	X	2		2			NBT, MF, MEDT	WB, UNDP, DFID
8.1.9	Introduction of mechanisms for the participation of Tajik banks in the green investment market	Banks of Tajikistan participate in the green investment market		X		0,3		0,3			NBT, MF, MEDT	WB, UNDP, DFID
8.1.10	Establishment of the Glacier Protection Fund	The fund is functioning		X	X						NBT, MF, MEDT	WB, UNDP, DFID
Sector Total							14,4	0,4	13,9	0,1		
9. LEGISLATIVE FRAMEWORK FOR GREEN ECONOMY ELEMENTS DEVELOPMENT												
9.1	Include the principles of a green economy in the country's legislation considering adaptation to sustainable development in various sectors	Outcome indicators: The number of adopted and amended regulatory legal acts based on the principles of the green economy by sector, units		20	12	8					MJ	
9.1.1	Improve the country's legislation in the green economy and harmonizing strategic goals with sectoral and local programs	Improved legal framework for green economy policy		X	X	X		0,5			MJ, MEDT, MF	UNDP, SDC
9.1.2	Assessment of Tajikistan's international obligations under conventions, treaties and other international documents to bring national legislation in line with their requirements	An assessment has been made		X	X				0,1		MJ	UNEP, UNDP, SDC
9.1.3	Development of standards, regulations and other by-laws regulating the principles of green economy in Tajikistan	Standards, rules and regulations apply		X	X	X		0,3			MJ, MEDT	UNDP, SDC
9.1.4	Development and implementation of mechanisms for mandatory assessment of the impact of the planned activities of economic entities on the environment	Mandatory environmental impact assessment mechanisms are in place		X	X	X			0,2		MJ, CoEP	UNEP, UNDP, SDC, UNESCO
9.1.5	Development of general system of standardization of nature protection, defining the content, tasks, objects, legal status of norms, rules and standards	There is a general system of regulation of nature protection		X	X	X			0,3		MJ, CoEP	UNEP, UNDP, SDC

№	Goals and Activities	Expected Outcome Indicators	Basic Indicators (on 2021)	Target value of the indicator (Target)/ X – Deadline for activities			Funding Required (mln. Somoni) (Input)	Financial Resources (Cost share)			Responsible Entity	Development Partners
				2023	2024	2025		Government	Donors	Private sector		
9.1.6	Amendments to the legal framework in terms of improving the standardization system in the green economy and introducing measures to encourage business entities to introduce the best technologies	Legal framework is updated		X	X	X	0,3		0,3		MJ, MEDT	UNDP, SDC
9.1.7	Amendments to the legal framework on industrial and household waste to provide economic incentives for activities in waste management	Legal framework is updated		X	X	X	0,3	0,3			MJ, MINT, CoEP, SUE «Housing and Communal Services»	UNDP, SDC
9.1.8	Phased monitoring of the legislation of the Republic of Tajikistan in the green economy and, if necessary, making specific proposals for improving legislation	Monitoring completed		X	X	X	1	0,5	0,5		MJ, NCL	UNDP, SDC
9.1.9	Involvement of relevant state bodies and public organizations in the development of regulatory legal acts related to the green economy process	State bodies and civil society organizations are involved in the process of improving the NLA		X	X	X	0,3		0,3		MJ, NCL	UNDP, SDC
9.1.10	Establishment of a coordination center for the implementation and development of the green economy	A coordination center for the implementation and development of the green economy has been established		X	X	X					MEDT	ADB, UNDP, GIZ
Sector Total							3,3	1,6	1,7	0		
10. DEVELOPMENT OF ECO-TOURISM												
10.1	Ensure sustainable tourism and support ecotourism development on national and regional protected territories	Outcome indicators: 1) Share of the population employed in sustainable tourism in relation to the total number of employed, in % (SDG 8.9.2) 2) Annual growth of ecotourism, % 3) Share of eco-tourism in the sector, in %	3,9 M/H	4,2	4,5	5					CoTD, MLMEP, ASPRT	
10.1.1	Improving the regulatory framework in eco-tourism, aimed at creating favorable conditions for the development of this area of tourism	Legislative framework developed and sector management system strengthened		X	X	X	0,3	0,3			CoTD, ASPRT	ADB, WB, OSCE
10.1.2	To increase the level of interdepartmental coordination and participation of local governments in creating	Interagency coordination ensured		X	X	X	0,5	0,2	0,3		CoTD, Local Authority	ADB, WB, OSCE

№	Goals and Activities	Expected Outcome Indicators	Basic Indicators (on 2021)	Target value of the indicator (Target)/ X – Deadline for activities			Funding Required (mln. Sononi) (Input)	Financial Resources (Cost share)			Responsible Entity	Development Partners
				2023	2024	2025		Government	Donors	Private sector		
	favorable conditions for the development of eco-tourism											
10.1.3	Development and implementation of road maps and electronic catalogs of eco-tourism objects by region	The roadmap is working		X	X		0,2	0,1	0,1		CoTD, CoEP	ADB, WB, OSCE
10.1.4	Strengthen the activities of ecotourism information centers to promote the development of international and domestic tourism	There are tourist information centers available		X	X	X	2		1,5	0,5	CoTR, MC, CoTD	ADB, WB, OSCE
10.1.5	Develop and approve the rules of conduct for tourists (memos) for each eco-tourist route, reflecting the requirements for compliance with sanitary, hygienic and environmental standards, as well as the regime of the site	Travel Guidelines are applied		X	X		1		1		CoTD, MHSPP, CoEP	ADB, WB, OSCE
10.1.6	Processing and submission of investment applications to create a database of eco-tourism development opportunities	Investments are attracted		X	X	X	0,3	0,3			CoTD, SCISPM, MEDT	ADB, WB, OSCE
10.1.7	Strengthen the coordination of activities of state tourism administration bodies with vocational education institutions and the country's labor market.	Cooperation established		X	X	X	0,1		0,1		CoTD, MES, MLMEP, MEDT	ADB, WB, OSCE
10.1.8	Organization of advanced training of employees of tourism organizations on the development of eco-tourism	Sector employees completed advanced training courses		X	X	X	0,5		0,5		CoTD, MES, ASA PRT	ADB, WB, OSCE
10.1.9	Implementation of the concept of public-private partnership in eco-tourism to introduce mechanisms to stimulate the private sector in this area, in particular to ensure the development of mountain tourism, including sanatorium-and-spa, sightseeing, environmental, mountaineering and skiing	The concept of PPP works		X	X	X	10		2	8	CoTD, SCISPM, MEDT, MF	ADB, WB, OSCE
10.1.10	Development of methods to ensure efficient energy management in hotels, campsites and other eco-	Effective ways to manage tourism infrastructure are in place		X	X	X	2		0,5	1,5	CoTD, MEWR, LLC «Distribution Electric	ADB, WB, OSCE

№	Goals and Activities	Expected Outcome Indicators	Basic Indicators (on 2021)	Target value of the indicator (Target)/ X – Deadline for activities			Funding Required (mln. Somoni) (Input)	Financial Resources (Cost share)			Responsible Entity	Development Partners
				2023	2024	2025		Government	Donors	Private sector		
	tourism infrastructure										Networks», Local Authority	
10.1.11	Establishment and development of specially protected natural sites and improvement of sanatorium and resort institutions	Specially protected areas and sanatoriums are available		X	X	X	10	2	3	5	CoTD, CoEP, MHSPP, Local Authority	ADB, WB, OSCE
10.1.12	Establishment of a legal framework and development of infrastructure for the formation and development of new types of ecotourism in the Republic of Tajikistan	New types of eco-tourism are developing in the country		X	X	X	0,3			0,3	CoTD, MJ, CoEP, Local Authority	ADB, WB, OSCE
10.1.13	Implement a green certification system for tourism service providers, including hotels and resorts	The country's environmental appeal has strengthened on the international stage, attracting more nature-loving tourists.		X	X	X	1	0,5	0,5		CoTD, CoEP, Local Authority	ADB, WB, OSCE
10.1.14	Establishment of an information portal in 5 languages (English, Russian, Spanish, Arabic and French) on the possibilities of ecotourism in the Republic of Tajikistan	Access to information for tourists improved		X	X	X	2		2		CoTD, CoEP, Local Authority	ADB, WB, OSCE
	Sector Total						30,2	3,4	11,5	15,3		
11. STRENGTHENING ENVIRONMENTAL EDUCATION AND EQUALITY												
11.1	Ensure sustainable development, including through environmental education and gender equality (SDG 4.7)	Outcome indicators: 1) The share of educational institutions in the relevant areas of higher, secondary and primary vocational education that laid the foundation for the green economy, in% 2) Public awareness of climate change risks, in %	н/д	30	35	40					MES, CoEP	
	Improvement of curricula in the relevant areas of higher, secondary and primary vocational education with the introduction of the basics of the green economy, the introduction of renewable energy sources, the "clean" development of transport and energy saving, as well as the inclusion of topics on the basics of the «green economy» in the	Curriculum implemented										UNICEF
11.1.1				X	X	X	0,5	0,2	0,3		MES, CoEP, MEDT	

№	Goals and Activities	Expected Outcome Indicators	Basic Indicators (on 2021)	Target value of the indicator (Target)/ X – Deadline for activities			Funding Required (mln. Somoni) (Input)	Financial Resources (Cost share)			Responsible Entity	Development Partners
				2023	2024	2025		Government	Donors	Private sector		
	relevant curricula of secondary educational institutions											
11.1.2	Inclusion of the speciality "Green Economy" in the State Classifier of Directions and Specialities of the Republic of Tajikistan and the State Standard of Higher Educational Institutions of the Republic of Tajikistan	The speciality «Green Economy» is included		X	X		0,2	0,2			MES, MEDT	UNICEF
11.1.3	Include the basics of the green economy in the retraining and advanced training programs for teachers and scientists, including «Green Technologies», «Fundamentals of Environmental Regulation Based on Green Standards», «Renewable Energy Technologies», «Energy Saving and Energy Efficiency»	Introduced retraining and advanced training on new topics		X	X		0,2	0,2			MES, CoEP, MEDT	UNICEF
11.1.4	Ensure support for research and innovation in green technologies	The results of the study were used		X	X		10	8	2		MES, AMIT, CoEP, MEDT	
11.1.5	Organize the broadcast of educational programs on environmental protection and rational use of natural resources in the media	Educational programs are broadcast regularly		X	X		2		2		CoEP, CoTR, MC, NIAT	
11.1.6	Organize refresher courses on the green economy for civil servants, especially in local governments	There are refresher courses		X	X		0,5	0,5			CoEP, APS, ASA PRT	UNEP, UNDP
11.1.7	Strengthen measures to improve health education	Measures have been taken		X	X		0,4		0,4		MHSPP, MES, CoTR	UNICEF
11.1.8	Conducting round tables, conferences and workshops to raise awareness on climate change, green economy, environmental education and equity	The events will be held		X	X		1		1		CoEP, MES, CoESCD, NIAT	UNEP, UNDP
11.1.9	Establishment of a modern system of early warning of natural disasters in the country	Early warning system is activated		X	X		3	1	2		CoESCD, Local Authority	UNEP, UNDP
11.1.10	Membership of the Global Green Growth Institute (GGGI)	Tajikistan became a member of the Global Green Growth Institute (GGGI)		X	X						MEDT, MIA	GGGI
	Sector Total						17,8	10,1	6,3			1,4

№	Goals and Activities	Expected Outcome Indicators	Basic Indicators (on 2021)	Target value of the indicator (Target)/ X – Deadline for activities			Funding Required (mln. Somoni) (Input)	Financial Resources (Cost share)			Responsible Entity	Development Partners
				2023	2024	2025		Government	Donors	Private sector		
12. GREEN EMPLOYMENT GROWTH												
12.1	Promote sustained, inclusive and sustainable economic growth, full and productive employment and decent work for all (SDG 8)	Outcome indicators: Annual increase in green employment, %	n/a	10	15	20					MLMEP, ASPRT	
12.1.1	Ensure the integration of the concept of green employment into the legislative system of the country, including the Law of the Republic of Tajikistan «On the promotion of employment»	Legislative base strengthened		X	X	X	0,3	0,3			MLMEP, MJ	ILO
12.1.2	Improve the regulatory framework for the formation (first at the national level, and then at the regional level) of a system for analyzing and forecasting the labor market (reflecting green employment)	Legislative base strengthened		X	X		0,4	0,2	0,2	0,2	MLMEP, MJ	ILO
12.1.3	Develop of a regulatory framework for regulating the interaction of state bodies to confirm skills and qualifications	Legislative base strengthened		X	X		0,2	0,2			MLMEP, MJ, MES	ILO
12.1.4	Develop and adopt gender-responsive green workplace standards.	Standards apply		X	X		0,4	0,1	0,3		MLMEP, CoWF	ILO, UN Women
12.1.5	Improve the legal and regulatory framework for the protection of environmental migrants	Legislative base strengthened		X	X	X	0,2	0,1	0,1		MLMEP, MJ	ILO
12.1.6	Create and develop of the Resource Center for Labor Protection under the State Service for Supervision in the Sphere of Labour, Migration and Employment of the Population	There is a resource center			X		4	1	3		MLMEP	ILO
12.1.7	Strengthen the system of labor standards and wages, including in green employment	Improved labor rationing system				X	0,1	0,1			MLMEP, MEDT	ILO
12.1.8	Improve the labor protection system, including in green employment	Improved labor protection system				X	0,2	0,2			MLMEP, MEDT	ILO
12.1.9	Clarify the goals and indicators of the Sustainable Development Goals in the framework of green employment, organize	SDG targets and indicators have been improved in relation to green employment		X			0,1		0,1		MLMEP, ASPRT, MEDT	ILO

№	Goals and Activities	Expected Outcome Indicators	Basic Indicators (on 2021)	Target value of the indicator (Target)/ X – Deadline for activities			Funding Required (mln. Somoni) (Input)	Financial Resources (Cost share)			Responsible Entity	Development Partners
				2023	2024	2025		Government	Donors	Private sector		
	monitoring of progress in this area											
12.1.10	Support the Establishment of green jobs in industry, energy, agriculture, transport, tourism, construction, housing and communal services and waste management.	Green jobs established in various fields		X	X	X	2		1	1	MEDT, MLMEP, MINT, MA, MEWR, MT, CoTD, CoAC, SUF «Housing and Communal Services»	ILO
12.1.11	Implement incentive mechanisms for foreign enterprises to create green jobs.	Incentive mechanisms are working.		X	X	X	0,1	0,1			MLMEP, MEDT	ILO
12.1.12	Expansion and diversification of primary and secondary vocational education programs in the field of technology (with the development of knowledge and skills for the transition to energy-saving technologies and a clean environment)	Curricula were introduced		X	X	X	0,3		0,3		MLMEP, MES	UNICEF
	Sector Total						8,3	2,3	4,9	1,1		
	The total cost of the first stage of the Strategy implementation						Total	State budget	Development partners	Private sector		
							21586,3	37,1	12818,4	8730,8		

Note: Ministries and Departments, Local Authorities of GBAO, Sogd and Khatlon Regions, Dushanbe city, towns and districts ensure Action Plan Implementation of the Green Economy Development Strategy in the Republic of Tajikistan, and annually on February 10th, they provide information to the Ministry of Economic Development and Trade of the Republic of Tajikistan.

Main indicators of the Green Economy Development Strategy in the Republic of Tajikistan for 2023–2037

#	Indicator	Unit of measurement	2021 – base year	2023	2027	2032	2037
1. GREEN ECONOMY INDICATORS BY SECTOR							
	Improving labor productivity in agriculture	in % of base year level	100	120	140	160	200
	Reforestation	thousand/ha	1,9	2,0	2,4	3,0	3,6
	Share of sectors with negative environmental impact in the industrial structure (mining, metallurgical)	%	30	30	25	20	15
	Share of alternative energy sources in electricity generation	%	5	5	5	7	At least 10
	Share of population provided with clean drinking water	%	64,2	67	75	85	100
	Restoration of a damaged ecosystem	%	20	25	39	45	50
	Share of recycled waste	%	3	4	10	15	At least 10
	Reducing the amount of plastic packaging in circulation	in % of base year level	100	90	80	65	50
	Annual growth of eco-tourism	%	n/a		Annually at least 20		
	Increasing green employment	%	n/a	10	15	20	30
	Public awareness of climate change risks, in %	%	25	30	50	70	100
	The amount of damage from natural disasters to GDP	%	4	3,9	3,0	2,6	2,0
2. INTER-INDUSTRIAL INDICATORS AND INTERNATIONAL COMPARISONS							
	Adjusted Net Deposit Index	in % of GDP	15,8	16,0	17,3	20	25
	Human development	Index		<i>in a high human development group</i>			
	Inequality Human Development Index	%	16,7 (2019)	18	17	16	15
	Environmental sustainability	Index		<i>in the group of leading countries of Central Asia</i>			
	Vulnerability to climate change	Index	10	9	8	7	3

#	Indicator	Unit of measurement	2021 – base year	2023	2027	2032	2037
	Competitiveness of the national economy	Index	Ranking based on the transition from resource-based global competitiveness to productivity-based global competitiveness	10	15	35	50
				Not less than 25%	Not less than 25%	Not less than 25%	Not less than 25%
	Share of energy generated from renewable sources in total energy production	%	92,8	93,2	94	96	100
	Share of electricity supply and production to GDP	%	4,2	5	7	9	10
	Average access to three types of services in relation to the entire population, including: – clean water supply	%	66	71	78	85	100
	– electricity	%	99,5	99,7	100	100	100
	– sanitary facilities	%	60	61	63	65	70
	Concentration of atmospheric pollutants per cubic kilometer		0,34	0,32	0,29	0,26	0,22
	Share of protected areas in the total land area and protected water areas in the total share of territorial waters	%	21	21,5	23	25	27
	Average life expectancy	year	75,1 (2020)	75,7	77,8	80,0	80,2
	Level of renewable energy development in the country	%	3,68	3,7	5,8	7,0	10
	Share of energy-saving technologies in national industry	%		Not less than 20%	Not less than 50%	Not less than 75%	Not less than 100%
	Share of environmentally sound (organic) products that meet agricultural standards	%	20	40	60	80	100

3. INDEX INDICATORS OF GREEN ECONOMY DEVELOPMENT

Global competitiveness ranking based on performance

#	Indicator	Unit of measurement	2021 – base year	2023	2027	2032	2037
	Share of electric transport in relation to the total number of vehicles of various types	%	1	10	25	40	55
	Share of facilities built in accordance with the principles of green building in the total volume of construction	%		Not less than 20%	Not less than 50%	Not less than 60%	Not less than 80%
	Raising capital on the principle of green economy out of total investment	%	10	20	35	50	80

DEVELOPERS OF THE «STRATEGY FOR THE DEVELOPMENT OF THE «GREEN» ECONOMY IN THE REPUBLIC OF TAJIKISTAN FOR 2023–2037»

Interagency coordinating working group on the development of the «Strategy for the Development of the «Green» Economy in the Republic of Tajikistan for 2023–2037»:

Z. Zavqizoda – Head of the working group, A. Solehzoda – Deputy Head of the working group, B. Ahadzoda, A. Hakimzoda, K. Gulomzoda, N. Mahmaddullozoda, A. Amirzoda, Kh. Mirzo, Z. Qiyomzoda, U. Umarzoda, Kh. Latifzoda, K. Muminzod, Sh. Qurbonzoda, M. Salomov, Kh. Jabborzoda.

Intradepartmental coordinating working group of the Ministry of Economic Development and Trade on the development of the «Strategy for the Development of the «Green» Economy in the Republic of Tajikistan for 2023–2037»:

A. Solehzoda – Head of the working group, B. Ahadzoda – Deputy Head of the working group, A. Rahmonov – Executive Secretary, D. Sharifi, M. Odina, F. Faizullozoda, S. Qudratov, D. Safarzoda.

The team of international and local experts:

Sh. Rahimzoda – Team Leader, L. Saidmurodzoda, F. Muminova, O. Odinaev, L. Garrido, Z. Samadova, M. Hakimova, Z. Mukhtorova, A. Alimov, J. Dehqonov, K. Obidov.

Ministries and Institutions of the Republic of Tajikistan:

Ministry of Economic Development and Trade, Ministry of Justice, Ministry of Finance, Ministry of Energy and Water Resources, Ministry of Industry and New Technologies, Ministry of Transport, Ministry of Agriculture, Ministry of Education and Science, Ministry of Health and Social Protection of Population, Ministry of Labour, Migration and Employment, Agency of Statistics, State Committee on Investments and State Property Management, Committee on Environmental Protection, Committee on Architecture and Construction, Committee for the Development of Tourism, Committee for Emergency Situations and Civil Defense, Agency for State Financial Control and Fight against Corruption, Agency of Public Service, National Academy of Sciences of Tajikistan, Academy of Agricultural Sciences, National Bank of Tajikistan, SUE «Housing and Communal Services».

International Organizations in Tajikistan:

United Nations Development Program (UNDP), Asian Development Bank (ADB), German Society for International Cooperation (GIZ), Organization for Security and Cooperation in Europe (OSCE), World Bank (WB), European Bank for Reconstruction and Development (EBRD), Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO), Delegation of the European Union in Tajikistan (EU), Japan International Cooperation Agency (JICA), United Nations Economic and Social Commission for Asia and the Pacific (UNESCAP), United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO), UN Women Foundation (UN Women), World Health Organization (WHO), United Nations Population Fund (UNFPA), UK Department for International Development (DFID), United Nations Environment Program (UNEP).

